

ЎЗДИК PEDAGOG

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY» республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№04(45) (2025 ж. Сәуір) шығарылымы.
Выпуск №04(45) (Апрель 2025 г.) республиканского педагогического научно-методического
журнала «ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY».

Қарағанды қаласындағы мекен-жайы: Қазыбек би ауданы, Нұрсұлтан
Назарбаев даңғылы 19. 100012
Журнал “KEMENGER” ЖҚ баспаханасында басылды. Таралымы 1000 дана.
Адрес г. Караганды: Қазыбек биевский район, пр. Нурсултана Назарбаева 19.
Журнал издан в типографии ИП “KEMENGER”. Тираж 1000 экз.

«ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY» Республикалық педагогикалық ғылыми-
әдістемелік журналы Астана қаласында Қазақстан Республикасының Ақпарат
және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 27
қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік
басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00080588 берілген.

Таралу аумағы: Қазақстан аумағында

«ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский педагогический научно-методический журнал
«ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY» в городе Астана комитетом информации
Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан
выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного
издания, информационного агентства и сетевого издания от 27.10.2023 года
№ KZ35VPY00080588.

Территория распространения: На территории Республики Казахстан.
Журнал "ЎЗДИК PEDAGOG J'YRNALY" выходит 4 раз в месяц.

Меншік иесі: /собственник: ЖҚ/ИП “BAYANDY”

Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан

Редактор алқасы: Алшынов Ахметжан Әнуарбекұлы

Тел: + 7 700 970 00 98

Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Эл. почта: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

Тел: + 7 771 181 23 03

“KEMENGER” баспасы

Мазмұны / Содержание

Есенова Д.А. Домбыра сабағының оқушылардың тұлғалық дамуына әсері.....	3
Мендибаева А.И. Музыкалық білім мен тәрбиенің балалардың эмоционалды және шығармашылық дамуына әсері.....	5
Жұбанышқалиева А.Ж. Домбыра орындаушылығында тремоло техникасын жетілдірудің ғылыми және әдістемелік тәсілдері	8
Ерпанаева Г.Т. Домбыра үнімен қалыптасқан этикалық құзыреттілік: музыкалық тәрбиенің тәрбиелік әлеуеті.....	10
Абилханова А.А. Қобыз сарыны: аспаптың акустикалық қасиеттері және оның тыңдаушыға әсері	13
Жанжигитова Г.А. Музыкалық жанрлар және олардың эстрадалық вокалға ықпалы.....	15
Сулейменова Б.А. «Ұлттық құндылық-ұлт болмысы»	17
Дюисенова Д.Т. География пәнін оқытудағы саралаудың әдіс-тәсілдері мен ерекшеліктері.....	20
Ещанова Д.М. Современные инновационные образовательные технологии как инструмент развития функциональной грамотности учащихся на уроке информатики	23
Байтенова Н.Б. Мектепке дейінгі ұйымдардың әдістемелік қызметін қамтамасыз ету.....	25
Сапарғалиева Г.М. Использование инновационных технологий на уроках математики	29
Серікова Ж.С. Vocabulary: Social networking.....	31
Даулбаева Г.Г. Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қызметтің жеке тұлға негізін қалыптастыруға әсері ...	33
Кунирбаева С.Н. Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы».....	35
Борисова А.С. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу балабақшадан басталады	37
Айжарикова К.У. «Өмір сабақтары»	39
Акажанова Л.Т. Роль учителя в социально-коммуникативно развитии учащихся в начальных классах	41
Ракышева И.К. Қазіргі заманғы музыка сабағын мектепте ұйымдастырудың ерекшеліктері	43
Уразбаева Б.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамытуға арналған тапсырмалардың маңызы .	45
Касенов А.Н. Асық ойындары	48
Болысбаева Д.Т. Мектепке дейінгі ұйымдарда оқыту мен тәрбие беру процесіне театр қойылымдарын енгізудің маңызы...	50
Бекназарова М.Т. Тарих пәні сабағында өзіндік жұмыс істеу дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру .	52
Остроухова И.О. Важность развития функциональной грамотности на уроках химии.....	53
Сакамбекова А.Ж. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында тәрбиешілер мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас формалары.....	55
Маканбетова Г.Ш. Изучение английского языка через просмотр мультфильмов	57
Керимкулова М.М. Мектепалды сыныбында оқушылардың танымдық-зерттеу қызметін дамыту	59
Касенова И.Т. Мектепалды даярлық сыныптарында оқушылардың интеллектуалды-танымдық қабілеттерін дамыту	60
Айдосова Б.М. Арифметикалық амалдар әлемі	63
Сагынбаев А.А. Ашық ойындар арқылы жүйелі дене шынықтыру сабақтарына тарту арқылы балалардың физикалық қасиеттерін дамыту	65
Алимбетова А.А. Мектепке дейінгі ұйымдарда әдістемелік қызметті инновациялық тұрғыда ұйымдастыру жолдары. «В.Воскобовичтің дамытушы ойындарын тәжірибеде қолдану».....	67
Жанбырбаева Л.А. Инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету.....	69
Болганбаева М.П. Табиғи сұрыпталу. Тіршілік үшін күрес. Гендер дрейфі. Популяциялық толқындар. Эволюцияның дәлелдемелері.....	71
Бейсенбаева Ж.К. Балабақшада балаларды тәрбиелеу мен оқытуда инновациялық технологияны қолдану маңыздылығы ...	75
Кушенова Г.Б. География сабағын оқытуда ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану қажеттілігі.....	77
Мухаметқалиева Г.Ш. Химия сабағында топтық технологияны қолдану артықшылықтары	79
Кунхожаева Ж.И. Ағылшын тілін тыңдаңыз, үйреніңіз және сөйлеңіз (listen, learn and teach english)	81
Арықбаева Н.М. Ертегі терапиясы арқылы балалардың креативті ойлауын дамыту	83
Құдайбергенова Н.Қ. Жаңашылдыққа ұмтылу-оқу мен оқытудың негізгі максаты	86
Садық А.Ә. «Ойлы болсаң озып көр» атты зияткерлік сайысы	87
Токтархан Ж. Дене шынықтыру сабағында дифференциацияланған тәсілдерді қолданудың негізгі аспектілері.....	90
Гирчак Е.В. Повышение внимания учащихся на уроках в начальных классах.....	92
Бутова Е.В. Современные проблемы применения инновационных методов в обучении начальных классов.....	94
Бидельманова А.А. Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістері.....	96
Әшірбекқызы А. Балалардың сөздік қорын ойын арқылы дамытудың ерекшеліктері	98
Зинелгабитова Г.Т. Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқытуда диалогтік оқу	100
Әзімхан А.Н. О.Бөкей «Тортай мінер ақбоз ат» әңгімесінің сюжеттік желісі	102
Бейсенаев Б.Б. Бала тәрбиесіндегі қазақ халқының мақал-мәтелдерінің ықпалы	104
Досимов А.А. Музыканың мектеп жасына дейінгі балаларға тәрбие берудегі маңызы	106
Жакселикова А.А. Ұлттық құндылық ою-өрнек негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу және оқыту	108
Абдумуталип С.Қ. Спорттық ойындар. Баскетбол допты әріптесіне бір қолмен иық тұсынан беру әдістерін үйрету. Допты әріптесіне бір қолмен жоғарыдан беру әдістерін үйрету.....	110
Саметова З.Т. Жобалық оқыту - заманауи педагогикалық технология.....	112
Сисенгазиев К.Т. Балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуда дәстүрден тыс сурет салу әдістерінің рөлі	114
Молдағалиева С.Е. Ұлттық құндылықтар (ұлттық киімдер) негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу.....	117
Нысанбекова Ж.А. Тарих сабағында оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту	120
Сұлтанова Қ.Т. Lesson study зерттеу жұмыстарын мектеп тәжірибесінде пайдаланудың тиімділігі.....	122
Ержанова Ж.Р. Роль активных методов в обучении иностранному языку.....	124
Тлеубаев С.Ж. Қазақстан тарихын оқытуда білім алушыларға патриоттық тәрбие берудің негіздері.....	126

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Култумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Домбыра пәні мұғалімі
Есенова Динара Адайбекқызы**

ДОМБЫРА САБАҒЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Аннотация: мақалада заманауи білім беру технологияларын, әсіресе дамыта оқыту әдістерін домбыра сабағында қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Домбыра үйрену барысында оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық ойлауын, эстетикалық талғамын және эмоционалдық интеллектін қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Домбыра сабағы тек музыкалық білім беру құралы емес, сонымен қатар ұлттық мәдениетті дәріптеудің, тұлғаның рухани дамуын қамтамасыз етудің тиімді тәсілі ретінде сипатталады. Музыкалық білім берудің құрылымы мен әдістерін жетілдіру арқылы оқушылардың белсенділік деңгейін арттыру, олардың музыкалық өнерге деген қызығушылығын күшейту және ұлттық құндылықтарды бойларына сіңірудің маңызы айқындалады.

Кілт сөздер: домбыра сабағы, музыкалық білім беру, шығармашылық қабілет, дамыта оқыту, эстетикалық тәрбие, ұлттық мәдениет, эмоционалдық интеллект, музыкалық ойлау, инновациялық технологиялар.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мен шығармашылық ойлауын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл үдерісте ұлттық музыкалық мәдениет ерекше орын алады. Әсіресе, домбыра сабағы оқушылардың логикалық ойлауын, көркемдік-эстетикалық талғамын және адамгершілік қасиеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады.

Домбыра сабағы – ұлттық рух пен шығармашылықтың қайнар көзі.

Домбыра – қазақ халқының ғасырлар бойғы мәдени мұрасын сақтап, бүгінгі ұрпаққа жеткізуші аспап. Ол тек музыка ойнау құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ой-өрісін кеңейтетін, олардың рухани және эстетикалық дамуына ықпал ететін құрал болып табылады. Домбыра сабағында оқушылар:

- Ұлттық музыка өнерімен танысып, оның ерекшеліктерін зерттейді;
- Әуеннің құрылымын түсіне отырып, музыкалық талдау дағдыларын меңгереді;
- Ойлау қабілетін жетілдіріп, шығармашылық көзқарастарын дамытады;
- Эмоционалды-сезімдік қабілеттерін дамытып, музыканы терең сезінуге үйренеді.

Домбыра сабағы тек музыкамен шектелмейді, ол оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастыруға ықпал етеді. Әрбір күйдің құрылымын меңгеру, оның басталуы, дамуы және шарықтау шегін талдау оқушыларға **логикалық тізбекті** құрастыруды үйретеді. Бұл қабілеттер математикалық, аналитикалық ойлауды қажет ететін басқа пәндерді меңгеруде де маңызды рөл атқарады.

Музыкада кездесетін ритмдік, мелодиялық және гармониялық заңдылықтарды түсіну оқушылардың **жүйелеу, салыстыру, жіктеу** дағдыларын жетілдіреді. Бұл өз кезегінде функционалдық сауаттылықты дамытуға ықпал етеді, өйткені оқушылар кез келген ақпаратты құрылымдай отырып, оны тиімді пайдалану қабілетін қалыптастырады.

Домбыра сабағы оқушылардың тек музыкалық қабілеттерін ғана емес, олардың жеке тұлғалық дамуын да қамтамасыз етеді.

- **Шығармашылық қабілеттерді дамыту** – күй орындау барысында оқушылар өз эмоцияларын жеткізуді, әуенге мән беруді және музыканы сезінуді үйренеді.
- **Өзін-өзі тәрбиелеу және тәртіпке үйрету** – домбыра тарту дағдыларын меңгеру шыдамдылықты, ұқыптылықты және мақсатқа жетудегі табандылықты дамытады.
- **Өзіндік пікір қалыптастыру** – музыкалық шығармаларды талдау арқылы оқушылар өз ойларын нақты әрі дәлелді жеткізуге дағдыланады.

- **Коммуникативтік қабілеттерді жетілдіру** – ансамбльде немесе топтық орындауда бірлесе жұмыс істеу арқылы оқушылар бірін-бірі тыңдауды, үйлесімді әрекет етуді үйренеді.

Қазіргі мектептегі музыкалық білім берудің маңызды бағыттарының бірі – ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сақтау және дамыту. Бұл тұрғыда домбыра сабағы оқушылардың шығармашылық қабілетін, музыкалық ойлауын және ұлттық санасын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады.

Домбыра – қазақ халқының рухани құндылығының ажырамас бөлігі, оның көмегімен тарихи оқиғалар баяндалып, халықтың дүниетанымы мен ұлттық ерекшелігі көрініс тапқан. Музыкалық білім беруде домбыраны оқыту арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілеті, эстетикалық талғамы, есте сақтау дағдылары және шығармашылық әлеуеті дамиды. Домбыра сабақтары арқылы оқушылар тек аспапты меңгеріп қоймай, қазақтың дәстүрлі музыкасын терең түсініп, оның көркемдік ерекшеліктерін ұғынады. Сонымен қатар, домбырада ойнау адамның эмоцияларын дамытуға ықпал етеді. Музыкалық шығармаларды орындау барысында оқушылар әуеннің мазмұнын сезініп, оны көрерменге жеткізуді үйренеді. Бұл олардың эмоционалдық интеллектісін нығайтып, музыканы тереңірек қабылдауға көмектеседі. Домбырадағы күйлердің әрқайсысы белгілі бір оқиғаны немесе сезімді білдіретіндіктен, оқушылардың қиялы мен ассоциациялық ойлауы дамиды.

Музыка сабақтарында домбыраны үйрету тұлғаның белсенді жағын да дамытады. Топтық орындауларға қатысу, ансамбльдерде ойнау және концерттерге дайындалу оқушыларға жауапкершілік пен тәртіптілік дағдыларын қалыптастырады. Ұжымдық орындау барысында олар өзара әрекеттесуді, бір-бірін тыңдауды және үйлесімді жұмыс істеуді үйренеді.

Қазіргі заманауи музыкалық білім беруде дәстүрлі аспаптарды оқыту жаңа технологиялармен үйлесуі керек. Цифрлық құралдар, онлайн сабақтар мен мультимедиялық ресурстар домбыра сабақтарын тартымды әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін оятуға септігін тигізеді.

Домбыра сабағы – музыкалық білім берудің ұлттық-мәдени мазмұнын сақтай отырып, заманауи технологиялар мен әдістерді қолдануға мүмкіндік беретін ерекше пән. Қазіргі жастардың музыкалық талғамы әртүрлі болғандықтан, оқу үдерісінде дәстүрлі қазақ күйлерімен қатар заманауи жанрларды да енгізу маңызды. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, ұлттық музыкаға деген ынтасын күшейтуге көмектеседі.

Заманауи музыка мен технологиялар домбыра үйрену процесін жаңа деңгейге көтере алады. Аудио және бейнематериалдарды пайдалану, арнайы компьютерлік бағдарламалар мен мобильді қосымшалар арқылы нота тану, ырғақты сезіну және орындаушылық шеберлікті дамыту мүмкіндіктері кеңейеді. Сондай-ақ, оқушылар өздерінің шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, домбыра күйлерін заманауи өңдеулер арқылы орындауға немесе жаңа композициялар жасауға талпынады.

Музыканы оқыту барысында тек орындаушылық қабілетті дамыту ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау мен шығармашылық қабілетті арттыру да маңызды. Домбыра сабағында белгілі бір күйлердің тарихын зерттеу, олардың құрылымын талдау және орындаушылық стильдерді салыстыру арқылы оқушылар музыкалық мәдениетті тереңірек түсінеді. Бұл олардың аналитикалық қабілеттерін дамытып, өнерді бағалау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Сонымен қатар, домбыра сабақтарында оқушылардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Музыка арқылы эмоцияларды жеткізу, белгілі бір шығарманың мазмұнын сезіну және оны тыңдарманға дұрыс жеткізу қабілеті – музыкалық тәрбиенің маңызды аспектілерінің бірі. Күй ойнау барысында оқушылар ұлттық музыка арқылы өз эмоцияларын білдіруге үйренеді, бұл олардың өзін-өзі тану мен эмоционалдық тұрақтылығын нығайтуға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда білім беру үдерісінде дамытушылық оқыту технологияларын қолдану маңызды рөл атқарады. Домбыра сабағында ішінара ізденіс әдістерін, шығармашылық жобаларды және интерактивті тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың белсенділігі артады. Мысалы, оқушылар белгілі бір күйдің шығу тарихын зерттеп, оны заманауи өңдеуде орындап немесе топтық зерттеу жұмыстары арқылы күй өнерінің ерекшеліктерін талдай алады.

Инновациялық білім беру технологияларын, әсіресе дамыта оқыту технологияларын пайдалану, домбыра сабағында білім беру процесін байытуға және білім алушылардың теориялық білімін ғана емес, сондай-ақ көркемдік және практикалық дағдыларын қалыптастыруға жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл әдістер оқушылардың домбыра үйренуге деген қызығушылығын арттырып, оларды шығармашылыққа жетелейді.

Домбыра сабағында музыкалық іс-әрекеттің құрылымы бірнеше негізгі элементтерден тұрады: мақсаты, құралдары, процесі және нәтижесі. Бұл компоненттер мұғалімге оқушылардың музыкалық қабілеттерін тиімді дамытуға бағытталған сабақтарды жоспарлауға көмектеседі. Мұнда орындаушылық шеберлік тек шығармашылық нәтиже ретінде ғана емес, оқушылардың белсенділік деңгейі мен музыкаға деген қызығушылығының көрсеткіші ретінде де бағаланады.

Музыка сабағы мұғалімнен үлкен моральдық және физикалық күш-жігерді, ойлау икемділігін және оқушылармен қарым-қатынаста жедел әрекет етуді талап етеді. Домбыра сабағында ерекше эмоционалды атмосфера қалыптасады, өйткені күй өнері – қазақ халқының рухани мұрасы, ұлттық сезімді оятатын өнердің бір түрі. Музыка мектеп оқушыларының эмоциясын қозғап, оларды шығармашылыққа ынталандырады, белгілі бір көңіл-күйді қалыптастырады және оқушылардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасына әсер етеді.

Осылайша, домбыра сабағы тек музыкалық білім мен дағдыларды жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың жеке қасиеттерін қалыптастырып, шығармашылық ойлауын дамытады. Оқушылардың домбыра өнері арқылы өзін-өзі танытуына мүмкіндік беру – олардың ішкі әлемін байытып, ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырады. Домбыра арқылы берілетін өнер әлемі әрбір жеке тұлғаның әлеуетін ашуға, олардың музыкалық талғамын кеңейтуге және эстетикалық сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Култумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Қыл-қобыз пән мұғалімі
Мендибаева Айнур Итибаевна**

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Аннотация: мақала мектепте музыканы оқытудың маңыздылығын, оның балалардың шығармашылық және рухани дамуына әсерін талдайды. Музыка сабақтары балаларға тек музыка тыңдауды ғана емес, сонымен қатар оны орындауды, шығармашылықпен айналысуды үйретеді. Оқу процесінде балалардың эстетикалық талғамы, моральдық құндылықтары, және ақыл-ойы дамиды. Музыкалық тәрбие тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етіп, адамның мәдениетінің жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, музыканың ролі балалардың әлеуметтік тұрмысы мен рухани әлемінде айқын көрініс табады.

Кілт сөздер: музыка, мектепте музыканы оқыту, шығармашылық қызмет, балалардың дамуы, эстетикалық тәрбие, рухани даму, музыкалық тәрбие, ақыл-ой тәрбиесі, тұлғаның жан-жақты дамуы.

Музыка – бұл өнердің ерекше түрі, оның әсері адамға тікелей, санадан тыс деңгейде жетеді. Музыканың көмегімен адам өз сезімдерін және эмоцияларын білдіре алады, оның ішкі дүниесі мен көңіл-күйі көрініс табады. Музыка арқылы адамның тәжірибесі мен ақыл-ой күйлерінің нәзік әрі түрлі сипаттары ашылады, бұл оның мәнін айқындайды.

Әрбір музыкалық туынды белгілі бір эмоциялық, психологиялық күйді бейнелейді, сондықтан музыка адамның жан дүниесіне терең әсер етеді. Қазіргі заманда музыка адамның әлеуметтік өміріне де маңызды әсер етуде, себебі ол әлеуметтік сәйкестендіру мен жеке тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді. Музыка адамды белгілі бір мәдениетке, топқа немесе ұжымға жатқызатын белгі бола алады. Сонымен қатар, ол адамның эмоциялық жағдайына әсер етіп, оны тыныштандыру немесе көңіл-күйін көтеру үшін де қызмет етеді.

Біздің қоғамның музыкалық мәдениеті қазіргі уақытта жеткілікті түрде дамымаған, және бұл мәселе балалар мен жасөспірімдердің музыкалық білім алуға деген қызығушылығын төмендетуде. Қазіргі заманның басты мәселелерінің бірі – жас ұрпақтың классикалық музыканы, оның негіздеріне қызығушылық танытпауы, «тірі» музыканы тыңдайтын концерттерге бармайтындығы болып табылады. Әлеуметтанулық зерттеулер көрсеткендей, бүгінгі балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын көбіне компьютерлік ойындар, теледидар бағдарламалары және поп-музыка тыңдау алып жатыр. Бұл жағдай терең сезімдерді сезіне алмайтын, шынайы өнерді белсенді қабылдай алмайтын, тек танымал мәдениетке ғана қызығатын адамдардың қалыптасуына әкеліп соғуда.

Дегенмен, музыканың тәрбиелік мәні өте зор. Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде музыка ерекше рөл атқарады, себебі ол балалардың қоршаған әлемге мейірімділікпен, жанашырлықпен қарауына ықпал етеді. Музыка сабақтары балаларға музыканы тыңдауға, оны түсінуге және оған терең мән беруге үйретеді. Музыка сабағы мектептегі музыкалық тәрбиенің негізгі формасы болып табылады. Бұл сабақтардың мақсаты – балалардың эстетикалық сезімдерін дамыту, сұлулық туралы дұрыс түсінік беру, олардың білімін кеңейту және жоғары көркемдік талғамды қалыптастыру. Музыка сабағына тән эмоционалды атмосфера балаларды тыныштандырып, оларда ерекше көңіл-күй мен тәжірибе тудыруы тиіс.

Бұл үдерісте мұғалімнің рөлі аса маңызды. Ол тек кәсібін жақсы көруімен ғана емес, сонымен қатар, балаларға музыкаға деген сүйіспеншілікті оята отырып, олардың ішкі сезімдерін терең түсініп, өнердің мәнін көрсетуі керек. Музыка сабақтарында мұғалім сөзбен, мимикамен және қимылмен музыкалық бейнелерді жеткізіп, балаларды музыканың әсем әлеміне жетелеуі қажет.

Қазіргі заманғы музыка сабағының сапасы көптеген факторларға байланысты, оның ішінде балалардың белсенділігі, олардың қызығушылығын оятатын әдістердің қолданылуы, және мұғалімнің әр оқушыға жеке көзқарасы ерекше маңызды. Дегенмен, музыка кабинетінің жайлылығы мен жабдықталуы да оқытудың тиімділігіне айтарлықтай әсер етеді. Білім беру саласындағы соңғы өзгерістермен бірге компьютерлік сыныптар, заманауи технологиялар мен ғаламтор мектеп өміріне енгізілді. Музыка кабинетінде эстетикалық дизайн болуы керек, өйткені ол шығармашылық және өнер сабақтарына қажетті атмосфераны қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, музыка кабинеті жақсы жабдықталған болуы тиіс, яғни әр баланың музыкалық аспаптары болуы керек, мүмкіндігінше екі жиынтық аспаппен қамтамасыз етілуі тиіс. Көрнекі құралдар мен жаңа технологиялар (интерактивті тақталар, проекторлар) сабақтың қызықтылығын арттырып, оқушылардың эмоцияларына үлкен әсер етуі мүмкін.

Музыка адамның сезіміне және санасына тікелей әсер етеді, ол адамның моральдық бейнесін қалыптастырады. Әр түрлі эмоционалды және бейнелі мазмұндағы музыкалық шығармалар балаларды эмпатияға тәрбиелейді. Туған табиғат туралы шығармаларды тыңдау балалардың Отанға деген сүйіспеншілігін оятады. Қазақ халық музыкасы мен классикалық шығармалар халықтың мәдени мұрасына деген мақтаныш пен құрметті нығайтады. Музыканың жанрлық әртүрлілігі батырлық образдардан бастап, лирикалық көңіл-күйге дейінгі эмоцияларды, әзіл-оспақтан бастап, жалынды би әуендеріне дейінгі сезімдерді жеткізе алады.

Оқушылардың музыкалық тәрбиесінің мақсаттарына қол жеткізу үшін мұғалім әр түрлі әдістерді, оқушылардың мүмкіндіктеріне сәйкес таңдауы қажет. Музыкаға деген қызығушылықты ояту арқылы мұғалім балалардың ішкі әлемін байытады, оларға қуаныш пен қанағат сезімдерін сыйлайды. Музыкалық тәрбие процесінде сыныптың ұжымдық әрекеттері маңызды рөл атқарады – бұл ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау, ритмдік қозғалыстар жасау. Мұндай ұжымдық әрекеттер балаларды біріктіріп, ортақ іс-әрекет арқылы олардың жалпы дамуына ықпал етеді.

Музыка адам өмірінің барлық салаларына еніп, оның дүниетанымына және ішкі үйлесіміне ықпал етеді. Бүгінде музыкалық шығармашылық ортаның маңызы зор, себебі ол тұтас, шығармашылық тұлғаны дамыту үшін маңызды фактор болып табылады. Осы орайда, қобызды оқу мен орындау да музыка мен оның құндылықтарын балалардың санасына жеткізудің ерекше тәсіліне айналады. Қобыз сабақтары арқылы оқушылар музыканың әсерін терең түсінеді, оның арқылы өз эмоцияларын аша алады және рухани дамиды. Әрбір Қобызшы үшін музыканың өзі – бұл уақыт пен кеңістікті сезіну, сезімдер мен ойлардың динамикасын, олардың өзгеруін жеткізудің ерекше жолы.

Қобыз – қазақ халқының дәстүрлі музыкалық аспабы, ерекше дыбыстық қасиеттері мен терең символикасымен ерекшеленеді. Бұл аспаптың тарихы мен мәдени маңызы қазақ музыкасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қобызды орындау өнері – тек музыканы емес, сонымен қатар қазақ халқының дүниетанымы мен рухани мәдениетін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін құндылықтар жүйесі.

Қобыздың дыбысы адам жанын терең сезімдермен байытып, тыңдаушының эмоционалды күйін өзгертеді. Ол тек көркем өнер ретінде емес, адамның рухани әлемімен, ішкі сезімдерімен тығыз байланысты. Қобызды ойнау барысында музыкант тек техникалық шеберлігін ғана емес, сондай-ақ өз көңіл-күйі мен эмоцияларын, рухани күйін жеткізе алады. Сондықтан қобыз өнері – адамның ішкі дүниесін білдіретін ерекше құрал болып табылады.

Қобыздың музыкалық құндылығы оның дыбыстық ерекшеліктерінде, әуенінің тереңдігінен және әртүрлі эмоциялық күйді бейнелеу мүмкіндігінен көрінеді. Қобыз аспабымен орындалған әрбір шығарма адамның сезімдерін бейнелейді, оның ішкі әлеміне жол ашады. Қазақ халқының дәстүрлі музыкалық шығармашылығының негізі болып табылатын қобыз өнері адамға рухани тыныштық, терең ой мен сезімнің үйлесімділігін береді.

Қобызды оқу мен орындау арқылы жас ұрпақ ұлттық өнерге деген сүйіспеншілігін қалыптастырады, сонымен қатар өздерінің ішкі сезімдері мен эмоцияларын тереңірек түсінуге мүмкіндік алады. Бұл аспаптың көмегімен балалар тек музыкалық білім мен дағдыны меңгеріп қана қоймай, өз мәдениеті мен ұлттық құндылықтарына деген сүйіспеншілік пен мақтаныш сезімін де қалыптастырады.

Мектепте музыканы оқытудың негізгі мәні – балаларды белсенді шығармашылық қызметке тарту. Музыкамен айналысқан кезде, балалар тек музыкалық шығармаларды тыңдап қана қоймай, оларды өздері орындап, шығармашылық үдерістің белсенді қатысушыларына айналады. Ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау арқылы балалар музыканың сұлулығын сезініп қана қоймай, оны "өз қолдарымен" жасай отырып, жаңа дағдыларды меңгереді. Музыка сабақтарының белсенді табиғаты балаларды қоршаған әлемге деген сүйіспеншілікті оятуға және олардың рухани әлемін тереңірек түсінуге көмектеседі.

Дұрыс ұйымдастырылған музыкалық тәрбие тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Ол адамның мәдениеті мен білімінің деңгейін көтеруге, сондай-ақ оның эстетикалық, ақыл-ой, моральдық және физикалық жетілуіне әсер етеді. Нәтижесінде бай және үйлесімді дамыған тұлға қалыптасады. Мұндай музыкалық тәрбие балалардың жалпы адамгершілік және шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, мектепте музыканы оқыту балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың рухани және эмоционалдық әлемін байытады. Музыка сабағы балаларға тек музыкалық шығармаларды тыңдаумен шектелмей, оларды өздері орындап, шығармашылық үдерісте белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, олардың эстетикалық талғамын, моральдық құндылықтарын және ақыл-ойын дамытуға ықпал етеді. Музыкалық тәрбие тұлғаның жан-жақты дамуына, оның мәдениетін, білімін және өмірге деген көзқарасын жетілдіруге ықпал етеді. Музыка – адамның рухани дамуы мен әлеуметтік тұрмысындағы маңызды құрамдас бөлік, ол баланың тұлғасын қалыптастырып, оны үйлесімді дамуға жетелейді.

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Култумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Домбыра пәні мұғалімі
Жұбанышқалиева Асылай Жұмабекқызы**

ДОМБЫРА ОРЫНДАУШЫЛЫҒЫНДА ТРЕМОЛО ТЕХНИКАСЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Мақалада домбыра аспабындағы тремоло техникасының психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері зерттеледі. Тремоло — домбыраның дыбысын байытып, шығарманың эмоциялық әсерін күшейтетін маңызды орындаушылық әдіс. Бұл техниканы игеру үшін музыканттың жүйке мен бұлшықеттердің үйлесімді жұмысын қамтамасыз ете отырып, арнайы жаттығуларды үздіксіз орындауы қажет. Мақалада тремоланы меңгеру процесіндегі физиологиялық механизмдер, бұлшықеттердің өзара үйлесімділігі мен жүйке жүйесінің рөлі зерттеліп, сондай-ақ домбыра аспабын үйренушілер үшін тиімді жаттығу әдістемелері ұсынылады.

Кілт сөздер: тремоло, домбыра, орындаушылық техника, психомоторлық дағдылар, физиология, жүйке-бұлшықет үйлесімділігі, музыкалық жаттығу, орталық жүйке жүйесі.

Домбыра – қазақ халқының ұлттық мұрасы ретінде ғасырлар бойы қалыптасқан ерекше аспап. Оның орындаушылық әдістері ұлттық мәдениеттің көрінісі ғана емес, сонымен қатар кәсіби музыкалық дайындықтың негізі болып табылады. Орындаушылық өнердің күрделі техникасының бірі – тремоло. Бұл тәсіл қазақ күйлеріндегі дәстүрлі штрихтық ерекшеліктердің бірі болып саналады. Ол дыбыстың үздіксіздігін, динамикалық біртұтастығын және эмоционалдық әсерін арттыруға мүмкіндік береді.

Тремоланы меңгеру – орындаушының физиологиялық және психомоторлық дағдыларын жоғары деңгейде жетілдіруді талап ететін үдеріс. Бұл техника саусақтардың бұлшықет қозғалысы мен жүйке жүйесінің үйлесімді жұмысын қажет етеді. Музыканттың саусақтары белгілі бір жылдамдықта қозғалып, тұрақты ырғақта дыбыс шығаруы тиіс. Бұл кезде қозғалыстардың координациясы, бұлшықеттердің серпімділігі, жүйке-бұлшықет байланысы үлкен маңызға ие. Тремоланың дұрыс орындалуы үшін орындаушының қол моторикасы, саусақтардың қозғалыс нақтылығы, ырғақты сезіну қабілеті жоғары болуы қажет.

Физиологиялық тұрғыдан алғанда, тремоланы меңгеру бұлшық еттердің үйлесімді жұмысын талап етеді. Домбырадағы тремоло техникасы негізінен оң қолдың білезік қозғалысы арқылы орындалады, ал сол қолдың саусақтары пернелерді басу арқылы қажетті интонациялық дәлдікті қамтамасыз етеді. Бұл қозғалыстар жоғары жылдамдықта орындалған кезде, бұлшықеттердің қажуына жол бермеу үшін оларды дұрыс басқару маңызды. Қолдың қимыл қозғалысы барысында иық, білек, алақан және саусақ бұлшықеттерінің реттілігін сақтау – тремоло техникасының негізгі шарттарының бірі.

Психомоторлық тұрғыдан тремоланы меңгеру – бұл адамның жүйке жүйесінің, есту қабілетінің және бұлшықет қимылдарының өзара байланысын реттейтін күрделі үдеріс. Психомоторлық үйлесімділік жоғары деңгейге жеткенде, орындаушы тремоло техникасын автоматтандырылған қозғалыс түрінде еркін орындай алады. Бұл дағды тұрақты жаттығулар арқылы дамиды. Музыканттың нейромоторлық қызметі, яғни жүйке импульстерінің берілу жылдамдығы мен бұлшықеттердің жауап беру қабілеті, орындаушылық шеберліктің артуына тікелей әсер етеді.

Тремоло техникасын жетілдіру үшін жүйелі жаттығулар қажет. Бұл жаттығулардың негізгі бағыттары мыналар болуы тиіс:

Қолдың бұлшықеттерін күшейту және икемділікті арттыру – арнайы жаттығулар арқылы орындаушының саусақтарын, білегін және алақанын дамыта отырып, олардың үйлесімді жұмыс істеу қабілетін арттыру.

Ритм сезімін қалыптастыру – метрономмен жаттығу жасау арқылы орындаушының ырғақтық дәлдігін жетілдіру.

Жылдамдық пен дәлдікті дамыту – тремоло техникасын бастапқыда баяу қарқынмен меңгеріп, біртіндеп жылдамдықты арттыру арқылы орындау сапасын жақсарту.

Бұлшықеттің шаршауын болдырмау – қол бұлшықеттеріне шамадан тыс күш түсірмей, оларды демалдырып отыру және дұрыс демалу техникасын сақтау.

Тремолонь орындау барысында адамның орталық жүйке жүйесі үлкен рөл атқарады. Бұл техника жоғары шоғырлануды, есту бақылауын және тактильді сезімді талап етеді. Орындаушының моторикасын дамытуда арнайы әдістемелік жаттығулардың көмегі зор. Сонымен қатар, психологиялық дайындық пен эмоционалдық күйдің тұрақтылығы да маңызды факторлар қатарында. Музыканттың психологиялық тұрақтылығы жоғары болған сайын, ол тремолонь сенімді әрі әуезді орындауға қабілетті болады.

Қазақ музыка өнерінде тремоло техникасының кеңінен қолданылуы ХІХ ғасырдан бастап қарқын ала бастады. Бұған дейін қазақ күйлерінде көбінесе шертпе және төкпе стильдері басым болса, ХІХ ғасырда орындаушылық техника күрделене түсіп, тремоло әдісі кеңінен қолданыла бастады. Әсіресе, Құрманғазы Сағырбайұлы, Дәулеткерей Шығайұлы, Тәттімбет Қазанғапұлы, Қазанғап Тілепбергенұлы сынды ұлы күйшілердің шығармаларында бұл әдістің қолданылу ерекшеліктері айқын байқалады.

Құрманғазы күйлері көбінесе динамикалық, жігерлі және батыл орындаушылық стилімен ерекшеленеді. Оның «Сарыарқа», «Балбырауын», «Адай» күйлерінде тремоло әдісі күйдің негізгі идеялық мазмұнын ашу үшін қолданылады. Бұл күйлерде тремоло көбінесе дыбыстың үздіксіздігін сақтап, күйдің қарқынды дамуын көрсету үшін пайдаланылады. Құрманғазының орындаушылық шеберлігі оның күйлерінде тремоло техникасын қолдану арқылы одан әрі айқындала түседі.

Дәулеткерей Шығайұлының күйлерінде тремоло техникасы мүлде басқа мәнге ие. Ол негізінен шертпе күйлердің нәзіктігін, лирикалық сипатын күшейту үшін қолданылады. Дәулеткерейдің «Жігер», «Көрұғлы» сынды күйлерінде тремоло әдісі дыбыстың тербелісін сақтай отырып, күйдің нәзіктігін, әсерлілігін арттыруға бағытталған.

Ал Тәттімбет Қазанғапұлының күйлерінде тремоло әдісі өте ерекше сипатқа ие. Оның күйлері философиялық тереңділігімен, терең лирикалық сезімдерімен ерекшеленеді. «Саржайлау», «Бестөре», «Қосбасар» күйлерінде тремоло көбінесе күйдің эмоционалдық әсерін арттыру, әуеннің нәзіктігін жеткізу үшін пайдаланылады. Бұл күйлерде тремоло әдісі арқылы күйші аспаптың дыбыстық мүмкіндіктерін кеңейтіп, оны жан-жақты қолданады.

Қазанғап Тілепбергенұлының күйлерінде тремоло көбінесе техникалық шеберлікті талап ететін ерекше орындаушылық мәнермен қолданылады. Оның «Шыңырау», «Торы жорға», «Ақжелең» күйлерінде тремоло дыбыстың үздіксіз ағынын қамтамасыз етіп, күйдің мазмұнын тереңдете түседі. Бұл әдіс Қазанғаптың күйлерінде динамикалық ауысуларды жасау үшін де маңызды рөл атқарады.

Заманауи домбыра орындаушылығында да тремоло техникасы ерекше орын алады. Қазіргі күйшілер бұл әдісті түрлі жаңа стильдік бағыттарда қолданып, оның мүмкіндіктерін кеңейтіп келеді. Музыка академиялары мен өнер оқу орындарында домбырашы студенттерге тремоло техникасын меңгерту ерекше назарға алынуда. Бұл әдісті дұрыс меңгеру үшін арнайы жаттығулар жүйесі мен әдістемелік нұсқаулар жасалған.

Тремоло техникасының орындалу ерекшеліктері орындаушының саусақ қимылының икемділігіне, оң қолдың саусақтарының шапшандығына және аспапты меңгеру деңгейіне тікелей байланысты. Орындаушының физикалық дайындығы мен психологиялық шоғырлануы да маңызды рөл атқарады. Бұл әдісті меңгеру үшін тұрақты дайындық, саусақтардың икемділігін арттыруға арналған жаттығулар қажет.

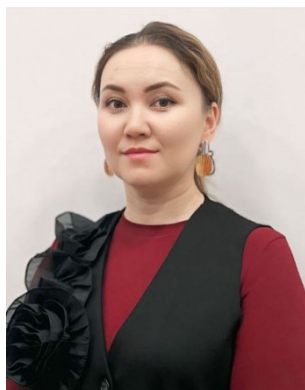
Қорытындылай келе, тремоло техникасы – қазақ домбыра өнеріндегі ең күрделі әрі әсерлі орындаушылық әдістердің бірі. Ұлы күйші-композиторлар өз шығармаларында бұл әдісті әртүрлі стильде қолдана отырып, қазақ музыкасының байлығы мен орындаушылық мүмкіндіктерін кеңейте түсті. Қазіргі таңда бұл әдісті зерттеу мен дамыту маңызды мәселе болып табылады. Домбыра өнерін меңгерген жас орындаушылар үшін тремоло техникасын жетік игеру – кәсіби шеберлікті арттырудың маңызды бөлігі. Осы бағыттағы ғылыми зерттеулер мен әдістемелік еңбектер алдағы уақытта да қазақ күй өнерінің дамуына үлес қосатыны сөзсіз.

Тремоланы меңгеру – бұл орындаушының психомоторлық дағдыларын жетілдіруді қажет ететін күрделі процесс. Оның физиологиялық және психологиялық аспектілері жүйелі жаттығулар мен дұрыс әдістемелік тәсілдерді қолдану арқылы дамиды. Музыканттың бұл техникаға машықтануы музыкалық шеберлігін арттырумен қатар, жалпы орындаушылық мәдениетінің жоғарылауына ықпал етеді. Сондықтан домбыра өнеріндегі тремоло техникасын жетілдіру әрбір орындаушы үшін маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұмабеков С. *Музыка және психомоторика*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Шәкіров Б. *Домбырадағы шеберлік тәсілдері*. – Алматы: Білім, 2019.
3. Bernstein N. *The Co-ordination and Regulation of Movements*. – Oxford: Pergamon Press, 1967.
4. Schmidt R. *Motor Control and Learning: A Behavioral Emphasis*. – Champaign: Human Kinetics, 2019.

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Култумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Домбыра тенор мұғалімі
Ерпанаева Гульзира Тугеловна**

ДОМБЫРА ҮНІМЕН ҚАЛЫПТАСҚАН ЭТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК: МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ТӘРБИЕЛІК ӘЛЕУЕТІ

Аннотация: мақалада музыка өнерінің, әсіресе қазақтың дәстүрлі күй өнерінің бала бойындағы этикалық құзыреттілікті қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Музыканың эмоционалдық және рухани әсер ету мүмкіндіктері арқылы баланың адамгершілік қасиеттерін – әділеттілік, эмпатия, жауапкершілік пен толеранттылықты дамыту жолдары сипатталады. Ұлы күйші Құрманғазы шығармашылығы мысалында ұлттық музыкалық мұраның тәрбиелік мәні, домбыраның этикалық құндылықтарды жеткізудегі әлеуеті талданады. Сонымен қатар, музыка мұғалімдері мен ата-аналардың баланың музыкалық ортасын дұрыс құрудағы жауапкершілігі мен саналы көзқарасы атап көрсетіледі.

Кілт сөздер: музыка, этикалық құзыреттілік, тәрбиелік мән, Құрманғазы, домбыра, күй өнері, рухани даму, адамгершілік, эстетикалық тәрбие, музыкалық орта, ұлттық құндылықтар

Музыка білім беру жүйесінде айрықша орын алады, себебі ол оқушылардың адамгершілік-эстетикалық тәрбиесіне, рухани дамуына және тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ықпал етеді. Музыкалық тәрбие арқылы оқушылар әуен мен дыбыс әлемін танып, қиял мен эмоциялық сезімдерін дамытады, бұл олардың шығармашылық қабілеттерін оятып, даралық ерекшеліктерін көрсетуге жол ашады.

Осы тұрғыда қазақ халқының бай музыкалық мұрасы – домбыра өнері ерекше маңызға ие. Домбыра – тек музыкалық аспап емес, ол – ұлттың рухын, тарихын, салт-дәстүрі мен дүниетанымын бойына сіңірген киелі өнер құралы. Домбыраны меңгеру арқылы оқушылар халқымыздың музыкалық мәдениетін, терең философиялық ой-толғамдарын, ұлттық болмысын сезінеді. Бұл ұлттық сананың қалыптасуына, патриоттық сезімнің оянуына және ұлт мәдениетіне құрметпен қарауға тәрбиелейді.

Музыканы оқытудағы құзыреттілік тәсілдің мақсаты – оқушылардың ішкі рухани әлемін байыту, олардың эмоциялық-сезімдік аясын кеңейту, бейнелі және ассоциативті ойлауын дамыту. Домбыра сабағы барысында балалар тек техникалық шеберлікке үйреніп қана қоймай, күй тыңдау, күйді талдау, автордың көңіл күйі мен идеясын түсіну арқылы сын тұрғысынан ойлау, эстетикалық талғам мен музыкалық талдау қабілеттерін дамытады.

Сонымен қатар, музыкалық білім берудің маңызды бағыты – әлеуметтік және тұлғалық дағдыларды дамыту. Домбырамен ансамбльде немесе күй тартыста өнер көрсету оқушылардың бір-бірімен ынтымақтаса жұмыс істеуіне, тыңдай білуіне, өз пікірін жеткізу мен басқаның ойын құрметтеуге үйретеді. Мұндай ортада тәртіп, шыдамдылық, жауапкершілік, өзін-өзі бақылау және эмоционалды тұрақтылық сияқты маңызды қасиеттер қалыптасады.

Музыкалық білім – тек өнерді меңгерту емес, ол – рухани дүниені байыту, адамгершілік-этикалық құндылықтарды сіңіру жолы. Домбыра арқылы оқушылар қазақ халқының рухани байлығына жақындайды, ұлттық өнердің өміршеңдігі мен мәнін ұғынады. Бұл өз кезегінде баланың тұлғалық дамуында, шығармашылық ойлауында және эмоционалды өсуінде шешуші рөл атқарады.

Қазіргі таңда бала тәрбиесінің ең өзекті бағыттарының бірі – этикалық құзыреттілікті қалыптастыру болып отыр. Себебі бұл құзыреттілік баланың адамгершілік негізін, мінез-құлық нормаларын, айналасындағылармен саналы әрі жауапты қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады. Этика ұғымы – тек дұрыс пен бұрысты ажырата білу ғана емес, сонымен қатар эмпатия, әділеттілік, жауапкершілік, құрмет сияқты құндылықтар жиынтығы.

Бұл құндылықтарды балаға сіңірудің ең тиімді жолдарының бірі – музыка арқылы тәрбиелеу, оның ішінде қазақ халқының домбыра өнерін кеңінен қолдану. Домбыра – ұлттың рухани болмысы мен дүниетанымын бейнелейтін аспап қана емес, сонымен қатар адамгершілік қасиеттерді дарытудың қуатты құралы.

1. Эмпатия және әлеуметтік сана. Домбыра күйлерін тыңдаған бала күйдің ішкі мазмұнына терең үңіліп, автордың немесе орындаушының көңіл күйін, ішкі жан тебіренісін сезіне бастайды. Мысалы, Құрманғазының «Адай» күйі арқылы ерлік пен өрлік рухын сезінсе, Дина Нұрпейістің күйлерінен нәзіктік пен аналық махаббаттың үнін естиді. Бұл – баланың эмоционалдық сезім өрісін кеңейтіп, өзгелерге деген жанашырлықты, түсіністікті дамытуға көмектеседі.

2. Өзін-өзі білдіру және шығармашылық еркіндік. Домбыра тарту – тек орындау емес, ол ішкі жан-дүниені музыка тілімен жеткізу. Оқушылар домбырада өз ойларын, сезімдерін, өмірге деген көзқарасын күй арқылы білдіре алады. Бұл өз кезегінде өзін тануға, шығармашылықпен өзін көрсетуге, сонымен қатар өмірлік және моральдық ұстанымдарын дамытуға негіз болады.

3. Мәдени әртүрлілік пен ұлттық сана. Қазақ күйлері ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жеткен ұлттық шежіре. Домбыра сабағында оқушылар тек күй үйреніп қана қоймай, оның шығу тарихымен, автордың өмірімен, күйдің тарихи-мәдени маңызымен де танысады. Бұл олардың ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастырып, басқа мәдениеттерге де төзімділікпен қарауға баулиды.

4. Тәрбиелік және адамгершілік бағыт. Домбыра үйрену – тек техникалық машық қана емес, бұл – тәртіпке, еңбекқорлыққа, шыдамдылыққа үйрететін үлкен мектеп. Күйді меңгеру барысында оқушы өз-өзіне талап қойып, еңбек етуге, бастаған ісін соңына дейін жеткізуге дағдыланады. Ұжымдық оркестрлік сабақтар арқылы ынтымақтастық, тыңдай білу, ортақ шешім қабылдау секілді дағдылар дамиды.

Қазіргі музыкалық педагогика эмпатия принципіне негізделген, осыған байланысты музыкалық шығарманың мазмұны белгісізден танымалға және танымалдан мағыналыға қарай қозғалыс маңызды болатын жеке мағына деңгейінде ашылуы керек. Жалпы этикалық құндылықтарды музыка арқылы терең жеке және іс жүзінде белсенді деңгейге аудару эстетикалық тәжірибе арқылы жүзеге асырылады. Бұл өнерді танудың құндылық процесінің ұйымдастырушы және бағыттаушы өзегі ретінде қызмет ететін тәжірибелер, ол баланың эстетикалық санасында көркемдік құндылықтың қалыптасуында шығармашылық рөлге ие. Тек тікелей тәжірибе, музыкалық шығармамен диалогтық қарым-қатынаста сезіну маңызды және тәжірибе негізінде рефлексия жүреді.

Музыка сабақтарында білім алушылардың этикалық құзыреттіліктерін дамыту әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін:

1. Ән мәтіндері мен контексттерін зерттеу. Музыкалық шығармалардың мәтіндерін талдау балаларға әндердегі моральдық және этикалық мәселелер туралы ойлауға мүмкіндік береді. Әндердің мағыналары мен хабарламаларын талқылау этикалық ойлау мен сыни талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

2. Композиторлардың өмірбаяндарын зерттеу. Композиторлардың өмір жолын зерттеу білім алушыларға этикалық құндылықтар мен моральдық нанымдардың олардың жұмысында қалай көрінетінін түсінуге көмектеседі. Бұл моральға, шығармашылық дилеммаларға және өнердің қоғамға әсеріне қатысты мәселелерді талқылауға әкелуі мүмкін.

3. Аспапта ойнау және вокал. Музыкалық сабақтар балалардың топтың басқа мүшелерімен ынтымақтастық, қарым-қатынас және өзара әрекеттесу дағдыларын дамытатындай құрылымдалуы мүмкін. Ұжымдық музыка жауапкершілікті, өзара түсіністікті және басқа қатысушыларға құрмет сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

4. Этикалық мазмұны бар музыкалық шығармаларды пайдалану арқылы оқушыларға этикалық құндылықтарды жеткізетін және әлеуметтік хабарламаларды жеткізетін музыкамен танысуға мүмкіндік беру олардың этикалық сенімдері мен моральдық принциптерін қалыптастыруға көмектеседі.

5. Рефлексия және пікірталас: музыка тыңдағаннан кейін пікірталастар мен рефлексиялар өткізу оқушыларға өз ойлары мен сезімдерін білдіруге, сондай-ақ музыкалық шығармалар контекстінде туындайтын этикалық аспектілерді талдауға мүмкіндік береді.

Музыка – адамның жан дүниесіне терең әсер ете алатын өнердің ерекше түрі. Ол жүректі тебіrentіп, сана-сезімді оятып, тыныштандырып немесе шабыттандыра алады. Музыка арқылы адам өзінің ішкі жан күйін білдіріп, әлемнің әсемдігін, үйлесімін сезінеді. Бұл қасиеттердің барлығы **тәрбие процесінде** музыканың қуатты құрал екендігін көрсетеді.

Ұлы күйші **Құрманғазы Сағырбайұлы** музыка жай ғана өнер емес, адамның жан дүниесін тәрбиелейтін рухани күш екенін өз шығармашылығымен дәлелдеген. Оның «Адай», «Сарыарқа» сынды күйлері ұлттың еркіндікке ұмтылысын, батырлық рухын, әділетке деген құштарлығын бейнелеп, тыңдаушыны жігерлендіреді, терең ойға жетелейді. Сондықтан музыка пәні мұғалімдерінің алдында үлкен жауапкершілік тұр — балалардың музыкалық дамуына ғана емес, олардың **рухани-этикалық қалыптасуына да әсер етуі** тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, **қазақтың дәстүрлі аспабы – домбыра** ерекше маңызға ие. Домбыра үні қазақ халқының ғасырлар бойғы тарихын, тағдырын, ерлік пен қайғыны, махаббат пен үмітті жеткізген. Бұл – тек музыкалық аспап емес, **ұлттың рухани коды**.

Балалар тыңдайтын музыкалық шығармалар олардың эмоциялық дамуына, эстетикалық талғамына және мінез-құлқына әсер етеді. Сол себепті **музыкалық репертуар таңдауда** мазмұны мен көркемдік сапасына, жеткізер тәрбиелік мәніне мән берген жөн. Домбыра күйлерінде берілетін образдар мен тақырыптар – ерлік, адалдық, ар-намыс, табиғатқа сүйіспеншілік – баланың **этикалық құндылықтарын** қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Музыканы тек тыңдап қана қоймай, оның мазмұны мен идеясын талдай білу де маңызды. Оқушыларға домбыра күйлерінің тарихи негіздерін, автордың өмірбаянын, күйдің мәнін талдата отырып, **этикалық тұрғыдан ой қорыту** дағдыларын дамытуға болады. Бұл олардың адамгершілік тұрғысынан әділ шешім қабылдай білу қабілетін жетілдіреді.

Домбырамен орындалатын әуендерді үй жағдайында да тыңдату – отбасы тәрбиесіне рухани сипат береді. Ата-аналар балаларына **рухани және адамгершілік тұрғыдан әсер ететін шығармаларды таңдауға** бағыт беру арқылы музыканың тәрбиелік рөлін күшейте алады.

Домбыра арқылы орындалатын шығармаларда халықтың өткені мен болашағы, салт-дәстүрі, дүниетанымы көрініс табады. Мұндай музыкалық туындылар жас ұрпаққа өзінің **ұлтына, мәдениетіне, тарихына құрметпен қарауға**, сонымен қатар өз-өзіне сенімділікпен, жауапкершілікпен әрекет етуге үйретеді.

Осылайша, музыка – баланың тұлғалық дамуына әсер ететін ең нәзік әрі қуатты құрал. Ал домбыра – бұл тәрбиелік күштің өзегіне айнала алатын ұлттық байлығымыз. Сондықтан музыка мұғалімдері мен ата-аналар балалардың **музыкалық ортасын** ұқыптылықпен қалыптастырып, **рухани-этикалық құндылықтарды** дарытатын шығармаларды таңдауға ерекше мән беруі тиіс.

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Култумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Қыл-қобыз пән мұғалімі
Абилханова Алмагуль Алимжановна**

ҚОБЫЗ САРЫНЫ: АСПАПТЫҢ АКУСТИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТЫҢДАУШЫҒА ӘСЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада қыл-қобыз аспабының акустикалық қасиеттері және оның тыңдаушыға әсері жан-жақты қарастырылады. Қыл-қобыздың өзіне тән ерекше үнінің табиғаты, дыбыстық толқындардың ерекшелігі, аспаптың тембрлік сипаттамалары және олардың адам психикасына әсері ғылыми-көркем тұрғыдан сипатталады. Сонымен қатар, қобыз сарынының музыкалық психология мен өнертану саласындағы рөлі талданады.

Кілт сөздер: қыл-қобыз, акустика, тембр, резонанс, дыбыс толқындары, музыкалық терапия, тыңдаушы әсері.

Қобыз – көшпенділер мәдениетінің айнасы, сарыны ғасырлардан жеткен сырлы әуез. Оның үнін естігенде, ескіден жеткен естеліктер тіріліп, санамызда жаңа әлемнің есігі ашылады. Тылсымға толы қобыз сарыны – тек әуен емес, ол – тағдырдың, тарихтың, табиғаттың үн қатуы. Қыл-қобыздың құдіреті оның ерекше дыбыстық табиғатында жатыр. Аспаптың ағаш қуысына жинақталған әрбір тербеліс, аттың қылынан тартылған ішектерден тараған әрбір дыбыс, ысқыштың үйкелісінен туған толқындар – барлығы да қобыз сарынын қайталанбас, теңдессіз етеді.

Қыл-қобыздың акустикалық қасиеттерін зерттеу – оның үнінің сырын ашу деген сөз. Қобыздың жасалуы мен құрылымы оның ерекше тембрін айқындайды. Аспаптың негізі – ағаштан ойылып жасалған шанағы, терімен қапталған беті және қылдан тартылған ішектері. Мұндағы әрбір бөлшек дыбыс резонансына әсер етеді. Әсіресе, қобыздың ішектері басқа аспаптардағыдай металл емес, жылқының құйрық қылынан жасалуы – оның үнін өзгеше, терең әрі қоңыр етеді. Осы ішектердің тербелісі табиғаттағы желдің сыбырына, судың сылдырлауына, тіпті адамның ішкі жан-дүниесінің толқынысына үндес келеді.

Қобыз сарынының ерекше акустикасы оның құрылымдық қасиеттерінен ғана емес, орындаушылық техникасынан да туындайды. Ысқыштың ішекке үйкелуі арқылы пайда болатын дыбыстар белгілі бір жиілікте таралып, кеңістікте ерекше резонанс жасайды. Бұл дыбыстар адам санасына ерекше әсер ететін альфа және тета толқындарына жақын келеді. Осы себепті қобыздың үнін тыңдағанда адам психикасы ерекше күйге енеді, ойы тереңдеп, көңіл-күйінде өзгеше өзгерістер байқалады. Қобыздың сарыны табиғаттың әуеніне ұқсас болғандықтан, адам санасына терең әсер етеді. Ол адам миының ырғақтарын реттеп, ішкі тыныштық сыйлайды. Қобыздың баяу әрі созылыңқы дыбыстары медитация кезінде қолданылатын әуендерге жақын болғандықтан, тыңдаушыға ерекше психоэмоционалдық жайлылық сыйлайды.

Көне дәуірлерден бастап қобыз тек музыкалық аспап ғана емес, сонымен қатар емдік құрал ретінде де пайдаланылған. Қобыздың сарыны тыңдаушының санасын өзгертумен қатар, денсаулыққа да оң әсер етеді. Бұл аспаптың үні адамның ішкі жан дүниесін тереңдетіп, өзін-өзі тануға мүмкіндік береді. Сондықтан қобыз үні көшпенді халықтың рухани өмірінде маңызды орын алды. Ол бақсылардың ем-дом жасау рәсімдерінде де қолданылған. Бақсылар қобыздың әуенін пайдаланып, адамдардың сана-сезімін өзгертетін, олардың бойындағы күйзелісті, қорқынышты сейілетін болған. Қобыздың сарыны ерекше

мистикалық сипатқа ие болғандықтан, оны тек қана өнер құралы емес, құдіретті аспап ретінде қабылдаған.

Музыкалық акустикада әрбір аспаптың өзіндік тембрі оның жиіліктік сипаттамаларымен анықталады. Қыл-қобыздың дыбыстық спектрі кең, оның үнінде төменгі жиіліктер басым болғандықтан, адам бойында терең тебіреніс тудырады. Бұл құбылыс әсіресе эпостық жырларды сүйемелдеуде ерекше байқалады. Қобыздың төменгі жиіліктегі қоңыр үні жүрек соғысының ырғағымен үндесіп, тыңдаушыны терең ойға жетелейді. Осы себепті қобыздың үнін кейбіреулер мұңды, кейбіреулер емдік, ал енді біреулер құпиялы деп қабылдайды. Бұл ерекшелік қобыздың тек әуендік аспап қана емес, адамның жан дүниесіне терең әсер ететін рухани құрал екенін көрсетеді.

Қобыз үні адамның ішкі жан тебіренісін қозғап, ерекше эмоционалдық күйге бөлейді. Оның әрбір әуезінде өмір мен өлім, үміт пен сағыныш, табиғаттың үндестігі бар. Қобыздың мұңлы, қоңыр дауысы адамның жүрек түкпіріндегі естеліктерін жаңғыртып, терең сезімге бөлейді. Сондықтан қобыз үні көне дәуірден бері тек өнер туындысы ғана емес, рухани күш ретінде де бағаланған. Қазіргі заман психологтары қобыздың дыбыстарын стрессті төмендету, эмоционалдық тепе-теңдікті сақтау үшін қолдану мүмкіндігін зерттеуде. Бұл аспаптың дыбысы адамдардың ішкі жан дүниесіне әсер етіп, оларды терең ойға жетелейтін күшке ие екенін дәлелдейді.

Қобыздың үндік табиғаты оның резонанстық қасиеттерімен де тікелей байланысты. Резонанс – белгілі бір дененің сыртқы әсерлерге жауап ретінде тербелуі. Қобыздың шанағы мен ішектері белгілі бір тербеліс жиілігінде үндесіп, ерекше әсерлі дыбыс шығарады. Бұл дыбыстық құбылыс қобыздың тербелісінің кеңістікке таралуына, оның жан-жаққа әсер етуіне мүмкіндік береді. Сондықтан қобыз үні тек құлақпен ғана емес, денемен де сезілетіндей әсер қалдырады. Бұл аспаптың ерекшелігі – дыбыстық толқындарының адам ағзасына әсер ететін акустикалық тербеліс тудыруында. Қобыздың сарыны денеге терең әсер етіп, тыңдаушының физиологиялық күйін өзгертуі мүмкін.

Қобыздың резонанстық қасиеті оның шанағының арнайы құрылымымен тығыз байланысты. Аспаптың корпусындағы бос кеңістік дыбыстың жаңғыруына мүмкіндік беріп, оны кеңістікте еркін таратады. Осы себепті қобыздың дауысы табиғи ортада ерекше әсем әрі жан-жақты естіледі. Әсіресе, табиғат аясында орындалған қобыз сарыны қоршаған ортадағы әрбір дыбыспен үндесіп, ерекше үйлесім тудырады. Бұл қобыздың табиғатпен тығыз байланысын көрсетеді. Қыл-қобыздың мұндай қасиеттері оның музыкалық емдік терапиядағы маңыздылығын арттырып, оны ерекше құнды аспап ретінде танытады.

Қобыз үні – табиғаттың шексіз дыбыстық палитрасымен ұштасып жатқандай. Оның әрбір сарынында даланың самалы, өзеннің ағысы, құстардың үні, тіпті адамның жүрек соғысы да бар. Осы себепті қобыз үнін тыңдаған жан өзгеше сезімге бөленеді, кейде жүрек толқып, көзге жас келеді, ал кейде терең ойға шомдырады. Бұл құбылысты ғылыми тұрғыдан қарастырғанда, қобыздың акустикалық ерекшеліктерінің психоэмоционалдық әсерімен тікелей байланысты екенін байқауға болады. Бұл аспаптың үні адамды өзінің түпкі сана деңгейімен байланыстырса, кейбір жағдайларда өткен шақтағы естеліктерін жаңғыртуы да мүмкін.

Қобыз – қазақ халқының мәдениеті мен руханиятының ажырамас бөлігі. Қобыз үні – кеңістікті тербетіп, уақыттың өзі бағынатын тылсым әуен. Оның әрбір дыбысы сан ғасырлық көшпенділер мәдениетінен хабар беріп, тыңдаушының жандүниесін тереңге тартады. Аспаптың акустикалық ерекшеліктері оның орындаушылық шеберлігімен астасып, әр тыңдаушыға әрқалай әсер етеді. Бұл қобыздың шексіз мүмкіндіктері мен оның құдіретін көрсетеді.

Бүгінгі таңда қобыз сарыны тек дәстүрлі музыкада ғана емес, заманауи музыкалық бағыттарда да қолданыс табуда. Электронды дыбыстармен біріктіріліп, жаңа стильдерде орындалып жатқанымен, оның бастапқы тембрлік ерекшеліктері сақталуда. Бұл қобыздың акустикалық табиғатының әмбебап екенін көрсетеді. Осылайша, қобыз – қазақ халқының рухани болмысының көрінісі. Оның акустикалық қасиеттері мен тыңдаушыға әсері ғылыми тұрғыдан зерттеуді қажет етеді, алайда ең бастысы – ол жүрекпен сезілетін, жанмен қабылданатын өнер. Оның сарыны ғасырлардан ғасырларға жетіп, болашақ ұрпақтың да жүрегін тербейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова, Г. А. Музыка терапиясы: теориясы мен практикасы / Г. А. Ахметова. – Алматы: Ғылым, 2010. – 176 б.
2. Мұсабекова, С. А. Қазақ музыкасы және оның терапевтикалық әсері / С. А. Мұсабекова. – Астана: Елорда, 2015. – 220 б.

**Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Т.Құлтумиев атындағы №1 Құлсары балалар саз мектебі
Эстрада - вокал пәні мұғалімі
Жанжигитова Гульшат Атапкеловна**

МУЗЫКАЛЫҚ ЖАНРЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЭСТРАДАЛЫҚ ВОКАЛҒА ЫҚПАЛЫ

Аннотация. Мақалада музыкалық жанрлардың эстрадалық вокал өнеріне әсері қарастырылады. Музыканың әртүрлі стильдері вокал орындаушылығына қалай ықпал ететіні, әншінің дауыс техникасы мен орындау мәнерін қалай қалыптастыратыны талданады. Сондай-ақ эстрадалық вокалда классикалық, джаз, рок, блюз, халықтық және заманауи электронды бағыттардың үйлесуі мен олардың синтезі сипатталады. Мақала көркем әдеби стильде жазылған, күрделі құрылымдарды қамтиды және жанрлық ерекшеліктердің эстрадалық вокалдағы орындаушылық шеберлікке тигізетін ықпалы толықтай ашылған.

Кілт сөздер: музыкалық жанрлар, эстрадалық вокал, орындаушылық мәнер, стильдік ерекшеліктер, вокалдық техника, сахналық шеберлік, жанрлық синтез, музыкалық экспрессия.

Музыка – уақыт пен кеңістікті біріктіретін өнердің ең ғажап түрі. Әрбір музыкалық жанр өз дәуірінің мәдениеті мен қоғамдағы өзгерістердің айнасы іспетті. Бұл жанрлардың қалыптасуы мен дамуы, өз кезегінде, эстрадалық вокалға да үлкен әсерін тигізді. Эстрада әншісінің орындаушылық ерекшелігі оның қандай стильде өнер көрсететініне тікелей байланысты. Бір әншінің дауысы нәзік, лирикалық болуы мүмкін, ал екіншісінің дауысы қуатты, эмоцияға толы шығады. Мұның барлығы – музыкалық жанрлардың орындаушылық шеберлікке тигізетін ықпалының айқын дәлелі.

Эстрадалық вокал – бұл жай ғана ән айту емес, сахнада өзіндік бейнесін жасау, эмоция арқылы тыңдарманның жүрегіне жол табу, әсер қалдыру. Ол тек қана дауыс мүмкіндіктерін пайдалану емес, белгілі бір жанрдың шеңберінде стильдік ерекшеліктерді сақтай отырып, шығарманы мәнерлі жеткізу өнері. Әрбір әннің орындалу ерекшелігі, оның құрылымы, ырғақтық негізі, динамикасы – орындаушының жанрға деген икемділігін айқындайды. Мысалы, классикалық бағыттағы әндерде вокалдық нақтылық пен техникалық шеберлік алдыңғы қатарға шықса, рок немесе блюз жанрларында эмоцияның берілуі мен дауыстың тембрлік ерекшеліктері маңызды рөл атқарады.

Классикалық музыканың эстрадалық вокалға ықпалы

Эстрадалық вокалдың бастауында классикалық музыканың ықпалы зор болды. Классикалық дәстүрде қалыптасқан вокалдық техника орындаушының дауысын дұрыс қоюға, кең тынысты қолдануға, вокалдық диапазонды ұлғайтуға мүмкіндік береді. Сондықтан опералық арияларды шебер орындай білген әншілер эстрадалық музыкада да өзіндік ерекшелігін жоғалтпайды. Классикалық музыкadan алынған дауысты күшейту, дұрыс фразировка, дикцияны жетілдіру әдістері эстрада әншісінің орындаушылық шеберлігін арттырады.

Классикалық вокал мен эстрадалық вокалдың арасындағы байланыс тек техникамен шектелмейді. Орындаушылық мәнер де айтарлықтай әсер етеді. Классикалық вокалда әрбір нотаның таза, анық айтылуы, музыкалық фразалардың байыпты түрде орындалуы маңызды. Ал эстрадалық вокалда бұл талаптар өзгеріп, әншіге орындаушылық еркіндік беріледі. Дегенмен, кәсіби эстрада орындаушылары классикалық вокалдағы дауыс қою әдістерін меңгергенде, олардың дыбыстық мүмкіндіктері кеңейе түседі. Мұндай әншілер сахнада сенімді болып, әр түрлі жанрларда шебер өнер көрсете алады.

Джаз бен эстрадалық вокал

Джаз – импровизация мен ерекше вокалдық техникаға негізделген жанр. Эстрадалық вокалда джаз элементтерінің жиі қолданылатыны тегін емес. Джаздық интонациялар, ерекше ырғақтық еркіндік, дауысты "ойнату" әдістері эстрадалық орындаушыларға шығармашылық еркіндік береді. Джаз стиліндегі вокалистердің дыбысты әрлеуі, фразалардың икемділігін арттыруы, дауыс бояуын байыта түсуі эстрада орындаушыларын үнемі жетілдіре түседі.

Джаз жанрының тағы бір ерекшелігі – оның эмоционалды бояуы мен ырғақтық икемділігі. Бұл жанрда әнші музыкаға толығымен беріліп, белгілі бір нормаға бағынбай, өз сезімдерін еркін жеткізе алады. Сонымен қатар, джазда скэт техникасы (сөзсіз вокал) кеңінен қолданылады, бұл әдіс эстрадалық орындаушыларға да әсер етті. Джаздық вокалдық тәсілдер орындаушының музыкалық динамикасын арттырып, оның шығармашылық әлеуетін кеңейтеді.

Рок музыкасының эстрадалық вокалға ықпалы

Рок музыкасы – эстрадалық вокалға мүлде бөлек сипат береді. Бұл жанрдағы әншілер көбіне күшті эмоцияны, экспрессивтілікті басты орынға қояды. Рок орындаушыларынан алынатын дауысты ерекше мәнерлеу, екпінді ырғақтар, қарқынды вокалдық әдістер эстрадалық орындаушылықта ерекше стиль қалыптастыруға көмектеседі. Мұнда дауыстың ашық шығуы, күшті дауыстық позиция, сахналық харизма басты рөл атқарады.

Рок-вокалдың ерекшелігі – дауыстың табиғилығы мен эмоционалдық жүктемесі. Бұл жанрдағы әншілер сахнада барынша еркін болып, тыңдарманмен тікелей байланыс орнатуға тырысады. Сондай-ақ, рок орындаушылары жиі хрипті дауыс (гроулинг, скриминг) немесе айқайлау техникасын қолданады, бұл әдістер эстрадалық вокалда да кездеседі. Сондықтан рок жанры эстрадалық орындаушылардың эмоциясын ашуға, оларды сахнада батыл әрекет етуге үйретуге ықпал етеді.

Халық музыкасының эстрададағы маңызы

Халық музыкасының эстрадалық вокалға әсері ерекше бөлек. Қазақтың дәстүрлі әндері өзіне тән кең диапазонды, ерекше әуезділікті, ұлттық нақышты талап етеді. Сондықтан халық әндерінің орындалу мәнері эстрадалық орындауда да ерекше бір көрініс табады. Ұлттық музыкада кездесетін қайталанбас интонациялар, вокалдық әуеннің ерекше құрылымы, орындау техникасы – мұның бәрі эстрадалық вокалды байыта түседі.

Бүгінде ұлттық музыкалық элементтерді эстрадада пайдалану кең таралған үрдіске айналды. Қазақтың халық әндері мен күйлерінің негізінде жасалған заманауи өңдеулер эстрада әншілеріне жаңа стильдік мүмкіндіктер ашады. Сонымен қатар халық музыкасының әсері арқылы эстрадалық вокалда өзіндік ерекшелік пен ұлттық бояу сақталады.

Қорытынды

Музыкалық жанрлардың синтезі – қазіргі эстрадалық вокалдың ажырамас бөлігіне айналды. Бүгінде бір шығармада бірнеше стильді қатар үйлестіру, халық музыкасы мен заманауи ритмдерді біріктіру, джаздық импровизация мен рок энергетикасын біріктіру жиі кездеседі. Осылайша, эстрадалық вокал шекараларды кеңейтіп, орындаушыларға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қазіргі эстрада әншісі – тек бір жанрда шектеліп қалмай, жан-жақтылық таныта білуі қажет. Өйткені музыканың алуан түрлі жанрлары орындаушылық шеберлікті байытады, дауыс техникасын шыңдайды, әртістік қабілетті жетілдіреді. Осы себепті эстрадалық вокал әрқашан өзгеріп, жаңа бағыттармен толығып отырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Береговая Л.Ю. Вокальное искусство: Теория и практика. – М.: Музыка, 2010.
2. Назаров В.М. Эстрадный вокал: Методика обучения. – СПб.: Композитор, 2013.
3. Иванова Т.А. Современные направления в вокальном исполнительстве. – М.: Искусство, 2015.
4. Қарасартова А.Э. Қазақ эстрадалық ән өнері. – Алматы: Өнер, 2018.
5. Лебедев А.П. Джазовый вокал: Теория и практика. – М.: Музыкальное издательство, 2020.

**Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«№ 48 мектеп-қосымша білім беру орталығы» КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, лингвистика магистрі, педагог-зерттеуші
Сулейменова Балжан Асемхановна**

«ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ҰЛТ БОЛМЫСЫ»

8-9 сыныптарға арналған авторлық бағдарлама

Ұлттық тәрбиенің ең маңызды тұсы- адамды ойлануға үйретуі. Әрбір жеке адам ең алдымен өзінің белгілі бір ұлттың мүшесі екенін іштей терең сезініп, санада сілкініс жасауы керек екенін, содан кейін барып жалпыадамзаттық қоғамға лайық орнын белгілеуі қажет. Бұл бағдарламаның негізгі түйіні- ұлттық тәрбие, ұлттық сана, ұлттық ұстаным, ұлттық мүдде. Бүгінгі жаһандану заманында төлтума бітімімізді, қайталанбас ұлттық болмысымызды, ұлттық кейпімізді сақтап қалу бәрінен маңызды. Қалай десек те, ендігі жерде өзіндік «менін» сақтауға ұмтылған жұрт ең алдымен ұлттық тарихи жадын, бірегей ұлттық ойлау машығын, өзіндік дүниетанымын, ана тілі мен ділін, дінін, дәстүрлі мәдениетін аман алып қалу және оны одан әрі дамыту жолына кірісетіні анық. Ғасырлар бойы халықтың өзімен бірге жасасып, ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып, бүгінге жеткен әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер негізінде қалыптасқан тәлім-тәрбие үлгілерін жас ұрпақ санасына сіңіру-басты парызымыз.

Қазақ халқы -тілі әуезді, дәстүрі терең мәнді, рухани дүниесі бай, тарихы ғасырлардан сыр шертетін дана халық. Дәстүр-салтымызды, қазақы қалпымызды сақтап қалатын бірден-бір байлығымыз - діл, тіл, дін, ұлттық сана, салт-дәстүр, ұлттық болмыс пен ұлттық пайым. Ұлттың рухани құндылықтарын терең танып, оны сезінгенде ғана оқушының жүрегінде өз ұлтына деген құрмет, сыйластық орнайды. Қазақ халқының болашақта толыққанды ҰЛТ ретінде қалыптасып-толысып, одан ары даму ісінде, еліміздің әлемдік аяда қайталанбас болмысы мен бейнесін жасауда – оның ұлттық дүниетанымы мен құндылықтары, игілікті де ізгілікті салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын сақтау үшін әуелі ұлт туралы терең білімі болуы шарт. «Бір ұлттың тілінде сол ұлттың жері, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай ашық көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, біресе желсіз түндей тымық, біресе құйындай екпінді тарихы, сар далада үдере көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын сабырлы мінезі – бәрі көрініп тұр. Қазақтың сар даласы кең, тілі де бай» деп ұлттық рухы биік қоғам қайраткері Мағжан Жұмабаев айтқандай, тіл арқылы ұлттың болмыс-бітімін ұрпақ санасына сіңіруге болады. Сол себепті, бұл бағдарламаның бір модулін «Қазақ тілі – ұлттығымыздың айнасы» деп алып, тіл арқылы оқушылардың бойына ұлттық рухани тәрбие беруді көздедік.

«Әдебиет пен өнер ұлы болмаған жерде - ұлт та ұлы бола алмайды» деп белгілі жазушы Ғабит Мүсіреповтың пікіріне сәйкес қазақ әдебиетінің ұлылығы – қазақ тілінің көркемдігін айшықтап, оқырман жүрегіне эстетикалық ләззат сыйлап, ұлттық рухымызды қуаттандыруда таптырмас құрал. «Ұлттану» бағдарламасына Мұхтар Шаханов, Қадыр Мырзалиев, Мағжан Жұмабаев, Бауыржан Момышұлының нақыл сөздері мен өлеңдерін енгізу арқылы ұлттық-рухани тәрбие беруді көздегендіктен, әдебиеттегі поэзия бөлімі енгізілген. Бағдарлама барысында оқушылардың ұлттық тәрбие негіздерін қалыптастырып, болашақта ұлтты ұлықтай білетін, өз ұлтына деген сүйіспеншілігі мен сыйластығы терең тұлға қалыптастыру үшін арнайы модульдер мен тақырыптар таңдалып алынған. «Педагогтің кәсіптік қызметін жүзеге асыру кезіндегі құқықтары: ғылыми, зерттеу, шығармашылық, эксперименттік қызметті жүзеге асыруға, педагогтік практикаға жаңа әдістемелер мен технологияларды енгізуге» құқылы екендігі жайлы оқу бағдарламасында айтылғандай, ұлттану тақырыбын терең, жан-жақты зерттеп, шығармашылық іздену арқылы бағдарламаның алдына қойған мақсатына сай тақырыптарды

іріктеп алу, оны модульдерге бөлуде үлкен еңбек атқарылды. Бағдарламаны өту барысында қандай қиындықтар туындауы мүмкін және оны қалай шешеміз. Ең әуелі, оқушыларда қосымша материалдармен танысуға деген талпыныс төмен болуы мүмкін. Сонымен қатар, ойландыратын сұрақтармен жұмыс істеуде қиындық туындауы мүмкін. Ол үшін тақырыптың құндылығын түсіндіру жұмыстары жүргізіледі. Тақырыпқа қызықтыру үшін қосымша мәліметтермен жұмыс жасау ұсынылады.

Ұсынылған инновациялық бағдарламаның даму деңгейін қалай анықтауға болады? Бағдарлама арнайы модульдерге бөлінген. Бағдарлама «Ұлт және құндылық», «Салт-дәстүріміз – халқымыздың бойтұмары», «Қазақ тілі – ұлттығымның айнасы», «Ұлттық бірегейлікті айшықтайтын нысандары» атты төрт модульден тұрады. Әр модуль тақырыптары өзара байланысты. Соңында нәтиже сабақ және бақылау сұрақтары болады. Оқушылар сол тапсырмаларды орындау арқылы деңгейін анықтауға мүмкіндік алады.

Өзектілігі: Ғаламдық деңгейде даму сатысына көтерілген қазіргі уақытта әрбір ұлт өзіндік келбетін сақтап, онын дамыту, жаңғырту үшін көп күш жұмсайды. Ұлттық бірегейлік пен болмысты сақтау, оны келешек ұрпақтың санасына сіңіру арқылы ұлт болашағы үшін аянбай қызмет ететін ұлттық рухы биік тұлға тәрбиелеу – қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі. Бұл бағдарламаны құру қажеттілігі туындаған себебі – оқушылардың ұлттық құндылық, жалпы ұлтқа деген сүйіспеншілікті ұялату. Рухы биік халқымыздың ізгі қасиеттерін бойына жиған ұлтжандылықты болашақ ұрпаққа дәріптеу. Жаһандану кезеңіне аяқ басқан жаңа заманда ұлттық бірегейлікті сақтауды насихаттайтын бағдарламалар мен курстардың өзектілігі жоғары. Ұсынылған бағдарлама оқу бағдарламасы негізінде құрылды. «Тіл байлығы, тіл тазалығы – ұлт қасиетінің, салт-санасының негізгі өнегесі, нағыз белгісі» деп батырлығымен, рухани айбынымен таңғалдырған Бауыржан Момышұлы нақыл сөзінде келтіргендей, қазіргі таңда тілдің тұнығы лайланып, тіл байлығын толық пайдаланып, халқымыздың рухани әлеміне үңілетін жас ұрпақ өзге елдің дәстүріне, тіліне қызығып, тамсанып жүргені көңілге қаяу салады. Қазақтың кең байтақ жері қандай дархан болса, халқымыздың тілі, салт-дәстүрі неткен бай, терең. Соны бойына сіңіріп өсетін өскелең ұрпақ ертеңгі еліміздің іргесін берік қалайтынына сенем. Бағдарламаның негізгі ерекшелігі – оқушыларға ұлттық құндылықтарға баулу арқылы ХХІ ғасырда қажетті дағдылар мен қасиеттерді дамытуға бағытталған. Креативті ойлау, сыни тұрғыдан ойлау және төрт дағдыны шыңдау арқылы келешекте бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруды көздейді. Биылғы оқу жылын ұйымдастыру ерекшеліктері жөніндегі әдістемелік нұсқау хатта ұлтының салт-дәстүрін, тілін, дінін, мәдениеті мен ұлттық құндылықтарды, салт-дәстүрді оқушы бойына сіңіруде үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненті есебінен «Қазақ тілі» пәні бойынша жүргізілетін элективті курстарға қатысты тақырыптарда ұлттық тәрбиені, оны дамыту жолдарын жүзеге асыру маңызды орын алады.

Мақсаты: «Ұлттық құндылық-ұлт болмысы» бағдарламасы аты айтылып тұрғандай, ұлттық рухани әлемімізді жан-жақты терең таныту арқылы оқушылардың бойында ұлтқа деген құрмет пен сүйіспеншілік, сыйластық сезімін ұялату. Сонымен қатар, өзге ұлттарды да құрмет тұтып, сыйлай білуге тәрбиелеу. «Адамзаттың бәрін сүй бауырым» деп ұлы Абай атамыз айтқандай, өз ұлттық келбетін берік сақтап, адамзатты терең сүйе білетін өресі биік тұлғаны тәрбиелеуді мақсат тұтатын бұл бағдарламаның келешек ұрпаққа берері мол. Кез келген тақырыпта терең білім қалыптаспай, ол салада даму болмайды. Сол секілді ұлт тақырыбын терең үйретіп, білім көкжиегін кеңейтуді алға мақсат етіп қояды. «Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері мыналар болып табылады: оқытудың, тәрбиенің және дамытудың бірлігі» деп оқу бағдарламасында көрсетілгендей, бағдарламада оқыту әдістері арқылы ұлттық рухта тәрбиені жандандырып, оқушыларды дамытуды көздейді.

Міндеттері:

- Ұлттану тақырыбына қатысты материалдарды жинақтау;
- Тіл, дәстүр жайлы шығармалар, өлеңдер, нақыл сөздерді сұрыптау;
- Қазақ халқының салт-дәстүрі жайлы мәліметтерді жинау, сараптама жасау;
- Жалпы бағдарлама модульдеріне талдау жасау, оны тақырыптарға бөлу;
- Оқу бағдарламасына сай бағдарлама үлгісін жасау, оны жинақтау.

Күтілетін нәтиже: Бағдарлама мынадай нәтижелерді мақсат тұтады:

✚ «Ұлттық құндылық-ұлт болмысы» бағдарламасы нәтижесінде оқушылар «ұлт» ұғымымен танысып, жалпы қазақ халқының ұлттық ерекшеліктерімен, оның ерекше болмыс-бітімімен терең түсінік қалыптастырады. Тақырыптар бойынша білімді өз бетімен қалыптастыруға талпынады;

- ✚ Ашық сұрақтар арқылы терең ойлауға дағдыланады;
- ✚ Ұлттық құндылығымызды, ұлт үшін күрескен тұлғалардың ізгі қасиеттерін түйсініп, оны бойына қалыптастыруға талпынады;
- ✚ QR-код арқылы тақырыптарды өз бетімен ізденіп, шешім қабылдауды үйренеді;
- ✚ Қазақтың ұлттық болмысымен терең танысады;

Ұйымдастыру формасы: аралас сабақ, мәтін, поэзия үлгілерін талдау сабақтары, тақырыпқа қатысты жоба ұсыну сабақтары.

Қорытындылау формасы: бақылау сұрақтары, шығармашылық тапсырмалар, ашық сұрақтар арқылы сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытатын тапсырмалар.

Оқу тақырыптарының мазмұны

Р/с	Модульдер	Тақырыптар
	1. Ұлт және құндылық	«Ұлт» ұғымына түсінік
		Қазақ ұлтының ерекшелігі
		Ұлттық бренд
		Ұлт және руханият
		Ұлт мүддесі үшін күрескен тұлғалар
		Құндылық дегеніміз не?
		Ұлттық құндылықтарымыз – басты байлығымыз
		Бақылау жұмысы
	2. Салт-дәстүріміз – халқымыздың бойтұмары	Қазақ халқының салт-дәстүрлері
		Салт-дәстүрді сақтау – ұлтты сақтау
		Ұмыт бола бастаған дәстүрлер
		Әлем ұлттарының таңғажайып дәстүрлері
		Қазақ салт-дәстүрінің заман талабына сай өзгеруі.
		Қазақ хандары
		Бақылау сұрақтары
	3. Қазақ тілі – ұлттығымның айнасы.	Қазақ тілі – ұлт айнасы
		М.Шаханов «Төрт ана» өлеңі
		Қадыр Мырзалиев «Домбыра» өлеңі
		М.Жұмабаев «Қазақ тілі» өлеңі
		Абай Құнанбаевтың мақалға айналған дана сөздері
		Мақал мен мәтелдің айырмашылығы
		Қазақ батырлары
		«Қазақ тілі» газеті
		Қазақ тілі және тұлғалар
		Бақылау сұрақтары
	4. Ұлттық бірегейлікті айшықтайтын нысандары	Қазақ халқының мәдени коды
		Қазақтың үш пайғамбары
		Қазақтың ұлттық тағамдары
		Қазақ ұлттық аспаптары
		Қазақ халқының ұлттық ойындары
		Ұлттық киімдер
		Бақылау сұрақтары

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақ» газеті / Бас редактор Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998. – 560 бет.
2. «Ұлттық тәрбие» антологиясы. – Алматы: Интеллсервис, 2013. – 1004 –бет.
3. Аймауытов Ж. Ұлтты сүю // Ақиқат. – 2013. - №6.
4. Аймауытов Ж. Бес томдық шығармалар жинағы. 5-ші том. Алматы: Ғылым, 1999 ж.
5. Әуезов М. Қазіргі қазақ күйі // Ақиқат. – 2013. - №7.
6. Қасымбеков М. Б., Пралиев С. Ж., Жампеисова К. К. [Мәңгілік ел](#) // Учебник для вузов. 2015. С. 38, 95-96.
7. Рахманқұл Бердібаев. Дәстүр қуаты. – Алматы: «Білім», 2005- 312 бет\
8. Қазақ тілі оқытудың тиімді әдістері. Әдістемелік құрал

**Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының
"Дарынды балаларға арналған облыстық мамандандырылған мектеп-лицей-интернаты" КММ
География пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші, педагогика ғылымдарының магистрі
Дюисенова Дидар Толегеновна**

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ САРАЛАУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация: Бұл мақала география пәнін оқытудағы маңызды мәселелер мен әдіс-тәсілдерге арналған. Мектеп географиясы оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға үлес қосып, олардың қоршаған орта мен Жер туралы көзқарастарын кеңейтеді. Сонымен қатар, география пәнін оқыту барысында заманауи білім беру технологиялары мен оқыту әдістерін қолдану оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Мақалада білім беру үдерісінде қолданылатын дидактикалық әдіс-тәсілдер мен технологиялар, оның ішінде мәселелік оқыту, модульдік технологиялар, деңгейлеп саралап оқыту және оқушылардың іс-әрекеттерін ынталандыратын тәсілдер қарастырылған. Бұл жұмыстар оқушылардың сыни ойлауын дамытып, оқу үдерісінде нәтижелі болуы үшін маңызды рөл атқарады.

Кілт сөздер: География пәні, ғылыми дүниетаным, оқыту әдістері, мәселелік оқыту, пікірталас, дидактика, заманауи технологиялар, деңгейлеп саралап оқыту, модульдік технология, сыни ойлау, оқу үдерісі.

Мектеп географиясы ғылым негіздерін бейнелейтін пән ретінде оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға зор үлес қосады. Бұл біздің білім алушыларымыздың қоршаған әлемге және ондағы болып жатқан оқиғаларға деген ерекше идеологиялық көзқарасын құрайды. Оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың бір жолы – мәселелік тапсырмаларды қолдану, пікірталас ұйымдастыру.

География – Жерді адамдар планетасы ретінде біртұтас көзқарас беретін жалғыз оқу курсы. Сондай-ақ ол барлық деңгейде басқарушылық шешімдер қабылдау үшін қажетті жалпы мәдениетті, оның ішінде экологиялық мәдениетті қалыптастырады. Сипатталған ғылымды білу экономиканың тиімділігін арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін де қажет. Ол бірнеше көздерден алынған ақпаратты біріктіруді, белгілі бір халықаралық қатынас тілін – географиялық картаны қолдануды үйретеді.

Географиялық білім – адамзаттың ортақ шаңырағы іспетті өз елі мен Жердің жалынды иесін тәрбиелеудің сенімді негізі. Дәл осы білім қазіргі әлем мен күллі адамзатқа оның әртүрлілігі мен бірлігін саналы түрде түсінуге мүмкіндік береді. Оқушылар оларды қоршап тұрған материалдық, рухани және мәдени құндылықтарды, адамның кеңістіктегі болмысының мәнін дұрыс түсінуі үшін үлкен географиялық білім жинақтау қажет.

Географиялық білімді жинақтау үшін не істеу керек? Оқушылардың географиялық білімдерін жинақтауы үшін заманауи білім беру технологиялары мен оқыту әдістерін дұрыс таңдау қажет. Оқыту мақсатына жетуге бағытталған мұғалімнің өзара байланысты іс-әрекетінің реттелген әдістемесін анықтаудың өзі оқушының сенімін арттыруды көздейтін оқу процесінде мұғалім мен оқушының ынтымақтастығы мәселесін одан әрі айқындайды және өзекті ете түседі. Оқыту әдісін дұрыс таңдау үшін оны жақсы білу керек. Кейбір мұғалімдер материалдың оқулықтарда берілуіне, оның үлкен көлеміне, ғылыми мазмұнының жоғарылығына және оқушылардың әртүрлі топтары үшін жеткіліксіз қолжетімділігіне байланысты оқушылардың пәнді оқуға деген қызығушылығы төмендеп бара жатқанына алаңдайды.

География әдістемесінде арнайы зерттеулерді тұжырымдауды талап ететін мәселелердің жеткілікті саны жинақталған. Олардың ішінде пән мазмұнындағы фактілер мен теориялық ұстанымдардың арақатынасын анықтау, географиялық білімнің кең жүйесін интеграциялау мәселесі, пән мазмұнына аймақтық тәсілді енгізу, әдістемелерді жаңарту, оқытуды ұйымдастырудың құралдары мен формалары мәселелері де кіреді.

Соңғы мәселе оқу-тәрбие үрдісіне жаңа педагогикалық технологияларды әзірлеу және енгізумен тығыз байланысты. Өскелең ұрпаққа білім беруді жаңарту білім беруді ұйымдастырудың дәстүрлі емес әдістері мен формаларын қолдануды талап етеді. Оқыту тәжірибесінде кеңінен қолданылатын түсіндірмелі-иллюстрациялық және репродуктивті әдістерге ғана сүйену мүмкін емес.

Сабақты ұйымдастырған кезде оқушылардың іс-әрекетін әрбір мұғалім нәтиженің шабыттандыратын күшін сезінетіндей етіп басқаруға ұмтылу керек. Нәтиже – тұлғаны қалыптастырудың басты шарты. Бұл ішкі жайлылық, істер жақсы болған кездегі қуанышты көңіл-күй. Оқушының әрекеті сәтсіз, нәтижесіз болса, өзіне деген сенімін жоғалта бастайтындығы себепті бұл әсіресе мектептегі білім беру процесі үшін маңызды.

Тұрақты сәтсіздік оқуды тоқтатады. Мұны тәжірибелі ұстаздар жақсы біледі. Сол себепті олар ешқашан қорлауды, сөгістерді, кемсітулерді пайдаланбайды. Керісінше, олар үлгермеген оқушыны қолдауға тырысады, оның көңіл-күйін көтереді, тіпті алға қарай кішкене қадам жасаған болса да мадақтап отырады. Барлық балалар алдына қойған тапсырманы орындап, бір-біріне көмектесіп, ынта-ықыласпен жұмыс істесе, үйлеріне риза болып, ертеңгі күнді асыға күтсе, оқуға деген құштарлықтары күшейетіні анық.

Сабақтарымда оқу әрекетін қолдауға, оқушыларымды түсінуге, оларға мұқият болуға, шаршағанды дер кезінде байқауға және басуға, жұмысты жалғастыру үшін зейінді ауыстыруға тырысамын. Оқушылар не істеп жатқанын және не үшін екенін түсінуі үшін оқу процесін басқарамын, сондай-ақ сыныпта тыныш атмосфераны, ізгі ниет пен өзара көмекті, ұжымшылдық сезімін құруға үлкен мән беремін, өйткені менің ойымша, бұл - нәтиженің қажетті компоненттері.

Менің жұмысымда педагогикалық технологиялар елеулі орын алады. Қазіргі уақытта оқыту процесінде көптеген технологиялар белгілі. Бұл ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру технологиясы, дамыта оқыту технологиясы, білім беруді оптимизациялау, мәселелік оқыту технологиясы.

Дидактикада сабақтардың әртүрлі классификациялары бар: өткізу тәсіліне қарай (сабақ – экскурсия, өзіндік жұмыс сабақтары және т.б.); оқу процесінің кезеңдері бойынша (кіріспе, материалмен алғашқы танысу, жаттығу сабақтары); негізгі дидактикалық мақсатқа сәйкес (жаңа материалды меңгеру, білім мен білік дағдыларын жетілдіру, жалпылама қайталау, аралас сабақ). Сабақтың типологиясынан басқа негізгі дидактикалық мақсатқа сәйкес мәселелік және мәселелік емес сабақтарға бөлінеді. Мәселелік сабақ – мұғалімнің жағдаяттар туғызып, оны шешу үшін оқушылардың ізденіс әрекеттерін ұйымдастыратын сабақ. Мәселелік оқыту технологиясы негізінде И.М. Базина ұжымдық ақыл-ой әрекетінің технологиясын әзірледі.

Сабақ жүйесі жағдайында ұжымдық жұмыс мектеп оқушыларының топтық іс-әрекеті түрінде жақсы ұйымдастырылған.

Қазіргі уақытта, менің ойымша, диспуттар түрінде сабақтарды өткізу әдістемесін әзірлеу өзекті болып табылады. Пікірсайыс сабағын ұйымдастыру, дайындау және өткізу мұғалімнен материалдарды алдын ала дайындауға кететін уақытты күрт арттыруды талап ететінін және сабақтың өзінде жүктемені өлшеусіз арттыратынын есте ұстаған жөн. Мұндай сабақ оқушыларды өз мүмкіндіктерін барынша арттыруға, өзіне және сыныптастарына талаптылықпен қарауға итермелейді. Сабақ-диспут үш негізгі кезеңнен тұрады:

1. Мәселені алдыға тарту;
2. Мәселені шешу;
3. Қорытындылау.

Мен ұсынып отырған сабақ түрі ұжымдық жұмыс түрін, топтағы оқушылардың ақпаратпен өзара байытылуын, оқу-танымдық процестерін белсендіруге әкелетін бірлескен әрекеттерді ұйымдастыруды қамтиды.

Кез келген даудың орталығы – мәселе. Пікірталас сабағына дайындалған кезде пән мұғалімдері есте сақтау керек:

1. Мәселені таңдау кезінде қажетті материалдардың болуын ескеру қажет.

2. Мәселе оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес болуы керек.
3. Оқу мәселесі бүкіл сыныпқа қызығушылық тудыратындай маңызды болуы керек.
4. Таңдалған мәселе жеткілікті жалпы және қайталанатын болуы керек. Бір адамға немесе шағын топқа қатысты мәселелер бұл критерийге сәйкес келмейді.

5. Таңдалған мәселе әртүрлі шешімдерге мүмкіндік беруі керек.

6. Мәселелер оқушылардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес болуы керек.

Мұғалім пікірталас жүргізуге әлеуметтік себептер бойынша да, педагогикалық себептер бойынша да кәсіби дайын болуы керек. Мұнда оқушылардың пікірталас мәдениетін, әлеуметтік маңызды қасиеттерін (сыни тұрғыдан ойлау, төзімділік, қабылдау және басқа біреудің көзқарасын құрметтеу) қалыптастыру міндеттері шешіледі.

Оқу жұмысының әдістемесін қалыптастыру технологиясы ережелер, үлгілер, алгоритмдер, географиялық объектілерді сипаттау жоспарлары мен сипаттамалары түрінде баяндалады. Бұл технология бірқатар география оқулықтарының әдістемелік аппаратында, оқу-әдістемелік құралдарда жеткілікті кең көрініс тапты және көптеген география мұғалімдерінің тәжірибесінде жеткілікті түрде жақсы игерілді.

Географияны оқыту процесінде тірек сигналдарының парақтары технологиясы (логикалық анықтамалық жазбалар) бұрыннан қолданылып келеді. Н.Н.Баранский географияны оқытудағы логикалық байланыс схемаларының рөлі туралы жазып, схемалар «негізгіні бөліп көрсетуге үйретеді, логикалық байланыстарды табуға және орнатуға үйретеді, оқушылардың сабақты меңгеруіне айтарлықтай көмектеседі» деп атап көрсетті. Мұғалімдер үнемі байланыс схемаларын пайдаланады. Қазіргі уақытта әзірленген анықтамалық жазбалар мұғалімге мектеп оқушыларының танымдық іс-әрекетін басқаруға, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын, жеке қабілеттерін дамытуға көмектеседі, сонымен қатар мектеп оқушыларының оқу жұмысының нәтижелеріне өзін-өзі бақылауды жүзеге асыруға көмектеседі.

Деңгейлеп саралап оқыту технологиясы география әдістемесінде жақсы белгілі. Оны қолданғанда сынып оқушылары мектеп оқушыларының типологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, шартты топтарға бөлінеді. Топтарды құру кезінде мектеп оқушыларының оқуға деген жеке көзқарасы, оқу дәрежесі, пәнді оқуға деген қызығушылығы, мұғалімнің тұлғалық ерекшеліктері ескеріледі. Мазмұны, көлемі, күрделілігі, тапсырмаларды орындау әдістері мен тәсілдері, сонымен қатар оқыту нәтижелерін диагностикалау үшін ерекшеленетін дидактикалық материал көп деңгейлі бағдарламалар болып табылады.

Модульдік технология географияны оқытуда жиі қолданылады. Модуль – мұғалім оқу материалының мазмұны мен оны оқушылардың меңгеру технологиясын біріктіретін арнайы функционалдық бірлік. Мұғалім белгілі бір оқу материалын меңгеру мақсаты нақты көрсетілген мектеп оқушыларының өзіндік жұмысы үшін арнайы нұсқаулар әзірлейді, ақпарат көздерін пайдалану бойынша нақты нұсқаулар береді және бұл ақпаратты қалай меңгеру керектігін түсіндіреді. Дәл осы нұсқаулықта тест тапсырмаларының үлгілері (көбінесе тест түрінде) берілген.

Білім беру жүйесінің барлық саласында жаңа технологияны жоспарлы түрде енгізіп, жүйелік интегралды өткізу немесе қамтамасыз ету қажеттілігі туындап отыр. Қазіргі замандағы технология әрбір тұлғаның білім алу үдерісінде шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндіктер береді. Дәл осы жаңа технология мен әрбір тұлғаның өзіндік білім алу траекториясын таңдауына жол беретін анық білім беру жүйесін құруды, оқу бағдарламаларының бағдарламалануы және өзгермелі бейімделінуі есебінен оқу үдерісінің біртұтастығын сақтай отырып оны дараландыруға мүмкіндік беретін компьютердің маңызды дидактикалық қасиеті негізінде тұлғаның оқу үдерісінде танымдық қызметін тиімді ұйымдастыру арқылы жаңа білім алу технологиясын түбегейлі өзгертуді тығыз байланыстырады.

Қорытынды: География пәнін оқыту білім берудің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады, өйткені ол оқушыларға өздерінің ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, қоршаған әлемді терең түсінуге және жалпы мәдениет деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Заманауи білім беру технологияларын қолдану, әсіресе мәселелік оқыту мен пікірталас ұйымдастыру, оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады және олардың оқуға деген қызығушылықтарын арттырады. Географияны оқытуда қолданылатын дидактикалық әдістер мен технологиялар, әсіресе модульдік және деңгейлеп саралап оқыту тәсілдері, оқушылардың танымдық белсенділігін жоғарылатып, білім алу үдерісін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

Восточно-Казахстанская область, город Усть-Каменогорск
КГУ "Средняя школа №24"
Учитель информатики, педагог-модератор
Ещанова Дана Маратовна

СОВРЕМЕННЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКЕ ИНФОРМАТИКИ

Современные представления об образовательных результатах выходят за рамки простого овладения знаниями, навыками и умениями. Они являются финальным продуктом учебного процесса, отражающим качественные изменения в личности учащегося и проявляющимся в его поведении и взаимодействии с социальной средой. Одним из выражений образовательных достижений является функциональная грамотность, которая определяется как способность личности быстро адаптироваться к конкретной культурной среде, основываясь на знаниях, умениях и навыках для успешного функционирования в социальных отношениях.

Главная цель современной школы заключается в формировании функционально грамотных людей.

Функциональная грамотность означает способность применять все полученные в течение жизни знания, умения и навыки для решения разнообразных жизненных задач в различных сферах деятельности, коммуникации и социальных отношений.

Функционально грамотный человек ориентируется в мире и действует в соответствии с ценностями, ожиданиями и интересами общества. Он обладает такими характеристиками, как самостоятельность, познавательная активность, способность к сотрудничеству и обладание определенными ключевыми качествами и способностями. Важно, чтобы каждое занятие в школе было построено таким образом, чтобы у всех учащихся вызывался устойчивый интерес, формировалась активная учебная деятельность и желание творчески творить и учиться, экспериментировать, формулировать и проверять гипотезы. Это является основной задачей современного учителя.

Для развития функциональной грамотности учащихся на уроках информатики необходимо решить три основные задачи:

1. Обеспечить каждому ученику достижение образовательного уровня, соответствующего его потенциалу, чтобы гарантировать дальнейшее развитие и возможность самообразования.

2. Сформировать опыт творческой и социально значимой деятельности у каждого ученика, позволяющий им раскрыть свои способности и таланты.

3. Накопить опыт коммуникации и взаимодействия на основе гуманистических отношений, развивая учеников как активных и уважающих других людей.

В эпоху цифровых технологий развитие функциональной грамотности тесно связано с компьютерной грамотностью. Для успешного развития функциональной грамотности учащихся и достижения ключевых и предметных компетенций на уроках информатики следует учесть следующие условия:

- Учебный процесс должен стимулировать самостоятельность и ответственность учеников, чтобы они осознавали свою роль в достижении желаемых результатов.

- Обучение на уроках информатики должно быть активным и ориентированным на практическую деятельность учащихся.

- Ученикам следует предоставлять возможности для приобретения опыта в достижении поставленных целей и решении реальных проблем.
- Оценка знаний и достижений должна быть четкой и ясной, чтобы учащиеся могли оценивать свой прогресс и прогресс своих сверстников.
- Применение продуктивных форм групповой работы позволит ученикам развивать навыки сотрудничества и коммуникации.
- Чтобы ученики могли развиваться в соответствии с индивидуальными особенностями, необходимо переходить от фронтальных методов обучения к индивидуальной образовательной траектории для каждого ученика и использованию проектных задач.

Использование информационных образовательных технологий в процессе обучения информатике необходимо для комплексного воздействия информационно-образовательной среды на обучение учащихся. Создание и использование интерактивных инструментов в учебном процессе повышает эффективность образовательного процесса, делает обучение увлекательным и позволяет реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, помогает наполнять занятия новым содержанием, увлекательно и эмоционально окрашивать их, что создает благоприятную атмосферу, а также способствует ускорению учебного процесса и повышению интереса учащихся к предмету. Эти аспекты определяют «развитие в когнитивной, эмоциональной и волевой областях личности».

Создание интерактивных задач по информатике может осуществляться в различных сервисах и приложениях. Рассмотрим некоторые из них:

1. Quizlet - сервис для создания различных видов интерактивных задач. При использовании этой услуги учитель может использовать материал, доступный в базе, и создавать свои собственные интерактивные задания.
2. Plickers - это приложение, которое позволяет учителю мгновенно оценивать ответы учащихся в классе и упрощает проверку работы. Это приложение работает с использованием QR-кодов, знакомых всем в повседневной жизни. Plickers может использоваться учителем на планшете или телефоне, компьютере или ноутбуке.
3. Kahoot - приложение для создания интерактивных задач - это отличный, яркий, простой и бесплатный сервис для создания интерактивных упражнений. Kahoot! может использоваться для проведения различных викторин, тестов и опросов как в классе, так и в дистанционном обучении с целью быстрой проверки знаний учащихся.
4. Learningapps.org - сервис для создания различных интерактивных заданий как по информатике, так и по другим учебным предметам. Основная идея сервиса заключается в том, что обучающиеся могут проверить и закрепить свои знания в интересной игровой форме, что способствует формированию у них познавательного интереса к изучению школьного предмета.

Также для развития функциональной грамотности учащихся на уроке информатики можно использовать следующие примеры образовательных технологий:

1. Виртуальная и дополненная реальность: Эти технологии позволяют создавать иммерсивные образовательные среды, где учащиеся могут практиковать свои навыки и знания в реалистичной виртуальной среде. Например, они могут решать виртуальные задачи программирования или создавать виртуальные модели и симуляции.
2. Компьютерные игры: Игровые технологии могут быть использованы для обучения информатике. Учащиеся могут играть в образовательные игры, которые помогают им углубить свои знания о программировании, алгоритмах и других концепциях информатики. Игры могут быть интерактивными, адаптивными и мотивирующими, что способствует развитию функциональной грамотности.
3. Онлайн-ресурсы и видеоуроки: Интернет предоставляет широкий доступ к различным образовательным ресурсам и видеоурокам. Учащиеся могут изучать программирование, алгоритмы и другие темы информатики с помощью интерактивных видеоуроков, онлайн-курсов и специализированных платформ.
4. Коллаборативные инструменты и облачные технологии: Учащиеся могут сотрудничать над проектами и заданиями, используя коллаборативные инструменты и облачные технологии. Они могут создавать и редактировать документы, программировать в группе и обмениваться идеями и решениями, что развивает их коммуникативные навыки.

В отличие от многих других школьных предметов, информатика должна обеспечивать не только усвоение теоретических знаний, но и развитие практических навыков у учащихся. Поэтому на уроках

информатики особое внимание уделяется практической части, в которой школьники имеют возможность работать самостоятельно. В процессе такой работы они проводят исследования, выделяют ключевые элементы действий, необходимые для выполнения конкретной задачи. Это позволяет им лучше усваивать материал и переходить от простого оценивания своих достижений к самооценке.

Таким образом, применение новых образовательных технологий в процессе обучения является одним из важнейших аспектов совершенствования учебного процесса, что повышает его практическую направленность, развивает интеллектуальные и творческие способности учащихся. А интерактивные задания, соответственно, служат универсальным средством усвоения знаний в рамках различных дисциплин, в том числе информатики. Использование возможностей новых интернет-сервисов в обучении является важным моментом совершенствования учебного процесса, повышения его практической направленности, а также способствует усилению мотивации и повышает интерес детей к изучению информатики, что, в свою очередь, значительно улучшает образовательный процесс, получая преимущества перед традиционными методами обучения.

**Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Қожамберді ауылы
"Аяла" бөбекжай-бақша" ЖШС-нің әдіскері
Байтенова Нуржамал Бахадурхановна**

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚЫЗМЕТІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Тәрбиешінің педагогикалық шеберлігін және әдістемелік жұмыстың тиімділігін арттырудың қажетті әлеуметтік-педагогикалық шарттары бір-бірімен өзара әрекеттесетін қамтамасыз ету мен қолдаудың ішкі жүйелері болып табылады. Олар терең педагогикалық талдауға, күтілетін нәтижелерді болжауға және педагогикалық шығармашылықты ынталандыруға алғышарттар жасайды.

Оқу жылындағы әдістемелік жұмыстың негізгі мазмұнын шешкен әдіскер оның технологиялық нұсқаларын, формалары мен әдістерін ой елегінен өткізеді.

Мектепке дейінгі білім берудегі әдістемелік жұмыс технологияларының мәні кәсіби білім мен дағдыларды қалыптастыру мен дамытудың нысандары мен әдістерін таңдауда, құзыреттілік көзқарас логикасында педагогтардың жетістіктерін жан-жақты бағалауда, сондай-ақ кәсіби іс-әрекетте өзін-өзі тәрбиелеуге және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға қажетті тәрбиеші тұлғасының қасиеттерін дамыту жолдары ретінде көрініс табады.

Балабақшада әдістемелік жұмыстың дәстүрлі түрде топтық және фронтальды формалары қолданылады: семинарлар, семинар-практикумдар, педагогикалық процеске ұжымдық көзқарастар, консультациялар, педагогикалық кеңестер, мәселелік топтар, шеберлік сабақтары, шеберлік мектептері және т.б., сонымен қатар әдістемелік жұмыстың жеке формалары: әңгімелесу, жеке кеңестер, өзара сапарлар, портфолио, өзін-өзі қалыптастыру және т.б.

Семинарлар – тәжірибелі оқытушылар мен мамандардың жетекшілігімен белгілі бір жоспар бойынша топтық сабақтар. Семинарлар балалармен тәрбие жұмысының нақты мәселесі бойынша тәрбиешілердің теориялық деңгейін көтеруге бағытталған. Семинарлардың тақырыптары жылдық жоспардың міндеттерімен, мектепке дейінгі ұйымды дамыту бағдарламасының мақсаттарымен байланысты.

Семинар әдетте бірнеше сессиядан тұрады. Олардың саны мен жиілігі нақты тақырыпқа байланысты. Семинардың меңгерушісі өзге де балабақшаның, мектептің меңгерушісі, әдіскері, мамандары және т.б болуы мүмкін. Семинар жетекшісі әдіскермен бірге оның бағдарламасын, жұмыс жоспарын ойлайды. Семинарға қатысу ерікті, сондықтан тақырыпты таңдау кезінде белгілі бір балабақша педагогтарының тілектері мен қажеттіліктерін ескеру қажет. Семинарға қатысушыларды сабақтарға дайындауды қамтамасыз ету қажет. Семинардың жұмыс жоспарымен бірге әдістемелік кабинетте белгілі бір сабаққа ұсынылатын әдебиеттер тізімі ілініп, картотека таңдалып, көрмелер дайындалуда.

Алдын ала дайындық семинар жетекшісіне барлық қатысушыларды белсенді тарта отырып сабақ өткізуге мүмкіндік береді. Семинар зерттелетін мәселені өзінің педагогикалық қызметінде пайдалану мүмкіндігі туралы ұсыныстар әзірлеумен немесе осы тақырыптың нақты мәселелерін одан әрі зерттеу жоспарын жасаумен аяқталады.

Балабақша тәжірибесінде тәрбиешінің практикалық дайындық деңгейін арттыруға, балалармен жұмыс істеуде қажетті практикалық дағдыларды жетілдіруге бағытталған семинарлар да қолданылады. Семинарлардың тақырыптары тағы да тәрбиешілердің тілектері ескеріліп, жылдық жоспар тапсырмаларымен байланыстырылған. Әдістемелік жұмыстың бұл формасының жетекшілері қажетті дағдыларды жақсы меңгерген адамдар бола алады. Демек, дене шынықтыру нұсқаушысы қимылдың негізгі түрлерін дамыту бойынша практикум жүргізе алады, музыка жетекшісі ән айту, хореографиялық қимылдарды меңгеруге көмектеседі, бейнелеу өнерінің маманы модельдеу, сурет салу, дизайнды үйрете алады. Семинар-практикумдардың жұмысы әрқашан белгілі бір материалдық нәтиже береді.

Васильева А.И. атап өткендей, теориялық семинарлар мен практикумдардың шешімдері нақты ұсыныстар түрінде ресімделетіні және олардың орындалуы балабақша әдіскері мен меңгерушісінің бақылауында болуы маңызды.

Л.М. Волобуева педагогикалық процеске ұжымдық шолуларды әдістемелік жұмыстың тиімді формаларының бірі деп атайды. Әрбір балабақшада балалармен жұмысты ұйымдастыру тәжірибесін әріптестерімен бөлісе алатын педагогтар бар.

«Ашық іс-шаралар» мен «ұжымдық шолулар» арасында айырмашылық болуы керек. Бірінші жағдайда, бұл педагогтардың кәсіби деңгейінің көрінісі және олар көбінесе аттестаттау нысандарының бірі, мектепке дейінгі білім беру мекемесінің эксперименттік жұмысының нәтижелерін көрсететін шығармашылық есептер, ал екіншісінде, басқаларға таныстыру және үйрету үшін педагогикалық процесті ұйымдастырудың нақты, ең тиімді технологияларын, формаларын, әдістерін көрсету. Көру үшін тікелей оқу әрекеті ғана емес, сонымен қатар басқа да іс-әрекет түрлері (ойын, жұмыс және т.б.), сондай-ақ жеке режим сәттері (таңертеңгілік жаттығулар, серуенді ұйымдастыру, күндізгі ұйқыдан кейін балаларды тәрбиелеу және т.б.) таңдалады. Ұжымдық қараулар үш айда бір реттен жиі емес ұйымдастырылады. Оларға жұмыстан қолы бос ұстаздар, балабақша басшыларының ұсынысы бойынша және өздері тілек білдіргендер қатысады. Әдетте, шолуға ең тәжірибелі педагогтар тартылады, бірақ кейбір стандартты емес тәсілдерді көрсете алатын жас мамандардың педагогикалық мүмкіндіктерін назардан тыс қалдыруға болмайды.

Әдіскер тәрбиешілерге педагогикалық процестің бір бөлігін қарау ұйымдастырылған әдістерді, тәсілдерді барынша тиімді көрсетуге көмектесе отырып, кеңес береді, әдіскер ұжымдық қарау алдында әрбір қатысушы алатын бақылау сұрақтарын дайындауы керек. Ұжымдық шолуды талқылауды дұрыс ұйымдастыру маңызды, оның барысында бірінші сөз өз жұмысын көрсететін тәрбиешіге беріледі. Ол қызмет түрінің мақсатымен, бағдарламалық міндеттерімен таныстырып, өзін өзі бағалау жүргізеді. Әрі қарай ұжымдық қарауға қатысушылар қажетті түсініктемелерді беретін тәрбиешіге сұрақтар қоюға шақырылады. Әдіскер барлық қатысушылардың көргенін талқылауды ұйымдастырады, кез келген мәлімдеме жағымды сәттен басталуы керек екеніне назар аударады және барлық тілектер, пікірлер сындарлы түрде айтылады.

Содан кейін тәрбиеші айтылған пікірлерге жауап береді, өз іс-әрекетінің себебін, педагогикалық әдістерін, т.б түсіндіреді. Әдіскер талқылауды қорытындылайды. Ол сәтті әдіс-тәсілдерді қолдануға назар аударады, қарауға қатысушыларға нақты ұсыныстар береді.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәжірибесінде кең таралған кеңес беру – бұл тәрбиешілерге жаңа ақпаратты ұсынудың монологтық негізімен сипатталатын әдістемелік жұмыстың бір түрі.

Соған қарамастан кері байланыс элементтерін қамтамасыз ету, яғни ақпаратты жаңғыртуға, бекітуге педагогтардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету қажет. Бұл жұмыстың белсенді әдістерін қолданғанда мүмкін болады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі әдістемелік жұмыстың ең маңызды түрі педагогикалық кеңестің отырысы болып табылады.

Педагогтар кеңесі – балабақшаның тұрақты жұмыс істейтін өзін-өзі басқару органы, ұжымдық педагогикалық ойдың өкілі, өзіндік шеберлік мектебі және педагогикалық тәжірибе мінбері.

Зерттеушілер мектепке дейінгі мекемелердің жетекшілері мен әдіскерлері алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибені зерделеу, жалпылау, тарату және енгізу бойынша жұмыстарды жоспарлау мен жүзеге асыруда үлкен қиындықтарға тап болатынын анықтады.

Озық тәжірибені зерделеуді кез келген мектепке дейінгі мекеменің меңгерушісі немесе әдіскері ұжымда кем дегенде бірнеше тәжірибелі педагог жұмыс істеген жағдайда 1 жыл жұмыс істесе де ұйымдастыра алады. Егер педагогикалық процесті жоспарлы зерттеу барысында әдіскер кейбір бөлімде білім беру бағдарламасын жүзеге асырудың жоғары нәтижелерін, мектеп жасына дейінгі балаларды дамытудағы елеулі жетістіктерін атап өткен болса, ол балалардың жұмыс тәжірибесін зерделеу үшін бару жүйесін белгілейді.

Дегенмен, тек оң тәжірибені анықтау бойынша жұмысты болжап, мұнымен шектелу жеткіліксіз. Сондай-ақ оны жүйелі, мақсатты түрде жасау, қалыптастыру жұмыстарын практиканың талабы мен қойылған міндеттердің өзектілігіне сүйене отырып жүргізу қажет. Озық педагогикалық тәжірибені жалпылау әдістемелік жұмыстың құрамдас бөлігі болып табылады. Әдіскер тәрбиешілерге қолда бар фактілерді талдауға, негізгіні екіншіден, маңыздыны маңызды еместен ажыратуға көмектеседі. Тәжірибеде көрнекі материалдар болуы мүмкін: әзірленген оқу құралдары, ойындар, бейнероликтер, балалардың өндірістік іс-әрекетінің нәтижелері және т.б. Озық педагогикалық тәжірибені ең жақсы насихаттау – өз жұмысын басқа тәрбиешілерге тікелей көрсету.

Озық тәжірибені табысты енгізу немесе кеңінен тарату үшін әдіскер әрбір тәрбиешінің мүмкіндіктерін зерттеп, осы жұмысты ұйымдастыру бойынша нақты, нақты ұсыныстар әзірлеуі қажет. Біреудің тәжірибесін басынан бастап пайдалану - шығармашылық іс. К.Д.Ушинскийдің белгілі тұжырымы бойынша, тәжірибенің өзі емес, одан туындайтын ой беріледі. Тәрбиешінің өзі оның тәжірибесінің жүзеге асырылып жатқан тәжірибеден қалай ерекшеленетінін, нені жаңартуға, бастауға болатынын анықтай алуы маңызды.

Бұл ретте инновацияларды енгізу процесін бақылау және қалыптасқан жағдайларды ескере отырып, мақсатқа жетудің ең тиімді жолдары мен құралдарын іздеуге ықпал ететін түзетулер енгізу қажет. Шындығында, біреудің озық педагогикалық тәжірибесін енгізу барысында басқа тәрбиеші дамытатын жаңа педагогикалық тәжірибе қалыптасады.

Мектепке дейінгі тәрбиенің көптеген зерттеушілері мен практиктері қазіргі мектепке дейінгі білім беруде педагогтармен әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың әр алуан жеке формаларын пайдаланудың қажеттілігі мен ыңғайлылығын көрсетеді. Л.М.Волобуева әдістемелік жұмыстың жеке формаларының мақсаты белгілі бір тәрбиешіге тек оған қиындық тудыратын немесе оның мүдделерінің пәні болып табылатын мәселелерді шешуге көмектесу деп жазады.

Әдістемелік жұмыстың негізі – топтағы тәрбие жұмысын бақылау. Ол мақсатты болуы керек. Мақсат неғұрлым нақты болса, әдіскердің ұсыныстары да соғұрлым айқын болады, жұмыс сапасын арттыруға көмектеседі. Бұл ретте 2-3 ұсынымнан артық болмау керектігін, олардың мәнді сипатта болуы керектігін, әрі қарай жұмыс барысында ескеру тәрбиешінің алдында тұрған мәселелерді шешуге мүмкіндік беретінін ескерген жөн.

Әдіскердің жұмыс жоспарында балалармен оқу-тәрбие процесіне жетекшілік ету ең үлкен орын алады. Оның топта болуы оқиға емес, мектепке дейінгі ұйымның қалыпты жұмыс атмосферасы болуы керек.

Басшы қызметінің осы жағының жүйелілігінің көрсеткіші тәрбиешілерді белгілі бір сабаққа, белгілі бір режим сәтіне шақыру болып табылады. Бұған тәрбиешілерге деген мейірімді, ілтипатты қарым-қатынас, қысқа мерзімде тәрбиеші жұмысының сапасын арттыруға көмектесетін іскерлік ұсыныстар арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Әрбір бақылау тәрбиешінің жұмыс күнінің соңында жүргізілетін әдіскер мен тәрбиеші арасындағы әңгімемен аяқталуы керек. Әңгімелесу – тәрбиешілермен жұмыста әдістемелік жұмыстың жиі қолданылатын жеке түрлерінің бірі. Оның мақсаты – педагогтың балалармен қарым-қатынас үдерісі

туралы ұстанымын, көзқарасын нақтылау, тәрбиешінің өзін-өзі бағалау деңгейін анықтау, педагогикалық рефлексияны дамыту, педагогикалық қызметтің байқалған аспектілерін жақсартуға бағытталған тілектер, ұсыныстар беру. Әдіскер қандай да бір нәтижеге қол жеткізгісі келсе, әңгімеге жан-жақты дайындалуы керек.

Өзін-өзі қалыптастыру қазіргі уақытта педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың ең маңызды факторы болып табылады. Ол тұлғаның өзі басқаратын мақсатты танымдық ғылымның, техниканың, мәдениеттің кез келген саласында жүйелі білім алу әрекеті ретінде анықталады. Өзін-өзі жетілдіруге деген тұрақты ұмтылыс мектепке дейінгі білім беру ұйымының педагогтарына (тәрбиешілеріне) қажеттілік болуы керек. Өзін-өзі тәрбиелеуді ұйымдастыру балабақша әдіскерінің негізгі және күрделі міндеттерінің бірі болып табылады.

Өзін-өзі тәрбиелеудің бағыты мен мазмұнын тәрбиешінің өз қажеттілігі мен қызығушылығына сәйкес өзі анықтайды. Әрбір тәрбиеші оқу жылы немесе басқа жеткілікті ұзақ мерзім ішінде шешуде өзі белгілі бір қиындықтарды сезінетін немесе оның ең үлкен қызығушылығын тудыратын мәселені тереңірек шешуге міндетті. Бұл кезеңде әдіскер өзін-өзі тәрбиелеу мәселесін, тақырыбын анықтауға көмектеседі. Педагогикалық процестің әртүрлі аспектілеріне бақылау жүргізіп, педагогикалық талдау жасай отырып, тәрбиешілердің жұмысын бақылай отырып, әдіскер олардың әрқайсысы үшін ең өзекті мәселелерді бөліп көрсетуге көмектеседі. Сондай-ақ әдіскер міндетті түрде талдап, өз бақылауларымен корреляцияланатын өзін-өзі тәрбиелеудің бір немесе басқа бөлімдерінде тәрбиешілердің өздеріне «баға» қоюы сияқты жұмыс түрін қолдануға болады.

Тәрбиешіні қандай да бір мәселені тереңірек шешуге сендіру ғана емес, сонымен бірге бұл жұмыстың қалай жүріп жатқанын үнемі бақылап отыру маңызды. Өзін-өзі тәрбиелеу жұмысының нәтижелері әдістемелік кабинетті әртүрлі материалдармен толықтыру көзі болып табылады. Олар міндетті түрде команданың меншігіне айналуы керек. Материалдарды болашақта балабақшаның барлық қызметкерлері пайдалана алатындай етіп дайындауға белгілі талаптарды әзірлеу қажет. Сондай-ақ оқу жылында тәрбиешілердің барынша тиімді жұмысын ынталандыру үшін белгілі бір шараларды қарастыру қажет. Өзін-өзі қалыптастырудың нәтижесі мектепке дейінгі тәрбиешілердің озық педагогикалық тәжірибесін формализациялау болуы мүмкін.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, білім алу, өзін өзі қалыптастыру айтарлықтай күш-жігерді, шығармашылық ресурстар мен адам қабілеттерін жұмылдыруды талап етеді. Жеткілікті деңгейде ішкі мотивациясы бар, шығармашылық тұлғалы, табысқа бағытталған педагогтар жоғары кәсіби деңгейге өз бетінше қол жеткізе алады.

Педагогикалық шеберлік ең алдымен тәрбиешінің жеке басымен, кәсіби іс-әрекетті өзін-өзі ұйымдастырудың жоғары деңгейін қамтамасыз етуге ықпал ететін қасиеттер жиынтығымен байланысты. Технологиялық тұрғыдан алғанда педагогикалық шеберлік – бұл жүйе, оның негізгі құрамдас бөліктері – жоғары жалпы мәдениет, гуманистік бағыт, кәсіби білім мен дағды, шығармашылық пен педагогикалық қабілет, құзыреттілік.

Кәсіби іс-әрекетте тәрбиеші өз тұлғасының мүмкіндіктеріне сүйенеді, ал жалпы мәдениеттің жоғарылауы оның шығармашылық және педагогикалық шеберлігін дамытуға мүмкіндік береді.

Осылайша, мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың барлық қарастырылған нысандары мұқият зерттеліп, үнемі қолданылуда. Олар мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі педагогикалық процесті ұйымдастыруға қатысты барлық негізгі мәселелерді қамтуға мүмкіндік береді.

**Восточно-Казахстанская область, Уланский район, село Бозанбай
КГУ «Бозанбайская средняя школа»
Учитель математики
Сапаргалиева Гаухар Мубараковна**

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

В последние десятилетия образовательный процесс претерпел значительные изменения, и ключевую роль в этих преобразованиях сыграли инновационные технологии. Математика, как фундаментальная наука, всегда занимала важное место в системе образования, и использование новых технологий на уроках математики помогает сделать обучение более эффективным, интересным и доступным. Рассмотрим, какие инновационные технологии активно применяются на уроках математики и как они способствуют развитию познавательных способностей учащихся.

Роль инновационных технологий в современном образовании

Инновационные технологии в образовании представляют собой новые методы, подходы и инструменты, которые используют современные достижения науки и техники для улучшения качества учебного процесса. В частности, на уроках математики такие технологии позволяют:

- сделать обучение более интерактивным и увлекательным;
- ускорить процесс усвоения материала;
- развить навыки самостоятельной работы и критического мышления;
- создать условия для персонализированного подхода к каждому ученику;
- повысить мотивацию учащихся через использование цифровых ресурсов и программ.

Виды инновационных технологий, используемых на уроках математики

1. Мультимедийные технологии. Использование мультимедийных материалов (видеоуроков, анимаций, презентаций) помогает учителю наглядно объяснять абстрактные математические понятия, такие как геометрические фигуры, графики функций, решения уравнений. Видеоматериалы могут иллюстрировать сложные процессы, что значительно облегчает восприятие материала учащимися.

2. Интерактивные доски и проекторы. Современные интерактивные доски позволяют учителям активно взаимодействовать с учебным материалом, демонстрируя примеры и объяснения в реальном времени. Учащиеся могут участвовать в решении задач, рисовать графики, перемещать объекты на экране, что делает процесс обучения более динамичным и увлекательным.

3. Мобильные приложения и образовательные платформы. Существует множество мобильных приложений и онлайн-ресурсов, таких как Khan Academy, Wolfram Alpha, GeoGebra и другие, которые предоставляют ученикам возможность решать задачи, смотреть и получать подробные объяснения. Эти ресурсы позволяют учащимся работать в удобное время и в своем темпе, что способствует более глубокому освоению материала.

4. Программное обеспечение для моделирования и анализа данных. Программы, такие как Mathematica, Mathcad и GeoGebra, позволяют ученикам не только решать задачи, но и создавать математические модели, проводить симуляции и анализировать различные данные. Это особенно полезно в старших классах, где требуется более глубокое понимание теории и практики применения математики.

5. Геймификация. Внедрение игровых элементов в учебный процесс позволяет сделать изучение математики более увлекательным. Онлайн-игры и квесты на математические темы помогают ученикам

лучше усваивать информацию, развивать логическое и стратегическое мышление, а также улучшать навыки решения задач в нестандартных ситуациях.

Преимущества использования инновационных технологий на уроках математики

1. Интерактивность и вовлеченность. Инновационные технологии позволяют ученикам активно участвовать в учебном процессе, что способствует лучшему усвоению материала. Они могут самостоятельно исследовать математические задачи, а не просто воспринимать информацию пассивно.

2. Наглядность и доступность. Использование мультимедийных технологий и программного обеспечения помогает представить сложные математические концепции в визуальной форме, что значительно упрощает их восприятие. Графики, анимации и 3D-модели делают абстрактные идеи более конкретными и понятными.

3. Дифференцированное обучение. Современные технологии позволяют адаптировать уроки под каждого ученика. Образовательные платформы и приложения могут предложить задания в зависимости от уровня знаний ученика, а также обеспечивать обратную связь и поддержку в реальном времени.

4. Развитие критического мышления и творческих способностей. Работая с математическими моделями, решая задачи с использованием инновационных программ и платформ, учащиеся развивают навыки критического анализа и творчества. Они учат искать нестандартные решения и подходы к решению задач.

5. Подготовка к будущей профессиональной деятельности. Внедрение технологий на уроках математики помогает подготовить учеников к использованию программного обеспечения и инструментов, которые будут востребованы в будущей профессиональной деятельности. Это особенно важно в эпоху цифровых технологий, когда навыки работы с компьютерными программами являются необходимыми в любой сфере.

Один из примеров использования инновационных технологий на уроках математики — это использование программы GeoGebra для исследования графиков функций. В классе учитель может показать, как меняются графики функций при изменении коэффициентов в уравнении. Учащиеся могут на практике увидеть, как изменение параметров влияет на форму графика, что значительно упрощает восприятие сложных математических понятий, таких как сдвиг графика или изменение амплитуды. После демонстрации ученики могут работать в группах, самостоятельно исследуя функции с использованием GeoGebra, что способствует более глубокому усвоению материала.

На уроке по теме "Графики функций" учитель может использовать программу GeoGebra, которая позволяет учащимся в интерактивной форме изучать различные математические объекты, такие как графики функций, их трансформации и взаимодействия.

1. Начало урока. Учитель вводит базовые понятия о графиках линейных и квадратичных функций, а затем демонстрирует на интерактивной доске, как изменение коэффициентов в уравнении влияет на форму графика. Например, при изменении коэффициента " a " в уравнении $y=ax^2+bx+c$ меняется амплитуда параболы, а при изменении " b " — положение вершины.

2. Демонстрация в реальном времени. С помощью GeoGebra учитель может продемонстрировать учащимся изменения графиков на экране в реальном времени. Учащиеся могут изменять значения коэффициентов и наблюдать, как это влияет на положение и форму графика функции. Это позволяет лучше понять взаимосвязь между математическими выражениями и их графическим представлением.

3. Работа в группах. Ученики могут быть разделены на группы и предложено задание: исследовать график определенной функции, например, гиперболы или тригонометрической функции. С помощью GeoGebra ученики могут изменять параметры, строить графики и анализировать их характеристики (пересечения с осями, экстремумы, асимптоты).

4. Применение для решения задач. После объяснения теории учитель может предложить учащимся решить несколько задач с использованием GeoGebra, например, построить графики функций и решить системы уравнений с графическим методом. Это помогает не только закрепить теоретические знания, но и развить навыки практического применения математики.

5. Домашняя работа. Для самостоятельной работы учащимся можно задать задачу на создание и анализ графиков сложных функций с использованием GeoGebra. Это позволит ученикам на практике исследовать, как различные параметры изменяют поведение функций, что способствует лучшему пониманию материала.

Этот пример показывает, как инновационные технологии могут сделать уроки математики более интерактивными и увлекательными, а также позволяют учащимся самостоятельно исследовать

Использование инновационных технологий на уроках математики является важным шагом на пути к модернизации образовательного процесса. Эти технологии делают обучение более увлекательным, доступным и эффективным, помогая развивать аналитическое мышление, креативность и самостоятельность учащихся. Однако для успешной интеграции технологий в учебный процесс необходимо обеспечить подготовку преподавателей, доступ к современному оборудованию и разработку методических материалов. Только при комплексном подходе инновационные технологии могут существенно улучшить качество образования и подготовить учащихся к вызовам будущего.

Шығыс Қазақстан облысы, Тарбағатай ауданы, Ақжар ауылы
"Абай атындағы орта мектебі" КММ
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Серікова Жанерке Серікқызы

VOCABULARY: SOCIAL NETWORKING

Unit Entertainment and media					
Date:		Teacher’s name: Zhanerke Serikova			
Grade 7		Number present: 12		Number absent: 0	
Theme of the lesson:		Vocabulary: Social networking			
Learning objective(s) that this lesson is contributing to		7R2. understand specific information and detail in texts on a range of familiar general and curricular topics 7W3. Write with moderate grammatical accuracy on a limited range of familiar general and curricular topics			
Lesson objective		• demonstrate knowledge about specific information and details from texts • apply lexical material on the topic "Social networks" through all types of written activities			
Assessment criteria		• Identify specific information and details in the texts • Demonstrate the ability to write grammatically correct sentences			
Stage, timings	Teacher’s instructions\actions		Students’ actions	Assessment	Resources
Org. moment 1 min	Greeting Good morning, everyone. I am glad to see you here.		Ss greet the teacher		PPP slide 1
Lead-in/ Pre- reading task 5 min	Presenting lesson objective The teacher demonstrates several pictures which are connected to the topic of the lesson. The teacher asks learners to answer what these pictures are and how they are connected to each other. This is a rebus: <u>1. Social 2. Networking 3. Profile.</u> Learners should guess and answer the questions of the teacher : - What associations can you give for this picture? -What is Social Media? What is a net? What is a profile? - What social networking sites do you know? What are we going to speak about today? Theme of the lesson is Social Networking Pre-teaching vocabulary		Ss are presented the lesson objective	Teacher’s praise. peer- assessment	PPP slide 2
			Students guess the rebus in pair and answer for questions.		

	<table><tr><td>Internet</td><td>the large system of connected computers around the world that allows people to share information and communicate with each other</td></tr><tr><td>social networks</td><td>a website or computer program that allows people to communicate and share information on the internet using a computer or mobile phone</td></tr></table> Scaffolding Pre-teach vocabulary shows pictures	Internet	the large system of connected computers around the world that allows people to share information and communicate with each other	social networks	a website or computer program that allows people to communicate and share information on the internet using a computer or mobile phone			Appendix 1 (new vocabulary) PPP slide 3 Quizlet
Internet	the large system of connected computers around the world that allows people to share information and communicate with each other							
social networks	a website or computer program that allows people to communicate and share information on the internet using a computer or mobile phone							
Reading and understanding the text / While-reading task 7-8 min	The teacher shows the picture of a man from the reading task. The teacher asks learners to predict what they are going to reading. Questions: Who is this man? What is he doing? Whom is he calling? What does he want to do? Read the dialogue in 3min. Teacher asks students to do true\false task during reading. Learners check the task in pairs. Teacher gives the right answer. Type of task is closed True or false task Scaffolding Differentiation by Content: Low order thinking skills students note true or false Middle order thinking skills students correct the statements High order thinking skills students answer the question why	Learners read the text 						

**Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Қожамберді ауылы
"Аяла" бөбекжай-бақша" ЖШС-нің тәрбиешісі
Даулбаева Гаухар Габитовна**

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒА НЕГІЗІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘСЕРІ

Көп мәдениетті тәрбие қазіргі заманғы қоғамды жаңғырту ортасында ұлттық мәдениеттердің алуан түрлілігіне әсер етеді. Бұл өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен оқытудағы құндылықтарды қамтитын этникалық мәдениеттерді сақтау мен дамытудың элементі және сол арқылы педагогикадағы өзекті мәселелерді шешеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың көп мәдениетті тұлғасының негіздерін қалыптастыруда драма, модельдеу, қолдану, сурет салу, музыка сияқты шығармашылық іс-әрекеттің маңызы зор. Шығармашылық сабақтар балаларға білім қуанышын сыйлайды. Шығармашылық процесінде бала өзінің суреттерінде, қосымшаларында, қолөнерінде білген, көрген, бастан кешкен нәрселерін білдіруге тырысады.

Модельдеу, қолдану және сурет салу – бұл бейнелеу қызметінің түрлері, олардың негізгі мақсаты шындықтың бейнелі көрінісі болып табылады. Баланың бейнелеу қабілетін игеруі үшін оны мақсатты визуалды қабылдау – байқауға үйрету керек. Шынында да, қандай-да бір затты салу немесе мүсіндеу үшін алдымен онымен танысып, оның пішінін, өлшемін, түсін, бөліктердің орналасу құрылымын есте сақтау керек. Тәрбиеші баланың өзі үшін ғана емес, айналасындағылар үшін де сурет салатындығын, мүсіндейтінін, саусақтарын салатындығын ескеруі керек, ол оның суретін бағалағанын және онда бейнеленген эпизодты бәрі түсінгенін қалайды. Осыған байланысты ағымдағы міндеттерді жүзеге асыра отырып, ойын қызметінің кешенін (модельдеу, аппликация, сурет салу, оригами) қамтитын оқу- тәрбие жұмысына енгізілді: Коммуникативтік және шығармашылық қызмет арқылы ұлттық толеранттылықты қалыптастыру. Балаларды Қазақстан халықтарының ұлттық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын құрметтеуге үйрету. Балаларды коммуникативті және шығармашылық іс- әрекетте әртүрлі халықтардың ұлттық мәдениетінің сипаттамалық элементтерінің айырмашылығына және берілуіне үйрету.

Қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін келесі бағыттар бойынша жұмыстар жүргізілуде:

- әр түрлі халықтардың мәдениетіне, салт-дәстүрлеріне және әдет-ғұрыптарына қызығушылықты ояту;
- белгілі бір халықтың бейнелеу өнері туралы білімдерін кеңейту;
- басқа халықтардың көркем шығармашылығына қызығушылықты ояту;
- балалардың әртүрлі ұлт адамдарына деген толерантты қарым-қатынасын тәрбиелеу;
- балаларды әртүрлі ұлт өкілдерімен таныстыру;
- балаларды әртүрлі халықтардың костюмдерімен таныстыру.

Шығармашылық іс-әрекет арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың көп мәдениетті тұлғасының негіздерін қалыптастыру үшін біз ерекше материалдар мен ерекше техниканы қолдана отырып, халықтық қолданбалы өнер объектілерін қолданамыз, бұл балаларға ұмытылмас жағымды эмоцияларды сезінуге мүмкіндік береді. Балалар көретін сәндік- қолданбалы өнер бұйымдары олардың алдында халық мәдениетінің байлығын ашады, оларға ұрпақтан-ұрпаққа берілетін әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді игеруге көмектеседі, сұлулықты түсінуге және сүйуге үйретеді. Халықтық сәндік-қолданбалы өнер баланы заттар мен бейнелердің бай әлеміне енгізеді. Бұл жанды эмоционалды реакцияны тудырады және балалардың шығармашылық белсенділігін белсендіреді, суретте немесе қосымшада көргендерін өз бетімен көрсетуге деген ұмтылысты оятады. Сондай-ақ, өнердің бұл түрі Мектеп жасына дейінгі баланың көп мәдениетті

тұлғасын қалыптастыруға, өз халқының өнеріне және басқа халықтардың ұлттық мәдениетіне деген қызығушылық пен сүйіспеншілікті тәрбиелеуге ықпал етеді, соның негізінде достық сезімдер мен қатынастар дамиды. Осы бағытта мақсатты жұмысты жүзеге асыру үшін мұғалім әр түрлі қолөнердің даму тарихын егжей - тегжейлі білуі керек, әдістер мен әдістерді таңдап, даму ортасын ұйымдастыру бойынша жұмыс жасауы керек; әр түрлі түрлердің болуын қамтамасыз ететін шығармашылыққа арналған материалды таңдау керек (маталар, қамыр, пластилин, бояулар, түрлі түсті және сапалы қағаз, бұйымдардың силуэттері мен шаблондары), әр түрлі иллюстрациялық материалдар, сәндік - қолданбалы өнердің шынайы бұйымдарын, дағдыларды қалыптастыру үшін плакат модельдерін сатып алу. Бұл жағдайда ойын қызметінің әр түрлі формаларын қолдану қажет:

- ойын кейіпкерінің қатысуы, сәлемдеме немесе хат, өзінің қолөнерімен әлемге әйгілі елдерге, қалаларға, ауылдарға, ауылдарға саяхат;

- ертегіге экскурсиялар;

- шебер суретшілерге, мүсіншілерге, кесте тігушілерге, тігіншілерге, тоқушыларға айналдыру.

Формалардың кезектесуінің симметриясы мен ырғағы, халық өнерінің ою-өрнектерінің белгілі бір түстері тартады, мектеп жасына дейінгі балалардың көргендерін ашық түстермен көбейтуге деген ұмтылысын тудырады. Салыстырмалы әдіс әдістерінің арқасында балалар қазақ ою - өрнегінде батырлар да, қой мүйіздері де, қызғалдақтар да; орыс халқының ою - өрнегінде-құстар, гүлдер, аңдар; украин- кресттер мен геометриялық фигуралар; ал өзбек ою-өрнегінде өсімдік өрнектері және т. б. қолданылатынын біледі. Мұндай ойын сабақтарында балалар ұлттық киім, аяқ киім және тұрмыстық заттарға тән белгілермен танысады. Балалар киім – кешектерді: қазақ халқының камзолын, орыс халқының сарафанын, өзбек халқының шапанын, қырғыз халқының бишпетін, жапон халқының кимоносын; бас киімдерден-тәжік халқының тақиясы, белорус халқының қалпағы, еврей халқының кипасы, орыс халқының кокошникін, кавказ халқының папасын және т. б. ажырата және атай үйренеді. Зерделеу барысында балалар елдердің сәулетті көрікті жерлерін ажыратады: Қазақстандық "Бәйтерек", ресейлік "Кремль", француздық "Эйфель мұнарасы", итальяндық "Пезан мұнарасы", ағылшын алыптары - "Биг Бен" сағаттары және т.б.

Сәндік - қолданбалы өнер туындыларын көркем сөздермен, питомниктер, әзілдер, частушкарлар, мақал-мәтелдер, халық музыкасы мен әндермен бірге қарау керек. Ойын сабақтарын, жағдайларды әр түрлі ұйымдастыру, әртүрлі педагогикалық әдістер мен әдістерді, көркем сөздерді, музыканы қолдану – мұның бәрі балаларға ерекше өнер әлеміне енуге, әртүрлі халықтар мен ұлттардың көркем мәдениетіне қосылуға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін драманың рөлі ерекше: сөйлеу әрекеті, эмоционалды сала, психологиялық процестер. Бұл бағытта әр түрлі халықтардың ертегілерін, балалар ақындары мен жазушыларын; әр түрлі қызмет түрлерін (ойын, театрландыру, этюдтер, жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар және т.б.) пайдалануға көп көңіл бөлінеді. Тәжірибе көрсеткендей, шығармашылыққа белсенділікпен кірісу балалардың ой-өрісін байытады. Басқа халықтардың мәдениетін біле отырып, бала жағымды эмоцияларды сезінеді, соның негізінде терең қуаныш, таңдану, ләззатсезімдері пайда болады, бейнелі идеялар қалыптасады. Барлық бұл туғызады, балалардың талпынысы есте сақтау мен айтып беру сол заттар, оларға ұнады, жанданады және дамиды, белсенділігі қалыптасады, эстетикалық сезімін, дамып, көркем дәмі. Балалар зияткерлік жәнешығармашылық қабілеттерін қалыптастырады. Балабақша мен отбасының бірлескен күшімен жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады. Біз балалар мен ата-аналардың бірлескен шығармашылық көрмелерін ұйымдастырамыз, ата-аналар жиналыстарында, жеке әңгімелерде, консультацияларда ақпарат береміз.

Ата-аналар шеберлік сабақтарына, костюмдер жасауға және қол жұмыстарын, сәндік-қолданбалы өнер материалдары мен заттарын ұсынуға қатысады.

Осылайша, балаларды шығармашылық қызмет арқылы әлемнің әртүрлі халықтарының мәдениеті мен дәстүрлерімен таныстыру қажет. Бұл мектеп жасына дейінгі балалардың қабылдауын, қиялын, бейнелі ойлауын дамытуға ықпал етеді, әртүрлі ұлттар мен ұлыстардың өкілдерімен ынтымақтастық, толерантты қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастырады және күтілетін нәтижелерге қол жеткізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абакумова И.В., Ермаков Н.П. О становлении толерантной личности в поликультурном образовании / Вопр. психол. 2003. №3. с. 78-82.
2. Актуальные вопросы этнопсихологической подготовки педагога. Оқу құралы, 2004

**Жамбыл облысы, Қордай ауданы, Қордай ауылы
№3 Абай Құнанбаев атындағы орта мектебі
Тарих пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы
Кунирбаева Сара Назархановна**

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ – «ҰЛТ ҰСТАЗЫ»

Білім беру ұйымының атауы	№3 Абай Құнанбаев атындағы орта мектеп КММ
Бөлім:	8.2А Қазақстанда кеңестік биліктің орнығуы
Педагогтің аты-жөні:	Кунирбаева Сара Назархановна
Күні:	
Сынып: 8	Қатысушылардың саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы» Зерттеу сұрағы: Ахмет Байтұрсыновтың ғылыми мұрасы қандай?
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	8.2.2.2 Ахмет Байтұрсыновты қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау.
Сабақтың мақсаттары	Ахмет Байтұрсыновтың өмір жолын біледі, ұлт үшін жасаған еңбегін анықтай алады, қоғамдық-саяси қызметін бағалай біледі
Құндылықтар	Жасампаздық және жаңашылдық
Апта дәйексөзі	«Бала қауіпсіздікті сезініп өссе, ол сенуді үйренеді» (Мария Монтессори)

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/уақыты	Педагогтің іс- әрекеті	Білім алушының іс- әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру Өткен білімді еске түсіру	Ұйымдастыру сәті. Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу Ой шақыру ...Өзге оқыған мырзалар шен іздеп жүргенде, қорлыққа шыдап, құлдыққа көніп, ұйқы басқан қалың қазақтың ұлт намысын жыртып, ұлттық арын жоқтаған патша заманында жалғыз-ақ Ахмет еді. Қазақтың ол уақыттағы кейбір оқығандары уез, губерния соттарына күш салып, тілмәш болып, кейбірі арын сатып ұлықтық іздеп жүргенде, Ахмет қазақ ұлтына жанын аямай қызмет қылды... халықтың арын іздеп, өзінің ойға алған ісі үшін бір басын бәйгеге тікті. С.Сейфуллин -цитатада кім туралы айтылады? -цитата қандай ақпарат береді? -цитатаның құндылығы неде? Оқушыларды сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру	Оқушылар өз ойларын ортаға салады. Оқушылар жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу Оқушылар өз болжамдарын айтып, талқылау жүргізеді	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Карта Суреттер
Жаңа білім	Оқушыларды «Көршіңе қара» әдісі арқылы топқа бөлемін. ТЖ.1-тапсырма. «Оқы, ойлан, талқыла» әдісі арқылы топта талқылау жұмысы жүргізіледі. Оқушыларға мәтін таратылады. Топтық жұмыстың қадамдарын ұсынамын:	Оқушылар ақпараттық мәтінмен жұмыс жасайды Дескриптор:	ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады	Оқулық Карта Суреттер

	Талқылау жүргізу. Топта үш спикер тағайындау Уақытты белгілеу. 1-топ. Ахмет Байтұрсынұлы тұлғасының қалыптасуын анықтаңыздар 2-топ. Ахмет Байтұрсынұлының әдеби мұрасы мен саяси қызметін анықтаңыздар. 3-топ. Ғылыми-ағартушылық қызметі мен тағдырын анықтаңыздар. 2-тапсырма: Жұптық жұмыс. «SKORE» әдісі арқылы Ахмет Байтұрсыновтың қоғамдық-саяси қызметіне талдау жасаңыздар. <table><tr><td>Symptom (симптомдар) 1 оқушы</td><td>Сұрақтарға жауап беріңіз: Мәтінде қандай жағдай баяндалады. Болып жатқанын маңызды оқиғаны сипаттаңыз.</td></tr><tr><td>Cause (себептері) 2 оқушы</td><td>Неліктен Ахмет Байтұрсыновты-ұлттық жазудың реформаторы деп атаған? Дәлелдеме келтіре аласыз ба?</td></tr><tr><td>Outcome (нәтижелер) 3 оқушы</td><td>Ахмет Байтұрсынов газет шығаруда қандай қызмет атқарды?</td></tr><tr><td>Resource (ресурстар) 4 оқушы</td><td>Қалың көпшілікті сауаттандыру ісіне Ахмет Байтұрсыновтың үлесі қандай?</td></tr><tr><td>Effect (әсер) 5 оқушы</td><td>Ахмет Байтұрсыновтың атқарған қызметі қазақ қоғамына қалай әсер етті?</td></tr></table> 3-тапсырма: Жеке жұмыс. «ПТМС» әдісі А. Байтұрсынов – «ұлт ұстазы» екендігін дәлелдеңіздер Позиция (Мен солай санаймын,...) Түсіндіру (....себебі...) Мысал (Мұны мынадай мысал арқылы дәлелдей аламын....) Салдар (Айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймын)	Symptom (симптомдар) 1 оқушы	Сұрақтарға жауап беріңіз: Мәтінде қандай жағдай баяндалады. Болып жатқанын маңызды оқиғаны сипаттаңыз.	Cause (себептері) 2 оқушы	Неліктен Ахмет Байтұрсыновты-ұлттық жазудың реформаторы деп атаған? Дәлелдеме келтіре аласыз ба?	Outcome (нәтижелер) 3 оқушы	Ахмет Байтұрсынов газет шығаруда қандай қызмет атқарды?	Resource (ресурстар) 4 оқушы	Қалың көпшілікті сауаттандыру ісіне Ахмет Байтұрсыновтың үлесі қандай?	Effect (әсер) 5 оқушы	Ахмет Байтұрсыновтың атқарған қызметі қазақ қоғамына қалай әсер етті?	- Ахмет Байтұрсынұлы тұлғасының қалыптасуын анықтайды. 3 балл - Ахмет Байтұрсынұлының әдеби мұрасы мен саяси қызметін анықтайды. 3 балл - Ғылыми-ағартушылық қызметі мен тағдырын анықтайды. 3 балл Дескриптор: -«SKORE» әдісі арқылы Ахмет Байтұрсыновтың қоғамдық-саяси қызметіне талдау жасайды. 3 балл Дескриптор: - «ПТМС» әдісі Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы» екендігін дәлелдейді. 4 балл	«Ең үздік жауап» әдісі арқылы бағалаймын ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Ең үздік жауап» әдісі арқылы бағалаймын ҚБ Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады «Ең үздік жауап» әдісі арқылы бағалаймын	
Symptom (симптомдар) 1 оқушы	Сұрақтарға жауап беріңіз: Мәтінде қандай жағдай баяндалады. Болып жатқанын маңызды оқиғаны сипаттаңыз.													
Cause (себептері) 2 оқушы	Неліктен Ахмет Байтұрсыновты-ұлттық жазудың реформаторы деп атаған? Дәлелдеме келтіре аласыз ба?													
Outcome (нәтижелер) 3 оқушы	Ахмет Байтұрсынов газет шығаруда қандай қызмет атқарды?													
Resource (ресурстар) 4 оқушы	Қалың көпшілікті сауаттандыру ісіне Ахмет Байтұрсыновтың үлесі қандай?													
Effect (әсер) 5 оқушы	Ахмет Байтұрсыновтың атқарған қызметі қазақ қоғамына қалай әсер етті?													
Бекіту	Сабақты қорытындылау Үйге тапсырма: Ахмет Байтұрсынов – «ұлт ұстазы» Зерттеу сұрағы: Ахмет Байтұрсыновтың ғылыми мұрасы қандай?	Сабақтың тақырыбын қорытындылау	«Ең үздік жауап»	Оқулық										
Кері байланыс	Кері байланыс Жалғастырыңыз: Маған ... қызықты болды Бұл ... қиындық туғызды Осы ... мені ойландырды	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін айтады	Оқушылар бағалау парағы арқылы өздерін бағалап, қорытындысын шығарады.											

**Орал қаласы
"Айназ" жеке балабақшасы
Тәрбиеші
Борисова Айсәуле Серикқызы**

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ БАЛАБАҚШАДАН БАСТАЛАДЫ

Мектеп жасына дейінгі балаларды тұлғалық дамыту мәселесі мемлекеттік саясаттың бір бөлігі болып табылатынын ескере отырып, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту басымдыққа ие болады. Еліміздің білім беру саласында елеулі оң өзгерістер орын алуда: мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі жанданып, мемлекет басшысының бастамасымен қолға алынған бағдарламалардың арқасында білім берудің жаңа сапасына көшу жүзеге асырылуда.

Балабақша – балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік мекеме. Дәл осы жерде баланың басқа адамдармен алғашқы тәуелсіз байланыстары орын алады, ол қарым-қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді. Біздің бүгінгі тәрбиеленушілеріміз – жаңа заманның балалары, олардың мотивтері, құндылықтары, қызығушылықтары әртүрлі. Балаларға осы қанық ақпарат әлемінде өмір сүруге кім көмектесуі керек? Бәлкім, бұл мұғалім шығар.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында кішкене баланы мектепке дейінгі дайындықпен толық қамтуға ерекше көңіл бөлінген. Негізгі мақсат – балалардың жалпы, интеллектуалдық, физикалық дамуы, олардың білімді игеруге дайындығын қамтамасыз ету, білім беруді жаңарту жағдайында баланың оқу әрекетін меңгеру үшін тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру. Бұл өз кезегінде әрбір мұғалімнен оқытудың жаңа технологиялары негізінде педагогикалық қызметке түбегейлі өзгерістер енгізуді, баланың жеке басына, оның мәселелеріне, қызығушылықтарына бет бұруды талап етеді.

Моральдық және рухани құндылықтар, олар балаларға қолжетімді ме? Осы бағыттағы жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып, дұрыс жауап беруге болады: мектепке дейінгі жас кезеңінде отбасына, туған жерге, Отанға деген сүйіспеншілік сезімі пайда болады. Бұл - баланың танымында туып, мақсатты тәрбие беру барысында қалыптасатын рухани-адамгершілік мүмкіндіктерінің жан-жақты дамуының бастауы.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесі Қазақстанның патриоттарын, құқықтық демократиялық, әлеуметтік мемлекеттің азаматтарын тәрбиелеуді қамтамасыз етуге арналған. Рухани-адамгершілік тәрбие кез келген халыққа, кез келген мемлекетке қажет. Дегенмен, бұл тәрбие өте сезімтал, әдептілікпен жүргізілуі керек және оны жастайынан ата-анамен өзара бірлестікте орындау керек. Шығармашылық тұлға мен мінездің қалыптасу кезеңі ретінде мектепке дейінгі жастың ерекше әлеуеті айқын.

Сүйіспеншілік, мейірімділік, жанашырлық, зорлық-зомбылық жасамау, төзімділік, әділ мінез-құлық, жан тыныштығы сияқты ең маңызды адами қасиеттерді қамтитын - адамгершілік, сондықтан біз, үлкендер, тәрбиешілер тәрбиеленушілерімізге, балаларымызға күнделікті, сағат сайын, минут сайын тәрбиелеуге міндеттіміз.

Біздің заманымызда әлем балаға агрессивті болып, балалық шақ өнеркәсібі ойыншықтардан бастап жаһандық коммерциялық телебағдарламаларға дейін балалардың психикасына, олардың адамгершілік және рухани әлеміне

жойқын әсер етуде. Бірден көп ұрпақ өскен ескі жақсы ойыншықтарымыз, кітаптарымыз, мультфильмдеріміз бір түнде жоғалып кетті. Олардың орнын шетелдік телехикаялардың кейіпкерлері басты: супермендер, өрмекші адамдар, монстрлар және т.б. басты.

Бала өмірінің алғашқы жылдары оның тәрбиесіндегі маңызды кезең болып табылады. Осы кезеңде оны өз халқымен, елімен көзге көрінбейтін түрде байланыстыратын және кейінгі өмір жолын айқындайтын сезімдер мен мінез-құлық қасиеттері дами бастайды. Әрине, мектеп жасына дейінгі бала құқықтық, саяси немесе әлеуметтік-экономикалық аспектілерді әлі түсінбейді, бірақ оның қарапайым құқық тәртібі ережелерін сақтауы, ғылым мен өнер саласындағы жетістіктер туралы түсінік, мемлекеттік рәміздер, Отанымыздың даңқын асқақтатқан тұлғалардың есімдерін білу, өзін-өзі бағалау, еліміздің тарихи өткенін құрметтеу, өз отандастарына мақтаныш, адамзат пен әлемнің дамуына сыртқы үлес қосу сияқты тұлғалық қасиеттерді дамытуға негіз болады.

Бұл әсердің тамыры – тереңде: бала үйренетін өз халқының тілінде; оның әндерінде, музыкасында; өзі көңіл көтеретін ұлттық ойындар мен ойыншықтарда; туған жерінің табиғаты, өзі өмір сүріп жатқан халықтың жұмысы, тұрмысы, әдет-ғұрпы туралы алған әсерлерінде жатыр. Сонымен бірге танымдық деңгей елдің атрибуттары мен рәміздерін білуден, мемлекеттің құрылымы туралы қарапайым түсініктерде, отбасы мүшесі ретінде, одан кейін балабақша тобындағы балалар ұжымының мүшесі ретінде, сондай-ақ ауылдың, ауданның, облыстың тұрғыны, Қазақстан азаматы ретінде өзінің «құқықтары мен міндеттері» білуінде көрінеді.

Заман, дәуір, адамдар өзгереді, бірақ адамның жақсылыққа, махаббатқа, нұрға, сұлулыққа, шындыққа деген ұмтылысы мәңгілік болып қалады. Балалардың бойында елімізді мекендейтін барлық халықтарға деген жанашырлық пен оң көзқарасты қалыптастыру – маңызды міндеттердің бірі. Оны жүзеге асыруға өлке мұражайлары көмектеседі.

Халық мерекелері Тәуелсіздік күні, Наурыз, Конституция күні – халық мәдениетін жаңғыртудың және ұлттық құндылықтарды дамытудың құралы, себебі мерекенің өзі қоғам өмірінен ажырамас барлық идеялар мен өнегелік нұсқауларды сіңіреді.

Әр халықтың өз ұрпағын тәрбиелеуде ұлттық ерекшеліктері болады. Мен өз жұмысымда халқымыздың тамаша салт-дәстүрлерін бойына сіңіріп, кеңінен қолданамын. Үгіт-насихаттың негізгі құралдары – тіл, халық өнері, рәміздер, өнер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-тыйымдар, халық ойындары, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, жұмбақтар.

Мерекелік материалды тандауда мен келесі талаптарды ескеремін:

- Мектеп жасына дейінгі кіші топ балалары үшін «шағын фольклорлық формалар» бар;

- Үлкен топтарда мұнымен қатар халық ертегілері, халықтық өрнектер, әдет-ғұрыптар да қолданылады.

Мемлекеттік мерекелерде театрландыру элементтері, қазақ халық ертегілерін сахналау енгізіледі. Олай болса, ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүр, мерекелер балаларды өзі тұратын елін мақтан етуге тәрбиелеуге зор мүмкіндік береді. Қазақ тілінде тапқақтар мен әндерді жаттап, орындау арқылы бүлдіршіндердің сөздік қорлары байиды, дыбысты айту дағдылары қалыптасады.

Ауызша халық шығармашылығын білу, сүю де азаматтық-патриоттық тәрбиенің бір қыры болып табылады. Өйткені халық дәстүрі, тұрмыс-тіршілігі, мінезі, ерлігі, Отанға деген сүйіспеншілігі ертегілерде көрініс табады. Ертегілердің арқасында бала жақсылық пен жамандықты ажырата алады, өзінің жеке қасиеттерін бағалай отырып, өзіне ұнайтын кейіпкерді таңдайды. Балаларды адамгершілік позициясынан жауапты шешім қабылдауға ынталандырады, моральдық-адекватты істер жасауға ұмтылуға тәрбиелейді.

Халық ойындары мен ертегілері – біздің ғаламшарымыздағы кез келген халықтың шынайы байлығы мен мұрасы. Бала басқа рөлге ие бола отырып, оны сезінеді, әртүрлі өмірлік жағдайларда өзін сынап көреді. Ойынның тәрбие құралы ретіндегі ерекшелігі - оның халық дәстүрлеріне отбасылық, еңбектік, мерекелік және ойын-сауықтық дәстүрлердің жетекші құрамдас бөлігі ретінде енуінде. Халық ойындарында әзіл-қалжың, бәсекелестік ынта көп, қимыл-қозғалыс дәл және бейнелі, көбінесе күтпеген

рифмалармен сүйемелденеді, бұл ойыншыларды жылдам ұйымдастыруға, оларды көшбасшыны объективті таңдауға және ойынды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осы бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстарды саралай келе, табысты жүзеге асыру үшін біртұтас адамгершілік-рухани тәрбие кеңістігін: отбасы мен мектепке дейінгі ұйымды құру қажет деген қорытындыға келдім. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу мәселелерін шешуде тәрбиешілердің ата-аналармен тығыз қарым-қатынасы бірінші орында.

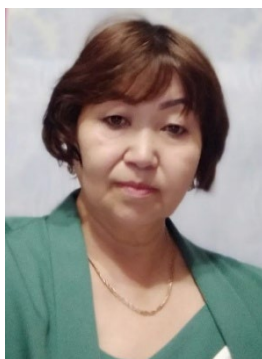
Қорытындылай келе, болашақ ұрпақты тәрбиелей отырып, қоғамға дені сау, күш-қуат пен жігерге толы мемлекетімізді құрушы тұлға қажет екенін және еліміздің болашағы көп жағдайда рухани-адамгершілік тәрбие мәселелерін қалай шешуге байланысты екенін есте ұстауымыз керек.

Ақтөбе облысы, Қобда ауданы, Бегалы ауылы

Бегалы негізгі мектебі

Психолог

Айжарикова Клара Уримбасаровна

«ӨМІР САБАҚТАРЫ»

Мақсаты: Оқушыларды өмірге деген құштарлығын арттыра отырып, өзгелермен жағымды қарым-қатынас орната білуге баулу.

I. Ұйымдастырылу кезеңі.

II. «Бәрі де өз қолыңда» слайд

III. «Өмірде мені не қызықтырады?» атты тақырыпта оқушылармен ой бөлісу.

IV. Орынмен ауысайық ойыны.

V. Өрмекшінің торы

VI. «Күн шуағы»

VII. «Мейірімділік алаңы» жаттығуы

VIII. «Сыйлық» жаттығуы

II. Бәрі де өз қолыңда!

Бұрынғы өткен заманда ақылы асқан бір данышпан адам болыпты.

Бір күні ол ұшып жүрген көбелекке алақанын тосып, қондырып алыпты да, қарапайым халықтан былай деп сұрапты:

–“Айтыңдаршы, жамағат, мына көбелек алақанымды жұмсам өлі бола ма, әлде сол күйі тірі қала ма?” – деп сұрайды.

Сонда көпшіліктің бірі “көбелек өледі” десе, енді бірі

“жоқ, өлмейді, тірі қалады”, - деген екі ұшты пікірде айтыса жөнелді.

Сонда ұлы данышпан ішінен: “қазір “өлмейді, тірі қалады” десе, алақанымдағы көбелекті тұншықтырып өлтіре саламын.

Ал егерде “өледі” десе алақанымды аша қойып, көбелекті ұшырып жіберемін,”- деп ойлайды.

Түйін сөз:

“Бәрі де өз қолымызда, үнемі жақсылыққа үміттенейік!”

III. Әр оқушы осы өмірде не қызықтыратыны жөнінде баяндау барысында, жүргізуші оны ойландыру үшін қосымша сұрақтар қояды. Оқушы шынайы өз ойын білдіруі тиіс.

Мақсаты: оқушылардың дүниеге көзқарасын, қызығушылығын, құндылықтарын айқындау.

IV. Орынмен ауысайық ойыны.

Психолог өзінің орындығын алып тастайды.

- Қазір мен бір қасиетті айтамын (мысалы: мен өмірді сүйемін, мейірімділік т.б.) ал сол қасиет бойында бар адамдар орнымен ауысады да, мен тез арада босаған орындыққа отырамын. Орындық жетпей қалған адам ойынды ары қарай жүргізеді. Аталмыш қасиет екі немесе одан да көп адамдарда болуы тиіс.

V. Өрмекшінің торы

Ойын шарты: Мына қолымыздағы жіпті бір саусағымызға орап тұрып, өзіңіз туралы айтуыңыз керек және айтып болған соң ұнаған адамыңызға лақтырасыз. Содан соң ол адам дәл солай етіп қайталап келесі ұнаған адамына лақтырып, ойынды жалғастыру керек. Сонда ғана арамыздан өрмекші торы пайда болады.

Мақсаты: Оқушылардың қарым-қатынасын нығайту.

- Біз енді бір-бірімізбен тығыз байланыстамыз, бізді ажырату қиын, сондықтан біздің ауызбіршілігіміз, қарым-қатынасымыз тұрақты болатыны анық. Міне, осыны дәлелдеп көз жеткізіп тұрмыз.

VI. Күн шуағы»

Балалар «Мен өмірді таңдаймын» деп отырып өмірге деген құлшыныстарыңды біздің мектеп оқушыларына үндеу жолдайық. Әр қайсымыз өз ойларымызды мына күннің тұсына ілейік.

Күн-денсаулықтың, қуаныштың, жылылықтың символы. Ал сендер мемлекетіміздің болашағысыңдар. Республикамыздың ертеңгі жағдайы сендердің қандай азамат болып өскедеріңе байланысты. Бұл сөз жоғары пафоспен айтылса да, шындығын да мемлекетті құрайтын адам, ал ертеңгі күні сендер әрқайсың әр мамандықтың иесі боласыңдар, белгілі бір қызмет атқарасыңдар.

VII. «Мейірімділік алаңы» жаттығуы

Мақсаты: Өз бойындағы жаман, жақсы қасиеттерін жазу. Іштегі жағымсыз жайттарды сыртқа шығарту.

Әр адам сиқырлы жасыл айнасыз-ақ өзінің жақсы-жаман қасиеттерін біледі.

Қатысушылар түрлі түсті қағаздан жасалған гүлге жақсы (плюстарын ⁺) жақтарын жазады да тақтада ілінген табиғаттың суреті жасалған плакатқа әр бала жапсырады. Ал жаман қасиеттерін (минус-) шоғайнаға арам шөпке жазады да ортада тұрған қоқыс жәшігіне умаждап лақтырып тастайды.

VIII. «Сыйлық» жаттығуы

Мақсаты: Оқушыларды өмірге деген ынтасын арттыра отырып адамдарға, қоғамға керектігін сезіндіру (ата-анасына, туыстарына, достарына т.б.).

- Әр бала өзінің кімге керектігін айтады.

- өзі жақсы көретін адамға қимыл мен ым арқылы қасында отырған оқушыға сыйлаған затты көрсету керек, ал көршісі затты алып алғыс білдіре отырып қабылдайды.

«Релаксация» жаттығуы.

Шарты: психолог білім алушыларға жаттығу мазмұнын оқиды, оқушылар көздерін жұмып отырып оны елестетеді.

Терең демал, дем шығар, сендер сыныптарыңмен орман ішінде демалып жүрсіндер, алдарыңда жасыл шөп, қызылды жасылды гүлдер, гүлдердің иісі нәзік, жұпар, ащы сол гүлдерді иіскелеп, шөпке аунап, бірің доп ойнап, бірің гүлге қонған көбелектей ұшып аспанда қалқып, күннің сәулесінен жылу алып, жүректеріңе мейірім ұяланып, ал самал жел арқылы өзіңе сенемділік, күш жігер еніп, өмірдегі сенімсіздік пен қорқынышты ұмытып, өзіңді өмірдегі бақытты жандай сезініп, бәрің «біз бақытты баламыз» деп қуанып, бір-біріңе қолдарыңды созып, қалықтап жүріп қайта ормандағы гүлге қондыңдар. Көздеріңді ашып, бір-біріңе күлімдеңдер.

«Жылы тілек» жаттығуы.

Шарты: бір-біріне жылы тілек айту, қоштасу.

город Актобе
КГУ "Средняя школа №35 имени Халела Досмухамедулы"
Учитель начальных классов
Акажанова Лариса Тулегеновна

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНО РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В настоящее время социально-экономические преобразования, связанные с изменением ценностных ориентаций в нашей стране, наличием в обществе жесткой конкурентной среды, оказывают влияние на характер социализации современного человека. Развитие и воспитание личности, готовой к жизни в таких условиях, будет связано с наличием и в достаточной степени проявлением социальной и коммуникативной компетентности специалистов, обеспечивающей устойчивое существование, профессиональное, личностное самоопределение, основанное на ее конкурентоспособности.

В соответствии с этим важнейшим направлением деятельности учителя начальных классов является формирование у ребенка субъективной позиции по отношению к окружающей социальной действительности, которая предполагает:

- воспитывать у детей умение делать правильный выбор в условиях возможного негативного воздействия информационных ресурсов;
- закрепление позитивных моделей поведения в детской среде как нормы, развитие эмпатии;
- снижение уровня воздействия негативных социальных явлений;
- создание условий воздействия на окружающую среду для саморазвития ребенка как субъекта социальных отношений и др.

Это предполагает формирование у подрастающего поколения общечеловеческих ценностей, знаний о нормах, правах и обязанностях, социальной ответственности, способности работать в команде, навыков взаимодействия с другими людьми, что, в свою очередь, требует от современного педагога пересмотра теоретических и практических знаний, накопленных в вопросах развития и воспитания социально-коммуникативной компетентности личности на разных возрастных этапах дела.

Теоретический анализ феномена социально-коммуникативного развития ребенка позволяет выделить важные для его понимания аспекты. Он является ведущим в процессе социализации ребенка, его адаптации к социальному миру, восприятию или неприятию этого мира, а также в раскрытии необходимости и способности изменять социальную реальность. Этот процесс осуществляется по трем направлениям: отношение ребенка к миру взрослых, обществу и его включение в детское сообщество.

Потребность в социальной коммуникации для ребенка обусловлена тем, что в ходе социальной коммуникации ребенок овладевает способами распознавания поведения других людей, приобретает навыки разрешения социально-коммуникативных ситуаций, адекватно оценивает свое эмоциональное состояние и состояние партнеров по общению.

В качестве основных направлений социально-коммуникативного развития младших школьников можно выделить:

- усвоение учащимися начальных классов норм и ценностей, принятых в обществе, в том числе моральных;
- формирование у учащихся начальных классов базовых правовых, психологических и других знаний, необходимых для реализации себя как члена общества и гражданина страны;
- развитие субъективной позиции ребенка во взаимодействии со сверстниками;

- знакомство с возможными вариантами социальных коммуникаций и социального выбора в тесной социальной среде;
- формирование прогностической готовности оценивать возможные последствия своего социального поведения и безопасного адекватного поведения в сложившихся в обществе ситуациях;
- воспитывать чувство доброты, уважения и т.д. в общении с другими людьми.

В традициях начальной школы часто сохраняются закрытые совместные действия учителя и учащихся, которые можно охарактеризовать как субъект-объект, в котором учитель выступает в роли лидера, а ученики начальной школы-послушные исполнители. В таких классах главное качество общения-исполнительность, безусловное подчинение. Такой авторитарный стиль ведет к искажению социально-коммуникативного развития ребенка, морали, дети жестоко обращаются друг с другом, не слушают учителей, проявляют склонность к асоциальным действиям. При открытом взаимодействии учитель и ученик адаптируются друг к другу, уважительно относятся к взаимным высказываниям, могут быть активными слушателями, готовыми как руководить, так и подчиняться.

Демонстрация открытости учителя-необходимое условие для продуктивных социальных коммуникаций. Коммуникативное взаимодействие начинается с улыбки, удовлетворения любопытства: "кто вы? Что ты любишь? и т.д.". Важно, чтобы педагог не общался с ребенком, что вызывает у детей неподдельный интерес, чувство межличностного общения, доверия и открытости. Сегодня наиболее распространенным явлением в детской среде является «одиночество». Дети, которым трудно присоединиться к группе сверстников, ищут поддержки у взрослого: они выходят на перерыв, пытаются поговорить о событиях своей жизни и т. д. В этот день педагог не должен пренебрегать такими попытками ребенка наладить отношения.

Как основная форма коммуникативного взаимодействия в начальной школе урок занимает ведущее место в социально-коммуникативном развитии младшего школьника как ученика, как члена детского коллектива, так и гражданина. По этой причине педагогу необходимо конструировать каждый урок как коммуникативно развивающую среду.

Учебный диалог предполагает открытое взаимодействие всех участников коммуникационного процесса. Здесь важно принять общий интерес и тему, высказать разные мнения, сблизить позиции, сделать общий вывод. Педагог может выступать в роли "руководителя диалога", то есть задавать наводящие вопросы, стимулирующие высказывания детей. Он может взять на себя роль эксперта – согласиться или привести встречные аргументы; он может взять на себя роль арбитра-вмешиваться только тогда, когда необходимо активизировать диалог или направить его в правильном направлении. В начальной школе важно создать культуру диалога с точки зрения выполнения воспитательной функции учителем.

Развивая социальный интеллект младших школьников во внеклассной деятельности как способность понимать других людей, их отношения и социальные ситуации, учитель может организовать интересную форму взаимодействия, такую как социокультурный опыт. В основе этой социально ориентированной формы человеческого взаимодействия лежит событие, которое порождает сильные эмоциональные переживания, способствует социальному творчеству, ведет участников к размышлениям.

Примером такого существования могут служить праздники, экскурсии, проекты, особенностью которых является непосредственный интерес, желание быть вместе. Событие часто происходит спонтанно (не по плану). Роль учителя-создавать условия для событий, поддерживать инициативу детей, стимулировать самостоятельность детей.

Таким образом, коммуникативное взаимодействие учителя и младших школьников является стержнем построения образовательного процесса, а роль учителя не ограничивается только образованием. Учитель должен быть проектировщиком коммуникативного пространства, мастером диалога и, самое главное, заботливым.

Использованная литература:

1. Хуторский А.В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования. [Текст] / Вестник института образования человека. 2012. №2. С;
2. Ефремов О.Ю. Педагогика [Текст] / – Москва, 2010. – С. 24;
3. Виноградова Н.Ф. Концепция начального образования «Начальная школа XXI века». – М.: Вентана-Граф, 2017.

**Алматы облысы, Ұйғыр ауданы, Бахар ауылы
"А.Розыбакиев атындағы орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Музыка пәні мұғалімі
Ракышева Инжу Калмакбаевна**

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МУЗЫКА САБАҒЫН МЕКТЕПТЕ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

XXI ғасыр – «жылдамдық ғасыры», «интеграция ғасыры», «ақпарат ғасыры», жаңа технологиялар, ұялы телефондар, интернет және жаңа прогрессивті жастар ғасыры. Өмірі үздіксіз қозғалыста болатын жаңа заманауи адамдардың дәуірі. XXI ғасыр адамы – ақпарат адамы. Ол өмірдің барлық саласын түсінуге тырысады, еркіндікке ұмтылады, бейнелеуші шындықты өнер арқылы қайта қалыптастырады, шеңберден шығып, өмірді өзгертеді, үйлесімділік пен еркіндікке қол жеткізеді.

Жаһандық өзгерістер мен интеграциялық үдерістер, технология мен ақпараттық ресурстардың өте қарқынды дамып жатқан әлемінде өмір сүретін заманауи адамға қойылатын басты талап – жаңа нәрсе ашу және өздігінен жасай білу. Сондықтан қазіргі білім берудің міндеттерінің бірі – құзыретті, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыруға жағдай жасау. Білім беруді ізгілендіру процесінде оқушының эмоционалды сезімтал сферасының дамуына әсер ететін көркемдік-эстетикалық цикл маңызды орын алады. Өнер – өркениеттің бір түрі, шындықты, ізгілік пен сұлулықты синтездеуге, адам жаратушысын қалыптастыруға қабілетті әмбебап ойлау тәсілі. Көркем-эстетикалық тәрбие адамның әлеуметтік маңызы бар мәдени құндылықтары мен жеке құндылықтары арасындағы делдал болып табылады және негізгі құзыреттердің (жалпы мәдени, көркемдік-танымдық, көркемдік-коммуникативтік және т.б.) қалыптасуын қамтамасыз етеді, өмір бойы рухани өзін-өзі жетілдірудің көркемдік және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы үшін тілек пен қабілетті қалыптастырады. Осы іс-әрекеттің барлығында маңызды рөлді эмоционалды сезімтал сфера және жеке тұлғаның шығармашылық қызметі атқарады, оның дамуы өнермен тікелей байланысты.

Қазіргі қазақстандық мектептері шешетін көптеген мәселелер білім беру мазмұнының елеулі жаңаруымен, жалпы білім берудің мемлекеттік стандартының сапалы орындалуымен, оқушы тұлғасының өзін-өзі жүзеге асыруы мен өзін-өзі анықтауына жағдай жасаумен байланысты.

Қазіргі заманғы музыкалық білім берудің негізгі мақсаты - негізгі жалпы білім беру стандартына сәйкес музыкалық мәдениетті рухани мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде қалыптастыру.

Қазіргі музыкалық білім берудің өзекті мәселелері:

- әртүрлі өнер түрлерінің өзара әрекеттесуіне негізделген оқытуда кешенді тәсілді қолдану;
- жаңа білім беру технологияларын енгізу;
- жұмыстың инновациялық түрлерін пайдалану;
- музыкалық білім берудің заманауи әдістерін қолдану;
- көркем дидактика принциптерін қолдану.

Музыка сабағы ең алдымен шығармашылық сабағы, ол баланың музыкамен кездесуінің фактісі болып қана қоймай, баланың өз бойындағы өзгерістерге әкелуі керек. Қазіргі мектептегі музыкалық білім берудің өзекті міндеттері:

- балалардың сана-сезімін, музыкалық ойлауын дамыту;
- оқушылардың эмоционалды сферасын дамыту;
- әр түрлі әрекеттерді дамытуға байланысты тұлғаның ерік-жігері күшті, белсенді жағын дамыту.

Қазіргі мектептегі музыка сабағы: қандай сабақ заманауи деп атауға құқылы?

Жалпы қабылданған түсінікте қазіргі заманғы музыка сабағы - бұл білім беру саласының басым міндеттері мен музыканы қабылдау ерекшеліктері үйлесімді сәйкесетін уақытпен үндес сабақ. Бүгінгі таңда мектептегі тәрбие міндеттері баланың төңірегінде шоғырланып, оның даралығы мен өзіндік ерекшелігін, қоғамда өзін таба білу қабілетін, өзін және қоршаған шындықты түрлендіруші болуды көрсетеді.

Қазіргі мектептегі музыка сабағында мұғалімнің мақсаты оқушыларда болып жатқан өзгерістерге бағытталған. Бұл оқу процесі музыкалық іс-әрекеттің дайын тәжірибесін беруге емес, осы тәжірибеге қатысу жолдарын меңгеруге, оны өз бетінше меңгеруге, түрлендіруге және толықтыруға бағытталуы керек дегенді білдіреді.

Балада болып жатқан өзгерістер оның музыкалық мәдениетінің барлық құрамдас бөліктерінде: оның музыкалық тәжірибесінде, музыкалық сауаттылығында, музыкалық шығармашылығында көрінеді. Баланың музыкалық мәдениетінің құрамдас бөліктерінің әрқайсысының қалыптасуы музыка мұғалімінің педагогикалық қызметінің пәні болып табылады.

Жаңа білім беру технологияларын енгізу жалпы білім берудің мемлекеттік стандартының сапалы орындалуына ықпал етеді.

«Педагогикалық технология» ұғымын үш аспектіде қарастыруға болады:

- ғылыми – педагогикалық үдерістерді оқытудың мақсаттарын, мазмұны мен әдістерін зерттейтін және дамытатын педагогика ғылымының бір бөлігі ретінде;
- процессуалдық – процестің сипаттамасы (алгоритмі), оқытудың жоспарланған нәтижелеріне жету мақсаттарының, мазмұнының, әдістері мен құралдарының жиынтығы ретінде;
- әрекеттік-орындаушылық – технологиялық (педагогикалық) процесті жүзеге асыру, барлық жеке, аспаптық және әдістемелік педагогикалық құралдардың жұмыс істеуі.

Жаңа білім беру технологияларын енгізу оқу үдерісін жетілдіруге, оқушылардың көркемдік және практикалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған.

Ең көрсеткіші инновациялық технологияларды қолдану болып табылады: дамыта оқыту технологиясы – оқу материалын мәселелік баяндау, ішінара ізденіс әрекеті, өз бетінше жобалық зерттеу қызметі.

Жобалық әдіс пен зерттеу әдісін тәжірибеде жүзеге асыру мұғалімнің ұстанымының өзгеруіне әкеледі. Дайын білімді тасымалдаушыдан ол өз оқушыларының танымдық, зерттеушілік әрекетін ұйымдастырушыға айналады. Сыныптағы психологиялық климат өзгеруде, өйткені мұғалім өз жұмысын және білім алушылардың жұмысын олардың өзіндік іс-әрекетінің әртүрлі түрлеріне, ізденушілік, зерттеушілік, шығармашылық іс-әрекеттердің басымдылығына қайта бағыттауы керек.

Баланың музыкалық әрекетінің құрылымы мынадай элементтерді қамтиды: мақсат – құрал – процесс – нәтиже. Бұл шарт мектеп оқушыларының өнімді музыкалық іс-әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін мұғалімге нұсқау болып табылады. Сонымен бірге өнімділік жаңа және ерекше нәрсені жасауда ұсынылған шығармашылық әрекеттің нәтижесі ретінде ғана емес, ең алдымен, оқушылардың іс-әрекетінің сапасы ретінде де әрекет етеді.

Барлық уақытта музыка күшті психологиялық күш ретінде адамдардың сезімі мен еркіне әсер ету үшін пайдалануға тырысты. Музыканың бұл энергетикалық әлеуетін қазіргі заманғы шоу-бизнес де сәтті пайдаланады, олар көбінесе сапасыз музыкалық өнімдердің көмегімен «талғамдарды» ғана емес, сонымен қатар жастардың жалпы өнердегі деңгейі жоғары құнды байлықты байқағысы келмейтіндігін де қалыптастырды. Бұл жағдайда орта мектепте музыкалық білім мен тәрбиені ұйымдастыру мәселесі ерекше өзекті болып табылады.

Сабақ көбінесе мұғалімнен үлкен моральдық және физикалық күш салуды, зейіннің максималды шоғырлануын, икемді ойлауды және барлық психологиялық жағдайларда жедел әрекет етуді талап ететін қиын жұмыс.

Музыка сабақтарында ерекше эмоционалды атмосфера болады және бұл қалыпты жағдай, өйткені музыка – сезім тілі. Ол мектеп оқушыларының сезімін қалыптастырады, белгілі бір көңіл-күй туғызады, сайып келгенде оқушылардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасына әсер етеді.

Музыка сабағы мұғалімнің мектеп оқушыларын жалпы рухани мәдениетінің бір бөлігі ретінде музыкалық мәдениетке тәрбиелеуге бағытталған. Музыкалық білім берудің осындай мақсатымен өз мамандығының өнерін меңгеру ерекше маңызды. «Өнер бар жерде, шығармашылық та бар», - дейді В.Немирович-Данченко. Бұл сәйкестік кездейсоқ емес. Ол сыртқы емес, өнердегі терең шығармашылық процестер туралы сөз болғанда табиғи түрде туындайды.

Осылайша, шығармашылық музыка сабағы қолөнер үстемдік ететін басқа сабақтың, тіпті ең шеберінің де антитезасына айналады. Осыған байланысты музыка сабағын жүргізу өнеріндегі «сыртқы» және «ішкі» мәселесі туындайды. Сабақ тек мектеп оқушыларының музыкалық әсерлеріне кейбір жаңа есту қосымшаларын енгізу болса, бұл - бір жағы. Тағы бір жайт, музыка - өнермен ерекше, қайталанбас кездесу. Мұндай сабақтарда музыканы оқи отырып, балалар өмірді зерттейтінін, музыканың өмірдің өзі екенін сезінуге ие болады.

Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Төретап кенті

№85 орта мектеп

Бастауыш сынып мұғалімі

Уразбаева Бейбит Жаксылыковна

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Педагогикалық іс-тәжірибенің қазіргі кезеңі – ақпараттық-түсіндірмелі білім беру технологиясынан баланың кең ауқымды тұлғалық қасиеттерін қалыптастыратын белсенді-дамытушы түріне көшу кезеңі. Ол тек білімді меңгеру ғана емес, сонымен қатар оқу ақпаратын игеру және өңдеу әдістерінің, оқушылардың танымдық қызығушылықтары мен шығармашылық әлеуетін дамытудың маңыздылығына айналады. Баланың мектепте болуының маңызды нәтижесі оқушының бүгінгі және ертеңгі табысты оқуы үшін қажетті тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру болуы керек.

Мектептегі көп жылдық тәжірибем барысында логикалық ойлауды дамыту оқушылардың берік білім алуының қажетті шарты екеніне көзім жетті. Салыстыру, талдау, басты нәрсені ерекшелеу, жалпылау және қорытынды жасау қабілеті кез келген қызмет түрінде оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Тәжірибе көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларының көпшілігі мүмкіндігінше жаңа нәрселерді білгісі келетіні анық, бірақ, өкінішке орай, мұндай тілек пен ниет әрқашан мүмкіндіктермен сәйкес келе бермейді. Бірінші сыныпта балалармен жұмыс жасау барысында олардың қарапайым логикалық амалдарды орындаудағы қалыптаспаған қабілет мәселесімен кезігіп жатамыз. Көптеген балалар мәлімдемені дәлелдеу нені білдіретіні туралы түсініксіз болды, дәлелдеудің қарапайым логикасын білмеді, зерттелетін жалпы ұстанымды көрсететін нақты мысал келтіре алмады, теріске шығаратын мысалды таңдау қиынға соқты, нақты математикалық объектіні тану үшін сұраққа нақты жауап бере алмады, яғни бұл дегеніміз көптеген балалардың тек «үлгі» бойынша жұмыс істей алатындарын, ал логикалық ойлауды қажет ететін кез келген тапсырма оларға қиындық тудыратынын көрсетеді.

Логикалық әмбебап әрекеттерге мыналар жатады:

- ерекшеліктерді (маңызды, маңызды емес) бөліп көрсету мақсатында объектілерді талдау;
- синтез – бөліктерден бүтінді құрастыру, оның ішінде жетіспейтін компоненттерді аяқтай отырып, өз бетінше толықтыру;
- объектілерді салыстыру, қатарлау, жіктеу негіздері мен критерийлерін таңдау;
- ұғымға бағындыру, салдарды шығару;
- себепті байланыстарды орнату;
- пайымдаудың логикалық тізбегін құру;

- дәлелдеу;
- гипотезалар және олардың негіздемесі.

Жоғарыда айтылғандардан шығатыны, бастауыш мектепте балалар логикалық әрекеттердің элементтерін (салыстыру, жіктеу, жалпылау және т.б.) меңгеруі керек. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – балалардың қорытынды жасауға, өз пайымдауларын дәлелдеуге, сайып келгенде, өз бетінше білім алуға және туындаған мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін барлық қасиеттер мен ойлау түрлерін дамыту.

Логикалық ойлауды дамытуды орындаушылық шеберлік пен дағдыны қалыптастырудан бөліп қарауға болмайды. Мектеп оқушыларының іскерліктері мен дағдылары неғұрлым жан-жақты және жетілдірілсе, соғұрлым олардың қиялы байыған сайын, олардың ниеті шынайы, күрделі математикалық есептерді шешеді.

Білім беру мектеп оқушыларының өмірлік тәжірибесімен байланысты қызығушылықтарын ескере отырып құрылуы керек, бұл қарапайым білім көлемін есте сақтауға және жинақтауға негізделген білім беруден әлдеқайда жақсы нәтиже береді. Білім алушы қиыншылықтарға тап болған кезде логикалық ойлауға және пайымдауға кіріседі.

Салыстыру – заттар мен құбылыстарды, олардың қасиеттері мен өзара байланыстарын салыстырудан және осылайша олардың арасындағы ортақтық пен айырмашылықты анықтаудан тұратын психикалық операция. Салыстыру неғұрлым қарапайым процесс ретінде сипатталады, әдетте, таным одан басталады. Қоршаған әлеммен танысудың бастапқы кезеңдерінде әртүрлі объектілер ең алдымен салыстыру арқылы белгілі болады. Екі немесе одан да көп объектілерді кез келген салыстыру оларды бір-бірімен салыстырудан немесе корреляциядан, яғни синтезден басталады. Осы синтетикалық акт барысында салыстырылатын құбылыстар, заттар, оқиғалар, т.б. олардағы ортақ және өзгешелікті бөліп көрсету орын алады. Бұл тәсіл келесі негізгі операцияларды қамтиды:

- Объектінің белгілерін анықтау;
- Таңдалған белгілерді маңызды және маңызды емес деп бөлу;
- Салыстыруға негіз болатын белгілерді анықтау;
- Объектілердің ұқсас және әртүрлі белгілерін табу, яғни толық емес салыстыруды жүзеге асыру;
- Салыстырудан қорытындыны тұжырымдау.

Затты (текше, шар, қарындаш, алма, сызғыш т.б.) көрсете отырып, заттың белгілерін (қасиеттерін) атауды ұсындым. Балалар 2-3 белгіні атағаннан кейін олар қиындықтарға кездесті. Содан кейін мен бұл затты (текшені) басқа заттар тобымен (алма, мақта, шыны, салмақ) салыстыруды ұсындым. Алмамен салыстыра отырып, балалар алманың пішіні дөңгелек, ал біздің текшенің бұрыштары бар екенін байқады; мақтамен салыстырғанда текше қатты, ал мақта жұмсақ, т.б. екенін байқадық. Біз текшенің көбірек жаңа қасиеттерін (белгілерін) таптық. Аналогия бойынша басқа объектілер салыстырылып, олардың барлық белгілері табылды. Осы дағдыны бекіту үшін «Затты тану» ойынын қолдандым. Ол шақырылған оқушының тақтаға шығып, артқа қарап тұрады. Мұғалім балаларға тақырыпты көрсетеді. Оқушылар нысанның атын атамайды, оның негізгі қасиеттерін ерекшелейді. Мұғалім объектінің қасиеттерін тізімдейді, ал оқушылар объектінің атын атайды.

Жалпылау - бұл қандай да бір ортақ белгі бойынша көптеген заттарды немесе құбылыстарды біріктіруден тұратын психикалық операция. Салыстырылған объектілерде жалпылау барысында – оларды талдау нәтижесінде – ортақ нәрсе бөлектеледі.

Тапсырма: сөздер тобын ортақ бір сөзбен ата:

Қаңтар Ақпан Наурыз Маусым
Үстел кереует кресло орындық
Дүйсенбі жексенбі сәрсенбі бейсенбі

Сонымен қатар оқытудың белсенді әдістерін қолдану да оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттыруға бірден-бір әсер ететін әрекет түрі. Оқытудың аталған әдістерін пайдалану үдерісі мен оқу нәтижелерінің тиімділігі әдістерді әзірлеудің байыпты психологиялық және әдістемелік базаға негізделуімен анықталады. Тікелей белсенді әдістерге оқу іс-шарасы аясында, оны жүзеге асыру процесінде қолданылатын әдістер жатады.

Сабақтың әр кезеңі үшін кезеңнің нақты міндеттерін тиімді шешу үшін өзіндік белсенді әдістер қолданылады.

Сабақты бастауға динамикалық көмек көрсетуге:

- «Портрет галереясы»

- «Досыңа сый сыйла»
- «Шынтақпен сәлемдесу»
- «Бір-бірімізге күлімдейік» әдістері көмектеседі.

Балалар тапсырманы орындай отырып, қолдарын түртіп, күлімдеп, мүмкіндігінше көп сыныптастарының атын атаулары керек. Осындай қызықты ойындар сабақты қызықты әрі танымды сипатта бастайды.

Мұғалім үшін сабақта мақсатты, күтуді, қорқынышты нақтылаудың белсенді әдістерін енгізу өте маңызды. Мынадай әдістер («Үміт ағашы», «Қар түйіршіктері», «Бақша жемістері», «Идеялар кілемі», «Күн мен бұлттар», «Күзгі бақ») мұғалімге сыныпты және әрбір оқушыны жақсы түсінуге, содан кейін алынған материалдарды оқушыларға бағытталған тәсілді жүзеге асыру үшін пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл әдіс балаларға өздерінің білім беру мақсаттарын нақтырақ анықтауға, олардың күтулері мен алаңдаушылықтарын айтуға мүмкіндік береді, осылайша мұғалімдер оларды білім беру процесінде біліп, ескере алады. Әдістер келесідей ұйымдастырылады. Оқушыларға алдын ала қағаздан кесілген қар түйіршіктері, алмалар, лимондар пішінінде түрлі-түсті парақтар беріледі және бүгінгі сабақтан, жалпы оқу процесінен не алғысы келетінін, үйренетінін және неден қорқатынын жазу арқылы анықтайды. Іске асырылғаннан кейін тұжырымдалған мақсаттар, тілектер, қорқыныштар жүйеленіп, нәтижелер шығарылады.

Келесі әдістер білім алушылардың бұрын өткен тақырып бойынша білімін жаңартуға, оқушыларды жаңа материалды меңгеруге баулуға көмектеседі: «Дүкен», «Жұптық шығу», «Бағдаршам».

Жаңа материалды меңгеру кезеңінде кластерді, инсертті (белгілері бар оқу мәтінін оқу), дұрыс және жалған мәлімдемелерді, тірек сөздерді, миға шабуылды қолдануға болады.

Оқыған материалды бекіту кезеңінде мынадай әдістерді қолдануға болады: «дөңгелек үстел», пікірталас (кез келген мәселені, проблеманы талқылау немесе ақпаратты, идеяларды, пікірлерді, ұсыныстарды салыстыру), жиынтық кесте; тұжырымдамалық кесте.

Сыныптағы релаксацияның қалпына келтіретін күші туралы ұмытпау да қажет. Өйткені кейде балалардың сергіп, көңіл көтеру және белсенді демалуы, энергияны қалпына келтіру үшін бірнеше минут жеткілікті. Бұл жаттығуға мұғалімнің өзі қатысса, ол өзіне пайдасын тигізумен қатар, өзіне сенімсіз, ұялшақ оқушылардың жаттығуға белсенді қатысуына көмектеседі.

Рефлексия сатысында рефлексия неге бағытталғанына байланысты әр түрлі белсенді оқыту әдістерін қолдануға болады. Рефлексия – бұл оқушылар сабақта жаңа ғана меңгерген материалға, алған білімдерінің мағынасына қайта оралып, оны тексеруге, білгенін, үйренгенін салыстыруға және т.б. әрекет түрлеріне негізделетін сабақтың бір кезеңі.

Оқу материалының мазмұны бойынша рефлексия әдістері:

- Синквейн
- Кестелер (А) «плюс - минус – қызықты»; Ә) «Білемін, білгім келеді, білдім»

Оқытудың белсенді әдістерін оқу-тәрбие процесінің әртүрлі кезеңдерінде: білімді бастапқы меңгеру, бекіту, іскерлік пен дағдыны қалыптастыру кезінде қолдануға болады. Оқытудың алуан түрлі әдістерін қолдана отырып, мұғалім оқытылатын пәнге деген қызығушылықты оята отырып, оқушының ақыл-ой әрекетін белсендіруге қол жеткізеді, бұл өз кезегінде оқытылатын материалды тереңірек және мазмұнды меңгеруге ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту мен үшін өте маңызды жұмыстардың бірі болды. Енді ойлаудың дамуы мақсатты түрде ұйымдастырылған іс-әрекет арқылы қамтамасыз етіледі деп айта аламын, бұл кезде мұғалімнің назары білім алу мәселесіне көп емес, білім беру мәселесін шешуге оқушының интеллектісін тарту процесіне аударылады.

Л.С. Выготский өз еңбектерінде кез келген оқуды оқып жатқан адамдар жүзеге асыруы керек деген идеяны бірнеше рет атап көрсетеді, яғни, оқушылар шешім табу үдерісінің белсенді қатысушыларына айналады, оның пайда болу көздерін түсіне бастайды, өз қателерінің, қиындықтарының себептерін түсінеді, табылған әдісті бағалайды, оны басқа оқушылар ұсынған әдіспен салыстырады. Сонымен бірге мұғалім де, оқушылар да бірлескен іс-әрекеттің салыстырмалы түрде тең қатысушыларына айналады.

**Қостанай облысы, Әуликөл ауданы, Үшқарасу ауылы
Үшқарасу негізгі орта мектебі
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
Касенов Айтжан Нажуевич**

АСЫҚ ОЙЫНДАРЫ

Аннотация: мақалада мектепте дене шынықтыру сабағында «асық ойынын» қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Асық ойынының балалардың физикалық және психоэмоционалдық дағдыларын дамытудағы рөлі талқыланады. Ойынның ұсақ моториканы, үйлестіруді, зейінді, логикалық ойлауды және әлеуметтік дағдыларды дамытуға әсері сипатталады. Сондай-ақ, асық ойынын мектеп оқушыларының денсаулығын сақтау мен нығайтуда, сондай-ақ ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді құрметтеуде маңызды рөл атқаратыны айтылады. Асық-терапияны енгізу балалардың физикалық белсенділігін арттыруға және олардың шығармашылық, зияткерлік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Кілт сөздер: асық ойыны, дене шынықтыру, ұсақ моторика, үйлестіру, зейін, логикалық ойлау, әлеуметтік дағдылар, денсаулық, патриотизм, ұлттық мәдениет, дәстүрлер, мектеп оқушылары.

Асық – қазақ халқының мәдениеті мен тарихын бейнелейтін дәстүрлі ұлттық ойын. Көшпелі өмір салтында мал шаруашылығымен айналысқан қазақтар асықты тек ойын-сауық құралы ғана емес, сонымен қатар балалардың ойлау қабілетін, көзмергендігін, ептілігін дамыту құралы ретінде пайдаланған. Бүгінде асық ойыны мектептерде ұлттық мәдени мұраны насихаттаудың, дене шынықтыру мен логикалық ойлауды дамытудың тиімді әдістерінің бірі болып саналады.

Асық ойнау арқылы оқушылар қазақ халқының дәстүрлері мен құндылықтарын тереңірек түсінеді. Бұл ойын түрлі спорттық және зияткерлік дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Дәлдік пен шоғырлануды қажет ететіндіктен, оқушылар назарын жинақтауды, қашықтық пен бұрышты дұрыс есептеуді үйренеді. Бұл олардың кеңістіктік ойлауын дамытып, стратегиялық шешім қабылдау дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, асық ойыны математика, физика секілді пәндермен байланысып, оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіруге көмектеседі.

Асық ойындары дене тәрбиесі сабағында ғана емес, сыныптан тыс шараларда, математика, қазақ тілі, музыка және көркем еңбек сабақтарында да қолданылуы мүмкін. Мысалы, математика сабағында оқушылар асықтардың саны мен орнын есептеу арқылы сандық дағдыларын дамыта алады. Қазақ тілі сабағында асық ойынына байланысты мақал-мәтелдерді, аңыз-әңгімелерді талдау арқылы тіл байлығын арттыруға болады. Ал музыка сабағында асықтардың әртүрлі дыбыстық ерекшеліктерін пайдалану арқылы балалардың ритм сезімін дамытуға мүмкіндік бар. Сонымен қатар, асық ойыны оқушылар арасында командалық рухты, ынтымақтастық пен бәсекелестік қабілетті нығайтады. Ұлттық ойындарға қызығушылық таныту арқылы мектеп оқушылары қазақ халқының мәдени мұрасын құрметтеуді үйреніп, патриоттық сезімдерін дамытады. Ұжымдық ойында жеңіске жету үшін оқушылар бір-бірімен қарым-қатынасты нығайтып, бірлесіп әрекет етуді үйренеді. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларының дамуына септігін тигізеді.

Қазіргі мектеп бағдарламасына ұлттық ойындарды енгізу оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Ойын барысында олар дене белсенділігін арттырып қана қоймай, математикалық есептеулер жасайды, тактикалық ойлауды үйренеді және ұлттық дәстүрлерді құрметтеуге бейімделеді. Осылайша, асық ойыны тек ұлттық мұраны сақтау ғана емес, оны қазіргі заманғы білім беру жүйесіне тиімді енгізудің жолы болып табылады.

Асық ойындары – оқушылардың физикалық және психомоторлық дамуын арттыруға ықпал ететін тиімді құрал. Бұл ойындар қолдың ұсақ моторикасын, жалпы қозғалыс үйлесімділігін, кеңістіктік

ойлауды, сенсорлық қабылдауды, реакция жылдамдығын, зейін мен есте сақтау қабілетін дамытады. Сонымен қатар, асық ойындары оқушылардың шыдамдылығын, ептілігін, күшін арттырып, дене белсенділігін жетілдіруге көмектеседі.

Дене шынықтыру сабақтарында асық ойындарын қолдану оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттырып, шапшаңдық пен дәлдікті дамытуға мүмкіндік береді. Бұл ойындар жүгіру, секіру, еңкею, бұрылу, дәлдікпен лақтыру сияқты негізгі қозғалыстарды қамтиды. Үнемі қозғалыста болу дене бұлшықеттерін нығайтады, буындардың қозғалғыштығын арттырады және төзімділікті қалыптастырады.

Асық ойындарының дене шынықтырудағы маңызы:

- **Қозғалыс дағдыларын дамыту:** асық ойындары секіру, жүгіру, еңкею, көздеу сияқты дағдыларды қалыптастырады.

- **Координацияны жетілдіру:** лақтыру мен тигізу кезінде денені дұрыс басқаруға үйретеді.

- **Кеңістіктік ойлауды дамыту:** қашықтық пен бұрышты есептеуді жақсартады.

- **Командалық жұмыс:** оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, ынтымақтастық пен көшбасшылық қабілеттерін арттырады.

- **Төзімділік пен ептілік:** жылдам әрекет етуге, көзбен мөлшерлеуге және қозғалысты дәл реттеуге дағдыландырады.

Асық ойындарының негізгі ережелері:

- Асық ойынына бірнеше ойыншы қатыса алады.

- Ойыншылар асықтарды лақтыру арқылы өздерінің шеберлігін сынайды.

- Алшы позициясы ең ұтымды, сондықтан ойыншылар асықты дәл осы қалыпта түсіруге тырысады.

- Лақтыру реті жеребе арқылы анықталады: ойыншылар сақа асықты бірге лақтырып, қай асық алшы түссе, сол бірінші болып ойнайды.

Дене шынықтыру сабағындағы асық ойындарының түрлері:

- **"Тигізу" ойыны** – оқушылар асықты көздеп, дәл тигізуге тырысады.

- **"Кім жылдам?"** – ойыншылар асықты жинау немесе белгілі бір нүктеге бірінші болып жету үшін жарысады.

- **"Командалық асық"** – топтық жарыстар өткізіліп, ептілік пен тактикалық ойлау дамытылады.

- **"Сақа соққысы"** – ойыншылар белгілі бір қашықтықтан асықты дәл көздеп соғуды үйренеді.

Асық ойыны дене шынықтыру сабағында тек физикалық жаттығу ғана емес, сондай-ақ ұлттық дәстүрлерді құрметтеудің, логикалық ойлауды дамытудың және оқушылардың қызығушылығын арттырудың тамаша тәсілі. Бұл ойын балалардың денсаулығын нығайтып, олардың ойлау қабілетін жетілдіріп, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті қалыптастырады.

Өскелең ұрпақтың физикалық денсаулығы мен тәрбиесіне әсер ететін жаңа әдістер мен технологияларды енгізу өте маңызды. Гиподинамия мен виртуалды қарым-қатынасқа бейімділік жастардың денсаулығына теріс әсер етуі мүмкін. Осыған орай, дене шынықтыру сабақтарында «асық-терапия» технологиясын қолдану өте тиімді тәсіл болып табылады. Бұл әдіс балаларды ұлттық құндылықтармен тереңірек таныстырып, денсаулықты нығайтуға, физикалық белсенділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Асық-терапия дене шынықтыру сабағында балалардың қимыл-қозғалыстарын үйлестіруді, ұсақ моторикасын дамытуға, зейінді және логикалық ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл ойындар балалардың физикалық және психоэмоционалды дамуына көмектесіп, олардың денсаулығын нығайтады. Асық ойыны арқылы балалар тек физикалық белсенділікті емес, сонымен қатар нақты қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Ойын барысында олар бір-бірімен әрекеттесіп, ұжымдық жұмыс дағдыларын үйренеді.

Дене шынықтыру сабағында асық ойынының қолданылуы балалардың денесін жаттықтырып, шыдамдылықты, ептілікті, зейінді және шоғырлануды арттыруға көмектеседі. Ойын барысында балалар қашықтық пен бұрышты бағалап, дәлдік пен күшті басқаруды үйренеді. Бұл олардың кеңістіктік қиялын дамытып, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Сонымен қатар, асық ойыны балаларға дербестікті қалыптастыруға және өзіне деген сенімділікті арттыруға ықпал етеді.

Асық-терапиясын қолдану, әсіресе дене шынықтыру сабағында, балалардың физикалық және психоэмоционалды жағдайын жақсартуға көмектеседі. Бұл технология балаларды тек денсаулықты сақтауға ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдениетке құрметпен қарауға, дәстүрлерімізді сақтауға

тәрбиелейді. Асық ойынын ойнау арқылы балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, топ болып жұмыс істеу дағдыларын дамытады, бұл олардың әлеуметтік дағдыларын арттырады.

Қорытындылай келе, асық ойыны мен асық-терапиясы дене шынықтыру сабақтарында балалардың физикалық дамуын қолдай отырып, олардың психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатын да жақсартады. Асық ойыны балаларды шынайы өмірде белсенді болуға, денсаулықты сақтауға және ұлттық мәдениетті бағалауға үйретеді.

**Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, Кәрікөргән ауылы
"Жетітөбе" бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі
Болысбаева Динара Турабековна**

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ОҚИТУ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУ ПРОЦЕСІНЕ ТЕАТР ҚОЙЫЛЫМДАРЫН ЕНГІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ

Балабақшадағы тәрбие баланың дамуында шешуші рөл атқарады, олардың болашақ оқу және әлеуметтік жетістіктері үшін берік негіз береді. Дәстүрлі оқыту әдістері тиімді болғанымен, балабақшадағы оқу бағдарламасына жүйелі түрде театрлық қойылымдарды енгізу оқу тәжірибесін айтарлықтай жақсарта алады. Бұл мақала балабақшада театр қойылымдарын ұйымдастырудың маңыздылығын зерттейді және олардың жас оқушыларға ұсынатын көптеген артықшылықтарын көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен дамыту ісі мәселесінде мақсаттарды шешуде театр ерекше әсер етеді. Бала өміріндегі театр қазіргі әлемде сирек кездесетін құбылыс емес. Балалар ата-аналарымен бірге кәсіби театрға барып қана қоймай, әуесқой балалар театры мектепке дейінгі мекемеге баратын баланың күнделікті өміріне енген кезде өте жақсы әсер етеді.

Театр қойылымдарының сиқырлы әлемі мектеп жасына дейінгі тәрбиеленушілердің шығармашылыққа деген көзқарасын біржолата өзгерте алады. Сондықтан тәрбие процесінде оны назардан тыс қалдыруға болмайды. Театрдың есігі балалардың санасында бейнелер мен салыстырулар әлемін ашып қана қоймай, оларды әлеуметтік ойынға баулып, көптеген жаңа ұғымдармен таныстырып, әлеуметтену процесіне орасан зор үлес қосады.

Театр балаларды бір-бірімен ынтымақтасуға және өзара әрекеттесуге үйрететін ұжымдық әрекет екенін ұмытпау қажет. Театрлық ойында есте сақтау, қиялдау, сөйлеу белсенділіктері дамиды. Сахнада ойнай отырып, баланың өзін-өзі бағалауы көтеріледі, көпшілік алдында қысылуы жоғалады, өзіне деген сенімділігі дамиды.

Театрландырылған қойылымдардың пайдасы – балаларға жақсылық пен жамандық, адалдық, батылдық, достық, жауапкершілік тақырыптары негізінен үлгі болатындығында. Ата-аналар театрландырылған қойылымдардың көрермендері болмаса да, баланың дүниетанымының үйлесімді дамуы үшін оның өмірінде театрдың болуының қажеттілігін түсінулері керек.

Бала театрлық рөлдерде ойнағанда бір мезгілде дамиды, үйренеді. Балалық шақта ойын негізгі әрекет болып табылады.

Театр - бұл ертегі ғана емес және көптеген жағымды эмоциялар. Театрлық ойындар эмпатияны дамытудың күшті құралы болып табылады. Бала басқа адамдардың мимикасын, ым-ишарасын, интонациясын және эмоцияларын белсенді түрде ажырата бастайды. Бұл болашақта көркем

шығармалардың мәнін түсінуге, оларға баға беруге, қорытынды жасауға және кейіпкерлердің мінез-құлқын талдауға көмектеседі. Баланың эстетикалық қабылдауы, шығармашылық әлеуеті дамиды, өнерді түсіне бастайды, мәдениетке, әдебиетке қызығушылығы пайда болады.

Қазірде екі жастағы баланың өзі актерлердің ойынын түсінеді, қарапайым өмірде көрмейтін жарқын костюмдер, көңілді музыка, жарықтандыру, декорацияға қызығушылықтары жоғары. Бала өзіне бұрыннан таныс ертегілердің кейіпкерлерімен байланысады, сондай-ақ образға үйреніп, өзіне ұнаған кейіпкердің жағымды қасиеттерін қабылдауға тырысады. Қойылым әрекетін тамашалай отырып, балалар актерлермен белсенді диалогқа түседі, сұрақтарға жауап береді, басты кейіпкерлердің қауіпті жағдайдан шығуына көмектеседі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың өздері қойылымдарға белсенді түрде қатысқысы келеді, олар кейіпкерлер ретінде киінгенді, бетперделерді, ерекше қалпақтарды кигенді ұнатады. Түрлі-түсті костюмдер киген бүлдіршіндер әп-сәтте өздерінің сүйікті кейіпкерлеріне айналып, сиқырлы ертегілер әлеміне жол тартады.

Театрдың көптеген ұрпақтар бойына «шабыт ғибадатханасы» деп аталуы тегін емес. Театр – бұл беймәлім құпияға толы тылсым жер. Әдемі ғимарат пен кіреберісте билеттерді тексеретін адамнан бастап, сахнада болатын мистикалық өзгерістермен аяқталады.

Ата-аналар түсінуі керек ең басты нәрсе, театр - бұл бір реттік шытырман оқиға емес, жасына қарамастан, кейінгі рефлексияны қажет ететін ұзақ тәжірибе. Сондықтан, егер ата-аналар баласының театр саласына енгізу мәселесіне шындап шешім қабылдаса, шыдамды болып, репертуарды мұқият зерттеу қажет.

Сахна жеке және көркемдік тәжірибе жинақтаудың ең қуатты құралдарының бірі екені сөзсіз. Сондықтан, баланы спектакльге тарту арқылы рөлге және оның орындалуына байланысты жаңа эмоциялар, тәжірибелер алуға ынталандырамыз. Театрлық үйірмелер есте сақтау, артикуляцияны жақсартуға, дауыс пен интонацияны жақсартуға, өзіне деген сенімділікті арттыруға және ең бастысы балаға жаңа әлем мен жаңа адамдармен танысуға көмектеседі.

Мектепке дейінгі мекемелерде театрлық ойындар мерекелерде ең бастысы «көрініс» ретінде пайдаланылады. Жақсы нәтижеге жету үшін жеке не ұжымдық дайындықтарды педагогтар балалармен бірге мәтінді ғана емес, дауыс екпінін және қимыл- қозғалысты жаттауға мәжбүр болады. Баланы «жақсы әртіс» болуға үйретеді.

Театрлық қызметтің мазмұны:

- қуыршақ театрының қойылымдарын көру және талқылау;
- балалардың әлеуметтік- эмоциялық дамуына арналған жаттығулар кешені;
- дамытушы ойындар;
- дауыс ырғағын қалыптастыруға арналған жаттығулар;
- қозғалысты дамытуға арналған тренингтер;
- ымдауды, мимиканы қалыптастыруға арналған жаттығулар;
- театрлық этюдтер;
- әртүрлі ертегілер қойылымы;
- ертегіні драмалау құралдарымен (ымдау, қозғалыстар, сахналық көрініс және т.б.) жұмыс.

Театрландырылған ойындардың сипатты ерекшеліктері мазмұндарының әдеби немесе фольклорлық негізде және көрермендерінің болуы болып табылады. (Л.В.Артемова, Л.В.Ворошина, Л.С.Фурмина және т.б.). Оларды екі топқа: драматизациялық мен режиссерлікке бөлуге болады.

Осылайша, балабақшадағы тәрбиеге театр қойылымдарын біріктіру жас жеткіншектер үшін бірқатар артықшылықтар береді. Шығармашылықты дамыту мен коммуникативті дағдыларды жетілдіруден бастап, өзіне деген сенімділікті арттыруға және сыни ойлауды арттыруға дейін театр жан-жақты даму үшін құнды платформа ұсынады. Балабақшада театрландырылған қойылымдарды ұйымдастырудың маңыздылығын түсіне отырып, тәрбиешілер балалардың өзін-өзі танытуына, тиімді жұмыс істеуіне, шығармашылық пен өзін-өзі тану жолындағы өмір бойы саяхатқа шығуына мүмкіндік береді.

**Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
"№ 17 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тарих пәні мұғалімі
Бекназарова Мәдина Табиғатқызы**

ТАРИХ ПӘНІ САБАҒЫНДА ӨЗІНДІК ЖҰМЫС ІСТЕУ DAҒДЫЛАРЫ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Тарих пәні – оқушылардың өткенді түсініп, қазіргі қоғамның қалыптасуына әсер еткен оқиғаларды, тұлғаларды және процестерді зерттеуге мүмкіндік беретін маңызды сала. Осы мақалада тарих пәні сабағында өзіндік жұмыс істеу дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Оқушылардың өзіндік жұмыс істеу қабілеттері, сыни ойлау, шығармашылық және зерттеу дағдыларының дамуы – білім беру жүйесінің негізгі мақсаттарының бірі. Тарих сабағында интерактивті әдістер, жобалық жұмыстар мен зерттеу тапсырмалары арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру, олардың шығармашылық ойлауын дамыту және тарихи материалды тереңірек түсінуге жағдай жасау ұсынылады. Сондай-ақ, оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуін ынталандыру үшін заманауи технологияларды пайдалану, соның ішінде интернет-ресурстар мен мультимедиялық құралдарды енгізу маңызды.

Кіріспе

Тарих пәні сабақтарында оқушылардың өзіндік жұмыс істеу дағдыларын дамыту – білім беру процесінің маңызды компоненті. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, оларды сыни тұрғыдан ойлауға, зерттеушілік дағдыларын дамытуға, сондай-ақ тарихи оқиғаларды талдау мен синтездеуге үйрету – ұстаздар үшін үлкен жауапкершілік.

Негізгі бөлім

Өзіндік жұмыс істеу дағдыларының маңызы

Тарих пәні оқушылардың өткен оқиғаларды тереңірек түсінуіне, олардың тарихи контекстін ұғынуына, және сыни тұрғыдан бағалауына мүмкіндік береді. Өзіндік жұмыс істеу дағдылары оқушыларға дереккөздерді зерттеуге, тарихи материалды талдауға, және өз пікірлерін қалыптастыруға көмектеседі. Оқушылардың тарихи дереккөздермен жұмыс істеу қабілеті, олардың тарихқа деген қызығушылығын арттырады.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту

Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстар маңызды рөл атқарады. Тарихи оқиғаларды шығармашылық тұрғыдан талдау, мысалы, драматизация, эссе жазу немесе мультимедиялық презентациялар жасау арқылы оқушылар өз идеяларын жүзеге асыра алады. Топтық жұмыстар мен пікірталастар оқушылардың бір-бірімен тәжірибе алмасуына, пікірлерін білдіруіне, және сыни ойлау дағдыларын дамытуына мүмкіндік береді.

Заманауи технологияларды пайдалану

Интернет-ресурстар мен мультимедиялық құралдар тарих сабағын қызықты әрі интерактивті етуге көмектеседі. Виртуалды экскурсиялар мен онлайн-курстар оқушылардың тарихи материалды визуалды түрде қабылдауына, олардың қызығушылығын арттыруға, және білім алуды жеңілдетуге мүмкіндік береді. Заманауи технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Қорытынды

Тарих пәні сабағында өзіндік жұмыс істеу дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру – оқушылардың білім сапасын арттырудың тиімді жолы. Оқушылардың белсенділігі мен

ынтасын арттыру үшін заманауи әдістер мен технологияларды қолдану маңызды. Бұл процесс ұстаздар мен оқушылар арасындағы ынтымақтастықты нығайтады, білім алушылардың тарихи санасын қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бейсенова, А. (2020). Тарих пәні сабақтарында шығармашылық қабілеттерді дамыту. *Қазақстан тарихы журналы*, 2(1), 45-52.
2. Жұмабаев, Т. (2019). Оқушылардың өзіндік жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру. *Білім берудегі инновациялар*, 3(4), 34-40.
3. Сейітов, А. (2021). Заманауи технологиялар мен тарих сабағы. *Педагогикалық зерттеулер*, 5(2), 12-19.
4. Балаева, З. (2020). Тарих пәнінде шығармашылықты дамыту. Алматы: Мектеп.
5. Смаилова, А. (2019). Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту. Астана: Назарбаев Университеті.
6. Жұмабекова, Л. (2021). Заманауи технологияларды білім беру процесінде қолдану. Шымкент: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті.

**КГУ «Общеобразовательная школа №12» Отдела образования по городу Актау
Управления образования Мангистауской области
Учитель химии
Остроухова Ирина Викторовна**

ВАЖНОСТЬ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ХИМИИ

Человек постоянно взаимодействует с изменяющейся внешней средой на протяжении всей своей жизни. Чтобы успешно адаптироваться к этим изменениям, человек не только приспосабливается к окружающим условиям, но и вносит изменения в окружающую среду в соответствии со своими потребностями. Основным фактором, определяющим успешность процесса адаптации, являются знания и навыки, которые приобретаются в процессе обучения в школе. Однако, несмотря на освоение базовых знаний и навыков, многие люди сталкиваются с трудностями в применении их в современном мире. Именно здесь возникает необходимость развития функциональной грамотности у детей и подростков.

Функциональная грамотность представляет собой уровень знаний, навыков и компетенций, необходимых для успешного участия в различных сферах жизни. Она включает в себя несколько компонентов, таких как грамотное чтение, понимание естественных наук, математическая и финансовая грамотность, глобальная компетентность и развитие творческого мышления.

Развитие функциональной грамотности является ключевым фактором успеха в различных сферах жизни, таких как карьера, образование и личная жизнь. Поэтому разработка программ и методик, направленных на повышение функциональной грамотности детей и подростков, имеет большое значение для общества в целом.

Уроки химии и биологии являются неотъемлемой частью обучения естественным наукам и играют важную роль в формировании функциональной грамотности учащихся. На этих уроках учащиеся изучают теоретические основы химии и биологии, а также практические навыки, которые можно использовать в повседневной жизни. Кроме того, для успешного применения этих знаний и навыков в реальной жизни необходимо развивать функциональную грамотность учащихся, которая включает в себя знания и навыки, необходимые для успешного участия в различных формах повседневной жизни.

Основной целью обучения химии в школе является развитие учащихся в области химической грамотности, которая состоит из трех компонентов: гносеологического, праксиологического и мотивационного. Гносеологический компонент включает в себя систему знаний о химии, которая включает понимание химических веществ и явлений, химический язык, теоретические и экспериментальные основы неорганической и органической химии, а также знания о химии и ее взаимодействии с жизнью. Праксиологический компонент включает специальные общеобразовательные навыки, такие как анализ, сравнение, классификация, обобщение, применение исследовательских навыков и т. д. А мотивационный компонент включает в себя мотивы учебной деятельности и готовность к самообразованию.

Основная задача обучения химии в школе - знание о вреде химических веществ для здоровья человека и окружающей среды в повседневной жизни, безопасное использование бытовых химикатов, образование и способность решать жизненные задачи.

Для достижения этой цели важно, чтобы учащиеся развивали не только гносеологические, но и праксиологические и мотивационные компоненты химической грамотности. Это поможет им не только получить необходимые знания, но и научиться применять их на практике, а также развить интерес к химии и готовность к самообразованию в этой области.

Модель развития функциональной грамотности в области химии включает ряд ключевых компонентов:

- Глубокое знание химии: учитель должен обладать широкими знаниями в области химии, осознавая концепции и теории, а также следить за последними научными исследованиями в этой области.

- Коммуникативные навыки: учитель должен быть способен ясно и понятно объяснять сложные химические концепции своим ученикам. Он должен использовать различные методы и технологии обучения, чтобы сделать процесс обучения более интересным и доступным.

- Педагогические навыки: учитель должен быть знаком с современными методиками обучения и уметь их применять. Он также должен уметь оценивать успеваемость учащихся и адаптировать свою работу в соответствии с их индивидуальными потребностями.

- Профессиональная ориентация: учитель должен иметь четкое представление о целях и задачах своей работы. Он должен знать, какие знания и навыки необходимо передать учащимся, а также какие компетенции они должны развить в результате обучения.

- Личностные качества: учитель должен обладать терпением, добротой и уважением к своим ученикам. Он должен быть способен мотивировать их к обучению и помогать им преодолевать трудности.

- Профессиональное развитие: учитель должен постоянно совершенствовать свои знания и навыки, участвуя в семинарах, конференциях и других профессиональных мероприятиях, связанных с преподаванием химии.

- Использование современных технологий: учитель должен активно использовать современные технологии, такие как компьютерные программы и интернет-ресурсы, для облегчения процесса обучения и повышения его эффективности.

Эти компоненты связаны и взаимодействуют друг с другом, что позволяет учителю развивать свою функциональную грамотность и успешно преподавать химию своим ученикам.

Условия формирования функциональной грамотности учащихся по химии:

1. содержательные условия: изменение содержания предмета химии с учетом ориентации на самопознание, саморазвитие личности будущего выпускника на основе компетентностного подхода, определение возможностей интеграции естественных научных дисциплин и современного эксперимента для формирования химической грамотности.

2. технологические условия: разработка и внедрение системы практико-ориентированных учебных модулей с междисциплинарной интеграцией, использование современных образовательных технологий, реализация комплексного подхода к экспериментальной учебно-исследовательской деятельности по химии, ориентация учебно-воспитательного процесса на личностную направленность и деятельностный характер воспитания учащихся, развитие духовно-нравственных качеств.

3. условия организации: организация сотрудничества на основе установления субъектно-субъектных отношений учителя и обучающихся, применение новых форм оценки химической грамотности: ситуационные задания, презентации, проекты, участие в олимпиадах, конкурсах, конференциях, исследовательских работах.

В заключение, системная работа по развитию функциональной грамотности позволяет будущему выпускнику быть более подготовленным к жизни, способным быстро и эффективно использовать полученные знания и компетенции в повседневной жизни, легко адаптируемым и адекватно реагирующим на устойчивые изменения в современном мире, готовым к освоению новых функций. Другими словами, это способствует достижению цели подготовки конкурентоспособной личности. Химическая наука играет важную роль в этом процессе, поскольку ее основная цель - удовлетворить различные потребности человека. В этом смысле основная задача состоит в том, чтобы научить видеть его проявления и результаты, а также применить этот потенциал знаний на практике и понять полученный опыт.

Өскемен қаласы
ЖШС “ДиЗар Плюс” “Абилмансур” жекеменшік балабақшасы
Тәрбиеші
Сакамбекова Асем Жексембаевна

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕШІЛЕР МЕН АТА-АНАЛАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ФОРМАЛАРЫ

Қазіргі кезеңде білім берудегі инновациялық процестердің дамуы объективті заңдылық болып табылады, ол адам өмірінің барлық салаларында ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына, жалпы адамзаттық тұтас аспект орталығы болған қазіргі білім философиясының мазмұнын жаңартуға, білім беру процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесуінің гуманистік бағдарланған сипатына байланысты. Осыған байланысты инновациялық қызмет өте маңызды.

Білім берудегі инновациялық қызметті білім берудің қалыптасқан тәжірибесін өзгертуге, білім беру жүйесіндегі мәселелерді шешуге бағытталған өзара байланысты іс-қимыл жүйесі ретінде қарастырған жөн. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы халықтың өзгеріп отыратын сұраныстарына және қоғам мен экономиканы дамытудың перспективалық міндеттеріне сәйкес қазақстандық білім берудің жоғары сапасын қамтамасыз етуге бағдарланған.

Қазіргі мағынада инновация - бұл бір нәрсенің жаңа формаларының немесе элементтерінің көрінісі, сонымен қатар жаңадан пайда болған пішін, элемент. Инновацияның синонимі - жаңашылдық ұғымы.

Жаһандану және қоғамды ақпараттандыру отбасы мен білім беру мекемесінің өзара әрекеттесуін білдіреді. Отбасы білім беру жүйесіндегі тұтынушы және тапсырыс беруші ғана емес, сонымен қатар баланың жеке басын жүзеге асырудағы білім беру мекемесінің басты серіктесі, білім беру процесінің белсенді қатысушысы болуы керек. Мұғалім баланың жеке басының қалыптасуына, оның біліміне, дамуына әсер ететін отбасында бар факторлардың барлық жиынтығын ескеруі керек.

Отбасы мен білім беру мекемесінің өзара әрекеттесуінің құндылық негізі - баланың өзін-өзі сәтті жүзеге асыруы, оның жеке өсуі, оқуға деген ынтасын қалыптастыру, физикалық және психикалық денсаулығын сақтау, әлеуметтік бейімделу үшін жағдай жасау. Білім беру мекемесі мен отбасының өзара іс – қимылының мақсаты-отбасын баланы білім беру процесінде сүйемелдеуге тарту үшін арнайы жағдайлар жасау арқылы ата-аналарды педагогикалық процеске біріктіру.

Отбасы мен білім беру мекемесінің өзара әрекеттесу жүйесін құру

1 кезең - танысу: жалпы мақсаттарды, құндылықтарды анықтау, өзара пайдалылықты анықтау, педагогикалық ұжымның эксклюзивті пайдалылығын өзектендіру.

Іс-шаралар: ата-аналардың сұраныстары мен ресурстарын бақылау, өзіндік "құндылық аудиті".

Қорытынды: ата-аналардың мектепке дейінгі білім беру ұйымымен бірлескен қызметті жүзеге асыруға деген ұмтылысы.

2 кезең - бірлескен қызмет: бірлескен жұмыстың нақты бағдарламаларын жобалау, бір немесе басқа тараптар үшін жауапкершілікті бөлісу қызметі.

Факторлар: этикалық нормалар мен уағдаластықтарды сақтау, сенімділікті, тиімділікті қажет ететіндерді қолдау.

Жұмыс бағыттары: ақпараттандыру, ағарту, кеңес беру, оқыту, отбасына әлеуметтік және психологиялық көмек.

Қорытынды: ата-аналардың бірлескен қызметке қатысу қабілеті, білім беру мекемесіне деген сенімге негізделген ата-аналардың құзыреттілігі.

3 кезең - өзара әрекеттесу: өзара әрекеттесудің тиімділігі мұғалімнің ата-аналармен жұмыс істеу, олармен ортақ тіл табу қабілетіне байланысты.

Шарттары: тандау еріктілігі мен хабардарлығы, қарым-қатынастың ұзақ мерзімділігі, өзара жауапкершілік, кері байланыс.

Білім беру мекемесі мен отбасының өзара әрекеттесу формалары жеке (әңгімелер, кеңес беру, тәрбиеленушінің отбасына бару, хат алмасу), ұжымдық (ата-аналар жиналысы, ашық есік күні, конференция) және топтық (тренинг, ата-аналар комитеті, ата-аналар клубы) болып бөлінеді.

Ата-аналармен жұмыс формалары.

Ашық есіктер күні

- ашық есік күнін жоспарлау кезінде әкімшілік оның тақырыбын анықтайды (жедел мәселелерге немесе өзекті мәселелерді шешуге байланысты);

- ата-аналарға балаларды оқыту және тәрбиелеу жағдайларымен танысуға мүмкіндік беріледі;

- ата-аналарға қосымша білім алу мүмкіндіктерімен танысуға мүмкіндік беріледі.

Ата-аналар жиналысы

- балалардың жасына қарай немесе қажеттілігіне қарай айына бір рет немесе үш айда бір рет ұйымдастырылады және өткізіледі;

- жүргізу және бағдарлау нұсқасы балалар ұжымындағы жұмысты ұйымдастыру жүйесінің ерекшеліктеріне байланысты;

- отырыстың тақырыптары мен әдістері оқушылардың жас ерекшеліктерін, ата-аналардың білім деңгейі мен қызығушылықтарын, білім беру ұйымының алдында тұрған білім берудің мақсаттары мен міндеттерін ескеруі қажет.

Конференция

- бала тәрбиесі туралы білімді кеңейтуді, тереңдетуді және бекітуді қамтамасыз ететін педагогикалық білім беру формасы;

- қоғамның өзекті мәселелері қарастырылады;

- конференцияға қатысушылар: балалар, ата-аналар, мұғалімдер, қоғамдық ұйымдардың өкілдері.

Ашық сабақ (сынып)

- ата-аналарды оқыту бағдарламаларымен, оқыту әдістерімен, мұғалімнің талаптарымен таныстырады;

- ата-аналардың оқу іс-әрекетінің ерекшеліктерін білмеуінен және дұрыс түсінбеуінен туындаған жанжалдарды болдырмауға көмектеседі.

Жеке тақырыптық кеңестер

- баланың іс-әрекеті мен мінез-құлқы, оның мәселелері туралы нақты түсінік беретін ақпарат алмасу;

- танымдық болуы керек және ата-ана мен мұғалім арасында жақсы байланыс орнатуға ықпал етуі керек.

Ата-аналар тренингі

- баламен қарым-қатынасты ашық және сенімдірек етуді қалайтын ата-аналармен жұмыс формасы;

- ата-ананың екеуі де қатысуы керек;

- 12-15 адамнан тұратын топпен жүргізіледі;

- табысты болу белсенді қатысуға және ата-аналардың тұрақты келулеріне байланысты;

- тиімді оқыту 5–8 сабақты қамтиды;

- оны, әдетте, педагог-психолог жүзеге асырады.

Ата-аналар клубы

- балаларды тәрбиелеуге, оқытуға және дамытуға қатысты мәселелерді шешумен дәстүрлі емес ортада оқушылардың ата-аналарымен кездесулер;

- мақсаты: ата-аналарды білім беру мәселелерін талқылауға қызықтыру;

- маңызды тақырыптарды талқылайды, жаңа ақпаратты меңгереді, жеке тәжірибемен бөліседі, мәселелерге сырттан қарай алады;

- табыстың басты шарты – еріктілік пен өзара қызығушылық.

Іскерлік ойын

- ересектерде педагогикалық шеберліктің қалыптасу деңгейін зерттеу бойынша ата-аналардың ұжымдық шығармашылық әрекетінің нысаны;

- ойынның әдістемесі ойынның мақсатын түсіндіруді, қатысушылардың тақырыбы мен құрамын анықтауды, рөлдерді бөлуді, ойынға қатысушылардың ықтимал ұстанымдары мен мінез-құлқын алдын ала талқылауды және бастама мен шығармашылықты көздейді.

Іскерлік ойын белгілі бір мінез-құлық үлгісін рефлексивті бағалауға ғана емес, сонымен қатар отбасылық өмір туралы қызықты материалды ұсынады: оның дәстүрлері, отбасы ішіндегі рөлдердің таралуы, жанжалдарды шешу жолдары.

Балалардың қатысуымен іскерлік ойын өткізу әсіресе тиімді, өйткені бүкіл отбасының болуы ересектер мен балалардың өзара әрекеттесу ерекшеліктерін көруге мүмкіндік береді, оны диагностикалық әдіспен анықтай алмайды. Оқыту семинарлары талқылауды ғана емес, сонымен қатар жаттығулардың орындалуын көрнекі түрде көрсетуді, үй тапсырмасын орындауда көмекті ұйымдастыру тәсілін қамтиды және белсенді білім беру ортасын қалыптастыру, өзара көмек және психологиялық жайлылық атмосферасын құру қажет. Соңғы бірнеше жылда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқу үдерісінде өз орнын белгіледі. Жұмысында компьютерді пайдаланбайтын мұғалім жоқ. Отбасымен тиімді өзара іс-қимылды ұйымдастыруда АКТ-ны қолдану қазіргі ақпараттық қоғамның талаптарына сай болу қажеттілігімен негізделеді. Оқушының жеке басының жан-жақты дамуы оны тәрбиелеу процесінде отбасы мен білім беру мекемесінің іс-әрекеттерінің бірлігін, келісімділігін талап етеді. Осылайша, қазіргі жағдайда білім беру мекемесі қызметінің өзекті міндеті - баланың мүдделері басты назарда болуы тиіс отбасы мен білім беру мекемесінің өзара пайдалы одағын қамтамасыз ету.

**КГУ «Общеобразовательная школа №12» Отдела образования по городу Актау
Управления образования Мангистауской области
Учитель английского языка
Маканбетова Гульмира Шабаевна**

ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ПРОСМОТР МУЛЬТФИЛЬМОВ

В современном мире изучение иностранных языков имеет крайне большое значение. Одним из наиболее распространенных языков на планете является английский язык. Его изучают в школе, средних и высших учебных заведениях, практически любая образовательная программа включает в себя дисциплины, так или иначе связанные с освоением данного языка. Английский язык – международный язык, поэтому в наше время его знание крайне необходимо для любого человека.

В начальных классах целью обучения английскому языку является формирование элементарной иноязычной коммуникативной компетенции учащихся на доступном уровне в основных видах речевой деятельности. Однако, выучить алфавит и звуки языка, уметь читать и писать на нём, воспринимать и воспроизводить информацию на данном языке являются только частными задачами, которые необходимы для достижения данной цели.

Обучение английскому языку в начальной школе также направлено на формирование у учащихся интереса и любознательности к изучаемому языку и культуре страны, на котором он говорится. Одной из целей является также развитие когнитивных способностей, формирование умения учиться иностранным языкам в будущем.

В целом, обучение английскому языку в начальной школе не ограничивается простой передачей информации, но является комплексным процессом, включающим в себя разнообразные задачи и методы обучения, направленные на формирование полноценной иноязычной коммуникативной компетенции у учащихся.

Просмотр мультфильмов на английском языке может быть эффективным средством изучения языка. Это помогает развить навык фонематического восприятия устной речи, т.е. умение различать и воспринимать звуки и интонацию языка, которые могут отличаться от тех, к которым привык ученик. Кроме того, просмотр мультфильмов на английском языке помогает пополнить словарный запас новыми лексическими единицами и выражениями разговорной речи.

Мультфильм – это не только источник информации. Просмотр мультфильмов способствует развитию различных сторон когнитивной деятельности учащихся, и прежде всего, внимания и памяти. Применение способствует расширению общего кругозора учащихся, обогащению их языкового запаса и страноведческих знаний. Также мультфильмы дают возможность ученику научиться говорить с нужной

интонацией и правильно расставлять ударения и логические паузы. Кроме того, ученик может получить представление о наиболее приемлемом темпе речи для каждого конкретного контекста.

Мультфильмы обладают богатыми педагогическими возможностями, особенно для детей. Рассмотрим каждую из перечисленных возможностей подробнее:

1. Расширение представлений об окружающем мире, знакомство с новыми словами, явлениями, ситуациями: мультфильмы часто описывают различные ситуации и явления, которые дети еще не знают или не понимают. Мультфильмы могут помочь детям расширить свой словарный запас и узнать о новых явлениях и ситуациях, которые они могут встретить в своей жизни.

2. Показ примеров поведения: мультфильмы могут быть полезны для социализации детей, поскольку они показывают примеры поведения и действий, которые могут быть полезными или бесполезными в конкретных ситуациях. Дети учатся, подражая героям мультфильма, и могут понимать, какие действия и поступки являются правильными и полезными.

3. Формирование оценочного отношения к миру, развитие мышления, понимание причинно-следственных связей: мультфильмы могут помочь детям лучше понимать мир вокруг них, учиться анализировать причинно-следственные связи и развивать мышление. Мультфильмы могут также помочь формировать у детей оценочное отношение к миру, показывая примеры действий, которые могут быть хорошими или плохими.

4. Развитие эстетического вкуса, чувства юмора: мультфильмы могут помочь развивать эстетический вкус детей, показывая различные цвета, формы и стили. Мультфильмы также могут помочь развить у детей чувство юмора, поскольку они часто содержат забавные ситуации и персонажей.

Преимущества изучения английского языка через просмотр мультфильмов:

- Разнообразие материала: мультфильмы могут предложить огромное разнообразие тем и жанров, таких как приключения, комедии, фантастика и т.д.
- Простота языка: многие мультфильмы предназначены для детей и поэтому используют простой и понятный язык, что может быть полезным для начинающих изучать английский язык.
- Субтитры: многие мультфильмы имеют субтитры на английском языке, что может помочь лучше понимать речь персонажей и улучшить навыки чтения.
- Активное прослушивание: при просмотре мультфильмов можно активно прослушивать и повторять выражения и слова, чтобы улучшить свои навыки произношения и говорения.
- Развлечение: изучение английского языка через просмотр мультфильмов может быть увлекательным и интересным, что может мотивировать вас продолжать практиковать язык.

Однако, чтобы получить максимальную пользу от просмотра мультфильмов на английском языке, необходимо выбирать материалы, которые соответствуют уровню языковой компетенции ученика и обеспечивают достаточный уровень понимания. Также важно не забывать о других методах изучения языка, таких как чтение, общение с носителями языка, выполнение упражнений на грамматику и лексику.

При использовании мультипликационного фильма, основной сложностью является помочь детям перейти на комментирование и обсуждение сюжета на английском языке без использования русского языка. Для преодоления этой проблемы используется система поощрительных призов. Опыт работы с учениками младших классов свидетельствует о том, что введение англоязычных мультфильмов как дополнительного языкового материала позволяет повысить интерес учеников к использованию диалоговой речи на уроках и к изучению английского языка в целом.

Таким образом, я могу сделать вывод, что использование мультфильмов на уроках английского языка приносит пользу не только преподавателю, но и ученикам. Для педагога несомненное достоинство – это возможность разнообразить построенное занятие, а также предоставить материал на языке изучаемой страны, наглядно продемонстрировать ее культуру. Для обучающихся просмотр яркого, красочного видеоролика – это возможность разнообразить свою деятельность на уроке.

**Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Шолаққарғалы ауылы
“Шолаққарғалы ауылындағы негізгі орта мектебі” коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Мектепалды даярлық тобының жетекшісі
Керимкулова Мадина Мухтарқызы**

МЕКТЕПАЛДЫ СЫНЫБЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ

Мектеп алды даярлық сыныбында когнитивті даму-бұл қоршаған әлемдегі баланың бағдарлануының әртүрлі формалары болып табылатын және оның қызметін реттейтін танымдық процестердің (қабылдау, ойлау, есте сақтау, зейін, қиял) дамуын қамтитын күрделі күрделі құбылыс.

Ересек мектепке дейінгі жаста баланың бастамашыл трансформациялық белсенділігінің мүмкіндіктері айтарлықтай артатыны белгілі. Бұл жас кезеңі баланың танымдық қажеттілігін дамыту үшін маңызды, ол жаңасын табуға бағытталған іздеу, зерттеу қызметі түрінде көрінеді. Сондықтан сұрақтар басым болады: "Неге?", "Қалай?». Көбінесе балалар сұрап қана қоймай, өздері жауап табуға тырысады, түсініксіз нәрсені түсіндіру үшін өздерінің кішкентай тәжірибелерін пайдаланады, кейде "эксперимент" жүргізеді. Бұл жасқа тән ерекшелік-мұқият қарау, қызығушылық туралы ақпаратты тәуелсіз іздеу және ересек адамнан қайда, не және қалай өсетінін білуге деген ұмтылыс арқылы көрінетін танымдық қызығушылықтар. Мектеп алды даярлық сынып оқушылары тірі және жансыз табиғат құбылыстарына қызығушылық танытады және оларды бақылауға, білуге, жақындауға, қол тигізуге деген ұмтылыста пайда болатын бастаманы көрсетеді. Осы жастағы балалар тірі және жансыз табиғат объектілерін сыртқы белгілері бойынша да, тіршілік ету ортасының белгілері бойынша да жүйелеуге және топтастыруға қабілетті. Объектілердің өзгеруі, заттың бір күйден екінші күйге ауысуы (қар мен мұз - суға; су - мұзға және т.б.), қар, боран, найзағай, бұршақ, аяз, тұман және т.б. сияқты табиғат құбылыстары осы жастағы балалардың ерекше қызығушылығын тудырады. Балалар біртіндеп тірі және жансыз табиғаттағы жағдай, даму және өзгерістер адамның оларға деген көзқарасына байланысты екенін түсіне бастайды. Үлкен мектеп жасына дейінгі бала қоршаған орта туралы білімін, ересек адамға деген көзқарасын тексереді, бұл ол үшін барлық нәрсенің шынайы өлшемі. Танымдық іс-әрекет-бұл білімді, дағдыларды игеру процесі ғана емес, негізінен білім іздеу, білімді өз бетінше немесе гуманистік өзара әрекеттесу, ынтымақтастық, ынтымақтастық процесінде жүзеге асырылатын ересек адамның әдепті басшылығымен алу.

Эксперименттер әртүрлі принциптер бойынша жіктеледі:

- Экспериментте қолданылатын объектілердің сипаты бойынша:
- тәжірибелер - өсімдіктермен; жануарлармен;
- жансыз табиғат объектілерімен;
- объектісі адам болып табылады.
- Тәжірибе өткізу орны бойынша: топтық бөлмеде; учаскеде; саябақта және т. б.
- Оқушылар саны бойынша: жеке, топтық, ұжымдық.
- Оларды өткізу себебінен: кездейсоқ, жоспарланған, баланың сұрағына жауап ретінде қойылған.
- Педагогикалық процеске енгізу сипаты бойынша: эпизодтық (жағдайдан жағдайға қарай жүргізілетін), жүйелі.
- Ұзақтығы бойынша: қысқа мерзімді (15-20 мин.), ұзақ мерзімді (25-40 мин).
- Бір объектіні бақылау саны бойынша: бір, бірнеше немесе циклдік.
- Циклдегі орны бойынша: бастапқы, қайталама, қорытынды және қорытынды.

- Ақыл-ой операцияларының сипаты бойынша: анықтаушы (объектінің қандай да бір күйін немесе басқа объектілермен және құбылыстармен байланыстан тыс бір құбылысты көруге мүмкіндік беретін), салыстырмалы (процестің динамикасын көруге немесе объектінің күйіндегі өзгерістерді белгілеуге мүмкіндік беретін), жалпылама (бұрын жекелеген кезеңдерде зерттелген процестің жалпы заңдылықтары байқалатын эксперименттер).

- Балалардың танымдық іс-әрекетінің сипаты бойынша: иллюстрациялық (балалар бәрін біледі және эксперимент тек таныс фактілерді растайды), іздеу (балалар нәтиже қандай болатынын алдын-ала білмейді), эксперименттік есептерді шешу.

- Қолдану тәсілі бойынша: демонстрациялық, фронтальды.

Эксперименттің әр түрінің өзіндік әдістемесі, өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар.

Эксперименттер барлық іс-әрекеттерді және тәрбиенің барлық жақтарын біріктіруге мүмкіндік береді. Қауіпсіздік ережелерін сақтауды әрдайым есте ұстаған жөн. Мысалы, барлық бейтаныс күрделі процедуралар белгілі бір ретпен игеріледі:

- іс-әрекетті мұғалім көрсетеді;

- әрекет балалардың кез-келгенін қайталайды немесе көрсетеді, ал оны әдейі қате жасайтыны әдеттегі қателікке назар аударуға мүмкіндік береді;

- кейде қатені мұғалімнің өзі саналы түрде жасайды: осындай әдістемелік техниканың көмегімен ол балаларға қателікке назар аударуға мүмкіндік береді, оның ықтималдығы жоғары;

- әрекетті қателеспейтін бала қайталайды;

- іс-әрекет мұғалімнің әр баланың жұмысын бақылауға мүмкіндігі болуы үшін бәрін баяу қарқынмен жүзеге асырады;

- әрекет таныс болды, ал балалар оны қалыпты қарқынмен орындайды. Тірі объектімен жұмыс істеу кезінде жұмыстың жетекші принципі: "зиян келтірме" принципі болып табылады. Нысанды таңдағанда, оның эксперимент барысында шешілетін мақсаттар мен міндеттерге максималды сәйкестігін ескеру керек, бұл белгі кімде айқын көрінетініне артықшылық беру керек.

Тірі және жансыз табиғат әлемін білу, себеп-салдарлық байланыстарды орнату тәжірибелік қызмет пен эксперимент процесінде сәтті болатыны белгілі. Балалармен жұмыс істеудің негізгі әдістері:

- эксперименттік қызмет

- проблемалық жағдайларды шешу

Мұғалім арнайы ұйымдастырған эксперимент оқушы үшін қауіпсіз және сонымен бірге оны қоршаған заттардың әртүрлі қасиеттерімен, табиғат өмірінің заңдылықтарымен және оларды өз өмірінде есепке алу қажеттілігімен таныстырады. Осыған байланысты эксперимент келесі шарттарға сәйкес келуі керек:

- аспаптарды жобалаудың максималды қарапайымдылығы және пайдалану ережелері

- аспаптардың жұмысының сенімділігі және алынған нәтижелердің бірегейлігі,

- құбылыстың немесе процестің маңызды жақтарын ғана көрсету,

- зерттелетін құбылыстың айқын көрінуі,

- экспериментті қайта көрсетуге баланың қатысу мүмкіндігі

Дербес эксперименттік қызметті ұйымдастыру оның дамуын қамтамасыз ететін баланы мұғалім екі маңызды шартты орындаған кезде мүмкін болады: бірлескен іздеудің нақты қатысушысы болу, оның жетекшісі ғана емес, баланың нақты, іс жүзінде жүзеге асыратын экспериментіне қосылу. Мұғалімнің өзі тапқан әдістерді бағалауы критерийлерді талдауды қамтуы керек-табылған әдіс эксперименттің мақсаттарына жету үшін қаншалықты қолайлы: мәселені немесе жағдайды шешу.

Сонымен, мектеп алды даярлық сынып кезеңінде, ойынмен қатар, баланың жеке басының дамуында зерттеу қызметі үлкен маңызға ие деп айтуға болады, оның барысында баланың есте сақтау қабілетін байыту жүреді, оның ойлау процестері белсендіріледі. Қол жетімді материалдардан эксперименттер, қызықты тәжірибелер жүргізу, коллекция байқауды дамытады, балалардың ой-өрісін кеңейтеді, білімдерін тереңдетеді, табандылық пен дәлдікке үйретеді, зерттеу дағдыларын береді. Барлық бастапқы негізгі құзыреттіліктер қалыптасуда. Барлығын емес, ең бастысы, фактілердің жиынтығын емес, оларды біртұтас түсінуге, максималды ақпарат беруге емес, оның ағымында шарлауды үйретуге тырысу маңызды.

Алматы қаласы, Әуезов ауданы
№141 жалпы білім беретін мектеп
Мектепалды даярлық сыныбының мұғалімі
Касенова Индира Талғатовна

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ СЫНЫПТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ-ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Білім беру жүйесін жаңғырту тұжырымдамасының маңызды міндеттерінің бірі-қоғамда табысты әлеуметтенуге қабілетті дербес, жауапты және әлеуметтік мобильді тұлғаны қалыптастыру, бұл мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке сапалы дайындығын қамтамасыз етуді көздейді.

Қазіргі мектепалды даярлық сыныптарында білім беру тәжірибесінде тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыру тәрбиешілердің баланың негізгі жеке білімдерін: танымдық, эмоционалдық, ерік-жігер, өзін-өзі тану салаларын дамытуға назар аударуын талап етеді. Жеке даму процесінде оның ішкі қозғаушы күштері, атап айтқанда, осы дамудың реттеушісі ретінде әрекет ететін құндылық бағдарлары жүйесі маңызды мәнге ие болады, балаға жаңа маңызды мақсаттарға өздігінен және табандылықпен қол жеткізуге мүмкіндік береді, осылайша баланың субъективті белсенділігінің белгілі бір деңгейін көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалдық-танымдық іс-әрекетін дамыту-балалардың мектепке дайындығының негізгі аспектілерінің бірі. Танымдық іс-әрекет процесінде адамның психикалық, эмоционалдық және ерікті қасиеттері, оның қабілеттері мен мінезі қалыптасады; психикалық процестер дамиды: ерікті зейін мен қабылдау, ойлау, есте сақтау, қиял, сөйлеу; өмірлік тәжірибе жинақталады, қоршаған шындық танылады, білім игеріледі, дағдылар дамиды, соның арқасында баланың жеке басы да дамиды.

Мектепке дейінгі білім берудің мақсаты - мектеп жасына дейінгі балаларда оқу іс-әрекетінің алғышарттарын қалыптастыруды қамту, балаларға әлемнің құндылық-семантикалық көрінісінің негізгі компоненттерін қалыптастырудың маңызды жас кезеңін өткізуге және білім берудің келесі деңгейіне өтуге көмектесу.

Балалардың танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыру кезіндегі тәрбиешінің гуманистік ұстанымы-баланы өзінің тәжірибесімен және осыны ескере отырып, оны оқу процесінің толыққанды қатысушысы ету. Әр жас кезеңінде балалар арасында жеке айырмашылықтар бар, оларды тәрбиешілер ойындар мен сабақтарды құрастыру кезінде ескереді. Тапсырмалар жеке және топтық түрде орындалуы мүмкін. Сабақтың орны мен уақытын тәрбиеші балалардың жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып таңдайды. Тек жеке-сараланған тәсіл әр баланың дамуы үшін оңтайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін зерігу мен немқұрайлылық табиғи емес. Осы таңда тәрбиешілердің негізгі міндеті-олардың қызығушылығы мен танымдық белсенділігін қолдау және ынталандыру, танымға деген қажеттілікті қанағаттандыру.

Интеллектуалды-танымдық даму ақыл-ой тәрбиесінің негізі болып табылады. Мектепалды даярлық сыныптарында танымдық дамуды қамтамасыз ету үшін мектеп жасына дейінгі баланың белсенді және толыққанды дамуын қамтамасыз ететін кеңістіктік орта құрылады және балалардың танымдық белсенділігін дамыту үшін қажетті жағдайлар іске асырылады:

- кеңістіктік жан-жақты орта құру;
- тәрбиешінің гуманистік ұстанымы;
- жеке - сараланған тәсіл;

- ата-аналармен өзара әрекеттесу;
- жоспарлау жүйесі.

Балалардың танымдық белсенділігін дамыту бойынша жұмыс кезінде тәрбиешінің міндеттері:

- балалардың белсенді интеллектуалды-танымдық дамуын қамтамасыз ету;
- оқу-танымдық іс-әрекеттің негізі ретінде психикалық процестерді дамыту (қабылдау, қиял, есте сақтау, ойлау);
- танымдық қызығушылықтарды белсендіру;
- қоршаған әлем туралы білім беру;
- әр түрлі іс-әрекеттер процесінде білім, білік және дағдыларды қалыптастыру;
- математикалық және сындарлы ойлауды қалыптастыру;
- ойлау және практикалық іс-әрекетте шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамыту жүйесінің негізіне мынадай қағидаттар негізделеді:

- мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық саласындағы негізгі жас ерекшеліктеріне бағдарлану;
- мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамытудың негізгі бағыттарын есепке алу;
- «ең көп дамудың» тірегі және жетекші қызмет түрін анықтау;
- оқыту міндеттерін біртіндеп күрделендіру;
- балалардың ақыл-ой белсенділігін арттыру, бұл танымдық міндеттерді, соның ішінде тапсырмаларды және жаңа типті өз бетінше жеңуге деген ұмтылысқа ықпал етеді;
- баланың сыртқы (практикалық) және ішкі (психикалық) белсенділігі арасындағы органикалық байланыс және қарқынды ақыл-ой еңбегіне біртіндеп көшу;
- сабақтар мен білім беру ойындарын өткізу процесінде балаларға жеке-сараланған көзқарас;
- диагностика бірлігі принципі.

Осы қағидаттарды іске асыру тәрбиешіге мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамытудың және тұрақты танымдық белсенділікті қалыптастырудың күрделі міндеттерін шешуге мүмкіндік береді. Дайын білімді берудің орнына баланың шығармашылық қабілетін қалыптастыру қажет.

Балалардың танымдық дамуының тиімді әдістерінің бірі дидактикалық ойын болып табылады. Дидактикалық ойын педагогикалық мәселелерді балалар үшін қол жетімді ойын түрінде шешуге мүмкіндік береді. Мұндай ойындардың құндылығы-олар оқу мақсатында жасалады. Дидактикалық ойын балалардың қиялының қырларын итермелейді, көтеріңкі көңіл-күй қалыптастырады. Ойынға құмар бала не үйренетінін байқамайды, дегенмен ол одан ақыл-ой әрекетін талап ететін тапсырмаларға тап болады.

Дидактикалық ойындар:

- танымдық және ақыл-ой қабілеттерін дамытуға: жаңа білімді меңгеруге, оларды жалпылауға және бекітуге;
- өз пікірін айту, қорытынды жасау, сұрақ қою және оған жауап беру қабілеттерін дамытады;
- балалардың сөйлеуін дамыту: сөздікті толықтыру және белсендіреді;
- әлеуметтік-адамгершілік дамуы: мұндай ойында балалар, ересектер, тірі және жансыз табиғат бірлестіктері арасындағы қарым - қатынас туралы білімді дамыту, онда бала құрдастарына жанашырлықпен қарауды үйретеді;
- шешім іздеуде тәуелсіздікті дамытады.

Дидактикалық ойындар мен жаттығулар ұтқырлық пен икемділік сияқты маңызды ақыл-ойдың қалыптасуына ықпал етеді. Олар зейіннің дамуына ықпал етеді, балалардың ерік-жігерін қалыптастырады. Тәрбиешіге белгілі бір қарқынмен, балаларға салыстырмалы түрде тәуелсіздік беруден тұратын ойын жаттығуларын жүргізу әдістемесін жақсы меңгеру маңызды. Ойынның мақсаты нақты болуы керек. Дидактикалық ойынның көмегімен әртүрлі оқу міндеттері шешіледі. Әр түрлі деңгейдегі қиындықтарға негізделген ойындар әртүрлі деңгейдегі білімі бар балаларды оқытуға сараланған көзқарас жасауға мүмкіндік береді.

Ойын материалы ретінде мақал-мәтелдерді, жаңылтпаштарды, әр-түрлі иллюстрациялық тапсырмаларды, жұмбақтарды қолдануға болады. Осының барлығы балалардың сөйлеу тілін ғана емес, ақыл-ойын, ой-өрісін, жан дүниесін дамытуға ықпал етеді, оқу мәдениетіне, сөзді түсінуге тәрбиелейді.

Танымдық әрекет процесінде эмоциялардың рөлі өте үлкен. Сабақтағы ойын-сауық элементтері таңдану, жаңалық сезімін тудыруы керек. Балаларда жаңа әріпті үйренудің өзі мереке, қуанышты сезімдерді сыйлауы керек. Балалар қандай дыбысты оқу керек екенін, жұмбақтардың, ребустардың көмегімен сабақта кім талқыланатынын болжап, оқылған дыбысты немесе сөзді жаңылтпаштап арқылы пысықтауға болады.

Балалар жылдам нәтиже беретін қысқа ойындарды жақсы көреді. Мұндай ойындар балаларға психологиялық стрессті жеңілдету, күтпеген үзілістерді толтыру, назарын аудару қажет болған жағдайда қажет. Мысал ретінде «Қатып қал» ойынын қарастыруға болады. Мұндай жағдайларда уақыт критерийі болып табылады. Арнайы ережелерді жүзеге асыру негізінде бұл ойын ойыншылардан өз әрекеттерінде оларға қатаң бағынуды талап етеді. Бұл ойын балаларды зейіннің ерікті шиеленісуіне, дененің кеңістіктегі жағдайын нақты бекітуге шақырады, басқалардың өз әрекеттерін өзін-өзі бағалау қабілетін дамытады, өйткені олар салыстыруды қажет етеді. Сонымен қатар, балалардың аналитикалық ойлауын дамытады. Ерікті әрекет дағдысын дамыта отырып, олар ойын әрекетінен тыс ерікті зейінге негіз жасайды, қарапайым өзін-өзі бақылау, өзін-өзі ұйымдастыру қабілетінің дамуына әкеледі.

Дидактикалық ойындар балаларды ақыл-ой және адамгершілік іс-әрекетіндегі әртүрлі қиындықтарды жеңуге үйретудің таптырмас құралы деп қорытынды жасауға болады. Бұл ойындар үлкен мүмкіндіктерге және тәрбиелік әсерге толы, сонымен қатар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық белсенділігін дамытады.

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Аққала ауылы
№27 "Аққала" жалпы білім беретін мектеп
Бастауыш сынып мұғалімі
Айдосова Баян Масбаиевна

АРИФМЕТИКАЛЫҚ АМАЛДАР ӘЛЕМІ

Аннотация. Мақалада мәтіндік есептерді арифметикалық амалдар көмегімен шешудің маңыздылығы қарастырылады. Оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамытуда, логикалық қорыту дағдыларын қалыптастыруда және күнделікті өмірде қолдануға бейімдеуде есептердің рөлі зор. Тарихи аспектілер мен қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістерді қарастыра отырып, арифметикалық әдістердің алгебралық тәсілдерден артықшылығы талқыланады. Сонымен қатар, есеп шығарудың мысалдары келтіріліп, олардың шешу жолдары сараланады.

Кілт сөздер: мәтіндік есептер, арифметикалық әдіс, логикалық ойлау, математикалық білім, оқушылардың дамуы.

Мәтіндік есептерді шығара білу – оқушылардың математикалық дамуының, оқу материалын меңгеру тереңдігінің, ой қорытуының айқындылығының, әртүрлі мәселелердің логикалық аспектілерін түсінуінің негізгі көрсеткіштерінің бірі.

Оқушылардың көпшілігі үшін мәтіндік тапсырмалар қиын, сондықтан оқу материалы ұнамай жатады. Дегенмен, мектептегі математика пәнінде оған үлкен мән беріледі, өйткені тапсырмалар ең алдымен логикалық ойлауды, кеңістіктік қиялды дамытуға және математикалық білімді адам іс-әрекетінде практикалық қолдануға ықпал етеді.

Есептерді шығару барысында оқушылар шамалармен жұмыс істеу тәжірибесін жинақтайды, олардың арасындағы байланысты түсінеді, өмірлік есептерді шығаруда математиканы қолдану

тәжірибесін жинақтайды. Мәтіндік есептерді шешу логикалық мәдениетті дамытады, алдымен мәселенің шешімін табу процесіне, содан кейін оқытылатын пәнге деген қызығушылықты оятады.

Дәстүрлі қазақ мектебі балаларды мәтіндік есептерді шығару жолдарын үйретуге әрқашан ерекше көңіл бөлген. Тарихи тұрғыдан алғанда, ұзақ уақыт бойы математикалық білім ұрпақтан ұрпаққа шешімі бар мәтіндік есептер түрінде берілді. Олардың маңыздылығы қолданбалы маңыздылығында да болды, өйткені олардың мазмұны бойынша практикалық бағыттағы міндеттер (банк, сауда, жер үлестіру және т.б.) болды. Күнделікті өмірде өте маңызды осы типтік міндеттерді шеше білген адам ел ішінде білімді деп саналды.

Практикалық есептерді шешуді үйрену оңай болмағанын атап өткен жөн. Көбінесе жағдайды, тапсырманы саналы түрде толықтай түсінбей шешу әдісін жаттау болды. Ең бастысы - мәселенің түрін анықтау және оны шешу ережесін табу, түсіну маңызды болмады.

XX ғасырдың ортасына қарай есептерді шешуге үйретудің жақсы әдістемесі жасалды. Бірақ, өкінішке орай, мұғалімдердің білім алушыларға типтік есептерді шығаруға, стандартты әдістемелерді жаттауға жаттықтыруы жиі байқалды.

1960 жылдардың аяғында мектептегі математикалық білім беру реформасы есеп шығаруды жаңаша оқытуды ұйымдастыру мақсатында теңдеулерді ертерек енгізуді көздеді. Алайда 5-6 сыныптардағы мәтіндік есептерді шешудің алгебралық әдісінің рөлі арифметикалық әдістер мектеп бағдарламасынан алынып тасталғандықтан, тым асыра көрсетілді. Ал оқушылардың ой-өрісін жеткілікті түрде дайындамай, есептерді теңдеулерді қолданып шығару дұрыс болмайтынын тәжірибе дәлелдеді. Білім алушы заттармен болатын әрекеттерді елестету, пайымдай білуі керек.

5-6 сыныптарда мәтіндік есептерді шығарудың арифметикалық әдісіне жеткілікті көңіл бөліп, алгебралық әдіске – есептерді теңдеу арқылы шешуге көшуге асықпау керек. Білім алушы алгебралық әдісті үйренгеннен кейін оны «әрекет арқылы шешім қабылдауға» қайтару мүмкін емес. Теңдеуді құрастыра отырып, ең бастысы - оны дұрыс шешу, есептеу қатесін болдырмау. Ал шешу барысында қандай арифметикалық амалдар орындалатынын, олар неге апаратынын ойлаудың мүлдем қажеті жоқ, ал теңдеудің шешімін кезең-кезеңімен жүргізетін болсақ, арифметикалық әдістегідей әрекеттерді көреміз.

Есептерді шешудің арифметикалық әдісі алгебралық әдіске қарағанда бірқатар артықшылықтарға ие, өйткені іс-әрекеттегі әрбір қадамның нәтижесі айқынырақ және нақтырақ болады және бесінші сынып оқушыларының шекарасынан шықпайды. Оқушылар есептерді теңдеулерді қолданудан гөрі әрекеттер арқылы жақсырақ және жылдам шешеді. Балалардың ойлауы нақты, оны белгілі бір заттар мен шамалар бойынша дамытып, содан кейін бірте-бірте дерексіз бейнелермен жұмыс істеуге көшу керек.

Тапсырма бойынша жұмыс шарт мәтінін мұқият оқуды, әрбір сөздің мағынасын түсінуді қамтиды. Арифметикалық жолмен оңай және жеңіл шығарылатын есептерге мысалдар келтіреміз.

1-тапсырма. Тосап жасау үшін таңқурайдың екі бөлігі үшін қанттың үш бөлігі алынады. 2 кг 600 г таңқурайға қанша килограмм қант алу керек?

«Бөлшектерде» есепті шешу кезінде мәселенің жағдайын елестетуді үйрену керек, яғни сызбаға сүйенген дұрыс.

$2600:2=1300$ (г) – тосап үшін малинаның бір бөлігін құрайды;

$1300 * 3 = 3900$ (г) – қант қажет.

2-тапсырма. Бірінші сөреде екінші сөреге қарағанда 3 есе көп кітаптар болды. Екі сөреде бірге 120 кітап болды. Әр сөреде қанша кітап болды?

1) $1+3=4$ (бөліктер) – барлық кітаптарға түседі;

2) $120:4=30$ (кітаптар) – бір бөлікке түседі (екінші сөредегі кітаптар);

3) $30 * 3 = 90$ (кітаптар) - бірінші сөреде тұрды.

3-тапсырма. Үш үйрек пен төрт қаздың салмағы 2 кг 500 г, ал төрт үйрек пен үш қаздың салмағы 2 кг 400 г. Бір қаздың салмағы қанша?

$2500+2400=2900$ (г) - жеті үйрек пен жеті қаздың салмағы;

$4900:7=700$ (г) – бір үйрек пен бір құрттың салмағы;

$700 * 3=2100$ (г) - 3 үйрек және 3 қаздың салмағы;

$2500-2100=400$ (г) – бір қаздың салмағы.

4-тапсырма. Салмағы 20 кг қарбызда 99% су болды. Ол аздап кішірейген кезде оның су мөлшері 98%-ға дейін төмендеді. Қарбыздың массасын анықтаңыз.

1) $20:100=0,2$ (кг) – «құрғақ заттардың» массасы;

2) $0,2:2=0,1$ (кг) – кептірілген қарбыздың 1% құрайды;

3) $0,1 * 100 = 10$ (кг) - қарбыз массасы.

5-тапсырма. Қонақтар бір отбасыдағы үш апалы-сіңілілердің әрқайсысы неше жаста екендігін сұрады. Вера Надя екеуінің жасының қосындысы 28 жыл болғанын, Надя мен Любаның жастары бірге 23 жыл құрайтынын, ал үшеуінің жастарының қосындысы 38-ге тең екенін айтты. Әр қыздың жасы нешеде?

$38-28=10$ (ж.) - Люба;

$23-10=13$ (ж.) - Надя;

$28-13=15$ (ж.) - Вера.

Мәтіндік есептерді шығарудың арифметикалық әдісі баланы саналы, логикалық тұрғыдан дұрыс әрекет етуге үйретеді, өйткені осылайша шешу кезінде «неге» деген сұраққа зейіні артып, даму мүмкіндігі зор. Бұл оқушылардың дамуына, есептерді шешуге және математика ғылымының өзіне деген қызығушылығының қалыптасуына ықпал етеді.

Оқытуды танымдық, қызықты және ғибратты ету үшін мәтіндік есептерді таңдауда өте мұқият болу керек, оларды шешудің әртүрлі жолдарын қарастыру, ең жақсысын таңдау, логикалық ойлауды дамыту болашақта геометриялық есептерді шешу кезінде қажет.

Осылайша, оқушылар есептерді шығару жолын оларды шешу арқылы ғана үйрене алады. «Егер сіз жүзуді үйренгіңіз келсе, онда батылдықпен суға түсіңіз, ал есептер шығаруды үйренгіңіз келсе, оларды шешіңіз», - деп жазады Д.Поя «Математикалық ашу» кітабында.

Қорытындылай келе, зерттеуде берілген есептер мәтіндік есептерді шешуде арифметикалық әдістерді қолданудың шағын ғана мысалы екенін айта кету керек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Вентцель, Е. С. Теория вероятностей и её инженерные приложения / Е. С. Вентцель. – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 2012. – 576 с.

2. Кудрявцев, Л. Д. Курс математического анализа: учебник для вузов / Л. Д. Кудрявцев. – 5-е изд. – М.: Физматлит, 2011. – 464 с.

3. Сатпаева, А. Б. Методика преподавания математики в средней школе / А. Б. Сатпаева. – Алматы: Мектеп, 2015. – 328 с.

**Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
"№ 12 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесінің
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Сагынбаев Аскар Амангельдиевич**

АШЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ЖҮЙЕЛІ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНА ТАРТУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУ

Аңдатпа

Бұл мақалада ашық ойындардың балалардың физикалық қасиеттерін дамытудағы рөлі қарастырылады. Жүйелі дене шынықтыру сабақтары арқылы балалардың қозғалыс белсенділігін арттыру, дене қуаты мен икемділігін жетілдіру, командалық рухты қалыптастыру мақсатында ашық ойындардың маңызы ерекше. Тәжірибелік зерттеулер мен әдістемелік ұсыныстар негізінде ашық ойындар арқылы балалардың физикалық дамуын ынталандырудың тиімді жолдары ұсынылады. Ойындар

балалардың психоэмоционалдық жағдайына, әлеуметтік өзара әрекеттесуіне, сондай-ақ денсаулығына оң әсер етеді. Мақалада ашық ойындардың түрлері, олардың ұйымдастырылу ерекшеліктері, сондай-ақ балалардың физикалық қасиеттерін дамытудағы тиімділігі жан-жақты талданады.

Кіріспе

Бүгінгі таңда балалардың дене тәрбиесі мен физикалық дамуы қоғамның басты назарында. Дене шынықтыру сабақтары арқылы балалардың физикалық қасиеттерін дамыту – бұл тек денсаулықты нығайту ғана емес, сонымен қатар тұлғалық және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру. Ашық ойындар – балалардың дене шынықтыру сабақтарына қатысуын және физикалық белсенділігін арттырудың тиімді әдісі. Ойын барысында балалар тек физикалық күш-жігерін жұмсап қана қоймай, сонымен қатар командалық жұмыс, стратегиялық ойлау және шығармашылық қабілеттерін де дамытады.

Негізгі бөлім

Ашық ойындар – бұл балалардың дене шынықтыру сабақтарын қызықты әрі тартымды ететін құрал. Олардың түрлері сан алуан: командалық спорт ойындары, эстафеталар, табиғат аясында өткізілетін жарыстар. Әрбір ойын балалардың физикалық қасиеттерін дамытуға бағытталған: жылдамдық, күш, төзімділік, икемділік.

Зерттеулер көрсеткендей, ашық ойындар балалардың көңіл-күйін көтеріп, психоэмоционалдық жағдайын жақсартады. Ойын барысында балалар өздерін еркін сезінеді, жаңа достар табады, өзара қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді. Ойын – бұл балалардың әлемді танудың, өзін-өзі көрсету мен өзін-өзі дамыту жолы.

Ашық ойындардың түрлері:

Топтық ойындар: Балалар бірнеше командаға бөлініп, бір-бірімен жарысады. Мысалы, "Тас, қағаз, қайшы" немесе "Секіргіштер" ойындары.

Бақылау ойындары: Балалар бір-бірінің қозғалыстарын бақылап, стратегиялық шешімдер қабылдайды. "Жасырынбақ" немесе "Секрет" ойындары осындай түрлерге жатады.

Спорттық ойындар: Футбол, волейбол, баскетбол сияқты командалық спорт түрлері балалардың физикалық қасиеттерін дамытуға көмектеседі.

Дәстүрлі ойындар: "Асық ату", "Арқан тарту", "Көкпар" сияқты ұлттық ойындар балалардың дене белсенділігін арттырумен қатар, мәдени мұраны да насихаттайды.

Ашық ойындардың тиімділігі:

Ашық ойындар балалардың физикалық қасиеттерін дамытуда мынадай артықшылықтарға ие:

- **Дене шынықтыру:** Ойындар арқылы балалардың күш, жылдамдық, ептілік және төзімділік сияқты физикалық қасиеттері дамиды.
- **Психологиялық аспект:** Ойын барысында балалардың стресс деңгейі төмендейді, олар өздерін еркін сезінеді.
- **Әлеуметтік дағдылар:** Командалық ойындар балалардың бір-бірімен қарым-қатынасын нығайтады, достық пен ынтымақтастықты дамытады.

Қорытынды

Ашық ойындар арқылы балалардың физикалық қасиеттерін дамыту – бұл заманауи дене тәрбиесінің маңызды аспектісі. Ойындар балалардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, сонымен қатар олардың әлеуметтік дағдыларын, командалық рухын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сондықтан, дене шынықтыру сабақтарында ашық ойындарды тиімді пайдалану – бұл педагогикалық тәжірибенің маңызды бөлімі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұмабаев, Ж. (2015). Дене тәрбиесі мен спорттың негіздері. Алматы: Жазушы.
2. Сәбитова, А. (2018). Балалар денсаулығын нығайтудағы ойындардың рөлі. Қазақстанның білім беру жүйесі, 3(2), 45-50.
3. Нұрғалиева, Б. (2020). Ойын арқылы балалардың физикалық дамуын ынталандыру. Дене шынықтыру және спорт, 5(1), 12-18.
4. Кенжебаев, М. (2019). Спорттық ойындардың балалардың дамуына әсері. Спорт және дене тәрбиесі, 7(4), 22-29.

**Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, Кәріқорған ауылы
"Жетітөбе" бөбекжай- бақшасының әдіскері
Алимбетова Акбопе Абилхановна**

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ӘДІСТЕМЕЛІК ҚЫЗМЕТТІ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДА ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.
«В.ВОСКОБОВИЧТИҢ ДАМУТҮШЫ ОЙЫНДАРЫН ТӘЖІРИБЕДЕ ҚОЛДАНУ»**

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтары әрқашан жаңашылдықтың бәрін қабылдауға бейім. Жалпы білім беру тәжірибесін дамыту мектепке дейінгі білім беру жүйесінің барлық қызметкерлерінің шығармашылық, инновациялық әлеуетінің көрінуіне ықпал етеді. Бұл жағдайда педагогтар мен басшылардың тұлғалық және кәсіби дамуына негізделген кәсіби құзыреттілік ерекше маңызды. Білімді жаңарту үдерісін адамдар ұйымдастырады. Демек, оны жобалау, іске қосу және қолдау инновациялық қызметті ұйымдастырушылар ғылым жетістіктеріне және қоғамның қажеттіліктеріне сүйенетін дәрежеде тиімдірек болады.

Қазіргі уақытта инновациялық қызмет саласына жеке мектепке дейінгі мекемелер мен жаңашыл педагогтар ғана емес, барлық дерлік мектепке дейінгі мекемелер кіреді, осылайша, инновациялық қайта құрулар жүйелі сипат алууда. Мектепке дейінгі мекемелердің жаңа түрлері мен профильдері, баланың жеке даралығына және оның жанұясының қажеттіліктеріне бағытталған оқу-тәрбие процесінің вариативтілігін қамтамасыз ететін жаңа білім беру бағдарламалары жасалды.

Біліктілікті арттыру жүйесін сапалы өзгертусіз мектепке дейінгі білім беруді дамыту, оның педагогтары мен басшыларының кәсіби шеберлігін арттыру, ойлау мен белсенділіктің инновациялық стилін дамыту мүмкін емес.

Қазіргі қоғамда инновациялардың үлкен санымен сипатталатын динамикалық өзгерістер орын алууда. Инновациялық үдерістер қазіргі мектепке дейінгі білім берудің даму заңдылығы болып табылады.

Мектепке дейінгі білім берудің қазіргі стандарттары бала тұлғасын дамытудың бірнеше негізгі бағыттарын ажыратады, олардың бірі жеке білім беру саласы ретінде оқу-тәрбие жұмысының белгілі бір мазмұнын көздейтін және даму критерийлері бар танымдық даму болып табылады. «Танымдық даму» білім беру бағыты қиял мен шығармашылық белсенділікті дамытуды, қоршаған дүниенің объектілері, осы заттардың қасиеттері мен байланыстары (пішіні, түсі, өлшемі, саны, саны, бөлігі және бүтіндігі, кеңістік пен уақыт, т.б.) туралы түсініктерді қалыптастыруды көздейді.

Қарқынды дамып келе жатқан, түрлі ақпарат ағыны үлкендерді ғана емес, балаларды да бойына сіңіріп жатқан заманда баланың әлі жетілмеген санасын дұрыс жолға бағыттау маңызды. Бала ой еңбегінің әдісін, ойлау, дұрыс талдау, синтездеу қабілетін меңгеруі керек.

Баланы ойлауға үйрету үшін бұл процесті қызықты және танымды ету керек. Бұған әртүрлі әдістер арқылы қол жеткізіледі, олардың арасында менің балалармен жұмысымда оқу ойыны ерекше орын алады. Танымдық дамытуға арналған оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда В.Воскобовичтің оқу ойындарын өз жұмысымда сәтті пайдаланамын. Бұл ойын технологиясы керемет ойын кеңістігін құруды қамтиды, топтың объектілік-кеңістіктік ортасында балаларды тамаша қойылымдарда ойнауға, әртүрлі ертегі кейіпкерлерімен, жан-жануарлармен танысуға шақырады.

В.В. Воскобовичтің ойын дамыту процесіне балаларды қатыстыру баланың шығармашылық дамуына, танымдық процестеріне, зейінін белсендіруіне мүмкіндік береді. Бұл жай ғана ойындар емес – бұл балаларды ойлауға, шығармашылыққа баулитын ертегілер, шытырман оқиғалар, күлкілі кейіпкерлер. Сонымен қатар ертегі кейіпкерлері өз ертегілерімізді жасауға септігін тигізеді.

В.В. Воскобовичтің ойындары сенсорлық және танымдық қабілеттердің, кеңістіктік және логикалық ойлаудың, елестетудің, зейіннің еріктілігі мен шоғырлануына ықпал етеді. Ойын арқылы балалар сандардың сандық құрамы туралы түсінік алады, бөлшек және геометриялық пішіндермен, дыбыстар мен әріптермен танысып, оқу мен жазуды үйренеді. Жиынтықтағы барлық ойындар қолдың ұсақ моторикасын, жобалау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Көп функциялы құрылыс жинақтары балалардың логикалық-математикалық дамуына, сенсорлық және танымдық қабілеттерін дамытуға, жобалау жаттығуларына, көзді және екі қолдың ұсақ моторикасын дамытуға бағытталған, сонымен қатар олар психикалық процестердің дамуына ықпал етеді (зейін, есте сақтау, ойлау, шығармашылық қиял).

Ойын технологиясы мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес келеді және баланың дамуының барлық саласын (әлеуметтік-коммуникативтік, когнитивтік, сөйлеу, көркемдік-эстетикалық, физикалық) қамтиды. Білім беру стандарты балалардың зияткерлік, шығармашылық, танымдық, психикалық, физикалық және жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың дамуы үшін үйлесімді жағдайлар жасауға бағытталған. В.Воскобовичтің ойын технологиясының даму бағыттарына мемлекеттік білім беру стандартының қойған мақсаттары мен міндеттері сәйкес келеді. Сондай-ақ балалармен бірлескен іс-әрекетте технологияларды қолдану, оларды практикада пайдалану нақты білім беру мәселелерін шешуге және оқу үдерісінің сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретінін атап өткім келеді.

Воскобовичтің оқу ойындарын педагогикалық процесте қолдану балалармен үйреншікті іс-әрекеттен танымдық ойын әрекетіне көшуге мүмкіндік береді. Ойын баланың шығармашылық қабілеттерінің көрінуін ынталандырады, оның тұлғалық дамуына жағдай жасайды. Оның оқу ойындары - көп функциялы. Осы ойындардың көмегімен тәрбиешілер көптеген оқу тапсырмаларын шеше алады. Оның ойындарының мақсаты - балалардың шығармашылық, танымдық деректерін, интеллектуалдық, ақыл-ой және математикалық қабілеттерін дамыту.

Ойындық танымдық әрекетті ұйымдастыруда ересек адамға ерекше рөл беріледі. Біз балаларды ертегі кейіпкерлерімен және бейнелі терминологиямен таныстырамыз, баланың қабілеті мен қызығушылығына қарай ойын тапсырмаларын таңдаймыз, олармен ойнаймыз, оқытамыз.

В.В.Воскобович технологиясының дамытушы ойындарын іс жүзінде қолданып көрген, ойнаған балалар бастауыш сыныпқа жақсы даярланған, оқу, жазу, санау дағдыларын оңай меңгерген келеді. В.В. Воскобовичтің танымал ойындарының бірі «Игровой квадрат», «Геококт», «Чудо», «Математические корзинки», «Чудо-головоломки», «Конструктор букв», «Ларчик» ойындары. Бұл ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың даму үрдісін арттырады.

«Геококт» - немесе оны «шегелері бар тақтайша» немесе «түрлі-түсті өрмек» деп атайды. Ол координаттық үлдір жағылған шеге тақтайша түрінде болады. Ойын алаңына пластмасса шегелер бекітілген және оларға түрлі-түсті «динамикалық» резеңкелер тартылып тағылады. Осындай құрылымдау нәтижесінде пәндік мүсіндер, геометриялық пішіндер, айшықтар, сандар, әріптер шығады.

В.В. Воскобович ойындары бойынша сабақтар барысында педагогтың келесілерге баса назар аударғаны жөн:

Дайындық. Балаға ойынды ұсынар алдында алдымен әдістемелік кеңестермен және ойынның өзімен танысып алу;

Сөйлеу. Негізінен балалар қолмен жұмыс істеп, аз сөйлейді. Сабақ барысында баладан оның не істеп жатқанын, не себепті басқасын емес, дәл сол пішінді тандап алғанын сұрау, ертегі тапсырмасын мазмұндап беруін сұрау немесе жаңа сюжет ойлап табу.

Орнықтылық. Ойын материалдарымен ойнай отырып, бала көбінесе бір қалыпта отырады. Балалардың жастық ерекшеліктерін есепке алып, «ойын қызығына» түсіп кеткен балалардың назарын басқаға уақытылы аударған жөн.

Ыждаһаттылық. В.В. Воскобович құралдарымен ойын үшін ыждаһаттылық қажет. Кез-келген бала оған шыдай алмайды.

Балаларды оқытудың басты міндеті – оларға дайын білім беру емес, олардың өзі «ашылулар» жасайтын, мәселелік міндеттерді шешу арқылы жаңа нәрсені үйренетін балалардың іс-әрекетін ұйымдастыру. Осылайша, оқыту процесінде қолданылатын ойын сәттері, оқу мен жаңалық ашу қуанышы балалардың танымдық мотивациясын қалыптастырады.

В. Воскобовичтің оқу ойындарының басты ерекшелігі - әдеттегі шеңберді өзгертпей немесе қайта құрмай, тұрақты ойын процесіне енгізудің қарапайымдылығында. Ал бұл ертегілердегі ересек адам жасына, тәжірибесіне қарамастан баланың толыққанды серіктесіне айналады.

**Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы
Темірастау жалпы білім беретін орта мектебі
Педагог-психолог
Жаңбырбаева Лимон Асылбекқызы**

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Ерекше баланы білім беру мекемесінің ортасына қосуды тиімді жүзеге асыру инклюзивті процесті де, оның жеке құрылымдық құрамдастарын да мамандандырылған психологиялық-педагогикалық қолдаусыз іс жүзінде мүмкін емес сияқты.

Инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қамтамасыз етудің негізгі принциптерінің бірі - пәнаралық – қолдаудың кешенді тәсілі.

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды және қалыпты дамып келе жатқан қатарластарын бірлесіп оқыту процесі ретінде түсініледі. Осындай білім беру арқылы мүмкіндігі шектеулі балалар әлеуметтік дамуда барынша жоғары жетістіктерге қол жеткізе алады. Инклюзивті білім берудегі психологиялық-педагогикалық көмек жүйесі мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеуге және оңалтуға негізделген.

Психологиялық қолдау бүгінде жалпы білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Психологиялық қолдаудың мақсаты – мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың психологиялық денсаулығын қамтамасыз ету. Нәтижесінде психологиялық қолдаудың негізгі міндеті балалардың психикалық, психофизикалық және тұлғалық дамуына ықпал ету болып табылады. Психологиялық қолдау баланың микроортаны, микроортаның баланы толық бейімделген өзара қабылдау үшін қолайлы психологиялық жағдай жасайды. Психологиялық қолдаудың бұл суперпозициясы онтогенездің сәйкес кезеңінде бастапқыда белгіленген тұлға дамуының жеке мүмкіндіктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Білім беруді психологиялық қамтамасыз ету – ұйымдастырушылық, практикалық, қолданбалы және ғылыми бірнеше негізгі аспектілерді біріктіруге ықпал ететін күрделі құбылыс. Көрсетілген аспектілердің әрқайсысы орындаушылардың алдына белгілі міндеттер қоятыны, оларды шешу арнайы кәсіби дайындықты қажет ететіні анық.

Ғылыми зерттеулердің қорытындылары психокоррекциялық және дамытушылық бағдарламаларды, теориялық және әдістемелік негіздемелер жасауға мүмкіндік береді. Ғылыми аспект қазіргі білім беру жүйесінің қалыптасқан жағдайында психологиялық білімді кәсіби қолдануға бағытталған әдіс-тәсілдерді, құралдарды қалыптастырады.

Психологиялық қолдаудың қолданбалы аспектісі тәрбие мен оқытудың бүкіл процесіне қызмет етуі керек. Психологиялық қолдау көрсету маманының бүкіл оқу процесіне тікелей қатысуы тікелей талдауға ғана емес, болашақ кәсіби кадрларды дайындауға бағытталған оқу бағдарламаларын қалыптастырудың психологиялық негіздемесін жасауға мүмкіндік береді.

Қолданбалы аспектінің логикалық жалғасы – оқу орындарындағы психологтардың тікелей жұмысы болып табылатын психологиялық қолдаудың практикалық аспектісі. Осылайша, психологиялық қолдау ұйымдастырушылық аспектіге ие бола бастайды, мәні бойынша білім беру мекемесінің құрылымы болып табылады.

Психологиялық қамтамасыз ету, оның моделі және функционалдық мазмұны ғылыми аспектінің теориялық негізі болып табылады, ол өз кезегінде қолданбалы аспектіні, практикалық аспектіні, ұйымдастырушылық аспектіні дамытуға мүмкіндік береді.

Кез келген қызмет түріндегі сияқты психологиялық қолдауда екі негізгі бағыт бар: өзекті - қазіргі және келешегі бар – болашақ. Психологиялық қолдаудың бірінші қызметі балаларды тәрбиелеу мен оқытудағы қиындықтармен, олардың жеке басын қалыптастырудағы туындайтын ауытқулармен және микроортадағы өзара әрекеттесумен тығыз байланысты ағымдағы, бар мәселелер мен жағдайларды шешуді жүзеге асырады. Мұндай жағдайларда психологиялық қолдау бойынша маманның кәсіби көмегі шұғыл қажет. Ағымдағы мәселелердің бір сәттік шешімі психологиялық қолдау жұмысының тиімділігінің көрсеткіші емес. Әр баланың жеке басындағы даралықты дамыту және қалыптастыру, баланың тек қалыптасқан микроортада ғана емес, сонымен бірге оның қоғамдағы өмірін одан әрі өзін-өзі анықтау үшін шығармашылық өмірге психологиялық дайындығын қалыптастыру қажет.

Психологиялық қолдау қызметінің бүгінгі бағыты мен болашаққа бағдары бір-бірімен тығыз байланысты. Психологиялық қолдау көрсету маманы болып табылатын психолог ұзақ мерзімді даму мәселелерін шешеді және күнделікті балаларға және олардың ата-аналарына, білім беру ұйымындағы әріптестеріне көмек көрсетеді.

Ең алдымен баланың психикалық және тұлғалық дамуы қамтамасыз етіледі; құрдастар микроортасында да, мұғалімдер мен білім алушылар (оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар) өзара әрекеттестігінің микроортасында да өнімді қарым-қатынаспен анықталатын қолайлы, дамуға бағытталған психологиялық климат құрылады. Осылайша, психологиялық қолдау көрсету маманы толерантты психологиялық жағдайларды құруға және сақтауға жауапты болады. Бұл әсіресе инклюзивті білім беру тұжырымдамасын жүзеге асыратын білім беру ұйымдарында психологиялық қолдау жөніндегі маман жұмыс істегенде маңызды. Психологиялық қолдау көрсету маманы өз қызметі барысында баланың ішкі әлемі сияқты нәзік психологиялық ұйымға назар аударуы керек: оның өзіне деген сенімділігі немесе керісінше, өзіне деген сенімсіздігі; баланың өз қабілеттерін, микроортаға және қоршаған әлемге қатынасын түсінуі және сезінуі; оқиғалылық. Баланың жеке тұлғасын дамытуға арналған ортадағы салауатты психологиялық климат қана өзін-өзі қамтамасыз етудің қалыптасуына ықпал ете алады. Яғни, психологиялық қолдау көрсету маманы баланың өсу кезеңдеріне сәйкес өзін-өзі түсінуіне, өзін-өзі дамытуға және айналасындағы адамдармен, қоршаған әлемнің шындықтары мен факторларымен толерантты және гуманистік қарым-қатынас принциптерін қалыптастыруға көмектеседі.

Психологиялық қолдау көрсету маманы, психолог үшін іс-әрекеттің тиімділігі, ең алдымен, ғылыми жағы қалыптасқан біліммен анықталады. Бірақ тиімділіктің абсолютті критерийі психологиялық қолдау маманының кәсіби тұрғыдан алғанда алған теориялық білімін (баланы, микроортаны, диагностика мен талдауды зерттеу және зерттеу әдістері) дұрыс және сауатты жүзеге асыру қабілеті болады. Психологиялық қолдау көрсету маманы – білім беру мекемесіндегі өзінің қызметінің ерекшеліктерін ескеретін және сәйкесінше психодиагностика, психопрофилактика, психокоррекция әдістерін, әдістерін кәсіби меңгеруі және қолдануы қажет практикалық психолог.

Психологиялық қамтамасыз ету ұйымдық құрылым ретінде маман психолог ұсынатын білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымының бір бөлігі болып табылады, яғни шын мәнінде психологиялық қолдау білім беру вертикалына үйлесімді түрде біріктірілген. Психологиялық қолдау қызметінің тиімділігінің жоғары деңгейі білім беру мекемесінің барлық құрылымдық бөлімшелерінің кәсіби деңгейде өзара іс-қимылы арқылы ғана қамтамасыз етілуі мүмкін.

Психологиялық қолдаудың негізгі функцияларының бірі білім беру ұйымының кеңістігінің тек енгізуге ғана емес, сонымен қатар инклюзивті білім беру нысандарын жүзеге асыруға психологиялық дайындығын диагностикалау және одан кейінгі тұрақты бақылау болып табылады.

Түзету және дамыту бағдарламалары мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру ұйымындағы заманауи білім беру жағдайларына дайындауға және одан әрі бейімдеуге бағытталған. Профилактикалық бағдарламаларды іске асыруға психологиялық қолдау көрсететін функциялар дамуында ауытқуы бар балаларға қатысты жағымсыз әлеуметтік көзқарастар мен стереотиптер көрсеткіштерінің айтарлықтай төмендеуіне сөзсіз әкеледі. Сонымен қатар бұл оң үрдіс оқу үдерісіне қатысушылардың барлығында байқалады. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қолдаудың функциялары мен қызметі соңғылардың инклюзивті білім беру бағдарламасының негізгі қағидаттарын енгізуге және іске асыруға дайындығын айтарлықтай арттырады.

Инклюзивті білім беру тұжырымдамасы аясында психологиялық қолдауды қалыптастыратын психологиялық жайлы және қауіпсіз орта мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғам өміріне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Психологиялық қолдау көрсету маманының кәсіби құзыреттілігі инклюзивті білім беру бағдарламасын жүзеге асыратын білім беру мекемесінің табысты жұмысының кепілі болып табылады.

Белгілі бір уақыт өткеннен кейін инклюзивті білім беру бағдарламасын жүзеге асыру барысында практикалық психологтардың нақты тапшылығы байқалып, олардың қоғамдағы, білім беру ордаларындағы рөлі мен қажеттілігі артып, педагог-психолог мамандарын даярлау жоғары оқу орындарында басым жаһандық міндеттердің бірі болып табылады, оның шешімі қазіргі заманғы қазақстандық білім беру құрылымында инклюзивті білім беру тұжырымдамасын табысты, тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

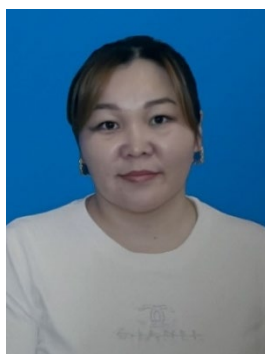
Осылайша, инклюзивті білім беру туралы айтатын болсақ, бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың жалпы білім беру ұйымдарына кедергісіз қол жеткізуі үшін техникалық жағдай жасау ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің ерекшеліктерін, ерекше қажеттіліктері бар баланың психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып құрылуы керек екенін атап өткен жөн. Оқу орындарында психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету сапалы ұйымдастырылып, педагогикалық және оқушылар ұжымдарында ерекше моральдық-психологиялық ахуал жасалуы керек.

Инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету инклюзивті білім беру моделінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Егоров, П. Р. Теоретические подходы к инклюзивному образованию людей с особыми образовательными потребностями [Текст] / П. Р. Егоров // Теория и практика общественного развития.
2. Инклюзивное образование: результаты, опыт и перспективы [Текст] : сборник материалов III Международной научно-практической конференции / под ред. С. В. Алехиной. - М.: МГППУ, 2015. - 528

**Түркістан облысының білім басқармасының Түлкібас ауданының білім бөлімінің
"Жамбыл атындағы жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Биология пәні мұғалімі
Болганбаева Манзура Пайызовна**

ТАБИҒИ СҰРЫПТАЛУ. ТІРШІЛІК ҮШІН КҮРЕС. ГЕНДЕР ДРЕЙФІ. ПОПУЛЯЦИЯЛЫҚ ТОЛҚЫНДАР. ЭВОЛЮЦИЯНЫҢ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРІ

ББҰА	
Пәні:	Биология
Бөлім:	10.3 С Эволюциялық даму және селекция негіздері Тірі ағзалардың көптүрлілігі
Педагогтің аты-жөні:	Болганбаева М.П.
Күні:	
Сынып:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Табиғи сұрыпталу. Тіршілік үшін күрес. Гендер дрейфі. Популяциялық толқындар. Эволюцияның дәлелдемелері.
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	10.2.6.2 - эволюция үдерісіне әсер ететін факторларды талдау 10.2.6.3 - эволюцияның дәлелдемелерін талдау
Сабақтың мақсаты:	Табиғи сұрыпталу, тіршілік үшін күрес, гендер дрейфі және популяциялық толқындардың маңызын түсіну. Эволюция үдерісіне әсер ететін негізгі факторларды анықтау.

		Эволюцияның дәлелдемелерін зерттеу және оларды талдау.		
Құндылықтар		жасампаздық және шығармашылық		
Сабақтың барысы				
Сабақ кезеңі/ уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Білім алушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 10 минут	I.Ұйымдастыру кезеңі: Амандасу. Түгендеу Психологиялық ахуал қалыптастыру. бөлу. Ворд волл Куиз шоу ойыны арқылы үй тапсырмасын сұрау Пазл тапсырмасы арқылы миға шабуыл сұрақтар сұрау және жаңа тақырыпты ашу	Мұғаліммен амандасады, шағын топтар бір-біріне бүгінгі сабаққа сәттілік тіліп,тілек айтады. Қима қағаздарды құрастырады.	«Лайк, дизлайк» әдісі 1-10 балл аралығында формативті бағалау	Интербелсенді тақта https://wordwall.net/resource/86578535
Жаңа сабаққа кіріспе Сабақтың ортасы 25 минут	Жаңа тақырып бойынша ақпарат беріледі. Топтық жұмысқа арналған тапсырмалар Дельфи әдісі – сарапшылардың пікірін жинақтау арқылы белгілі бір мәселе бойынша келісімге келу әдісі. Бұл әдісті пайдалану кезінде әр топ берілген тақырып бойынша өз пікірлерін ұсынады, талқылайды және келісімге келуге тырысады. Жұмыс барысы: 1. Әр топ өз тақырыбы бойынша ақпарат жинайды және негізгі тұжырымдарды анықтайды. 2. Әр топ өз көзқарастарын ортаға салып, пікір алмасады. 3. Топтардың ұсынған тұжырымдары сыныпта талқыланып, әрқайсысы толықтырылады. 4. Ақпарат жинақталғаннан кейін, жалпы қорытынды жасалады. Топтық тапсырмалар: 1-топ: Табиғи сұрыпталу. Тіршілік үшін күрес. • Табиғи сұрыпталудың негізгі қағидалары (Ч. Дарвиннің теориясы). • Тіршілік үшін күрес түрлері (ішкі түрлік, тұраралық, абиотикалық факторлармен күрес). • Табиғи сұрыпталудың нәтижелері мен мысалдары (индустриалдық меланизм, бактериялардың антибиотикке төзімділігі). 2-топ: Гендер дрейфі. Популяциялық толқындар. • Гендер дрейфінің мәні мен эволюциялық рөлі (шағын популяцияларда кездейсоқ өзгерістердің маңызы). • Популяциялық толқындардың пайда болу себептері мен	Әр топ өз жұмысын постер, презентация немесе инфографика түрінде сынып алдында қорғайды. Басқа топтар кері байланыс береді.	Дескрипторлар: 1-топ: Табиғи сұрыпталу. Тіршілік үшін күрес. Табиғи сұрыпталудың негізгі қағидаларын түсіндіреді.1б Тіршілік үшін күрестің түрлерін сипаттайды және мысалдар келтіреді.1б Табиғи сұрыпталудың нәтижелерін ғылыми дәлелдермен негіздейді.1б 2-топ: Гендер дрейфі. Популяциялық толқындар. Гендер дрейфінің мәні мен әсерін түсіндіреді.1б Популяциялық толқындардың пайда болу себептерін сипаттайды.1б Гендер дрейфінің эволюциядағы рөлін мысалдармен дәлелдейді.1б 3-топ: Эволюцияның дәлелдемелері. Эволюцияның палеонтологиялық дәлелдерін сипаттайды.1б Салыстырмалы анатомия және эмбриология арқылы эволюцияны дәлелдейді.1б Генетикалық және биохимиялық дәлелдерді ғылыми тұрғыдан түсіндіреді.1б	АКТ видео Оқулық, интернет көзі АКТ

	салдары (сандық өзгерістердің әсері, мысалы, эпидемиялар, табиғи апаттар). - Гендер дрейфінің биологиялық алуантүрлілікке әсері. 3-топ: Эволюцияның дәлелдемелері. - Палеонтологиялық дәлелдер (қазба қалдықтары, өтпелі форма өкілдері). - Салыстырмалы анатомия және эмбриология (гомологтық және аналогтық мүшелер, эмбриондық даму ұқсастықтары). - Генетикалық және биохимиялық дәлелдер (ДНҚ молекуласының ұқсастығы, ақуыздардың құрылымдық жақындығы). Жұптық жұмыс . «Сәйкестік тесті » әдісі. Сөздерді анықтайды. (ФС) (Жеке жұмыс) Тапсырма 3. Эволюция үдерісіне әсер ететін негізгі факторлар – PISA тапсырмасы Мәнмәтін Табиғатта организмдер үнемі өзгеріп отырады. Олардың популяцияларында әртүрлі факторлардың әсерінен генетикалық өзгерістер жүреді. Бұл өзгерістер кейде пайдалы болып, организмдердің қоршаған ортаға бейімделуін жақсартады, ал кейде керісінше, оларды жойылуға апаруы мүмкін. Эволюциялық үдерістің негізгі факторларына мутациялар, табиғи сұрыпталу, генетикалық дрейф және генетикалық миграция жатады. 1. Бір жауапты тест 1. Эволюция үдерісіне әсер ететін негізгі факторлардың қайсысы жаңа тұқымқуалаушылық өзгерістердің пайда болуына әкеледі? A) Табиғи сұрыпталу B) Генетикалық дрейф C) Мутация D) Генетикалық миграция ☒ Дұрыс жауап: C) Мутация 2. Көп жауапты тест 2. Төменде келтірілген эволюциялық факторлардың қайсысы кездейсоқ сипатқа ие? (Екі дұрыс жауапты тандаңыз) A) Табиғи сұрыпталу B) Генетикалық дрейф C) Генетикалық миграция D) Мутация Дұрыс жауаптар: B) Генетикалық дрейф, D) Мутация 3. Сәйкестік тесті	Сілтемеге өтіп, тапсырманы орындайды	Эволюция дәлелдемелерін сипаттамаларымен дұрыс сәйкестендіреді Эволюция үдерісіне әсер ететін негізгі факторларды анықтау Дескрипторлар: Бір дұрыс жауабы бар тест: - Эволюцияға әсер ететін факторлардың ішінен дұрыс жауапты таңдайды.16 Көп дұрыс жауабы бар тест: - Эволюция үдерісіне әсер ететін бірнеше факторды дұрыс анықтайды.26 Сәйкестендіру тапсырмасы: - Эволюция факторларын сипаттамаларымен дұрыс сәйкестендіреді.46	АКТ https://worldwildlife.org/our-work/conservation-science/our-science-approaches/evolution
--	---	---	--	---

	Әр эволюциялық факторды оның сипаттамасымен сәйкестендіріңіз. <table><tr><th>Эволюциялық фактор</th><th>Сипаттамасы</th></tr><tr><td>1. Табиғи сұрыпталу</td><td>А. Организмдердің ортаға бейімделуін жақсартатын немесе нашарлататын тұқымқуалаушылық өзгерістердің пайда болуы.</td></tr><tr><td>2. Генетикалық дрейф</td><td>В. Популяциядағы кейбір аллельдердің кездейсоқ жоғалуы немесе көбеюі нәтижесінде аллель жиілігінің өзгеруі.</td></tr><tr><td>3. Мутация</td><td>С. Қоршаған ортаға жақсы бейімделген даралар көбейіп, бейімделе алмағандары жойылады.</td></tr><tr><td>4. Генетикалық миграция</td><td>D. Түрлер арасында көбею, миграция арқылы жаңа генетикалық материалдың алмасуы.</td></tr></table> Дұрыс сәйкестік: 1 - C 2 - B 3 - A 4 - D	Эволюциялық фактор	Сипаттамасы	1. Табиғи сұрыпталу	А. Организмдердің ортаға бейімделуін жақсартатын немесе нашарлататын тұқымқуалаушылық өзгерістердің пайда болуы.	2. Генетикалық дрейф	В. Популяциядағы кейбір аллельдердің кездейсоқ жоғалуы немесе көбеюі нәтижесінде аллель жиілігінің өзгеруі.	3. Мутация	С. Қоршаған ортаға жақсы бейімделген даралар көбейіп, бейімделе алмағандары жойылады.	4. Генетикалық миграция	D. Түрлер арасында көбею, миграция арқылы жаңа генетикалық материалдың алмасуы.			
Эволюциялық фактор	Сипаттамасы													
1. Табиғи сұрыпталу	А. Организмдердің ортаға бейімделуін жақсартатын немесе нашарлататын тұқымқуалаушылық өзгерістердің пайда болуы.													
2. Генетикалық дрейф	В. Популяциядағы кейбір аллельдердің кездейсоқ жоғалуы немесе көбеюі нәтижесінде аллель жиілігінің өзгеруі.													
3. Мутация	С. Қоршаған ортаға жақсы бейімделген даралар көбейіп, бейімделе алмағандары жойылады.													
4. Генетикалық миграция	D. Түрлер арасында көбею, миграция арқылы жаңа генетикалық материалдың алмасуы.													
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия 5 мин.	«Бір ауыз сөз» әдісі Сабақты бекіту мақсатында қолданылады. Бүгінгі сабақтан алған білімдерін бір сөйлем арқылы білдіреді. Қорытындылай келе, оқушыларға кері байланыс беріледі. Кері байланыс: «Тұжырым» әдісі 1. Сабақта алынған мәлімет өміріме қажет деп есептеймін, себебі... 2. Сабақ кезінде берілген тапсырмалар арқылы білімімді тексердім, себебі... 3. Сабақ кезіндегі берілген тапсырмалар қиындық тудырды, себебі...	Оқушылар олардың тақырып бойынша білімдерін түйіндейтін бір сөйлем жазады. Оқушылар сабақта алынған мәліметтердің өмірмен байланысын анықтай отырып, сабақ кезіндегі тапсырмалар бойынша кері байланыс қалдырады.	Оқушылардың жауаптары «бас бармақ» әдісі арқылы бағаланады. Оқушылар бүгінгі сабақтың мақсатына жеткізетін тапсырмалар орындауына қарай, өз түсінгенін, пікірін, өз ойын айту арқылы сабаққа қорытынды жасайды.	Бағалау парақшасы										

**Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, Кәріқорған ауылы
"Жетітөбе" бөбекжай - бақшасының тәрбиешісі
Бейсенбаева Жазира Койлыбайқызы**

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Мектепке дейінгі білім беру мекемесін іске асырудағы мектепке дейінгі білім беру мекемесінің мақсаттары балаларды тәрбиелеуде мұғалімдер мен ата-аналардың сындарлы өзара әрекеттесуі қамтамасыз етілген жағдайда ғана қол жеткізуге болады. Сондықтан білім беру қатынастарының барлық қатысушыларымен жұмыс жасауда интерактивті технологияларды қолдану қажеттілігі туындайды. Мектепке дейінгі педагогикада технологияның ең маңызды түрлеріне мектеп жасына дейінгі балаларды тұлғаға бағытталған тәрбиелеу және оқыту технологиялары жатады. Мұндай технологиялардың жетекші принципі-баланың жеке ерекшеліктерін, оның дамуының жеке логикасын есепке алу, тәрбие мен оқыту барысында балалардың қызығушылықтары мен іс-әрекеттерінің мазмұны мен түрлеріндегі қалауларын есепке алу. Баланың жеке басына назар аудара отырып, педагогикалық процесті құру оның гүлденген өмір сүруіне, демек денсаулығына табиғи түрде ықпал етеді.

Педагогикада білім берудің бірнеше модельдері бар:

Пассивті-бала оқытудың "объектісі" ретінде әрекет етеді (тыңдайды және қарайды);

Белсенді-бала оқытудың "субъектісі" ретінде әрекет етеді (өзіндік жұмыс, шығармашылық тапсырмалар);

Инновация баланың жеке басының қабілеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық практикада қолданылатын жаңа әдістерді, формаларды, заттарды, технологияларды анықтайды. Осыған байланысты, балабақшаларда оқытумен байланысты бүгінгі инновациялық қызмет мектепке дейінгі ұйымдар педагогтарының кәсіби дамуының негізгі факторы болып табылады. Қазіргі әлемнің баласы-біздің ертеңгі болашағымыз. Жас ұрпақты қалыптастыру, оның дамуы, оның ішкі әлемін егжей-тегжейлі зерттеу және анықтау және оның қабілеттері мен мүмкіндіктерін одан әрі дамыту үшін жағдай жасау әр мұғалімнің басты міндетіне айналады. Мұның бәрі мектепке дейінгі мекеме мұғалімдерінің жаңа педагогикалық технологияларын жеткілікті білім алу, мектепке дейінгі мекемелердегі балалардың жеке басының деңгейін дамыту үшін жетілдіру қабілетіне байланысты. Себебі, қазіргі кезеңде білім беру және ғылым саласындағы инновациялық педагогикалық технологиялар қаншалықты маңызды және қаншалықты маңызды, сондықтан педагогикалық технологиялар мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

"Инновациялық технологиялар - бұл білім берудің басым мақсаттарымен ұштасқан пәндер мен әдістер: оқыту - бұл тәрбие процесін ұйымдастырудың бірыңғай жалпы тұжырымдамасымен байланысты жаңа міндеттердің, мазмұнның, формалар мен әдістердің күрделі және ашық жүйесі, мұнда әр позиция екіншісіне әсер етеді және сайып келгенде баланың дамуы үшін жағымды жағдайлар кешенін құрайды". Бүгінгі таңда әрбір педагогтың тікелей міндеті болашақ ұрпақтың еркін, белсенді дамуына, жан-жақты білім алуына, шығармашылық дамуына жағдай жасау екені белгілі. Себебі, инновациялық қызмет – педагогтардың балабақша балаларымен жұмыс жасаудағы педагогикалық технологияларды, әдістер мен әдістерді, психология мен педагогиканы терең білуі мұғалімдердің қандай да бір нақты мақсаттарға жетуіне көмектеседі. Нақтырақ айтсақ, бұл әрекет қызығушылық пен өміршендікті арттыруға ықпал етеді, оқыту мен тәрбиелеу процесін саналы және сапалы етеді. Жаңа технологияның тенденциясын талап ету баланы оқытудағы мақсаттарға жетуге, оның ақыл-ой қабілеттерін іс-әрекеттер арқылы дамытуға,

танымдық белсенділікті, жан-жақты дамуды және жаңа нәрселерді тез қабылдау қабілетін арттыруға әсер етеді. Қоғам дамуының осы кезеңінде мектепке дейінгі мекемелердің білім беру жүйесінде оқыту, тәрбиелеу процесінде технологияландыру басты міндеттердің бірі болып табылады. Осыған байланысты мектепке дейінгі мекемелердің тәжірибесінде оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі технологиялары құрылады және қолданылады.

Интерактивті (ағылшын тілінен *interection* - өзара әрекеттесу, бір - біріне әсер ету) - Оқу процесі барлық оқушылардың тұрақты, белсенді өзара әрекеттесуі жағдайында жүзеге асырылады; мұғалім мен бала білім беру процесінің тең субъектілері болып табылады. Оқытудың интерактивті моделін қолдану өмірлік жағдайларды модельдеуді, рөлдік ойындарды, жобалық әрекеттерді, проблемалық жағдайларды бірлесіп шешуді қамтамасыз етеді. Интерактивті технологиялар - бұл білім беру процесі барлық оқушылардың тұрақты, белсенді өзара әрекеттесуі жағдайында жүзеге асырылатын біртұтас жүйе, мұғалім мен бала білім беру процесінің тең субъектілері болып табылады. Интерактивті оқыту - бұл оқыту субъектілері мен объектілерінің жақсы ұйымдастырылған кері байланысы, олардың арасында екі жақты ақпарат алмасу.

Интерактивті білім беруді ұйымдастыру принциптері:

- диалогтық өзара іс-қимыл;
- кооперация және ынтымақтастық негізінде шағын топтарда жұмыс істеу;
- белсенді-рөлдік (ойын) жұмыс түрі.

Интерактивті технологиялар оқушылардың білім беру ортасымен тікелей өзара әрекеттесуіне негізделген. Бұл жағдайда білім беру кеңістігі шындық ретінде әрекет етеді, онда әр бала өзі үшін игерілген тәжірибе аймағын табады және басқалар үшін тәжірибе тасымалдаушысы бола алады.

Интерактивті технологияны қолданған кезде тәрбиешінің міндеті-оқушылардың бастамасын жүзеге асыру және дамыту үшін жағдай жасау. Мұнда олар білім беру процесінің толыққанды қатысушылары ретінде әрекет етеді, мәселелерді шешуде олардың тәжірибесі мұғалімнің тәжірибесінен кем емес маңызды, ол дайын білім бермейді, оқушыларды өз бетінше іздеуге итермелейді және шешім таңдау құқығын береді, сонымен бірге баланың қателесу құқығын қалдырады және талдау (интроспекция) негізінде дұрыс шешім іздеу бұрын таңдалған позиция.

Тәрбиеші мұнда бірнеше негізгі рөлдерде ойнайды:

- ақпараттандырушы-сарапшының рөлі, ол мәселенің мәнін баяндайды, жағдайды сипаттайды, қатысушылардың сұрақтарына жауап береді, процестің нәтижелерін бақылайды және т.б.;
- ұйымдастырушы - балалардың әлеуметтік және физикалық ортамен өзара әрекеттесуін реттейді (микро топтарға біріктіреді, оларды деректерді өз бетінше жинауға шақырады, тапсырмалардың орындалуын үйлестіреді);
- кеңесші рөлінде ол балалардың тәжірибесіне жүгінеді, қойылған міндеттердің шешімін іздеуге, жаңаларын өз бетінше қоюға және т. б. көмектеседі.

Интерактивті технологиялардың тиімділігінің төмендеу себептері танымдық процестердің дамуының әртүрлі деңгейімен (сөйлеу, ойлау, есте сақтау, қиял, зейін); тәрбиеленушілердің жұмыс қарқынымен; оқушылардың жұмыс қабілеттілігінің (шаршау) деңгейімен; коммуникативті қабілеттердің төмен деңгейімен, мазасыздықпен, балалардың қысылуымен, жас ерекшеліктеріне байланысты мінез-құлықты өзін-өзі реттеудің тиісті деңгейінің болмауымен және т. б. байланысты болуы мүмкін. Интерактивті оқыту технологиясы тәрбиеші мен балалар арасындағы, сондай-ақ балалардың өздері арасындағы қарым - қатынастың ерекше, көпжақты түрін көздейді және келесі коммуникациялық өзара іс-қимыл жасауға болады: "бала-бала" (жұпта жұмыс істеу), "бала-балалар тобы" (топта жұмыс істеу), "бала-аудитория" немесе "балалар тобы-аудитория" (топтардағы жұмыстың бастамасы) және т. б.

Шағын топтарда жұмыс істегенде балалар рөлдерді бөлуді үйренеді, бірлескен автор болады, бір-бірінің тілектерін ескереді, жалпы тұжырымдар мен қорытындылар тұжырымдайды, жолдастарының алдында өз таңдауын қорғайды.

Интерактивті технологиядағы тәрбиешінің ең маңызды міндеті-ақпарат алмасу процесін бағыттау және оған көмектесу: әртүрлі көзқарастарды анықтау; қатысушылардың жеке тәжірибесіне жүгіну; белсенділікті қолдау; теория мен практиканы байланыстыру; қатысушылардың тәжірибесін өзара байыту; қабылдауды, ассимиляцияны, өзара түсінуді жеңілдету; шығармашылықты ынталандыру

Интерактивті оқыту мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың арнайы формасын қамтиды, мұнда ақпарат пассивті режимде емес, интерактивті циклдарды қолдана отырып белсенді түрде игеріледі. Интерактивті циклдар - бұл мұғалімнің белгілі бір жағдайлар

жасауындағы кейбір дәйекті интерактивті әрекеттердің арнайы дизайны. Интерактивті оқыту технологиясы деп педагог пен тәрбиеленушілердің оқу ойындары түрінде өзара әрекеттесуін ұйымдастыру тәсілдерінің жүйесін түсінуге болады, бұл педагогикалық тиімді танымдық қарым-қатынасқа кепілдік береді, нәтижесінде балалардың орындалатын іс-әрекеттегі сәттілік жағдайын сезінуіне және олардың мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқа салаларын өзара байытуына жағдай жасалады. Интерактивті оқыту технологияларын қолдана отырып, оқыту процесінің құрылымында келесі кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

Инновациялық технологияның негізгі мақсаты-әр баланың жеке қабылдауы мен даму деңгейлерін ескере отырып оқыту. Бұл педагогикалық технологияларды балабақша балаларының жас ерекшеліктерін, әр кезеңде әр баланы қабылдау мүмкіндіктерін ескере отырып қолдануға болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті әлсіз, қабылдау процестері тұрақсыз. Сондықтан олар заттарды ұстағанды және көргенді ұнатады. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту процесінде көрнекі құралды, ойын технологиясын кеңінен қолдану керек. Тәрбиеші-балада білімнің негізін қалайтын маңызды тұлға.

**Жамбыл облысы, Жамбыл ауданы, Аса ауылы
Юрий Гагарин атындағы мектеп-лицейі
География пәнінің мұғалімі
Кушенова Гулнара Бауешовна**

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ – КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Қазіргі уақытта білім беру үдерісінде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану қажеттілігі туып отыр. Осыған байланысты білім берудегі әдіс - тәсілдер жаңарып отырады. Ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану қазіргі кездегі заман талабы болғандықтан оған басты назар аударуымыз қажет. Жаңа ақпараттық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану біршама жетістіктерге апаратын жол. Яғни ақпараттық - коммуникациялық технология білім беруде маңызды құрал деп айтсақ та болады. Географиялық білім берудің негізгі мақсатына білім алушыларды дүниетаным негізін құрайтын іргелі білім алуға, олардың ойлауын дамытуға бағдарлау, қолданбалы сипаттағы практикалық білім мен дағдыларды қалыптастыру жатады. Мектептегі білім беру білім алушылардың жан-жақты білімді және бастамашыл тұлғасын қалыптастыруға бағытталған

Жоғарыда сипатталған мақсатқа сүйене отырып, мұғалімдер келесі міндеттерді қоюы тиіс:

- географиялық білім берудің жеке бағытын күшейту;
- сараланған және жеке оқытуды қолданыңыз;
- география сабақтарына танымдық қызығушылық пен шығармашылық белсенділікті дамыту;
- география сабақтарында жаңартылған оқу әдістерін қолдану;
- оқытудың мазмұндық және процестік жақтарының бірлігін қамтамасыз ету;
- оқушылардың денсаулығын нығайтуға, салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жұмысты жетілдіру;
- алған білімдерін іс жүзінде, күнделікті өмірде қолдану дағдыларын дамыту.

Қазіргі мектептің міндеттерінің бірі-қазіргі қоғам жағдайында оқушылардың өмірге дайындығын түбегейлі жақсарту. Мектеп бұл мәселені мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін едәуір арттыру және

оларды шешудің жаңа әдістері мен формаларын қолдану негізінде ғана шеше алады. География сабақтарында оқыту сапасы мәселесін шешуде ақпараттық және коммуникациялық технологиялар қолдану тиімді болып табылады. Сонымен, қандай артықшылықтар бар:

Ақпараттың жеделдігі: тек ақпараттық технологиялар оқушыларға толық және жаңа ақпаратты тез алуға мүмкіндік береді

Сақтау динамикасы. Дидактикалық базаны жинақтауға және сақтауға, көрнекілік мәселесін шешуге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда география мұғалімдерінің алдында оқу процесін географиялық карталармен қамтамасыз ету мәселесі тұр. Ақпараттық технологиялардың арқасында біз кез-келген картаны қажет болған жағдайда компьютер дискісінен экранға шығарып, оқу процесінде қолдана аламыз.

Коммуникативтілік (электрондық конференцияларды, жобалау қызметін ұйымдастыруға, әдістемелік бірлестіктерге қатысуға мүмкіндік береді). Ақпараттық технологиялардың бұл қасиеттері педагогикалық қызметте жаңа формаларды қолдануға мүмкіндік береді:

- Электрондық оқулықтар
- Презентациялар
- Мультимедиялық құралдар

Сондай-ақ, мұғалім сабақтың қарқынын және сабаққа шығарылатын материалдың мөлшерін жоспарлау кезінде оқушылардың техникалық дағдыларының деңгейін ескеруі керек.

Компьютер - заманауи технологияның ең үлкен жетістігі - мұғалімнің таптырмас көмекшісі болуы керек. Сонымен қатар, мұғалім әлемдік ақпараттық кеңістікте еркін жүруге дайын бәсекеге қабілетті оқушыларды даярлауы тиіс. Компьютерлік технология бағдарламаланған оқыту идеяларын дамытады, заманауи компьютерлердің бірегей мүмкіндіктерімен байланысты мүлдем жаңа, әлі зерттелмеген технологиялық оқыту нұсқаларын ашады.

География сабақтарында АКТ-ны қолданудың бірқатар артықшылықтары бар:

- Біріншіден, бұл уақытты үнемдейді.
- Екіншіден, оқушылардың білімін жан-жақты және жан-жақты тексеруге мүмкіндік береді.
- Үшіншіден, оқу мотивациясын арттыру, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру.
- Төртіншіден, компьютерде жұмыс істей отырып, әр оқушы өзінің жұмыс қарқынын тандайды; кейбір оқушылар бізді бір сөзбен түсінеді, ал басқалары бір нәрсені бірнеше рет қайталауы керек. Оқушының компьютермен диалогы жеке-жеке жүреді.

• Сонымен қатар, мультимедиялық құралдарды, яғни бейнероликтерді көру арқылы оқушылар, дүниежүзілік мұхиттың түбіне түседі немесе атмосфераның ғарыштан жалпы айналымын көре алады, әлемнің қыр-сырын терең зерттеуге мүмкіндік алады.

Әр сабақ немесе оқу кезеңі бағдарламалық жасақтаманың өзіндік түрін қажет етеді. География бойынша оқу бағдарламаларын құру кезінде мынаны есте ұстаған жөн:

- жаңа материалды игеру сабақтарында оқушыларға теориялық материалды қол жетімді, жарқын, көрнекі түрде жеткізуге мүмкіндік беретін демонстрациялық бағдарлама қажет;
- бекіту сабағында бақылаушы бағдарламаларды қолданған жөн, онда оқушылар осы тақырып бойынша алған білімдері мен қажетті дағдыларын бекітеді;
- бақылау сабағында компьютерді қолдана отырып, мұғалім оқушының өткен материалдың үлкен көлемін қаншалықты игергенін мұқият тексере алады;
- ашық сабақтарда оқушылар карталарды салыстыру, кестелерді толтыру, қорытынды жасау, статистикалық кестелермен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.
- Соңғы уақыттағы географиялық білім берудің педагогикалық тәжірибесінің сөзсіз жаңалығы оқу процесіне мультимедиялық электронды оқулықтарды енгізу болып танылды.

• Жаңа материалды зерттеу сабақтарында немесе өткен материалды бекіту кезінде қолдануға болады: мультимедиялық нұсқаулықтар-түрлі-түсті фотосуреттері, бейнелері бар кез келген табиғат объектісі бойынша интерактивті анықтамалық ақпарат; мультимедиялық энциклопедиялар-түрлі-түсті графика, анимация, дыбыстық эффектілерді қамтитын интерактивті анықтамалық ақпарат.

Қорытындылай келсем, қазіргі таңда оқушыларға сапалы білім беру мен саналы тәрбие беруде электронды оқу құралдары, қашықтықтан оқыту және дидактикалық тапсырмалар мен оқыту секілді заман талабына сай әдіс тәсілдерді қолданып жүрмін. Бұлардың ұрпақ тәрбиесі мен білім беруде маңызының зор екенін қазіргі тәжірибе көрсетіп отыр. Бұл тәжірибелердің негізі оқушы білімін саралап, қабілетіне, бейімділігіне байланысты бағдарлы сыныптарды ұйымдастыруға негізделген және де пәннің, ғылымның маңызды бағыттары бойынша өз білімдерін тереңдете түсуіне ықпал ететіні ақиқат.

"Жетісу облысы білім басқармасының Алакөл ауданы бойынша білім бөлімі" мемлекеттік мекемесінің "Арқарлы орта мектебі мектеп жасына дейінгі шағын орталығы бар" КММ

Биология - химия пәні мұғалімі

Мухаметкалиева Гульнара Шайморановна

ХИМИЯ САБАҒЫНДА ТОПТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Қазіргі уақытта заманауи мектеп оқушылардың жаңа білімдерді, дағдыларды және құзыреттіліктерді, соның ішінде оқу қабілетін өз бетінше сәтті игеру мәселесімен бетпе-бет келіп отыр. Білімді стандарттаудың қажеттігі қоғамдық құбылыс ретінде танылған білім саласындағы түбегейлі өзгерістерге орай туындайды. Қазақстан Республикасының егеменді елдер қатарында демократияға, нарықтық қатынастарға, тұлғаның құқы мен еркіндігіне бетбұрысы білім аймағындағы саясатты қайта қарастырып, жаңаланған заман көзқарасымен түсінуді талап етуде. Білім саласы енді ең алдымен жеке тұлғаның рухани қасиеттерін қамтамасыз етуге бет бұрды. Бұл өз кезегінде оқу процесін ұйымдастыру, оқу – оқыту формалары мен әдістерін таңдау және білім мазмұнын іріктеу істеріне көптеген өзгерістердің енуіне себепші болды.

Қазіргі білім беру жүйесінің мәселелерін шешуге және оқу-тәрбие үрдісінің сапасын арттыруға арналған әртүрлі педагогикалық технологиялардың ішінде ең қолайлысы топтық технологияны қолдану болып табылады.

Ғылыми әдебиеттерді зерттеу жұмыстың топтық формаларын қолдану мәселелері көптеген отандық және көршілес елдердің мұғалімдерінің (А.Г.Ривин, В.К. Дьяченко, Г.А. Пичугина, Т.Н. Патрина, Р.Е. Лакишик және т.б.) еңбектерінде қамтылғанын көрсетті.

Оқушылардың топтық оқу әрекетін зерттей отырып, И.М. Чередов «олардың сабақтағы өнімді іс-әрекетінің деңгейін көтеруге көмектеседі, топтық жұмыс арқылы әлсіз оқушылар фронтальды жұмысқа қарағанда әртүрлі жаттығулардың көлемін 20-30%-ға артық орындайды» деген қорытындыға келді.

А.Г. Пичугинаның анықтамасы бойынша «топтық оқыту өзара оқуды және сыныптастар арасындағы қарым-қатынасты көздейтін оқу процесін ұйымдастыруға жаңашылдық береді, бұл пәнге деген ынта мен қызығушылық деңгейінің артуына және оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін, сөйлеу қабілетін, ой-өрісін, интеллектін дамытуға әкеледі».

Дәстүрлі оқыту мен топтық оқыту технологиясын қолдануды салыстыра отырып, бірқатар артықшылықтарды атап өткен жөн:

- алаңдаушылық, сәтсіздікке ұшырау қорқынышы, кейбір мәселелерді шешуде қабілетсіз болу деңгейін төмендетуге мүмкіндік беретін «сәттілік» жағдайын жасау;
- оқу материалының қолжетімділігін, оның саналы және тұрақты игерілуін қамтамасыз ету;
- жоспарлау, ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау және өз іс-әрекетін бағалау дағдыларын қалыптастыру, рефлексияға жаттықтыру;
- маңызды өмірлік дағдыларды меңгеру: тиімді қарым-қатынас, тыңдай білу, басқаның көзқарасын қабылдау, жанжалдарды шешу, ортақ мақсатқа жету үшін бірлесіп жұмыс істеу, өзара көмек;
- оқушының тұлғалық қасиеттерін, шығармашылық әлеуетін дамыту, өзін-өзі көрсету және оқушының өздігінен білім алуы қалыптасады.

Топтық жұмыс формасының негізгі кемшіліктері топтарға бөлудің қиындығы, сабақтағы жұмыс шуы саналады.

Сонымен, оқытудың топтық формасы – бұл білім алушылар арасында тікелей өзара әрекеттесу және мұғалімнің олардың іс-әрекетін жанама басқаруы жүзеге асырылатын білім беруді ұйымдастырудың дербес формасы. Сондықтан да химия пәнін оқыту процесінде жаңа материалды оқуда, алған білімдерін жалпылау және жүйелеуде, практикалық жұмыстарды жүргізуде топтық оқыту технологиясы кеңінен қолданылады. Топтық оқытуды пайдалана отырып сабақты ұйымдастырудың келесі негізгі кезеңдерін ажыратамыз:

- оқушылардың дайындығы мен коммуникативті дағдыларының әртүрлі деңгейлері бар топтар құру;
- сабақтың мақсаты мен оқу міндеттерін қою: әр топқа бағалау парағы, инструктивті карта, жұмыс парақтары, үлестірмелі материалдар, құрал-жабдықтар мен реактивтер беріледі. Сабаққа дайындық кезінде оқу материалы блоктарға бөлінеді, олардың саны топтардың санына сәйкес келуі керек.

- тапсырманы орындау, жаңа білім бойынша ауызша есеп құрастыру, тірек-сызба, модельдер дайындау, кластер толтыру, теориялық материалды сурет түрінде беру, т.б. Топта бірлесіп жұмыс жасай отырып, оқушылар белгілі бір блокты тапсырмаларды орындайды, даулы мәселелерді талқылайды. Бұл кезеңдегі маңызды фактор - топтағы барлық қатысушылардың тапсырмаларды талқылауға және орындауға қатысу керектігінде. Осы талқылаулар барысында топ мүшелерінің әрқайсысы оқытылатын материалды игеріп, тапсырмамен жұмыс істеу, есеп құжатын және жауапты құрастыру кезінде бекітеді.

- жауаптарды бақылау және түзету топтың қаншалықты бірқалыпты жұмыс істегенін және сыныптастарына материалды қолжетімді түрде түсіндіре алғанын анықтауға мүмкіндік береді. Жауап беру кезінде білім алушылар оқытушы дайындаған слайдтарды пайдаланады, кластерді, сызбаларды толтырады. Нәтижелерді таныстыру кезінде әрбір топтың басты міндеті зерттелетін тақырыптың жалпы бейнесін қалыптастыру үшін тірек сызба жасау болып табылады.

- қорытындылау және рефлексия кезең-кезеңімен жүзеге асырылады: әр топ ұсынылған критерийлер бойынша өзін-өзі бағалау парағын толтырады, ал мұғалім тексеру үшін конспект жинап, сабаққа жалпы баға қояды. Рефлексия барысында оқушылар әр топтың жұмысындағы жағымды және жағымсыз жақтарын, тапсырманы орындауда қандай қиындықтарға тап болғанын және т.б. көңілі толмаған бөліктерін көрсетеді. Химия сабағымызда топтық жұмысты практикалық ұйымдастырудың бірнеше мысалдарына тоқталайық.

Топтық оқыту технологиясы бойынша химия сабағын өткізу тәжірибесінен 11-сыныптағы «Фенол. Көмір» тақырыбын алсақ, материал алдын ала блоктарға бөлінеді: фенолдың табиғи көздері және оны өңдеу әдістері; фенолдың құрылымы, физикалық қасиеттері және адам ағзасына әсері; фенолдың химиялық қасиеттерінің ерекшеліктерін; фенолды қолдану; сапалық реакцияны қолдану арқылы берілген үлгілердегі фенолды практикалық анықтау. Баяндама ретінде әр топқа зерттелетін теориялық мәселе бойынша ауызша жауап беріп, негізгі ойларды сурет түрінде, схемалық түрде көрсету тапсырылды.

11-сыныпта «Органикалық қосылыстарды анықтау» практикалық жұмысты орындау барысында өзара оқыту арқылы практикалық тапсырмаларды орындауға қажетті теориялық материалды қайталау ұйымдастырылды. Әр топқа берілген үлгілердегі органикалық қосылыстарды анықтауға арналған тәжірибелік есептерді теориялық тұрғыдан шешу ұсынылды. Әрі қарай топтарды қайта құру арқылы әр топтан бір оқушы басқа топтарға ауысып, өздерінің эксперименттік есептерінің шешімін түсіндірді. Кейінірек теориялық блок бойынша жұмыс жасағаннан кейін әр топ тәжірибелік түрде эксперименттік есептерді шығаруға кірісті. Тәжірибелі кадет-тьютор топпен жұмысты бақылап, түзетіп отырды.

Білімді жалпылау және жүйелеу сабақтарында топтық жұмыс түрі барлық оқушыларды жұмысқа жұмылдырып, өзара жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Органикалық химия курсының қорытынды сабағында келесі тапсырманы ұсынамын: 25 минут ішінде барлық тақырыптар бойынша 15 сұрақ-тапсырманы орындап, содан кейін басқа топтардың сұрақтарымен алмасып, жауап беру. Сұрақтар бойынша рефлексия жүргізу. Бұл тапсырма бірлескен жұмысқа ықпал етеді, танымдық және шығармашылық белсенділікті ынталандырады.

Осылайша, топтық жұмыс түрлерін пайдалана отырып, сабақты ұйымдастыру материалды жан-жақты қарастыруға ықпал етеді, оқу материалының қолжетімділігін қамтамасыз етеді, оқушылардың жоғары позитивті ынтасын сақтауға көмектеседі, олардың есте сақтауын, логикалық ойлауын дамытуға, оқушылардың қалыптасуына ықпал етеді, коммуникативтік қабілеттерді, оқу белсенділігін және оқу үдерісін өзін-өзі ұйымдастыру мен өзара оқытуды арттыруға әкеледі.

Қорытындылай келе, қазіргі білім беру жүйесінің мәселелерін шешуде және оқу-тәрбие үрдісінің сапасын арттыруда топтық технологияны қолдану ең орынды екенін атап өткен жөн.

Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданы, Шетпе кенті
“Б.Жұмалиев атындағы жалпы білім беретін мектеп” коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Кунхожаева Жазира Исатайқызы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ТЫҢДАҢЫЗ, ҮЙРЕНІҢІЗ ЖӘНЕ СӨЙЛЕҢІЗ (LISTEN, LEARN AND TEACH ENGLISH)

Аннотация: мақалада ағылшын тілін оқыту барысында подкастингті қолданудың маңызы мен тиімділігі қарастырылған. Оқушылардың тыңдау дағдыларын дамыту, сөйлеу мен жазу дағдыларын жетілдіру, ақпараттық-коммуникативтік технологияларды тиімді пайдалану мәселелері талқыланған. Подкасттар оқушылардың тіл үйрену мотивациясын арттырып, білім беру процесіне жаңаша көзқарас ұсынады. Мақалада ағылшын тілін оқытуда подкасттарды пайдалану арқылы оқушылардың оқу нәтижелерін жақсарту, мәдениетаралық түсініктерді дамыту және тілдік дағдыларды бекіту жолдары ұсынылған.

Кілт сөздер: ағылшын тілі, подкастинг, тыңдау дағдылары, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, сөйлеу дағдылары, оқу процесі, мәдениетаралық түсінік, білім беру әдістері.

Соңғы онжылдықтарда білім беру мақсаттары мен тәсілдеріне деген көзқарас түбегейлі өзгерді. Бұрын білім мен дағдылар тек мектепті бітіргеннен кейінгі кезеңдерде ғана қолданылып, оқушылардың тек академиялық нәтижелеріне көңіл бөлінсе, қазіргі таңда білім мен дағдыларды тек оқушылардың сабақта меңгеруі ғана емес, сонымен қатар оларды болашақта кәсіби қызметте және күнделікті өмірде тиімді қолдануы маңызды болып табылады. Бұл тұжырымдама, әсіресе ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың білім беру процесіне енгізілуімен, оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамытудың маңызды құралы ретінде ағылшын тілін үйренуге жаңа мүмкіндіктер ашады.

Ағылшын тілін үйрену тек тілдік білімді меңгеруден тұрмайды, ол ақпараттық қоғамда белсенді қатысуға қажетті дағдыларды қалыптастыруға бағытталған кешенді процесс болып табылады. Бұл тұжырымдамада тіл үйренушілердің алған білімін болашақта өз жұмысында, күнделікті өмірінде және қоғамда тиімді пайдалану үшін, ағылшын тілін үйрету мен оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңызы зор.

Ағылшын тілін үйрену барысында тыңдау қабілетін дамыту үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Әсіресе, подкасттар мен аудио материалдар ағылшын тілін тыңдаудың керемет құралы болып табылады. Бұл технология оқушыларға ағылшын тіліндегі сөздердің дұрыс айтылуын, сөйлемдер құрылымын және күнделікті қарым-қатынаста қолданылатын сөздерді тыңдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, подкасттар түрлі тақырыптарды қамтитыны үшін, олар оқушылардың әлемге деген көзқарасын кеңейтеді, мәдени және әлеуметтік білімдерін арттырады.

Подкасттарды оқу барысында оқушылар тек тілдік білімдерін жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар тыңдау дағдысын дамыту арқылы ақпаратты қабылдау мен түсіну қабілеттерін де жақсартады. Бұл әдіс оқушылардың ағылшын тіліндегі контекстер мен құрылымдарды жақсы түсінуіне мүмкіндік береді, ал заманауи технологиялар мен онлайн ресурстар арқылы тыңдаған материалдар олардың болашақта кәсіби және жеке өмірде тілдік дағдыларын қолдануға дайындайды.

Подкастинг — бұл ғаламтор желісінде дыбыстық немесе бейнемазмұнды құру және тарату әдісі. Бұл формат арқылы дайындалған аудио файлдар тыңдаушыға кез келген уақытта тыңдауға мүмкіндік

береді. Подкасттардың басты ерекшелігі — олар оқушыларға әр түрлі екпін, ырғақ және сөйлеу ерекшеліктері бар заманауи мәтіндерді тыңдау мүмкіндігін ұсынады.

Подкасттарды білім беру мақсатында қолданудың негізгі міндеті — тыңдау дағдыларын дамыту. Тыңдау тек сөйлеу әрекетінің бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар сөйлеуді үйретудің маңызды құралы болып табылады. Подкасттар арқылы оқушылар тыңдау қабілетін жетілдіреді, себебі олар әр түрлі мәтіндерді тыңдай отырып, тілдің дыбыстық ерекшеліктерін және сөйлеу мәнерлерін меңгереді.

Подкаст жасау барысында оқушылар тек тыңдау дағдыларын ғана емес, сондай-ақ сөйлеу дағдыларын да дамытады. Олар монологтық мәтіндер құрып, оларды аудио түрінде жазып, әр түрлі тақырыптар бойынша өз ойларын айтады. Бұл процесс балалардың шығармашылық ойлауын жетілдіріп, оларды коммуникативтік дағдыларға үйретеді.

Подкастингтің білім беру процесіндегі артықшылықтары зор. Зерттеулерге сәйкес, подкасттарды қолдану оқу материалдарын түсінуді жеңілдетіп, оқушылардың білімін жақсартуға септігін тигізеді. Оқушыларға өздерінің оқу қарқынын таңдау мүмкіндігі беріліп, олар материалды қайталап тыңдай алады, бұл олардың оқу нәтижелеріне оң әсер етеді. Сонымен қатар, подкасттар қашықтықтан оқытуды қолдауға және үлгерімі төмен оқушылардың оқу сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Тыңдау дағдыларын дамыту процесі оқу-білім беру подкасттарын тыңдау арқылы жүзеге асырылады. Бұл жұмыс түрі барысында оқушылар аудио мәтіннің мақсатын, тақырыбын және логикасын түсінуді үйренеді, сондай-ақ фактілер мен оқиғалардың өзара байланысын анықтап, сөйлеушінің осы тақырыпқа қатынасын белгілейді. Сонымен қатар, олар өз пікірін білдіріп, тыңдалған мәтіндер негізінде талқылаулар жүргізеді. Подкастинг жүйесі әр түрлі тәсілдермен жүзеге асырылуы мүмкін, мысалы, оқушыларға үй тапсырмасы ретінде аудио мәтіндерді тыңдап, сыныпта талқылау немесе топтық және жұптық талқылау форматында жұмыс істеу.

Ағылшын тілі сабақтарында подкасттармен жұмыс істеу әдісі мынадай кезеңдерден тұрады: мәтінге дейінгі (pre-listening activities), мәтіндік (while-listening activities) және мәтіннен кейінгі (post-listening activities) кезеңдер.

Алдымен, оқушылар подкасттың тақырыбына байланысты белгілі бір сұрақтарды талқылайды. Мұғалім сол сұрақты тереңірек қарастыру үшін подкаст тыңдауды ұсынады және тыңдау үшін қажетті сөздер мен сөз тіркестерін түсіндіреді. Сонымен қатар, оқушыларға подкасттың мазмұнын бейнелейтін фотосуреттер немесе сызбалар ұсынылуы мүмкін.

Подкаст тыңдалатын уақытта, оқушыларға белгілі бір тапсырмалар беріледі. Бұл тапсырмалар мәтінмен танысудан кейін орындалады, және оқушыларға подкастты тыңдау үшін арнайы нұсқаулар беріледі. Мұғалім оқушыларға ағылшын тіліндегі мәтінді тыңдаған кезде әр дыбысты немесе сөзді тыңдауға емес, жалпы мағынаны түсінуге баса назар аударуға кеңес береді. Осылайша, оқушылардың жалпы мағынаны түсінуі мен қабылдауы жеңілдейді.

Подкасттарды пайдалану ағылшын тілін оқытудың тиімді құралы болып табылады, себебі ол оқушыларға тыңдау дағдыларын дамытуға, олардың сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге және тілдік сауаттылықты арттыруға көмектеседі.

Екінші кезеңде (while-listening) оқушылар мұғалім алдын ала анықтаған қажетті жаттығуларды орындайды. Бұл кезеңде тыңдаған материалға қатысты сұрақтар мен тапсырмалар беріледі. Оқушылар подкастты тыңдай отырып, келесі тапсырмаларды орындауы мүмкін:

1. **Мазмұнды түсіну** – оқушылар тыңдаған материалдың негізгі ойы мен тақырыбын анықтауға тырысады. Бұл тапсырма тыңдалған мәтіннің логикасы мен құрылымын түсінуге көмектеседі.

2. **Негізгі ақпаратты шығару** – оқушылар подкасттың негізгі ақпаратын қысқаша жазып алуы немесе талқылауы керек. Бұл тапсырма материалдың маңызды бөліктерін ерекшелеуге және түсінуге мүмкіндік береді.

3. **Тілдік құрылымдарды анықтау** – оқушылар тыңдаған мәтіннен белгілі бір грамматикалық құрылымдар мен лексикалық бірліктерді табуға тырысады. Мысалы, сөз тіркестері, уақытша формалар немесе белгілі бір сөздер мен фразалар.

4. **Дәлелдер мен мысалдар келтіру** – оқушылар тыңдалған материал бойынша дәлелдер келтіріп, өз ойларын негіздей алады. Бұл тапсырма пікірталас дағдыларын дамытуға және сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

5. **Толықтыру және тексеру** – кейде оқушыларға подкасттың кейбір жерлерін тыңдап, толықтыру жасау немесе жіберілген қателерді анықтау тапсырмасы беріледі. Бұл тапсырма мәтінді тереңірек түсінуге және талдауға мүмкіндік береді.

Осылайша, **while-listening** кезеңі тыңдалған мәтінге қатысты нақты әрекеттерді орындауға және ақпаратты дұрыс қабылдап, оны талдауға бағытталған.

Әдетте, бір тыңдау бір жаттығуды орындауға арналған, бұл бірнеше тапсырмаларды шешуге назар аударудың алдын алады. Мұғалім оқушылардың тілдік деңгейіне, дайындығына және қызығушылықтарына сәйкес келетін жаттығуларды таңдай алады.

Подкастпен жұмыс істеудің үшінші кезеңінде (post-listening) мұғалім, ең алдымен, оқушылардың жалпы мазмұнын қаншалықты түсінгеніне қызығушылық танытады және подкаст мәтініндегі бос орындарды толтыру және қалпына келтіру жаттығуларын тексеруге кіріседі, бұл аудиоматериалмен кейінгі жұмысқа қажетті ауысу.

Аудиоматериалмен жұмыс істеудің соңғы кезеңінде оқушыларға тыңдалған материалдың тақырыбын, оның мазмұнын ашатын сұрақтарды ойлап табу, сюжеттің ықтимал жалғасын сипаттау, әртүрлі себептермен өз пікірін білдіру, кейіпкердің жеке басын сипаттау және т.б. талқылауды жұпта, шағын топтарда немесе бүкіл сыныпта ұйымдастыруға болады.

Осылайша, ағылшын тілін оқытуда подкастингті қолдану оқушылардың тыңдау дағдыларын дамытуға, олардың сөйлеу және жазу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Подкасттар оқу процесінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушыларды қызықтырып, олардың мотивациясын арттырады. Бұл әдіс арқылы оқушылар лексикалық-грамматикалық материалды бекіту және өз пікірлерін еркін білдіру дағдыларын игереді. Сонымен қатар, подкаст тыңдау арқылы ағылшын тіліндегі мәдениетке, өмір салтына деген қызығушылықтарын оятып, тыңдалған материалды талқылау мен жұмыс жасау дағдыларын да

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Бәйдібек би ауылы
"Нұршуақ" бөбекжай балабақшасы
Тәрбиеші
Арықбаева Назгул Махаббатовна

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі балалардың ақыл-ой, адамгершілік және эстетикалық тәрбие беру мәселелері қарастырылған. Балалардың дүниетанымын кеңейту және танымдық қызығушылықтарын арттыру мақсатында ауыз әдебиетін, әсіресе халықтық және әдеби ертегілерді пайдалану, олардың дамуындағы рөлі талданған. Халық ертегілері баланың шындыққа деген оң көзқарасын қалыптастырып, көркемдік-шығармашылық белсенділігін дамытудың тиімді құралы ретінде көрсетілген. Ертегілер балалардың эмоциялық және интеллектуалдық дамуына ықпал етіп, олардың рухани байлығын арттырады. Мақалада сондай-ақ қазақ халық ертегілерінің тәрбиелік әлеуеті мен балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы маңыздылығы да айқындалған.

Кілт сөздер: халық ауыз әдебиеті, ертегілер, көркемдік-шығармашылық, танымдық қызығушылық, балалардың дамуы, адамгершілік тәрбие, эстетикалық тәрбие, ұлттық мәдениет.

Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардың ақыл-ой, адамгершілік және эстетикалық тәрбие беру, сондай-ақ жалпы дүниетанымы мен танымдық қызығушылықтарын кеңейту

мақсатында ауыз әдебиетін, негізінен халықтық және әдеби ертегі шығармашылығын пайдалану, олардың дамуы мен өзін-өзі дамытуға, балалардың көркемдік және шығармашылық белсенділігін дамытуға көп ықпал етеді.

«Ұлы өнер әрқашан мифтен, ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан бейсаналық символизация процесінен шабыттанды және адам рухының алғашқы көрінісі ретінде болашақта барлық шығармашылықтың тамыры болып қала береді». Көңілді мазмұн, кейіпкерлердің жарқындығы, қиялдың шындықпен үйлесуі, тілдің бейнелілігі балаларға үлкен эмоционалды әсер етеді. Жануарлардың мінез-құлқын бейнелеу, олардың географиялық орнын хабарлау ертегі балалардың танымдық мағынасын байытады. Ол ғылым мен техниканың жетістіктерін фантастикалық түрде күтеді, балалардың ойлауын белсендіреді, ізденімпаздықты оятады. Өз кейіпкерлерін жақсылық күштері әдетте зұлымдық күштерін жеңетін белгілі бір қарым-қатынастарға орналастыру арқылы ол балалардың шындыққа деген оң көзқарасын қалыптастырады.

Халық өмірін, өнерін, туған табиғатын, халық ертегілері мен эпостық әңгімелерінің әдемі де әсем әлемін қозғау балаларға көркемдік-шығармашылық іс-әрекетте өз тақырыбын табуға көмектеседі. Қазақ халық өнерінің әуезді сұлулығын өз шығармашылығында таныту – бала мен мұғалімнің алдына қойған міндеті. Халық шығармашылығы – қазіргі мәдениеттің іргетасы, адамгершілік күш пен руханияттың қайнар көзі. «Фольклор» сөзі ағылшын тілінен сөзбе-сөз аударғанда халық даналығы дегенді білдіреді. Фольклор – халық жасаған және бұқара арасында өмір сүретін, олардың еңбек қызметін, қоғамдық-тұрмыстық салтын, табиғатын, культі мен наным-сенімдерін көрсететін поэзия. Бұл адам сөйлеуінің қалыптасу процесінде пайда болған ауызша, сөздік көркем шығармашылық.

Балалардың шығармашылығы еліктеуге негізделген, ол баланың дамуының, атап айтқанда, оның көркемдік және шығармашылық қабілеттерінің маңызды факторы ретінде қызмет етеді. Мектепке дейінгі жаста баланың көркемдік-шығармашылық іс-әрекетінің негізі қаланады, ол оны жоспарлау және жүзеге асыру қабілетінің дамуында, білімі мен идеясын ұштастыра білуінде, сезімін шынайы жеткізуде көрінеді. Балаларды қазақ ауыз әдебиеті шығармаларымен таныстыруда даладағы қазақ ойындары, ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен айтыстар (ақын-жыраулардың жыр мүшәйралары) қолданылады.

Демек, барлық фольклорлық жанрлардың ішінде ертегі – балалардың ең сүйікті жанры. Ертегілер болмыстың қуанышпен қабылдануын, абыройын қорғай білген адал адамның тағдырын білдіреді. Ертегі балаларды қатыгездікке бағынбауға, қиындық туындағанда берілмеуге, қиыншылықтармен батыл күресуге, оларды жеңуге үйретеді.

Жануарлар туралы ертегілердің антропоморфизммен ерекшеленуі, яғни жануарларға адам сияқты ойлау, сөйлеу, әрекет ету қабілетін беру эмоционалды әсерді күшейтеді.

Балаларды халықтың мәдениетімен таныстыратын, олардың ойын, сезімін, мұратын жеткізетін, өмір туралы ой-өрісін кеңейтіп, балалардың қуанышына бөлейтін - ертегі. Ертегінің жарқын, нақты тілі тыңдаушылардың сөздік қорын байытады. Жұмыс тәжірибесінде ертегілер балаға мұғалімнің мәнерлеп оқуы немесе әңгімелеуі, сонымен қатар балалар қатысатын сахналық қойылымдар ұйымдастыру арқылы бейнеленген кейіпкерлерге эмоционалдық түрленуіне кең мүмкіндік алады.

«Ауызша мәдениетті қабылдау ұжымдық сипатқа ие және ұжымдыққа психологиялық және эстетикалық серпін береді. Ауыз әдебиеті – адамдарды біріктірудің, олардың көңіл-күй бірлігін қамтамасыз ететін неғұрлым тиімді құрал, бытыраңқылықты жеңудің, әрбір адамның рухани дүниесін дара оқшаулаудың құралы». Ол жоғары көңіл-күйді, жағымды көзқарасты, шабыт пен шығармашылық белсенділікке табиғи қажеттілікті алуға ықпал етеді.

Балалардың көркемдік-шығармашылық іс-әрекетін халық ертегілері арқылы дамыту – балалардың шығармашылық әлеуетін өзектендірудің ең жақсы тәсілі, дүниені көркемдік-бейнелі түрде тану негізі мен әдісі. Балалардың көркем шығармашылығы айналадағы шындыққа жоғары назар аударудан басталып, жарқын әсерлерге, бейнелерге, тәжірибелерге, ассоциативті қиялға негізделген өз туындыларын жасау қажеттілігін тудырады.

Халық ертегілері арқылы көркемдік-шығармашылық белсенділікті дамытудың мазмұнын таңдау критерийлері: қазақ халқының дәстүрлі мәдениетіне негізделген халық педагогикасының идеялары; моральдық аспект; балалар мен балалардың жас ерекшеліктерін; көптеген нұсқалары бар шығармашылық сипаттағы логикалық тізбектерді толықтыру және дамыту мүмкіндігі; шығармашылықта күтпеген және стереотиптік емес ұқсастықтар мен ассоциацияларды дамыту.

Шығармашылық топтарға арналған кешенді тапсырмалар, эксперименттік оқу бағдарламалары, сабақ әзірлеу, сахналық қойылымдардың сценарийлері және т.б., яғни балаларды олардың

шығармашылық әрекетіне ықпал ететін көркемдік және шығармашылық іс-әрекетке қосуға бағытталған оқу сабақтарын ұйымдастыруға арналған барлық дидактикалық материалдар әзірленді.

Балалардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін халық ертегілерінің тартымдылығы мынада:

а) ертегілерде әрбір баланың басынан өткеретін жағдайлар мен мәселелер (кедергілерді жеңу, ата-анасынан айырылу, таңдау жасау қажеттілігі);

ә) ертегінің басты кейіпкері – ұжымдық бейне, ал бала онымен оңай танылады, ертегі оқиғасына қосылады, өзін кейіпкер ретінде сезінеді;

б) ертегіде, әдетте, баланың «өмір сүруге», эмоционалдық өңдеуге, «сәйкестендіруге» және шынайы өмірге көшуге мүмкіндігі бар әртүрлі жағдайларда мінез-құлықтың көптеген үлгілері бар.

Тыңдау, оқу процесінде ертегілер кейіпкерлерге эмпатия бере отырып, балалар мінез-құлық мотивтерін, сезімдерін түсінуге үйренеді, мінез-құлықтың басқа ықтимал тәсілдері туралы түсінік алады, жеке эмоцияларды көрсетуге ғана емес, сонымен қатар оларды басқа адамдардың эмоцияларымен салыстыруға мүмкіндік алады. Эмоциялар мен тәжірибелердің толықтығы балалардан оларды әңгіме, поэзия, ән айту, би, суреттер, сахнадағы ертегі кейіпкерлерінің бейнесі түрінде көрсетуді талап етеді.

«Қазақтың батырлар жырлары» көптеген ғасырлар бойы халықтар арасында монументалды поэтикалық жыр түрінде өмір сүрді, оның әуезді ырғағы прозалық шегіністермен астасып жатты.

Қазақ батырлардың рухы, олардың аңыз-әңгімелерде жырланған тектілігі, күш-қуаты мен ақыл-парасаты тірілердің көшпелі қосын мәңгілік серік етіп, киелі жер-су кеңістігін күзетіп, ұрпақтарының тыныштығын сақтайды деп киелі сенген.

Қазақтың батырлық аңыздары, «Ер Тарғын», «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр», «Қамбар батыр», «Ер Төстік», «Керқұла атты Кендебай», «Қайым батыр» және т.б. балалардың ең сүйікті аңыздары, халықтың ұлттық нақышын, жауынгерлік рухын, ата-бабасының жерін қорғауға деген берік ниетін жеткізеді.

Тұрмыстық ертегілер басты кейіпкерлердің керемет әрекеттерімен байланысты. Оларда қарапайым адам өзінің тапқырлығымен, моральдық төзімділігімен қарсыластарынан басым түседі. Бұл ертегілер күнделікті істер мен отбасылық қарым-қатынастар туралы әңгімелейді, адам болмысының адамгершілік аспектілерінен хабардар етеді. Мұндай ертегілердің сюжетіне афоризмдерді, халық даналығын, мақал-мәтелдерді өрнектеп салуға болады. Ертегі кейіпкерлері жұмбақтарды тауып, шындықты байқампаздықпен ашады, дауларды әділ шешіп, жақсы кеңес береді, тапқырлықпен жарысады. Бұл ертегілер даналық пен ақылдың әділетсіздіктен артықшылығын көрсетеді.

Адамгершілік қарым-қатынас туралы ертегілерде бақытты өмір жолындағы кедергілерді жеңу, әділдік пен берекеге жету туралы әңгімелер жетекші орын алады. Басты кейіпкерлер батыл әрекеттер жасайды, ал қарсыластар патша мен сарбаз, бай мен кедей, саудагер мен қаңғыбас, молда мен қарапайым халық т.б. болуы мүмкін. Ертегінің оқиға желісіндегі тартымды шиеленіс сынақтардың сәтті нәтижесін, қуғынға ұшыраған адамның келеңсіз оқиғаларын баяндау арқылы жүзеге асады. Ертегілер мен нақыл сөздерде жоғары адамгершілік қасиеттер (еңбекқорлық, мейірімділік, үнемшілдік, үлкенді сыйлау, сөзге адалдық) бекітіледі. Халық даналығы әділетсіздікті, қатыгездікті, алдауды және басқа да құмарлықтарды айыптайды.

Қорытындылай келгенде, халық ертегілерінің тәрбиелік әлеуеті балалардың көркемдік-шығармашылық белсенділігін дамытуға барынша ықпал етеді. «Ертегілер апталығы» мерекесінде жүргізілген жеке және ұжымдық жұмыстар, оң көзқарас, шебер ұйымдастырылған шығармашылық орта, халық өнерінің өкілдерімен кездесулер балаларды көркемдік және шығармашылық жұмысқа ынталандырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Көшерова, М. (2017). Балалар әдебиеті және оның тәрбиелік ролі. Алматы: Білім.
2. Қабылова, Г. Қ. (2019). Қазақ ертегілерінің көркемдік ерекшеліктері. Шымкент: Түркістан баспасы.
3. Герасимова, Т. Л. (2014). Детская литература как средство формирования личности ребенка. Москва: Просвещение.

**Ақтөбе облысы, Мәртөк ауданы, Сарыжар ауылы
Хлебодаровка жалпы білім беретін орта мектебі
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Құдайбергенова Нұрсезім Құдайбергенқызы**

ЖАҢАШЫЛДЫҚҚА ҰМТЫЛУ-ОҚУ МЕН ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ МАҚСАТЫ

Жаңартылған білім беру мазмұны – жаңалыққа ұмтылу, білімге деген жаңаша көзқарас. Иә, ХХІ ғасырдың бет-бейнесі біліммен өлшенбек. Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күдіретті күш тек білімде. Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы оның білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына тікелей байланысты..

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері атап көрсетілген. Ендеше, мұғалімге, яғни бізге қойылар талап өзгеше. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдарының, әрбір мұғалімінің күнделікті ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды.

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйрену керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген тәрізді негізгі сұрақтар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда пайдаланылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Оқу бағдарламалары мен оқу жоспарлары белгілі бір пән және сынып аясында білім алушылардың нені оқып, нені үйрену қажет екендігін айқындау үшін қолданылады. Сонымен қатар, жекеленген пәнді оқыту мазмұнына қысқаша шолу ұсына отырып, бұл құжаттар мүдделі талаптарға оқушылардың белгілі сынып аясында оқу бағдарламасы бойынша жалпы түсінік алуына, белгілі бір сыныпта оқушылардың қандай білім, білік, тәжірибе жинақтайтынын анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалім әрбір кезеңде қолданатын оқыту үлгілеріне (жеке, жұптық, топтық, бүкіл сыныптық), оқытудың әдіс-тәсілдеріне мән беруі керек, себебі белсенді сабақта мұғалім мен білім алушының атқаратын қызметі мен іс-әрекеттерінде үлкен өзгеріс бар; сабақты жоспарлағанда мұғалім педагогикалық іс-әрекетінің мазмұнын анық көрсетеді, яғни өзінің және білім алушыларының орындайтын әрекеттерін ашып көрсетеді. Белсенді сабақта білім алушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс табады. Оқу мақсаттары нені оқып-білу және нені бағалай алу керектігін көрсетеді. Егер нәтижесінде неге қол жеткізуіміз керектігін білмесек, оқу мен оқытудың табыстылығын бағалау да мүмкін емес. Бағалау критерийлері оқу мақсатына жетуге бағытталған қадамдар ретінде қарастырылады. Бағалау критерийлерін нақты анықтамай қалыптастырушы бағалауды тиімді жүргізу мүмкін емес. Жаңаша білім беру жүйесінде белсенді оқытудың әдістері жеке тұлғаның қалыптасуында маңызы зор. Оқытудың белсенді әдістері-оқу материалын игеру үдерісінде білім алушыларды белсенді ойлау және практикалық әрекетке итермелейтін әдістер. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімді баяндауына, оларды есте сақтауы мен қайта жаңғыртуына емес, білім алушылардың белсенді ойлау және практикалық әрекет үдерісінде өз бетінше білімдер мен біліктерді меңгеруіне бағытталған әдістер жүйесін пайдалануды білдіреді.

Білім алушылардың қажеттілігін қанағаттандыру тәсілінде білім алушылардың оқуға қолдау көрсету мақсатында тексеру және кері байланыс ұсынылады. Яғни, уәжді және өзін-өзі бағалау деңгейін арттыра отырып қай бағытта оқыту керектігі анықталады. Сонымен бірге білім алушылардың өз жұмысын жақсартуына мүмкіндік беріп, білім алушылардың барынша тиімді оқу жолдарын түсінуіне көмектеседі.

Қорыта айтқанда, сабақта тиімді әдіс-тәсілдерді тиімді қолдансақ, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алып, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттерінің қалыптастыруға ықпал етеміз. Білім алушылар бойына мейірімділік, бір-біріне деген сенімділік қасиеттерін ұялата аламыз, себебі олар топпен жұмыс жасағанда бірлесіп жасауға үйренеді, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артады.

Міржақып Дулатовтың «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт-оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз-оқу. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты — бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп — үйрететін орта, оның жүрегі — мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс — оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау — әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Сондықтан да, Жаңашыл ұстаз — дарынды шәкіртіміз көбейе берсін!

**Түркістан облысының білім басқармасының Түлкібас ауданының білім бөлімінің
"Жамбыл атындағы жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Математика пәні мұғалімі
Садық Арай Әбдіманапқызы**

«ОЙЛЫ БОЛСАҢ ОЗЫП КӨР» АТТЫ ЗИЯТКЕРЛІК САЙЫСЫ

5 «а»-5 «ә» сыныптар арасында өтетін зияткерлік сайыс

Күні: 17.02.2025

Өтетін уақыты: 15:00

Іс-шараның мақсаты: Оқушының интеллектуалды ойлау қабілетін дамыту, ізденуге, тез ойлануға, алғырлыққа, тапқырлыққа баулу.

Күтілетін нәтиже: Оқушылар көптеген тың мәліметтер алады.

Ережесі:

Сайысқа 2 топ қатысады

Топ аттары:

- 1. Таныстыру. Әр топ өздерін таныстырады**
- 2. «Бәйге» әр-түрлі тақырыпты қамтитын сұрақтар болады**
- 3. Мақал – мәтелді жалғастыр.....**
- 4. «Ұшқыр ой**
- 5. «Сөз ойла ,тез ойла»бір сөзден бірнеше жаңа сөз жасау**

Жүргізуші:

Нұрлы үмітпен арқалаған арқаға

Жан сәулесін тарататын баршаға

Шын пейілмен құрметімізді көрсетіп

Сайыскерлерді шақырайық ортаға

Армысыздар ұстаздар мен оқушылар! 5а-5ә сыныптарының арасында өтетін «Ойлы болсаң, озып көр» деп аталатын зияткерлік сайысымызға қош келдіңіздер!

Сайысымыз 5 кезеңнен тұрады:

- 1.Таныстыру. Әр топ өздерін таныстырады**
- 2.«Бәйге» әр-түрлі тақырыпты қамтитын сұрақтар болады**
- 3.Мақал – мәтелді жалғастыр.....**

4.«Ұшқыр ой

5. «Сөз ойла, тез ойла»

Білекті бірді жығады,

Білімді мыңды жығады.- дей отырып бүгінгі сайысымыздың әділ-қазы алқаларымен таныса отырайық.

-Енді сайысқа қатысушылар өздерін таныстырып өтсе.

Топтар өздерін таныстырады:

Білімнің ұшқырлығын танытатын

« бәйге» турда сайыскер жаңылмағын

Уақыт деген зымырап өтіп кетер

Асып, тасып, асықпа, қалыспағын- деп бәйге турын бастаймыз!

1 топ:

1.Екі ақынның арасындағы сөз жарыс /Айтыс/

2.Бір нәрсені немесе оқиғаны күшейтіп,үлкейтіп айту/әсірлеу/

3.Адамдар арасындағы қарым –қатынастың ,қимыл-әрекеттің қиындауын / оқиғаның шиеленісуі/

4.Металл мен олардың қоспалары алынатын тау жыныстары/кен/

5.Мыстың мырышпен қосындысы/ жез/

6.Екі не одан да көп түбірден құралған сөздер /Біріккен/

7.Екі сөздің қосарлануынан жасалған сөздер /Қос сөздер/

8.Қазақ тілінде неше септік бар ?/ жеті/

9.Тіктөртбұрыштың ені 6см,ұзындығы 10 см. Ауданы мен периметрі

қанша ? /S-60см² , P-32см./

10.Қиылысқанда төрт тік бұрыш шығатын түзу /перпендикуляр түзу/

11. Жамбыл Жабаевтың туған жылы? 1846

12. 4 қойдың неше аяғы бар? 16 аяғы бар

13. Бір аптада неше минут бар? 10080 минут бар

14.Жамбыл Жабаев кім? Ақын, жазушы, жырау жыршы

15.Қатар тұрған 3 санның қосындысы да, көбейтіндісі де 6-ға тең. Бұл қандай сандар? 1 2 3

2 топқа сұрақтар:

1. Табиғат құбылысын жандандырып , адам сияқты күлдіріп , билетіп,қуантып ,жылатып кейіпте суреттеуді не дейміз ?/Кейіптеу/

2. Күлкіге ,әзіл-сықаққа құрылған шығарма /Сатира/

3. Кейіпкердің ішкі сезімін білдіру үшін өзімен –өзі сөйлескен сөзін не дейміз /монолог/

4. Қазақтың етті ,кұйрықты жүнді өсімтал тұқымының бірі/Еділбай қойы/

5. Майлы ,қоймалжың сұйық затты пайдалы қазба/Мұнай/

6. Екі немесе одан да көп сөзден жасалған сөз /күрделі сөз/

7. Екі немесе одан да көп жай сөйлемнен құралған сөйлем /Құрмалас сөйлем/

8. Етістіктің шақтарын ата /осы шақ,өткен шақ,келер шақ.

9. Ортақ нүктесі жоқ түзулер /параллель

10. Тіктөртбұрыштың ені 4см,ұзындығы 10 см. Ауданы мен периметрі

қанша ? /S-40см² , P-28см./

11.Жамбылдың руы ? Шапырашты руының ішіндегі Екей

13. жамбыл неше жасында өмірден өтті? 99 жасында

14. 50 теңгелік балмұздақтан 1000 теңгеге неше балмұздақ алуға болады? 20

15. 2 апта 5 тәулікте неше тәулік бар?

Қызық болсын бұл сайыс, мақалдың жалғасын табайық:

1. Жеті жұрттың тілін біл; Жеті түрлі білім біл

2. Білекті бірді жығар білімді мыңды жығар

3. Алдыңғы көш қайдан жүрсе соңғы күш сонан жүрер

4. Су ішкен құдығыңа түкірме

5. Жүзден жүйрік..... мыңнан тұлпар

6. Әдепті бала арлы бала..... әдепсіз бала- сорлы бала

7. Бір кісі қазған құдықтан..... мың кісі су ішер

8. Білгенің бір тоғыз..... білмегенің тоқсан тоғыз
 9. Бір елі ауызға екі елі қақпақ
 10. Екі жақсы қас болмас..... екі жаман дос болмас
- 2 топқа:
- 1.Байлық, байлық емес..... бірлік байлық
 2. Бөлінгенді бөрі жейді..... Жарылғынды жау жейді
 3. бірлік бар жерде..... тірлік бар
 4. біріке жүз бытыраңқы..... мыңды алады
 - 5.Ынтымақ қайда болса..... ырыс сонда
 6. досыңды үш күн сынама 3 жыл сына
 - 7.шөлдің қамысы болмайды..... жаманның намысы болмайды
 - 8.қайта жауған қар жаман..... қайта шапқан жау жаман
 9. қалауын тапса қар жанар
 - 10.күшіңе сенбе ісіңе сен

Мәңгі бақи естеи қалар
Ғажайып бір сайыс болсын
Білімдірек шәкірт озар

Қиынырақ сұрақ болсын- дей келесі келесі кезеңіміз «Ұшқыр ой»сайысын бастайық!

Тақтада көрсетілген сандардың артында ұпайына қарай сұрақтар жасырылған. 10 20 30

10 ұпай: Ұзындық өлшем бірліктерін ата

10 ұпай:Қазақстанда неше облыс, неше қала бар? 17 облыс. 3 республикалық қала

10 ұпай: Ең үлкен планета? Юпитер

10 ұпай: 1 километрде қанша метр бар? 1000 метр

10 ұпай:144 саны қай санның квадраты? 12

20 ұпай:Қай жануар жылына 1 рет қана ұйықтайды? Тасбақа

20 ұпай: Қазақстанның ең биік тауы? Хан тәңірі

20 ұпай: 1991 жылы 16 желтоқсанда қандай маңызды оқиға болды? Тәуелсіздік жарияланды

20 ұпай:Олимпиада ойындары неше жылда бір өтеді? 4 жылда

30 ұпай : Қазақ хандығы қай жылы құрылды? 1465 жылы

30 ұпай: Алтын Орда мемлекетінің негізін қалаушы кім? Батый хан

30 ұпай: Әлемдегі ең ұзын өзен? Ертіс өзені

30 ұпай:Бердібек Соқпақбаевтың ең танымал туындысы? Менің атым қожа

30 ұпай: Шахматта ең маңызды фигура қандай? король

Соңғы сайысымыз Сөз ойла , тез ойла

1 топқа-Қарлығаш сөзі

2 топқа- Кітапхана сөзі

Сайыста жеңіс те бар,жеңіліс бар

Қуанып шаттанып,күлу де бар.

Білімдерін тамашалап,отыр қауым,

Сайыста әділқазы тағы да бар. Деп әділ қазылардың әділ шешімін күтейік:

Жетісу облысы, Кербұлақ ауданы, Қосағаш ауылы
“Қосағаш орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен” КММ
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
Токтархан Жандарбек

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯЛАНҒАН ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

Қазіргі таңда мұғалім қызметінің талаптарының бірі және оқу процесін тиімді ұйымдастырудың шарты барлық оқушылардың білімі мен дағдыларын толық игеруін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл оқушылардың даму ерекшеліктерін, олардың қабілеттерін, яғни дифференциацияланған тәсілді ескерусіз мүмкін емес.

Дене шынықтыру сабағын жетілдіру және оның тиімділігін арттыру дифференциацияланған оқыту мәселесін жасамай мүмкін емес. Қазіргі заманғы дене шынықтыру сабағының маңызды талабы-денсаулық жағдайын, дене дамуын, дене шынықтыру дайындығын, психикалық қасиеттерін дамыту ерекшеліктерін ескере отырып, білім алушыларға дифференциацияланған және жеке көзқарасты қамтамасыз ету. Дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыруға дифференциацияланған тәсілді жүзеге асыру мақсатында мектептің барлық оқушылары денсаулық және дене шынықтыру дайындығы деңгейі бойынша үш медициналық топқа бөлінеді – негізгі, дайындық және арнайы медициналық. Бұл топтардағы сабақтар оқу бағдарламаларымен, физикалық жүктемелердің көлемі мен құрылымымен, сондай-ақ оқу материалын игеру деңгейіне қойылатын талаптармен ерекшеленеді. Жалпы дене шынықтыру сабақтарындағы дифференциацияланған тәсіл деп оқушылардың анықталған топтарының әрқайсысына олардың мүмкіндіктеріне қарай нақты көзқарас түсініледі, бұл дене дамуының оңтайлы деңгейіне, дене шынықтыруға, сондай-ақ тиісті білім, білік және дағдылар көлеміне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесінде дифференциацияланған тәсілді ұйымдастыру мәселесі маңызды және өзекті деп танылады. Бұл мәселенің әртүрлі аспектілері бойынша ғылыми әзірлемелер бар, соның арқасында дифференциацияланған тәсілдің негізінде жатқан белгілер айқын болды: денсаулық жағдайы мен физикалық даму деңгейі, дене шынықтыру деңгейі, биологиялық жетілу дәрежесі және балалардың жынысы, жүйке жүйесі мен темперамент қасиеттері. Дұрыс қалып пен арқа мен іш бұлшықеттерін нығайтуға арналған жаттығулар тобындағы бөлім кеңейтілді. Арқанға өрмелеу, тарту және акробатикалық жаттығулар толығымен алынып тасталады. Бағдарламаның оқу материалы оқушылардың дәйекті дайындығын қамтамасыз етуге және сол арқылы дайындық немесе негізгі топқа ауысу үшін жақсы жағдай жасауға арналған.

Дене тәрбиесін дифференциациялау мәселелерін шешуде мектеп оқушыларының дене дайындығының жоғары деңгейіне жету мәселесі маңызды болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, физикалық дайын балалар оқу жүктемелеріне тез бейімделеді, өз білімі мен дағдыларына сенімдірек, оқу іс-әрекетінде жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Демек, мектеп оқушыларының дайындығын ескере отырып, дене шынықтыру бойынша оқу-тәрбие үрдісін дифференциациялау керек.

Дене шынықтыру сабақтарында дифференциацияланған тәсілді ұйымдастыру бойынша әдістер кешені оқу-тәрбие процесін жүргізу үшін өте ұтымды болып табылады.

"Дене шынықтыру" пәні бойынша оқу-тәрбие процесін жетілдіру мақсатында оқушылардың жеке мүмкіндіктерін есепке алу және оқыту процесін дифференциациялау және дене қасиеттерін дамыту негізінде 5-9 сынып оқушыларына дифференциацияланған оқыту әдістемесімен оқу бағдарламасын

өзірленді. Осы бағдарламаға сәйкес дифференциацияланған оқыту әдістемесі келесі міндеттерді шешуді көздейді:

1. Өмірлік маңызды моториканы және дағдыларды үйрету, оларды әр түрлі жағдайларда қолдану.
2. Дене шынықтыру және функционалдық дайындық деңгейін арттыру.
3. Оқушының жеке қабілеттерін дамыту, дене дайындығының әлсіз жақтарын жою.
4. Дене шынықтыру және спорт бойынша гигиена, медицина, қажетті ұғымдар мен теориялық ақпарат саласында білім алу.

5. Дене шынықтырумен өз бетінше айналысу қажеттілігі мен қабілетіне тәрбиелеу, оларды саналы түрде демалу, жаттығу, өнімділікті арттыру мақсатында қолдану.

Оқушының дене тәрбиесін дифференциациялау нәтижесі адамның даралығын қалыптастыру процесіне, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнына, оқыту мен тәрбиелеу технологиясына және сабақ формаларын ұйымдастыруға байланысты. Дене шынықтыру білімін дифференциациялау принциптеріне:

1. Адамның физикалық әлеуетінің табиғи даму принципі.
2. Жас кезеңдерін танудағы әлеуметтену принципі.
3. Дене жаттығуларынан ләззат алу принципі.
4. Білім беру кеңістігінің принципі.

Оқу процесін педагогикалық тұрғыдан дұрыс басқару, сабаққа уақытында түзетулер енгізу, практикалық іс-әрекетте дифференциацияланған тәсілді жүзеге асыру үшін оқушының физикалық дамуын ескеруден басқа, оқушылардың физикалық дайындығын бақылау қажет. Оқушылардың дене дайындығын зерттеу үшін келесі сынақтарды қамтуы мүмкін бағдарламаны құрастыруға болады: орнынан ұзындыққа секіру, допты лақтыру, қол динамометриясы.

Орнынан ұзындыққа секіру. Бұл тапсырма қозғалыс күші мен жылдамдығының дамуын көрсетеді.

Допты лақтыру (1 кг) негізінен қол мен магистраль бұлшықеттері арқылы орындалатын жұмыс кезінде жылдамдық-күш қасиеттерін бағалау үшін қолданылады.

Қол динамометриясы. Қолдың бұлшықет күші динамометрмен анықталады. 1-3 сынып оқушылары үшін бөлу шкаласы 0-ден 30 кг-ға дейін, 4-10 сынып оқушылары үшін шкала 0-ден 90 кг-ға дейін оң және сол қолдың күші бөлек өлшенеді. Дифференциацияланған тәсілді тек сабақта ғана емес, үй тапсырмасын орындау кезінде де қолдануға болады.

Бірінші кезеңде оқушылар тобына үй тапсырмасын құрастырылады. Сабақта осы кезеңде оқытылатын оқу материалына сәйкес өздік жұмыс үшін жаттығуларды таңдалып, үй жұмысы кешендері негізінен жалпы дамытушылық және қозғалыс қасиеттерін дамытуға арналған арнайы жаттығуларды қамттылады. Үй тапсырмасын оқушыларға қолжетімді және олардың үйдегі дайындығына сәйкес келетіндей, түсінікті, нақты, есте сақтауға және реттелетіндей етіп құрастыру шарт.

Келесі кезең үй тапсырмасын оқушылардың өміріне енгізу.

Қорытынды кезең – қорытындылау (бақылау). Қазіргі уақытта адам еңбегін техникандыру, табиғатпен байланыс шындығын жоғалту, дене тәрбиесінің жүйелілігін бұзу, басқа да көптеген факторлардың пайда болуы оқу орындарында дене тәрбиесін қайта қарау немесе жетілдіру, негізсіз ұмытып кету қажеттілігі туындады. Егер тірі ағза кем дегенде шекті жүктемелерді алмаса, ол дамымайды, жақсармайды. Дене шынықтыру сабағында оқушы терлемесе, шаршамаса, ол үшін сабақ бос болды. Сәйкес техникалық спорттық базасы бар дене шынықтыруды оқытудың дифференциацияланған тәсілін практикаға енгізу арқылы оқушы қажетті жүктемені алады, жетілдіре алады. Сонымен қатар, тек осындай сабақтарда ғана мұғалім оқушыларға медициналық және гигиеналық және денсаулыққа байланысты көптеген білім мен дағдыларды бере алады. Бір сөзбен айтқанда, осындай сабақтарда ғана пәннің екінші бөлігі – мәдениетті игеруге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ермаков В. А. Основание и структура педагогической системы дифференцированного физического воспитания // Изв. Тул. гос. ун-та. Сер. Гуманитарные науки. 2012. № 1–2. С. 85–94;
2. Манжелей И.В. Инновации в физическом воспитании: учебное пособие. - Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2010. – 144 с;
3. Лях В. И., Зданевич В. И. Комплексная программа физического воспитания учащихся 1–11 классов. – М.: Просвещение, 2011.

Область Ұлытау, город Сатпаев
КГУ "Школа-гимназия им Бауыржана Момышулы"
Учитель начальных классов
Гирчак Екатерина Валериевна

ПОВЫШЕНИЕ ВНИМАНИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Проблема плохого распределения внимания учащихся и в частности школьников начальных классов достаточно распространена и вызывают беспокойство не только у родителей, но и у педагогов, и у психологов, работающих с детьми.

Значимость сформированности внимания в школьном возрасте имеет большое значение для успешности в учебной деятельности. Новые образовательные стандарты предполагают развитие регулятивных универсальных учебных действий, главным из которых являются именно регуляция внимания. Актуальность проблемы развития внимания школьников начальных классов объясняется увеличением количества школьников, испытывающих трудности в обучении из-за преобладания непроизвольного внимания, низкого уровня устойчивости и концентрации, отсутствия способности концентрироваться на одном предмете, не обращая внимания на отвлекающие факторы.

Внимание-направленность и концентрация сознания человека на каком-либо необходимом или интересующем его предмете, явлении или действии. Особое место в образовательном процессе занимает внимание. В обучении успех начинается с сосредоточения внимания на изучаемом объекте.

Также внимание – это психическое состояние человека, от характеристики которого зависит успешность обучаемости детей младшего школьного возраста.

Необходимым условием знаний является внимание. У школьников оно не обладает большой устойчивостью. Дети не могут длительно сосредотачиваться в силу особенностей их нервной деятельности. В этом возрасте непроизвольное внимание преобладает над произвольным. Однако условия учебной работы требуют направлять и устойчиво сохранять внимание на том, что необходимо усвоить, а не на том, что привлекает внешней необычностью. В результате математического целенаправленного воздействия со стороны учителя, также активности детей уже в младшем школьном возрасте значительно развивается внимание.

Поэтому, ключевым моментом и важнейшим условием развития школьников начальных классов является необходимость развитие его произвольного внимания. Произвольное внимание помогает ребенку воспринимать, запоминать, осознанно понимать материал, действовать и следовать указаниям, понимать, что хочет учитель и действовать инстинктивно. Большой трудностью в обучении детей в начальных классах является низкий уровень развития произвольного внимания. Однако, несмотря на колоссальное количество литературы по данной проблеме, она остается недостаточно разрешенной и исследованной.

От уровня развития произвольного внимания зависит также развитие и формирование других когнитивных процессов, таких как память, мышление и различные интеллектуальные способности. Как бы ни был хорошо оснащен урок наглядными пособиями, как бы ни был он прекрасен по своему содержанию, учитель не достигнет своей цели — усвоения школьниками учебного материала — если он не сможет обеспечить устойчивого внимания учащихся.

Способами развития внимания в ходе занятия являются взаимная беседа, задавание вопросов, коллективное подведение итогов выполненного задания, наблюдение за тем, соответствует ли данное

задание силам ребенка, а приемами, восстанавливающими внимание, являются уточняющие упражнения и игровые моменты во время занятия. Слова в наглядном пособии слишком длинные, вместо этого необходимо разукрасить буквы разными цветами, чтобы сразу прочесть и понять самые важные слова в нем. Чтобы привлечь внимание школьников, лучше постоянно менять предметы или заменять их один за другим. Только тогда будет развиваться устойчивость детского внимания. Считаю, что для развития детского внимания необходимы следующие упражнения:

"Сходства и различия". Учащимся предлагается сравнить различные объекты и понятия. Знакомые школьникам предметы: молоко и вода, корова и лошадь, самолет и поезд (можно представить в виде картинок). Определяются правильные ответы, ошибки, соотношение сходства и различия, доминирующие признаки и т.д.

«Узнай под другим углом». Открытие другого аспекта определенной вещи. Например, спичка не только горит и светится, но и уменьшается в размерах и весе. Учащимся рекомендуется открывать и определять особые свойства простых предметов: полиэтиленового колпачка, пенопласта и др. Принимаются во внимание конкретные ответы, могут быть проанализированы предложения и организованы дебаты.

«В поисках сходства». Упоминается конкретный предмет или явление, например, «вертолет». Вещи, похожие на вертолет, записывают по разным видовым признакам, а также сходные вещи можно записывать, группируя их по свойствам. Например, «птица», «бабочка» (летит, приземляется), «автобус», «поезд» (автомобиль) и т. д. Это задание предназначено для определения свойств предметов и классификации их по признакам.

Коррекционные задания. В коррекционных заданиях ребенку предлагается находить и вычеркивать определенные буквы в печатном тексте. Это основной тип упражнений, в которых ребенок имеет возможность почувствовать, что значит быть внимательным, и развивать состояние внутреннего сосредоточения. Выполнение коррекционных заданий способствует развитию концентрации внимания и самоконтроля при выполнении школьниками письменных работ.

В результате постоянного упражнения внимания учащихся должна развиваться внимательность как черта личности, проявляемая постепенно в разных условиях. А внимательность является предпосылкой появления учащимися сознательной дисциплинированности. Развитие внимания происходит эффективнее, если объем и продолжительность работы, требующей внимания, увеличивается постепенно.

Учителям начальных классов и родителям школьника стоит заниматься формированием у детей навыков и умений произвольной регуляции деятельности. Значимость развития внимания у детей младшего школьного возраста одно из главных регулятивных моментов в воспитании ребенка.

Практика показывает, что ученики начальных классов с большим интересом и старанием относятся к таким занятиям, на которых в качестве специальной учебной задачи ставится формирование внимания, организованности. Хорошо развитые свойства внимания и его организованность являются факторами, непосредственно определяющими успешность обучения в младшем школьном возрасте.

Использованные литературы:

1. Баранова Э. А., Васильева Н. Н. Социально-личностное развитие детей: учебное пособие / Москва : Спутник+, 2015. – 142 с.;
2. Гусева Т. А Психология развития : учебное пособие / Бийск : АГАО им. В. М. Шукшина , 2014. – 138с.;
3. Внимание. - Связь уровня возбуждения и внимания в теории Канемана. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://libsib.ru/obschaya-psichologiya/vnimanie/svyaz-urovnyavozbuzhdeniya-i-vnimaniya-v-teorii-kanemana>. Дата обращения: 12.04.2019.

**Область Ұлытау, город Сатпаев
КГУ "Школа-гимназия им Бауыржана Момышулы"
Учитель начальных классов
Бутова Елена Вячеславовна**

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Социально-экономические изменения, происходящие в современном обществе, в первую очередь влияют на систему образования, стремительное развитие новых технологий и погружение в процесс обучения требуют радикального обновления системы образования.

Педагогические инновационные процессы стали предметом специальных исследований в зарубежных странах на Западе и в Казахстане в последнее десятилетие. Инновационные процессы – комплексное деловое действие, включающее в себя обучение, создание, восприятие, оценку, освоение, применение и распространение педагогической новизны. Только когда эти деловые действия будут внедрены в учебный процесс, оно подлежит инновационному обучению.

Стремительное развитие и интенсивное проникновение новых технологий в учебный процесс последних лет породило необходимость внедрения новых инновационных методов в учебный процесс в начальном образовании, который является основой общего образования. Традиционный метод обучения всегда был основным.

В традиционной системе обучения обмен информацией происходит между двумя подразделами образовательного процесса – учеником и учителем.

Активность учащегося как “Потребителя” будет ограничена в возможности поиска информации, ответов на запросы в книге или другом традиционном учебном средстве.

При традиционном обучении, когда школьникам даются указания со стороны учителя, а ученики остаются в стороне, современные требования к процессу обучения и развитию личности приводят к поиску и применению новых способов и методов обучения в школе. В настоящее время учителя при преподавании математики применяют в своей педагогической деятельности различные методы и формы обучения.

А именно:

- интерактивные методы;
- личностно-ориентированное обучение;
- педагогическое сотрудничество;
- дифференциация и индивидуализация обучения;
- игровые технологии; обучение с использованием информационно-компьютерных технологий.

С появлением средств обучения, используемых на базе компьютерных технологий, в информационное взаимодействие было добавлено еще одно интерактивное средство обучения, и изменилась роль учителя и ученика. В этом случае учитель занимает руководящее, ориентирующее место в процессе обучения, и время, затрачиваемое на предоставление учебной информации, сохраняется. Предоставление основных материалов за меньшее время, прослушивание мыслей каждого учащегося будет иметь возможность их проанализировать.

А учащийся, как “Потребитель”, идет по более сложному пути поиска, получения, обработки и выбора информации, также учащиеся учатся самостоятельно искать мнения, высказывать мнения, общаться друг с другом, задавать вопросы, выслушивать чужое мнение и уважать друг друга, а также при

помощи компьютерных средств обучения осуществляется взаимная и взаимная обратная связь. Интерактивные методы можно применять при решении проблемных ситуаций на дискуссиях, викторинах, внеклассных занятиях.

1). В личностно-ориентированном обучении предоставление различных уровней заданий в соответствии со способностями каждого учащегося. При этом необходимо использовать дидактические материалы, которые развивают самостоятельность, инициативность учащихся, позволяют им самостоятельно решать задания.

2). Педагогическое сотрудничество осуществляется на основе интенсификации и активизации учебной деятельности учащихся. Ученики работают коллективно, и в парах. При этом учащиеся прививают ответственность в работе с коллективом, индивидуальные, парные мыслительные тренировки, запоминание, актуализацию полученных знаний и опыта.

3). При дифференциации и персонализации обучения 75-80% времени учителя тратится на работу с учениками и классом. При дифференцированном обучении: всем учащимся дается одно и то же задание, а время на выполнение задания для начитанного учащегося сокращается; учащимся даются задания разного уровня; всем учащимся будет дано одно и то же задание, а также предоставлен дополнительный материал, который поможет слабым учащимся выполнить задание. В этом случае будет совершенствоваться психологическое мышление учащихся, улучшаться личностные способности каждого ученика, сформируются мыслительные способности.

4). В начальных классах дидактические игры можно применять на всех этапах урока. Через игры можно решать математические задачи, описывать природу, учить слова.

5). Обучение с использованием информационно-компьютерных технологий в настоящее время очень актуально. В последнее время в нашей стране проведена приемлемая работа по этим вопросам.

- обеспечение школ компьютерами нового поколения;
- внедрение аудиовизуальных средств в процесс обучения;
- использование интерактивных досок, проекторов;
- создание электронных учебников;
- проведение семинаров, тренингов и т.п. по развитию учебного процесса.

Наряду с этим существует ряд нерешенных проблем:

1). Неспособность школьных учителей, в том числе учителей начальных классов, использовать новые информационные технологии в обучении;

2). Отсутствуют учебно-методические пособия, учебники, дидактические материалы, составленные на отечественном языке по применению новых информационных технологий в обучении;

3). Учителя не хотят совершенствовать свои знания, они не могут использовать готовые обучающие программы.

Для решений этих проблем, в первую очередь, необходимо провести мероприятия по формированию информационной компетентности школьных учителей (организация для них компьютерных курсов, предоставление информации по новым технологиям обучения, разработка методических пособий, дидактических материалов для учителей и распространение по всем школам).

Использование информационных технологий в обучении дает учителю возможность:

- учитель наглядно организует урок;
- учитель экономит время на подготовку наглядного пособия и имеет возможность использовать его на всех этапах урока;
- создаются благоприятные условия для разъяснения учебного материала.

При этом учитель выполняет следующие функции:

- управляет учебным процессом и организует обучение, планирует свою и изучаемую деятельность, проверяет ход учебного процесса;
- разрабатывает, модернизирует и адаптирует программные средства, предназначенные для обучения, выбирает тексты, формы, таблицы, схемы, рисунки;
- автоматизирует процесс оценки знаний, умений и навыков учащихся;
- разрабатывает задания, вопросы и упражнения для автоматизации проверки знаний;
- анализирует изменения в учебной программе и учебной программе;
- направляет учащихся на личностное развитие.

Таким образом, решение проблем реализации инновационных методов в начальной школе сопряжено с развитием педагогического мастерства учителя начальных классов и выражается в его

умениях совмещать коллективное, групповое и личностное, рациональное и чувственное и требует полного овладения алгоритмом осуществления инновационных методов. Использование инновационных технологий ведет к формированию учебных умений и учащиеся учатся самостоятельно добывать новые знания, работать с информацией, делать выводы и умозаключения, сотрудничать, устанавливать коммуникации.

Использованные литературы:

1. Виситова Л.С. Инновационные методы преподавания в начальной школе / Л.С. Виситова // Образование и воспитание. – 2016. – № 1. – С. 16- 19;
2. Инновационные образовательные технологии и активные методы обучения: методическое пособие / Е.А. Аникушина, О.С. Бобина, А.О. Дмитриев, О.Н. Егорова, Т.А. Калянова, М.Ю. Мамонтова, С.П. Старцева, В.С. Фомин. – Томск: В-Спектр, 2017. – 212 с;
3. Молоков Ю.Г. Информационные технологии в традиционной начальной школе//Начальное образование. 2012. - №2.

**Шығыс Қазақстан облысы, Ұлан ауданы
"Асубұлақ орта мектебі" КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Бидельманова Ардак Аманжоловна**

ОРЫС СЫНЫПТАРЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Барлық уақытта сапалы білім алу мүмкіндігі әр адам үшін басымдықтардың бірі болып табылатыны даусыз факт болып табылады. Қарқынды дамып келе жатқан әлем адамнан жаңа идеяларды, міндеттерді шешуге көзқарастарды талап етуде. Білім беру өз мазмұнын жаңғырта отырып, қазіргі заманның міндеттерін шеше алатын мамандар даярлауы қажет. Сол себепті, қазіргі заман талабына сай білім беру - әр ұстаздың міндеті. Кез келген жаңашылдыққа ұстаздар қауымы жақын болуы керек. Әр елде болатын түрлі реформалар білім саласын айналып өтпесі сөзсіз. Елімізде болып жатқан түбегейлі өзгерістер тек экономиканы емес, сонымен қатар білім беру жүйесін де қамтыды. Қазіргі жаһандану заманында дәстүрлі сабақ беру оқушылардың қажеттіліктеріне сай емес. Осы таңда таңда инновациялық әдістер мен технологияларға, білім беру жүйесін жаңғыртуға көп көңіл бөлінуде.

Инновациялық оқыту-бұл оқытудың жаңа тәсілі, оған жеке көзқарас, білім берудің негізділігі, шығармашылық бастама, кәсібилік, жаңа технологияларды қолдану кіреді.

Инновациялық оқытудың өзектілігі тұлғаға бағытталған оқытуды пайдаланудан, сондай-ақ оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашу үшін жағдай іздеуден тұрады.

Инновациялық оқытудың мақсаттары:

- оқушылардың зияткерлік, коммуникативтік, лингвистикалық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- жеке қасиеттерін қалыптастыру;
- оқу-танымдық іс-әрекетке әсер ететін дағдыларды дамыту және өнімді шығармашылық деңгейіне көшу;
- ойлаудың әртүрлі түрлерін дамыту;
- сапалы білім, білік және дағдыларды қалыптастыру.

Қазақ тілін орыс сыныптарында оқыту туралы айта отырып, барлық инновациялар интерактивтіліктің жоғарылауымен байланысты екенін атап өткен жөн. Мұғалім мен оқушылардың үнемі өзара әрекеттесуі, лингвомәдени құзыреттілікті және сайып келгенде, екінші тілдік тұлғаны қалыптастыру процесінде негіз болып табылады.

Орыс сыныптарында дәстүрлі сабақтар, педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, мұғалім монологы түрінде өтсе, тиімсіз. Оқушылардың белсенділігін арттыру, қазақ тілін оқытудағы оқу-тәрбиелік міндеттерді шешу (лексикалық минимумды кеңейту, ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын меңгерту, т.б.) оқытудың импровизация, эвристикалық әңгімелер, рөлдік ойындар сияқты интерактивті әдістерін

қолдану арқылы жүзеге асады. Осы әдістер арқылы мұғалім оқушылардың жауабын тудырады, олардың танымдық белсенділігін арттырады, зерттеушілік қызығушылығын белсендіреді.

Сыныпта сыни ойлауды дамыту технологиясын қолдана отырып, мен пікірталас сияқты әдістерді ең қолайлы деп санаймын.

Пікірталас-сөйлеудің өте күрделі формаларының бірі, оны игеру үшін оқушыларға өз ойларын білдіруге көмектесетін сөйлеу мәнерін игеру қажет. Бұл әдіс әсіресе көркем шығарманы талқылау және талдау кезінде әдебиет сабақтарында тиімді. Мұндай сабақта оқушылар өз ойларын еркін білдіре алады, талқылайды. Әдісті топтық талқылау кезеңінде де, рефлексия кезеңінде де қолдануға болады. Сонымен қатар, бірінші жағдайда бастапқы ақпаратпен алмасу міндеттері шешіледі, екіншісінде – алынған ақпаратты қайта қарау мүмкіндігі шешіледі. Пікірталас қарым-қатынасы диалогтық қарым-қатынасты дамытуға, тәуелсіз ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Оқытудың ең кең таралған және перспективалы түрі - сабақтарда оқытудың интерактивті әдістерін қолдану: кластерлер, инсерт, дөңгелек үстел, синквейн, зигзаг.

Интерактивті оқытудың мәні оқу процесін ұйымдастыру болып табылады, онда іс жүзінде барлық оқушылар таным процесіне қатысады, олар білгендері мен ойлары туралы рефлексия жасауға мүмкіндік алады. Интерактивті бір спикердің, бір пікірдің басқаларына үстемдігін жоққа шығарады. Оқыту барысында оқушылар сыни тұрғыдан ойлауға, мән-жайларды және тиісті ақпаратты талдау негізінде күрделі мәселелерді шешуге, балама пікірлерді таразылауға, ойластырылған шешімдер қабылдауға, талқылауға үйренеді. Ол үшін сабақтарда жеке, жұптық және топтық жұмыстарды, ғылыми жобаларды, рөлдік ойындарды, әртүрлі ақпарат көздерімен, шығармашылық жұмыстарды, суреттерді ұйымдастыру қажет.

Соңғы жылдары мен синквейнді рефлексия сатысында сыни ойлауды дамыту технологиясының әдісі ретінде жиі қолданамын. Синквейнді сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады: қайталау кезеңінде, алынған ақпаратты өзектендіру, өткен материалды жалпылау, бекіту. Көбінесе бұл әдісті әдебиет сабақтарында қолдануға болады.

«Жобалар әдісі» - бұл әдіс адамның шығармашылық ойлауын, шығармашылық белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді. Себебі, біздің ерекше ойлауымыз бізге жан-жақты көмектеседі, өйткені бұл әр адамды бірегей етеді.

Оқытудың ең қызықты әдісі – «Дәстүрлі емес сабақ және үй тапсырмалары». Бұл әдіс оқу барысында алынған материалды бекітеді, бірақ сонымен бірге оқушы дербестігін көрсете алады, жұмысқа өзінің шығармашылық шешімін жеткізе алады. Өйткені, оқушыға қандай да бір жұмыста өзінің «Менін» көрсету ұсынылса, бұл тапсырмаға деген қызығушылық артады. Бұл әдіс оқушыны қазақ тілі пәнінің мұғалімі ретінде көрсетуге, автордың рөлін сынап көруге, мүмкін тіпті қандай да бір салада зерттеуші ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар түсінуді белсендіреді, оқушыларды қорытындылауға, қолданылған материалды есеп бойынша жіктеуге, бір нәрсені қайталаудан аулақ болуға мәжбүр етеді.

"Дұрыс/бұрыс" қабылдау мысалында келесі тапсырманы шешуге болады: "Сіз менімен келісесіз бе?" Бұл әдісті орындау кезінде оқушылар мәлімдемелерді мұқият қарап, олардың дұрыс немесе бұрыс екендігін шешеді. Бұл ескі ұғымдарды бекітудің, оқушыларды бастапқы мәліметтерден қажетті жауаптарды іздеудің және олардың түсінігін тексерудің жақсы тәсілі болуы мүмкін. Нәтижесінде әдетте пікірталастар болады.

Әрі қарай, "Сәйкестіктерді іздеу" әдісі. Бұл тапсырманы орындау кезінде оқушылардан сөздің сипаттамаға сәйкестігін анықтау қажет, бұл тапсырманы оқушылар қиын мәтіндермен таныса бастағанға дейін орындау ұсынылады. Бұл ұғымдардың мағынасын бекіту үшін жақсы тапсырма.

Қорытындылай келе, жоғарыда аталған барлық әдістер оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясын арттыруға, оқу процесін жарқын және жан-жақты етуге ықпал ететінін атап өткім келеді. Алайда олардың біреуіне ғана тоқталу мүмкін емес, олардың барлығы қазақ тілін орыс сыныптарында оқытудың дәстүрлі жұмысын толықтырады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазбекова А.Х., Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы 2013 ж.;
2. Мейірманқұлова Т. Қазақ тілін оқыту әдістемесі: Оқу құралы. - Астана: Фолиант, 2010;
3. Досжанқызы С. Қазақ тілі сабағында оқушының ақпараттық-коммуникативтік қыбілеттерін дамыту.// Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде. Алматы, №12, 2011. Б.35.

**Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Шилі ауылы
№259 негізгі мектеп жанындағы «Ақтілек» шағын орталығының тәрбиешісі
Әшірбекқызы Ақнұр**

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМУТUDЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мектепке дейінгі кезең адам дамуының дербес кезеңі екенін түсіне отырып, жаңа Стандарт баланың құзыреттілігін қалыптастыру негізінде қоғамда жағымды қарым-қатынас жасауға қабілетті шығармашыл тұлғаны тәрбиелеуді қарастырады.

Адамзаттың тарихи дамуының барлық кезеңдерінде сөздік қоры мол адамдарды бағалаған. Сөздік қордың кедейлігі толық қарым-қатынасқа, демек, баланың жалпы дамуына кедергі келтіреді. Ал, керісінше, сөздік қорының молдығы сөйлеу тілінің жақсы дамығандығының белгісі және ақыл-ой дамуының жоғары көрсеткіші. Қазіргі кезеңде зерттеушілер мектеп жасына дейінгі кезеңнің баланың білім жинақтауында, сөздік қорын қалыптастырудағы орасан зор рөлін дәлелдеді. Балалардың сөздік қоры психологияда дәлелденген қоршаған шындықты, объективті дүниені білудің арқасында қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын қалыптастыру мәселесімен көптеген зерттеушілер айналысты. Сөздің табиғатын және балалардың сөздік қорын дамыту ерекшеліктерін талдауды Е.И. Тихеева, М.М. Кони́на, Л.А. Пеневская, В.И. Логинова, В.В. Гербова, А.П. Иваненко, В.И. Яшина, ал сөз ассимиляциясының лексикалық жүйе ретіндегі ерекшеліктерін, оның басқа лексикалық бірліктермен байланыстарын Ф.А. Сохин, О.С. Ушакова, Е.М. Струнина зерттеді.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөздік қорын қалыптастырудың маңызды шарты – тәрбиешілердің осы жұмысты жүзеге асырудың тиімді, сәйкес әдістері мен тәсілдерін, сондай-ақ формаларын таңдауы. Дидактикалық ойындарды ұйымдастыру мектепке дейінгі тәрбие беруде дәстүрлі әдіс болғанымен, балаларды көшбасшылық пен ынталандырудың тиімді әдістерін іздеу арқылы өткізу әдістемесін жаңартуын, шығармашылық көзқарасты қажет етеді.

Біздің оқу процесімізде мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі – дидактикалық ойындар. Оқу құралының қызметін атқара отырып, дидактикалық ойын балалардың сөйлеуін дамытады, білімді меңгеруге және бекітуге көмектеседі. Дидактикалық ойындарды қолдану балалардың сөйлеуге деген қызығушылығын арттырады, зейінін дамытады, сөйлеу материалын жақсы меңгеруді қамтамасыз етеді.

Дидактикалық ойынға тән қасиет – тәрбие элементтерінің ойын элементтерімен байланысы.

Оқу тапсырмасы, ойын әрекеттері мен ережелері арасында тығыз байланыс бар. Оқу тапсырмасы ойын әрекеттерін анықтайды, ал ережелер ойын әрекеттерін орындауға және мәселені шешуге көмектеседі.

Сөздік жұмысын, оның ішінде дидактикалық ойындарды жүргізе отырып, біз келесі принциптерді ұстанамыз:

1. Белсенді танымдық іс-әрекет негізінде балаларды сыртқы әлеммен таныстыру кезінде сөзбен жұмыс жүргізіледі;
2. Сөздіктің қалыптасуы психикалық процестер мен психикалық қабілеттердің дамуымен, балалардың сезімін, көзқарасын, мінез-құлқын тәрбиелеумен қатар жүреді;
3. Сөздік жұмысының барлық міндеттері бірлікте және белгілі бір реттілікпен шешіледі.

Сөздік ойындар оқу мәселесін шешу процесінің ой жоспарында, ой негізінде және көрнекілікке сүйенбей жүзеге асырылуымен ерекшеленеді. Сөйлеуді дамытумен қатар, сөздік ойындардың көмегімен есту зейінін қалыптастыру, эмоционалды көңіл-күй қалыптасады, ақыл-ой операциялары жақсарады, реакция жылдамдығы және юморды түсіну қабілеті дамиды.

Дидактикалық ойындар – сөздік жұмысының кең тараған әдісі. Сөздік ойындар ойыншықтармен, заттармен, суреттермен және сөздік негізде ойналады. Сөздік ойындардағы ойын әрекеттері, негізінен, бар сөздік қорды белсендіруге мүмкіндік береді. Сөздік дидактикалық ойындар нақты да, жалпылама ұғымдарды да дамытуға көмектеседі.

Мектепке дейінгі топтарда сөздің мағыналық жағымен жұмыс істеуге, тілдің мәнерлі құралдарын балалардың бойына сіңіруге көңіл бөлінеді. Балалардың сөйлеу тілін бақыланатын заттардың қасиеттері мен қимылын білдіретін сын есімдер мен етістіктермен байытуға ерекше назар аударылады. Мысалы, қоянға қарап, олар тек жүннің ақ және жұмсақ сияқты анықтамаларымен шектелмейді, бірақ олар жаңа экспрессивті сипаттамаларға қол жеткізеді: жылы, тегіс, үлпілдек, жібектей.

Сөздерді дәл және жылдам таңдау дағдыларын бекіту үшін келесі мақсаттарға арналған ойындар ұсынылады: балалардың заттардың атауларын және олардың белгілерін қолдануы, объектілерді классификациялау және оларды жалпылау.

Балалардың сөздік қорын дамытуда «Кім көп сөз ойлап табады?», «Керісінше айт», «Мағынала сөздерді тап» сияқты ойындар, шатастыру ойындары, т.б. қолданылады.

Сонымен, мектепке дейінгі топтардағы сөздік жұмысы – бұл бейтаныс немесе қиын сөздер есебінен балалардың белсенді сөздік қорын жүйелі түрде кеңейту. Яғни, мектепке дейінгі мекемелерде жүргізілетін сөздік жұмысының басты ерекшелігі – мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын үнемі толықтырып отыру.

Қазіргі уақытта балабақша топтарында сөздік жұмысының төрт негізгі міндетін бөліп көрсету әдетке айналған:

- а) сөздік қорын молайту;
- б) сөздіктің спецификациясы;
- в) сөздікті белсендіру;
- г) әдеби емес сөздерді жою, оларды пассивті сөздікке аудару.

Мектепке дейінгі мекемелердегі сөздік жұмысының мазмұны сөздік қорының бастапқыда осында қалыптасатындығымен анықталады.

Сөздік жұмысының мектепке дейінгі тәрбие процесі үшін маңызы зор, өйткені:

- а) мектепке дейінгі топтарда сөздік жұмысы сөйлеудің лексикалық негізін жасауға бағытталған және балалардың сөйлеуін дамыту жұмысының жалпы жүйесінде маңызды орын алады;
- ә) сөздікті меңгеру – сөйлеу тілінің жақсы дамығанының белгісі және баланың психикалық дамуының жоғары деңгейінің көрсеткіші;
- в) сөздікті меңгеру ойды жинақтау және нақтылау, ұғымдарды қалыптастыру, ойлаудың мазмұндық жағын дамыту мәселелерін шешеді.
- д) сөздік қорын дер кезінде дамыту – мектепке дайындықтың маңызды факторларының бірі.

Қорыта келгенде, мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамытуда екі жағы: сөздік қорының сандық өсуі және оның сапалық дамуы (яғни, сөздердің мағынасын меңгеру) ажыратылады. Аталған белгілерге сәйкес мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамытуда дидактикалық ойындардың маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. – М.: 2000г.
2. Колунова Л.А., Ушакова О.С. Работа над словом в процессе развития речи старших дошкольников // Дошкольное воспитание. 1994г. №9 .
3. Тихеева Е.И. Развитие речи детей. – М., 1992
4. Удадьцова Е.И. Дидактические игры в воспитании и обучении дошкольников.-М.: 1976г.
5. Ушакова О.С, Струнина Е.М. Влияние словарной работы на связность речи // Дошкольное воспитание. – 1981 г. № 2.

Атырау қаласы
С.Зиманов атындағы №37 мектеп
Мектепалды сынып мұғалімі
Зинелгабитова Гульмира Темирбулатовна

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУДА ДИАЛОГТІК ОҚУ

Мектепалды сынып – бала дамуының ерекше кезеңі, мұнда оқу жетекші әрекетке айналады. Алайда мектеп табалдырығын енді ғана аттаған оқушы - әлі де ойынды жақсы көретін бала, сондықтан мұғалімдер қауымы өз жұмыстарын сабақтағы балаларға қызықты, ыңғайлы болатындай, сонымен бірге олар процесс кезінде ойлауға үйренетіндей, оқу материалымен жұмыс, барлық жаңа білімді меңгеретіндей етіп құрулары керек.

Сабақты жоспарлаудың маңызды факторларының бірі оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану деп есептеймін. Қазіргі кезеңде сабақта топтық жұмыс, диалог үлкен рөл атқарады. Оқушы енжар тыңдаушы емес, оқу процесінің белсенді қатысушысы болады.

Мектепалды топ тәрбиеленушілері сабақта қарым-қатынас жасауда жиі қиналады, бір-бірін тыңдай алмайды, өз ойын ашық айтуға ұялады, сыныптастарын әдептілікпен түзетуді білмейді, сұрақ қою және жауаптарын толықтыру барысында қиындықтарға жиі ұшырайды. Сондықтан мектепалды даярлық тобында оқытуда диалогтік сөйлеуді әр сабақта дамыту керек. Ол үшін мұғалім өз жұмысында диалогтік оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдануы керек.

Диалог – тұрақты мәлімдеме алмасудан тұратын қарым-қатынас түрі. Бұл - балалар өздерін еркін және жайлы сезінетін ерекше орта. Достық, қабылдау жағдайында оқушылар бір-бірін жаңа ойлармен байытады, шығармашылық мүмкіндіктерін ашады, тұлғалық дамиды.

Мектептегі іс-тәжірибем барысында мен көптеген сабақтарымда диалогты енгіземін, өйткені сабақта диалогтік оқытуды дамыту маңызды құндылықтардың бірі болып табылады деп есептеймін. Интерактивті оқытуды дамыту үшін нәтижелі пікір алмасуға қажетті қасиеттерді дамытуға көп көңіл бөлінеді.

Интерактивті оқытудың әдіс-тәсілдерін өз тәжірибеме енгізудің бастапқы кезеңінде оқушыларды жұппен дұрыс отырғызу ең бастысы деп ойлаймын. Сыныпта ынтымақтастық орта құру бүкіл оқу-тәрбие үрдісіне оң әсерін тигізетіндіктен, оқушылар өздерін жайлы сезінеді, бір-біріне көмектескісі келеді. Егер оқушылар жұпта, тіпті шағын топта өзін жайлы сезінсе, бұл олардың диалогтық қарым-қатынасына да әсер етеді. Оқушылар жұпта да, шағын топта да әркімнің пікірімен санасып, қабылдай отырып, бір-бірін тыңдап, өз ойларымен, жаңа идеяларымен бөлісіп, қуана-қуана пайымдайды.

Оқыту іс-әрекетімде жұптық, топтық жұмыс түрлерін жиі қолданамын. Сабақта «оқушы-оқушы» тактикасын қолдану оқушылардың тақырыпты түсінгенін дәлірек бағалауға мүмкіндік береді, өйткені оқушылардың пікірталастарын тыңдауға, жай ғана емес, барлық оқушылармен әңгімеге тартуға болады. Балалар бір-бірімен сөйлесуге, қойылған сұрақты талқылауға, пікір алмасуға, келісетінін немесе келіспейтінін білдіруге мүмкіндік алады. Қарым-қатынас барысында балалар өз пікірін дәлелдеуге мүмкіндік алады.

Мен тобымдағы балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, мен балаларды көшбасшының қалауы бойынша, жанашырлық бойынша, геометриялық пішіндер бойынша, суреттер тобы бойынша және т.б. топтарға бөлемін. Бөлу кезінде мен әрқашан топта немесе жұпта үлгермегендерге көмектесетін табысты оқушылар бар екенін анықтауға тырысамын. Отырғызудың бұл түрі сабақта диалогтік әңгіменің дамуына ықпал етеді.

Диалогтік оқытуды диалогтік әңгімелесудің үш түрін дамыту арқылы ұйымдастыруға болады: дебат, кумулятивтік және зерттеушілік әңгіме. Мектепалды топтың және бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесінде әңгімелесудің екі түрі: кумулятивті және зерттеушілік кеңінен қолданылады. Әңгімелесу-дебат жасына байланысты психологиялық ерекшеліктеріне байланысты сирек қолданылады.

Өз жұмысымда, сабақта балаларды сөйлеуге, пікірін білдіріп, оларды дәлелдеуге, жалпылауға үйретемін, басқаларды тыңдай білу қабілетін дамытамын, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырамын. Интерактивті оқытудың, яғни диалогтік әңгіменің балалардың дамуы мен оқуына пайдасы зор деп ойлаймын. Өйткені балаға негізгі қарым-қатынас құралы – сөйлеуді дұрыс пайдалана білуге көмектесетін диалогтік әңгіме.

Топта әңгіме жүргізген кезде мен бір мәселеге тап болдым: оқушылар сұрақтарға толық жауап бермеуі немесе жауап ретінде бір сөзді қолдануы. Мұның себебі балалардың сөздік қорының әлсіздігі және олардың мәлімдеменің құрылымын дұрыс түсінбеуі.

Балалардың сұрақ қою және логикалық сауатты, егжей-тегжейлі жауаптар құру дағдыларын қалыптастыру үшін балалардың жинақталған әңгімесін қолдануға болады, оның барысында сөйлеу тіректерін қолданған жөн. Бұл әңгіме барысында оның қатысушылары берілген тақырып бойынша қарым-қатынас жасау тәжірибесін алады. Сөйлеу тіректері бойынша жүйелі жұмыс, сайып келгенде, оқушылардың өз бетінше дәйекті сұрақтар қойып, егжей-тегжейлі, дәлелді жауаптар құра алатындығына әкеледі деп ойлаймын. Баяндамаларды құрастырумен жұмыс істеумен қатар, сөздік қорын байыту жұмыстарын үнемі жүргізіп отыру қажет.

Оқушылардың түсінігіне қол жеткізу үшін мұғалімдер қолданатын сұрақтардың негізінен екі түрі бар деп есептеледі: төмен дәрежелі сұрақтар және жоғары дәрежелі сұрақтар. Төмен ретті сұрақтар кейде «жабық» немесе «сөзбе-сөз» деп аталады. Олар тек есте сақтауға бағытталған және оларға берілген жауаптар «дұрыс» немесе «дұрыс емес» деп бағаланады. Менің оқушыларым топпен жұмыс істеу принципін, интерактивті оқытудың мәнін әлі толық түсінбесе де, сабақта басқа топтарға сұрақтар құрастыруды үйреніп алған. Бұл сұрақтар білім алушылардың ақпаратты қолдану, кеңейту және талдау қабілетіне бағытталды. Бұл балаларға біраз қиындықтар туғызды. Мысалы, қоршаған ортамен таныстыру сабақтарында «Тірі тіршілік иелеріне өсімдіктер керек пе? Ойлаңызшы, егер барлық өсімдіктер мен жануарлар жойылып кетсе не болар еді?» секілді сұрақтарды қоя отырып, топтық яки жұптық жұмыстарды жүргізуге болады.

Балаларды дұрыс сұрақтар құрауға үйрету диалогтік оқыту үдерісіндегі басым бағыттардың бірі болып табылады.

Белсенді диалог жұптық жұмыс кезінде басталуы керек. Дәл осы жерде интерактивті оқытудың негізі қаланады. Мен өзім үшін алдағы уақытта сұрақтарды құрастыруға түзетулер енгізу керектігін атап өттім.

Оқыту процесінде балалардың сұрақтар қоюының маңыздылығын түсінгенім мына тұжырымда көрінеді: диалогтік әңгімеде оқушылардың сұрақтары мұғалімнің сұрақтары мен оқушылардың жауаптары сияқты маңызды. Мұғалім сұрақтарды оқушылардың білімін тексеру үшін ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ой-өрісін дамытып, ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндік беру үшін пайдаланады. Сабақтың тақырыбы бойынша балалардың сұрақтары мұғалімге балалардың оны қаншалықты түсінетінін көрсетеді. Балалардың сұрақтары мен жауаптарына дұрыс жауап беруді үйрену - әрбір мұғалімнің міндеті.

Сауалнама барысында балалардың сұрақтарға қате жауап беру жағдайлары кездеседі. Бала қате жауап берген жағдайда мұғалімнің мінез-құлқының дұрыс емес схемасы баланың өз пікірін айтудан қорқа бастауына және кейіннен оны көрсетуге тырыспауына әкелуі мүмкін. Әңгімелесу кезінде жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, барлық оқушыларды әңгімеге қосылуға мүмкіндік беретін «20 секунд» әдістемесі қажет болады.

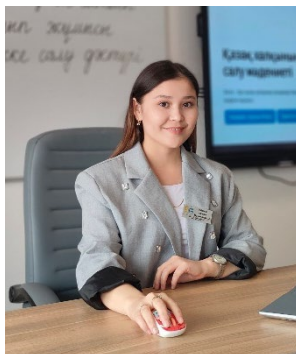
Біздің барлық педагогикалық жұмысымыз интерактивті оқытуға негізделген. Диалогтік оқыту бірлескен оқуды қамтиды, бұл кезде оқушылар мен мұғалім оқу процесінің субъектісі болып табылады. Интерактивті оқыту балалардың сыныптастарының тәжірибесімен тікелей әрекеттесуіне негізделген, жаттығулардың көпшілігі оқушының өз тәжірибесіне сілтеме жасайды.

Диалог оқу үрдісінде маңызды орын алады деген қорытындыға келдім. Оқушыларымның ақыл-ой әрекеті белсендірілді, диалог сыни тұрғыдан ойлауға итермелейді, байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытады. Оқушылардың қарым-қатынаста «жеткіліксіздікті» сезінетінін байқадым. Сондықтан ерте

кезеңнен бастап, оқытудың интерактивті қарым-қатынасқа негізделген түрлерін қолданған жөн. Осының барлығы қазір мұғалім ретінде мен үшін интерактивті оқыту менің іс-әрекетімнің, оқушылардың белсенділігі мен жалпы оқу-тәрбие процесінің ажырамас бөлігіне айналғанын көрсетеді.

Қорытындылай келе, мұғалімнің коммуникативті дағдылары, оның эмпатия сезімі мұғалімнің де, оқушылардың да оқуға айтарлықтай үлес қосатындай өзара әрекеттесуін құрудың қажетті шарты екенін атап өткен жөн.

**Түркістан облысының білім басқармасының Түркістан қаласының білім бөлімінің
«№ 32 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі
Әзімхан Айжан Нұрланқызы**

О.БӨКЕЙ «ТОРТАЙ МІНЕР АҚБОЗ АТ» ӘНГІМЕСІНІҢ СЮЖЕТТІК ЖЕЛІСІ

Бөлім: Мен балаң жарық күнде сәуле қуған		Мектеп: 32 ЖББМ		
		Пәні: қазақ әдебиеті		
Күні:		Мұғалімнің аты-жөні:		
Сынып: 6		Қатысқандар саны:		Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы		О.Бөкей «Тортай мінер ақбоз ат» әңгімесінің сюжеттік желісі		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары		6.1.1.1 әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтау; 6.3.2.1 Қазақстандықтардың Ұлы Отан соғысына қатысуы, Қазақ батырлары туралы түсінік беру;		
Сабақтың мақсаты		Білімділік: Әдеби шығарманың жанрын, фабуласын, сюжетін анықтай алады; Дамытушылық: Әдеби шығармаға арқау болған тарихи оқиғаны тереңінен ұға алады; Тәрбиелілік: Кейіпкер бойындағы жақсы қасиеттерді өз бойларына сіңіре алады; «Жаңашылдық-заман талабы»		
Құндылық				
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 7 мин	I. Ұйымдастыру кезеңі: Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу. Өткен сабақты қайталау: Wordwall арқылы викториналық сұрақтар қойылады Топқа бөлу: 1-топ: «Арман» 2-топ: «Мақсат» 3-топ: «Сенім» Оқушылар назарын сабаққа аудару. Сабақтың тақырыбы мен мақсаты айқындалады.	Оқушылар назарын сабаққа аудару. Ұй тапсырмасы бойынша сұрақтарға жауап береді. Сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтайды.	Ұй тапсырмасы бойынша дұрыс жауапқа 2 балл	6-сынып «Қазақ әдебиеті» оқулығы Wordwall платформасы

Сабақтың ортасы 33 мин	Тарихи оқиға туралы дерек. Бейнеролик Ұлы Отан соғысынан кейінгі Қазақстан https://youtu.be/f9SqQVKWFsQ?si=ahnh5bHanfeUkLyS Миға шабуыл «Алтын асық» ойыны Жеке жұмыс: 1. Ұлы Отан соғысына қатысқан батырларды атаңыз: 2. Кестені толтырыңыз: <table><tr><td>Әңгіменің аталуы</td><td>Авторы</td><td>Тақырыбы</td><td>Идеясы</td><td>Кейіпкерлер</td><td>Қай кезеңді суреттейді?</td><td>Әңгіме немен аяқталды?</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table> 3.Сәйкестендіріңіз Әңгіменің композициялық құрылысына талдай отырып,сәйкестендіріңіздер <table><tr><td>Сюжеттің басталуы</td><td>Тортай мінер ақ боз ат... Менің тақымымда кеткендей еді...</td></tr><tr><td>Сюжеттің байланысы</td><td>Тортай мен Ораштың достығы</td></tr><tr><td>Сюжеттің шиеленісуі</td><td>Тортайдың түсі</td></tr><tr><td>Сюжеттің шегі</td><td>Салықсалған ауылының көрінісі</td></tr><tr><td>Сюжеттің шешімі</td><td>Тортайдың үйінен кетуі</td></tr></table> Сергіту сәті: «Қаламсап» әдісі Топтық жұмыс: Тортайға хат «Раунд-Робин» әдісі- Мұнда әр бала берілген тақырып туралы не біледі. Бір сөйлем немесе сөз тіркесі арқылы ой қорытып жазып шығуы тиіс Бекіту сұрағы: Соғыстан кейінгі балалар мен қазіргі балалардың арасында қандай ұқсастық пен айырмашылық бар? Кері байланыс: «Бағдаршам» әдісі бойынша түстерді таңдайды “Әңгімені қалай аяқтар едіңіз” шағын ой-толғау.	Әңгіменің аталуы	Авторы	Тақырыбы	Идеясы	Кейіпкерлер	Қай кезеңді суреттейді?	Әңгіме немен аяқталды?								Сюжеттің басталуы	Тортай мінер ақ боз ат... Менің тақымымда кеткендей еді...	Сюжеттің байланысы	Тортай мен Ораштың достығы	Сюжеттің шиеленісуі	Тортайдың түсі	Сюжеттің шегі	Салықсалған ауылының көрінісі	Сюжеттің шешімі	Тортайдың үйінен кетуі	Миға шабуыл жасап бүгінгі тақырыпты одан әрі ашу мақсатында сұрақтарға жауап береді Оқушылар жеке жұмыс жүргізеді. Әңгіме оқиғасы орын алған ауыл тіршілігі, соғыс зардаптары туралы еске түсіреді. Әңгіме сюжетін анықтайды. Қаламсаптарды ұстау арқылы топта ауызбіршілік арта түседі. Оқушылар топтық жұмысты орындайды. Тортайға ақыл-кеңесін не өз ойларымен бөліседі. Әңгімені қорытындылау мақсатында бекіту сұрағына жауап береді. Classroom арқылы бағдаршамның түстерін таңдайды. Тақырыпты қорытындылайды.	Әр асықтағы дұрыс жауапқа 2 балл Жеке жұмыстың мақсаты толық орындалса 3 балл Жарайсың! Керемет! Бірлігіміз ажырамасын! 3 балл	https://youtu.be/f9SqQVKWFsQ?si=ahnh5bHanfeUkLyS Асық тақтайшасы Жеке жұмыс парағы Classroom платформасы
Әңгіменің аталуы	Авторы	Тақырыбы	Идеясы	Кейіпкерлер	Қай кезеңді суреттейді?	Әңгіме немен аяқталды?																						
Сюжеттің басталуы	Тортай мінер ақ боз ат... Менің тақымымда кеткендей еді...																											
Сюжеттің байланысы	Тортай мен Ораштың достығы																											
Сюжеттің шиеленісуі	Тортайдың түсі																											
Сюжеттің шегі	Салықсалған ауылының көрінісі																											
Сюжеттің шешімі	Тортайдың үйінен кетуі																											

Қарағанды облысы, Қарқаралы ауданы, Қарқаралы қаласы
«Мыңжасар Әдекенов атындағы Қарқаралы ауылшаруашылық колледжі» КМҚК
Педагог-психолог
Бейсенаев Бейбут Бекмаганбетович

БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРІНІҢ ЫҚПАЛЫ

Аннотация: мақалада қазақ халқының мақал-мәтелдерінің бала тәрбиесіндегі маңызды рөлі қарастырылады. Мақал-мәтелдер балалардың тілін дамыту, ойлау қабілетін қалыптастыру және моральдық құндылықтарды түсінуге көмектесетін құрал ретінде пайдаланылады. Қазақ халқының ауыз әдебиетінің даналық үлгілері балалардың ой-санасын кеңейтіп, сөздік қорын байытып, мәдени және адамгершілік құндылықтарды сіңіруге ықпал етеді. Мақал-мәтелдерді бала тәрбиесінде қолданудың тәрбиелік мәні мен маңызы туралы пайымдаулар жасалады.

Кілт сөздер: қазақ халқы, мақал-мәтелдер, бала тәрбиесі, тіл дамыту, адамгершілік құндылықтар, ауыз әдебиеті, тәрбие құралы, шығармашылық қабілеттер, тәрбиелік мән, мәдениет.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінде мақал-мәтелдердің орны ерекше. Олар ұрпақтан-ұрпаққа өткен асыл мұра болып, тәрбие құралы ретінде маңызды рөл атқарады. Мақал-мәтелдер халықтың өмірлік тәжірибесінен, дүниетанымынан, моральдық құндылықтарынан туындайды. Олардың мәні мен мағынасы ұрпақты дұрыс жолға салып, жақсы қасиеттерді бойына сіңіруге бағытталған.

Тілдің дамуы сананың дамуымен, қоршаған әлемді танумен және тұлғаның қалыптасуымен тығыз байланысты. Әсіресе, баланың тілін дамыту кезінде өзінің халқының мәдениеті мен тілін танып, меңгеру ерекше маңызды процесс болып табылады. Қазақ тілінің ең бай қазынасы халық ауыз шығармашылығының туындыларында, соның ішінде мақал-мәтелдерде ашылады. Мақал-мәтелдер мен жұмбақтар, ертегілер – бұл халықтың даналығы мен өмірлік тәжірибесін жинақтаған көркем үлгілер болып табылады.

Халық педагогикасы ғасырлар бойы адамзат тәжірибесін жинақтап, мақал-мәтелдер, тапқақтар, батырлар жырлары, жаңылтпаштар, әндер мен ертегілер түрінде сақтап келген. Осы шығармашылық туындылар халықтың шынайы өмірін, салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын көрсетіп қана қоймай, адамның рухани және моральдық дамуына ықпал етеді.

Мақал-мәтелдер халықтың өнерінің сарқылмас қазынасы болып табылады. Олар адам санасына ғана емес, сезіміне де терең әсер етеді. Мақал-мәтелдер білім беру процесінде жеңіл қабылданады және жақсы есте сақталады, себебі олардың мазмұны қарапайым әрі айқын, бірақ терең мәнге ие. Бейне мен поэзия, салыстырулар мен эпитеттер арқылы көркемделген мақал-мәтелдер адамның дүниетанымын кеңейтіп, өмірлік тәжірибеге деген көзқарасын қалыптастырады.

Жалпы қазақ халық өнері өзінің терең мазмұнымен, кемел формасымен ерекшеленеді. Қазақ халық өнерін халықтың педагогикалық кемеңгерлігінің көрінісі деп сипаттауға болады. Халық ауыз әдебиеті баланың жеке басының дамуына үлкен үлес қосады. Сонымен қатар, адамның рухани-адамгершілік тәрбиесіне, оның өзін-өзі қамтамасыз етуі мен даралығына, өзін-өзі жетілдіру қажеттілігіне, белгісіздік жағдайында дұрыс әрекеттерге дайын болуына ықпал етеді.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері көбінесе адамның жеке қасиеттерін, тәрбие мен әдептілікке қатысты маңызды қағидаларды білдіреді. Мысалы, "Адам болам десең, ар-ұятты сақта", "Жақсы адамнан

жаман болмайды" сияқты мақал-мәтелдер баланы адал, ұятты, өзіне және айналадағы адамдарға құрметпен қарауға үйретеді. Бұл тұрғыда мақал-мәтелдер бала тәрбиесінің маңызды компоненті болып табылады.

Қазақ халқында "тәрбие басы – тал бесіктен" деген ұғым бар. Яғни, бала тәрбиесі отбасының алғашқы кезеңдерінен бастап, әрдайым назарда болуы тиіс. Мақал-мәтелдер осы кезеңде баланың дұрыс тәрбиеленуіне ықпал етеді. Тілдік қоры мол, терең мағынаға ие мақал-мәтелдер баланың дүниетанымын кеңейтеді, оның ақыл-ойын дамытады.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері баланың психологиялық дамуына да әсер етеді. Әсіресе, "Еңбек ерліктің анасы", "Талаптыға нұр жауар" сияқты мақалдар балаларға еңбекқорлық, жауапкершілік және талпыныс сияқты құндылықтарды үйретеді. Мұндай мақалдар баланың еңбекке деген қатынасын қалыптастырып, өмірде табысқа жетудің жолдарын түсінуге көмектеседі.

Бала бойында көшбасшылық қасиеттерді дамытуда да мақал-мәтелдердің маңызы зор. "Ұстаз – шәкіртінің ұстазы", "Жақсы ұстаз – жанашыр дос" сияқты сөздер балалардың білімге деген құштарлығын арттырады, ұстазды құрметтеуге, білімге деген көзқарасты дұрыс қалыптастыруға әсер етеді.

Қазіргі замандағы бала тәрбиесінде ұлттық құндылықтарды сақтау маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Қазақ халқының мақал-мәтелдері осы құндылықтарды балалардың бойына сіңірудің тиімді жолы болып табылады. Мектептер мен балабақшаларда ұлттық тәрбиенің маңыздылығы артқан сайын, осы тәрбиелік мақал-мәтелдерді оқыту, үйрету үрдісі де күшейе түсуде.

Мақал-мәтелдер балаға өзінің ұлтқа, мәдениетке және тарихқа деген құрметін қалыптастырады. Бұл тәрбиенің негізгі құрамдас бөліктері, өйткені олар баланың ұлттық сана-сезімін, мақтанышын арттырады, сондай-ақ қазақ халқының дәстүрлерін, салт-дәстүрлерін үйретеді.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері бала тәрбиесінде ерекше орын алады. Бұл дана сөздер балаларға өмірдің мәнін түсінуге, жақсы мен жаманның айырмашылығын ажыратуға, адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуге көмектеседі. Мақал-мәтелдер ойды жеткізудің терең әрі қысқа тәсілі болып табылады, сондықтан олар балаларға тек тіл үйретудің құралы ғана емес, сонымен қатар өмірлік тәжірибені, әдет-ғұрыптарды, ұлттық құндылықтарды жеткізетін маңызды құрал болып табылады.

Балалардың тілін дамытудың маңызды аспектілерінің бірі – олардың ойлау қабілетін, сөйлеу дағдыларын қалыптастыру. Мақал-мәтелдер арқылы балалар көпшілік алдында өз ойын еркін, мағыналы түрде айта алады. Әсіресе, мақалдардың астарлы мағынасы балаларға ойланып, сөздердің терең мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл процесс олардың сөздік қорын байытады, тілдік шығармашылықтарын дамытады.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері көбінесе табиғат пен қоғам арасындағы байланыс, адамгершілік қасиеттер туралы түсініктерді ашады. Мысалы, «Еңбек түбі – береке» деген мақал еңбекке деген құрмет пен адалдықтың маңыздылығын баланың санасына сіңіреді. Мақал-мәтелдердің бейнелі әрі поэтикалық сипаты, оның тартымды және жеңіл қабылданатын құрылымы балалардың тілін дамытумен қатар, олардың эмоциялық және эстетикалық дүниетанымын қалыптастырады.

Бала тәрбиесінде мақал-мәтелдерді қолдану арқылы балаларды әңгімелермен, өлеңдермен таныстырып, олардың рухани байлығын арттыруға болады. Әңгіме немесе өлең арқылы балалар жан-жақты дамиды, олардың шығармашылық қабілеттері оянады. Мақал-мәтелдерге, жұмбақтар мен ертегілерге негізделген ойындар мен шығармашылық тапсырмалар балалардың ойлауын тереңдетіп, тілдік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Осылайша, қазақ халқының мақал-мәтелдері бала тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Олар тек тіл дамыту құралы ғана емес, сонымен қатар ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан халықтық педагогиканың бір бөлігі болып табылады. Мақал-мәтелдер балалардың дүниетанымын кеңейтіп, өмірлік тәжірибе мен адамгершілік қағидаларын меңгеруге көмектеседі. Сондықтан оларды әрдайым қолдану және балаларға таныстыру, сөзсіз, ұрпақ тәрбиесінің маңызды аспектісі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде қазақ халқының мақал-мәтелдері – ұрпақ тәрбиесінің маңызды құралы болып табылады. Олардың тәрбиелік мәні, әсіресе, бала тәрбиесінде ерекше орын алады. Мақал-мәтелдер балалардың дұрыс мінез-құлық пен адамгершілік құндылықтарын бойына сіңіруге, өмірдегі қиындықтар мен жағдайларға дұрыс жауап табуға көмектеседі. Сондықтан, мақал-мәтелдерді бала тәрбиесінде жүйелі түрде қолдану – болашақ ұрпақтың бойында ұлттық тәрбие мен мәдениетке деген құрметті қалыптастырудың маңызды жолы.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Бәйдібек би ауылы
 "Нұршуақ" бөбекжай балабақшасы
 Музыка жетекшісі
 Досимов Алишер Раимбекович

МУЗЫКАНЫҢ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ МАҢЫЗЫ

Балабақша өміріндегі музыка-балалардың музыкалық қызметін ұйымдастырудың маңызды формаларының бірі. Музыка, басқа өнер түрлері сияқты, шындықты көркемдік бейнелеудің ерекше түрі болып табылады. Балалардың сезімдеріне, ерік-жігеріне терең және әр түрлі әсер ете отырып, музыка олардың әлеуметтік қызметіне пайдалы әсер ете алады, жеке тұлғаның қалыптасуына әсер етеді.

Музыка мектеп жасына дейінгі баланың өмірінде өте маңызды рөл атқарады және оның физикалық, эмоционалдық, әлеуметтік және когнитивті дамуына оң әсер етуі мүмкін. Музыканың мектеп жасына дейінгі баланың өміріне әсер етуінің кейбір жолдары:

- Тілдік дағдыларды дамыту: музыка мектеп жасына дейінгі балаларға жаңа сөздерді үйренуге, оларды қайталауға және айтылуын жақсартуға көмектеседі.
- Моториканы дамыту: би және музыка қимылдары мектеп жасына дейінгі балаларға моторикасы мен үйлестіруін жақсартуға көмектеседі.
- Әлеуметтік дағдыларды дамыту: музыка мектеп жасына дейінгі балаларға топ болып жұмыс істеуге, бірге ән айтуға және би билеуге және қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға көмектеседі.
- Эмоционалды дағдыларды дамыту: музыка мектеп жасына дейінгі балаларға сезімдері мен эмоцияларын тануға және білдіруге үйренуге көмектеседі.
- Когнитивті дағдыларды дамыту: музыка мектеп жасына дейінгі балаларға есте сақтау қабілетін, зейінін жақсартуға көмектеседі.

Жалпы, музыка мектеп жасына дейінгі баланың өмірінің барлық аспектілерін дамыту үшін маңызды және оны күнделікті іс-шаралар мен ойындарға қосу керек. Музыка арқылы бала өзін және басқа адамдарды эмоционалды жеке таниды; қоршаған әлем туралы көркемдік білімді жүзеге асырады; шығармашылық әлеуетті жүзеге асырады. Балалардың өнермен өзара әрекеттесуін ұйымдастыру балаға өзінің эмоциялары мен сезімдерін өзіне жақын құралдармен: дыбыстармен, түстермен, қимылдармен, сөзбен білдіруге көмектеседі.

Балабақшадағы музыкалық тәрбиенің міндеттері - баланың жеке басын жан-жақты, үйлесімді тәрбиелеудің жалпы мақсатына бағынады және музыкалық өнердің ерекшелігі мен мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып құрылады:

- музыкаға деген белсенді қызығушылық пен сүйіспеншілікті ояту, оны дұрыс қабылдауды дамыту, балалардың сезімдері мен тәжірибелерін қалыптастыру, олардың моральдық-эстетикалық тәжірибелерін, эмоционалды жауап беру қабілетін ынталандыру;
- музыкалық қабілеттерін дамыту: эмоционалды жауап беру, әуезді есту, тембрлік және динамикалық есту;
- балалардың музыкалық талғамын тәрбиелеу;
- музыкалық есту қабілетін дамыту: музыка сабақтары балалардың музыкалық есту қабілетін дамытуға көмектеседі, бұл музыканы түсінудің негізгі элементі. Балалар әуендерді, дыбыстарды ажырата білуге үйренеді, бұл оларға болашақта музыканы жақсы түсінуге және ләззат алуға мүмкіндік береді;

- шығармашылық ойлауды дамыту: мектепке дейінгі мекемелердегі музыка сабақтары балалардың шығармашылық ойлауына түрткі бола алады. Олар өз музыкаларын жасауды және аспаптарда ойнауды үйренеді, бұл шығармашылықты дамытудың бастапқы нүктесі болуы мүмкін;

- әлеуметтік дағдыларды дамыту: музыка сабақтары балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Олар топта жұмыс істеуді, бір-бірін тыңдауды, өз ойлары мен сезімдерін музыка арқылы білдіруді үйренеді. Бұл дағдылар болашақта балаларға командада жұмыс істеуге немесе құрдастарымен араласуға тура келгенде пайдалы болуы мүмкін;

- шоғырлану қабілетін дамыту: музыка сабақтары балаларға тапсырмаға шоғырлану қабілетін дамытуға көмектеседі. Музыка кезінде олар дыбыстарға назар аударуды үйренеді, бұл олардың шоғырлану қабілетін жақсартуға көмектеседі.

Музыка сабақтары баланың жеке басының жалпы дамуына ықпал етеді. Тәрбиенің барлық тараптары арасындағы байланыс музыкалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлері мен формалары процесінде біріктіріледі. Эмоционалды жауап беру және дамыған музыкалық есту балаларға жақсы сезімдер мен іс-әрекеттерге қол жетімді түрде жауап беруге мүмкіндік береді, ақыл-ой белсенділігін арттыруға көмектеседі және қозғалыстарды үнемі жетілдіре отырып, балаларды физикалық тұрғыдан дамытады.

Музыканың эстетикалық рөлі эстетикалық және этикалық сезімталдық пен жауаптылықты тәрбиелеуде жатыр. Қуаныш пен қайғы-қасіреттің, рахат сезімдері (эмоциялары) музыкамен шақырылады және жаттығады. Музыканың әсерінен әлемнің көркем бейнесінде құндылық бағдарларының өзегі ретінде эстетикалық талғамның қалыптасуы жүреді, эстетикалық ойлау және өзін-өзі тереңдету қабілеті дамиды.

Кең мағынада эстетикалық тәрбие – баланың рухани қажеттіліктерін, оның адамгершілік идеяларын, интеллектін қалыптастыру, дүниетанымдық-эмоционалдық қабылдауды дамыту және өмір құбылыстарына эстетикалық баға беру. Өнердің әсері мүмкіндігінше ертерек, балалық шақтан басталуы өте маңызды. Жастайынан өнерді терең сезініп, түсіне білуге, оған деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу кейін өмір бойы сақталады, адамның эстетикалық сезімі мен талғамының қалыптасуына әсер етеді.

Музыка тек эмоцияларды ғана емес; музыкалық іс-әрекет барысында бала тарихи дәуірлермен, тұлғалармен танысады, поэзияның, әдебиеттің ең жақсы үлгілерін, тіпті дыбыспен байланысты кейбір математикалық және физикалық ұғымдарды игереді.

Музыканың балабақшадағы тәрбиелік рөлі әлемге деген адамгершілік қатынасты қалыптастыруда, тұлғаның мәңгілік адами құндылықтар – махаббат, сұлулық, мейірімділік, адамдық қадір-қасиет, өмірге деген сүйіспеншілік эмоционалдық принципін меңгертуден тұрады. Музыка – рухани қарым-қатынастың, жетілдірудің пәні және қайнар көзі. Оның халықтық, ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді жеткізудегі рөлі орасан зор.

Музыка дамуға, сезімдерді оятуға және интеллектуалдық өсуді қамтамасыз етуге сиқырлы түрде көмектеседі. Музыка сабағының әсерінен психикалық дамуы тежелген және артта қалған балалар да ілгерілей бастайды. Музыка баланы қоршаған әлеммен, бүкіл табиғатпен ең қысқа жолмен - әсер арқылы, сезім арқылы, терең, әлі танылмаған, иррационалды деңгейде байланыстырады.

Музыка әрқашан баланың рухани дамуына ықпал етеді, оның санасын жаңартады, руханилықты қалыптастырады және бұл: ойдың биіктігі, қиял, байқағыштық, жауаптылық қасиеттердің дамуына негіз болады. Руханилық - бұл адамгершілік, рухани және интеллектуалдық мүдделердің материалдық мүдделерден басым болуымен көрінетін жеке қасиет.

Балабақшада музыкалық қабылдауды дамытуға ерекше орын беріледі. Музыка таңертеңгілік жаттығулар процесінде естіледі, балаларда қуанышты, көтеріңкі көңіл-күй қалыптастырады, олардың өмірлік тонусын арттырады.

Осылайша, балабақшаның әртүрлі топтарындағы балалардың музыканы қабылдауы - бұл баланың шығармашылық және арнайы музыкалық қабілеттерін қалыптастыру жолы.

Алматы қаласы, Жетісу ауданы
«№176 бөбекжай-балабақшасы» КМҚК
Әдіскер
Жакселикова Айдын Айтбековна

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ОЮ-ӨРНЕК НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ

Аннотация. Мақалада қазіргі қоғамдағы балаларды тәрбиелеу мен бейімдеу мәселелері, сондай-ақ ұлттық ою-өрнек өнерінің педагогикалық әлеуеті қарастырылады. Ұлттық ою-өрнек, халықтық көркем мәдениеттің көп функциялы құбылысы ретінде, балалардың эстетикалық тәрбиесіне, адамгершілік және патриоттық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Ою-өрнектің тарихы, семантикасы, түсі мен формалары, сондай-ақ оның педагогикалық мүмкіндіктері талданады. Мақалада ою-өрнек элементтерін балаларға үйрету арқылы олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті қалыптастыру және әлеуметтік-мәдени белсенділікті арттыру жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: ұлттық ою-өрнек, педагогикалық әлеует, адамгершілік тәрбиесі, патриоттық сезім, халықтық мәдениет

Бүгінгі таңда қоғамда болып жатқан өзгерістер бірқатар мәселелерді тудырады, олардың ең маңыздыларының бірі - қазіргі әлемдегі балаларды тәрбиелеу және бейімдеу мәселесі. Осы жағдайларда ортақ тамырымызға бет бұру идеясы өзекті. Қазіргі кезде ұлттық ою-өрнек өнері өзінің ежелгі символикасы, ғұрыптық-қорғау қызметімен архаикалық жаңғырық ретінде өмір сүрмейді, қайта өмір сүріп, дамып, айналадағы материалдық дүниені толтырып келеді.

Қазіргі әлемде ұлттық ою-өрнек, ең алдымен, рухани құбылыс ретінде жаңа мәнге ие болады, өйткені ол құндылықтар мен адамның әлеммен қарым-қатынасының негізгі жүйесін сақтайды және дамытады. Бұл одан адамды көркемдік тәрбиелеу мен дамытуда ерекше маңызы бар күшті моральдық-эстетикалық күшті көруге мүмкіндік береді.

Ұлттық ою-өрнек – халықтық көркем мәдениеттің көп функциялы құбылысы және оның мүмкіндіктерін идеялық, құндылық, адамгершілік, көркемдік-эстетикалық, тәрбиелік құралдардың қоры, қайнар көзі ретінде қарастыру керек. Халықтық ою-өрнектің көптеген функцияларының ішінде әрқайсысының белгілі бір педагогикалық бағыттылығы бар функция топтарын бөліп көрсетуге болады.

Ою-өрнек – (латын тілінен «ornamentum») тұрмыстық заттарды немесе сәулет құрылыстарын безендіруге арналған ырғақты реттелген элементтерден тұратын кескін.

Халық өнерпаздары өз ою-өрнектерінің мазмұнын қоршаған өмірден алған. Бірақ олар оның суреттерін жай көшіріп қойған жоқ, белгілі бір гүлдің, құстың, жануардың жеке ерекшеліктерін алып тастап, оларды сәндік пішіндерге еркін өңдеді. Бірақ ою-өрнектерде бейнелер тегіс берілгенімен, олардың нақты формалары мен пропорциялары өзгереді, табиғи өлшем қатынастары бұзылады, өрнектер қанық бояумен және өмірдің қызығымен ерекшеленеді.

Ою-өрнекте түс маңызды. Қазақ ою-өрнегінде төрт түс жиі қолданылады. Бұл көк, жасыл, сары және қызыл. Түстің адамның көру қабілетіне, психикасына әсері туралы халық шеберлері жақсы білген. Олар белгілі бір құбылыстардың, ерекше көңіл-күй мен тәжірибенің адам санасындағы белгілі бір түспен байланыстыратынын ескерді. Сонымен, жасыл түс – көктем, жастық; көк – аспан символы; қызыл – от,

күн, жер бетіндегі барлық тіршілік көзі; сары – қуаныш пен дүниені білу, парасат. Қазақ ою-өрнектерінде ақ, қара түстер де қолданылады. Ақ – шындық, бақыт; қара – жер.

Қазақ ою-өрнектерінің бірнеше классификациясы бар.

Ең көне топқа аспан денелерін бейнелейтін космогониялық өрнектер жатады: «жұлдыздар», «ай», «жарты ай», «күн және күн сәулелері». Бұл элементтер орамалдарды, сүлгілерді, қабырға ілмектерін, қару-жарақтарды, әйелдердің кеуде әшекейлерін безендіруге пайдаланылды. Космогониялық өрнектер де бойтұмар мен сыйластық рөлін атқарған. Қазақтарда космогониялық өрнек элементтері бар шапан беру дәстүрі күні бүгінге дейін кең тараған [1].

Қонақжайлылық қазақ халқына тән қасиет. Бұл қасиет адамгершілік-патриоттық тәрбиенің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады, оған мұғалім балалардың назарын аударуы керек.

Геометриялық ою-өрнек кең тарады. Бұл шаршылар, гауһар тастар, үшбұрыштар, алтыбұрыштар, сызықтар (түзу, толқынды, спираль, тізбек тәрізді). Табиғаттың байлығы мен алуан түрлілігі қазақ ою-өрнектерінің өсімдік өрнектерінің таңғажайып жарқындығын анықтады. Балаларды осы элементтермен таныстыра отырып, мұғалім ерте заманнан қазақтар табиғатты өз анасы деп санап, оған терең құрметпен қарайтындығы туралы білім береді. Табиғатқа, туған жерге деген сүйіспеншілік адамгершілік пен патриоттық тәрбиенің құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазақтардың сәндік-қолданбалы өнерінде зооморфтық өрнектер ең көп кездеседі. Исламның тірі жанды бейнелеуге тыйым салуы қолданбалы өнердегі бейнелердің стильденуіне әкелді. Кең тараған зооморфты бейнелер: «қошқар мүйіз», «түйемойын», «арқармүйіз», «қырықмүйіз», «сынықмүйіз». Олар киіз үйді бекітуге арналған тоқылған бұйымдарды, алаша (түссіз кілем), түкті кілемге арналған жиектерді және сәулеттік декорды безендіру үшін пайдаланылды. Балаларды қазақ ою-өрнегінің зооморфтық элементтерімен таныстыра отырып, мұғалім балаларға жалпылау үшін маңызды белгілерді белгілеуге көмектеседі.

Халық шеберлерінің қолынан шыққан бұйымдарда көп жағдайда ою-өрнектің дыбысын күшейтіп, түс палитрасын жұмсартатын түрлі-түсті фон қолданылады. Түс, әсіресе күшті және қарқынды, балаларда жағымды сезімдерді оятады, оларды қуантады және үлгіні егжей-тегжейлі қарастыруға итермелейді.

Ою-өрнекті бейнелеу барысында балалардың бойында адамгершілік-еріктік қасиеттер қалыптасады: бастаған ісін аяғына дейін жеткізу, зейінді және мақсатты түрде оқу, досына көмектесу, қиындықтарды жеңу қабілеті мен қажеттілігі. Адамгершілік-патриоттық тәрбиенің тағы бір міндеті – ұлттық мақтаныш сезімдерін нығайтумен ұштастыра отырып, интернационалистік сезімдерді тәрбиелеу. Халық қолынан шыққан өнер өзінің терең мазмұнымен, кемел пішінімен қуантып, таң қалдыруды тоқтатпайды.

Мұғалімнің міндеті – баланы ою-өрнек элементтерін салуға немесе оларды қоршаған өмірден көруге үйрету ғана емес, бұрын аталған барлық адамгершілік-патриоттық қасиеттерді дамыта отырып, оны азайтуға және арттыруға ұмтылуын ояту маңызды. өз елінің байлығы.

Ұлттық ою-өрнектің педагогикалық әлеуеті келесі потенциалдардан тұруы мүмкін:

- ою-өрнектің тарихын, дамуы мен болмысын, семантикасын түсінуге мүмкіндік ретінде танымдық әлеует, ою-өрнектің дәстүрлі түрлерінің этноаймақтық ерекшеліктерін зерттеу;

- құндылықты, дүниетанымдық көзқарастарды, әлемнің этникалық бейнесін, мәдени-тарихи жадыны қалыптастыру мүмкіндігі ретінде құндылық әлеуеті;

- әлеуметтік-мәдени әлеует, әлеуметтік-мәдени белсенділікті қалыптастыру, халық дәстүрлерін сақтау, жаңғырту, дамыту процестеріне қатысу, басқа халықтардың, еліміздің мәдениеттерімен танысу, адамды табиғатпен, ұлттық-тарихи жадымен, сол немесе басқа халық өнерінің мәдени дәстүрімен байланысты көркемдік қызметке қосу мүмкіндігі ретінде;

- жан-жақты тәрбие, кең білім беру және жеке тұлғаны дамыту, қабылдаудың, қиялдың, шығармашылықтың, эстетикалық қызығушылықтардың, пайымдаулар мен бағалаулардың, талғамдардың, талғамның ерекше қасиеттерін қалыптастыру мүмкіндігі ретінде білім беру әлеуеті [2].

Бұл мүмкіндіктерді пайдалану балалар мен жасөспірімдерді көркемдік-эстетикалық тәрбиелеуге, болашақ педагогтар мен сәндік-қолданбалы өнер студияларының жетекшілерін дайындауға тиімді оңтайлы негіз бола алады.

Қазіргі әлемде ұлттық ою-өрнек өнері балаларды тәрбиелеу мен дамытуда маңызды рөл атқарады. Оның тарихы мен символикасы, эстетикалық және адамгершілік құндылықтары балалардың дүниетанымын кеңейтіп, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Ою-өрнек элементтерін оқыту арқылы балалардың шығармашылық қабілеттері мен әлеуметтік-мәдени

белсенділіктері артады. Мұғалімдер мен тәрбиешілердің міндеті – балаларға ою-өрнек өнерінің терең мазмұнын жеткізіп, оларды ұлттық мәдениетіміздің байлығымен таныстыру. Бұл процесс балалардың жеке тұлғасын дамытуға, олардың эстетикалық және адамгершілік қасиеттерін нығайтуға, сондай-ақ патриоттық сезімдерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. “Қазақстан”: Ұлттық энциклопедия/Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы, 1998 [ISBN 5-89800-123-9](#)
2. Седова, И. Г. Педагогический потенциал народного орнамента / И. Г. Седова. — Текст : непосредственный // Актуальные задачи педагогики : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). — Чита : Издательство Молодой ученый, 2011. — С. 147.

**Түркістан облысының білім басқармасының Түркістан қаласының білім бөлімінің
«№ 32 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
Абдумуталип Самат Қанатұлы**

**СПОРТТЫҚ ОЙЫНДАР. БАСКЕТБОЛ ДОПТЫ ӘРІПТЕСІНЕ БІР ҚОЛМЕН
ИЫҚ ТҰСЫНАН БЕРУ ӘДІСТЕРІН ҮЙРЕТУ. ДОПТЫ ӘРІПТЕСІНЕ БІР
ҚОЛМЕН ЖОҒАРЫДАН БЕРУ ӘДІСТЕРІН ҮЙРЕТУ**

Бөлімі:	Команда ойындарында бірлескен оқу		22-сабақ
Педагогтің тегі, аты, әкесінің аты:	Абдумуталип Самат		
Күні:			
Сынып: 10 «А»	Қатысқандар	Қатыспағандар	
Сабақтың тақырыбы:	Спорттық ойындар Баскетбол Допты әріптесіне бір қолмен иық тұсынан беру әдістерін үйрету. Допты әріптесіне бір қолмен жоғарыдан беру әдістерін үйрету		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	10.2.1.1. Өзгермелі жағдайларға жауап қайтара білу қимыл әрекеттерімен байланысты және балама идеяларды бағалау		
Сабақтың мақсаты:	Оқушылардың баскетболда допты дұрыс беру техникасын меңгеруі. Өзгермелі жағдайларға жауап қайтара білу қимыл әрекеттерін дамыту. Спорттық шеберлік пен топтық жұмысқа тәрбиелеу		
Құндылықтар:	Ынтымақтастық – топпен жұмыс жасау арқылы бірлескен әрекетті дамыту. Еңбекқорлық – жаңа әдістерді меңгеруге деген ұмтылыс. Сауаттылық – баскетбол техникасын дұрыс орындау.		

Сабақ барысы

Сабақ кезеңдері	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	1. Кіріспе бөлімі	Оқушылар сапқа тұрып мұғаліммен	Қол шапалақ	Ысқырық пен секундомер

(10-12 минут)	Оқушыларды сапқа тұрғызу, сәлемдесу, сабақтың мақсатын түсіндіру. Жалпы дене қыздыру жаттығулары: Жүру, жүгіру (аяқтың ұшымен, өкшемен, тізені жоғары көтере). Қолдың жоғары-төмен қозғалысы, иықты айналдыру, дене бұрылыстары. Дем алу жаттығулары.	амандасады. Жалпы дамыту жаттығуларын жасайды.		
Сабақтың ортасы (25 минут)	2. Негізгі бөлім 2.1. Бір қолмен иық тұсынан доп беру әдісі: Бастапқы жағдай: доп иық тұсында бір қолдың білезігінде ұсталады, екінші қолы демеп тұрады. Қимылдың орындалуы: Допты беру үшін қолды алдыға созып, дене қарсы қимылмен қолдың күшін қолдану. Доптың ұшу траекториясы доға тәріздес болуы керек. Допты бергенде бір аяқ алға қойылады. Тәжірибелік жаттығу: Оқушылар екі топқа бөлініп, бір-біріне допты иық тұсынан беру. Қашықтықты біртіндеп арттыру. 2.2. Бір қолмен жоғарыдан доп беру әдісі: Бастапқы жағдай: доп бір қолдың білезігінде ұсталады. Қимылдың орындалуы: Қолды жоғары көтеріп, допты шеңгелдей ұстау. Доптың ұшу бағыты мен жылдамдығын саусақтар арқылы басқару. Допты бергенде қолдың білезігін босату. Тәжірибелік жаттығу: Оқушылар екі топқа бөлініп, бір-біріне допты жоғарыдан беру. Доптың дәлдігін арттыру үшін қашықтықты өзгерту. 2.3. Өзгермелі жағдайларға жауап қайтару: Оқушыларға әртүрлі қашықтықтардан доп беру тапсырылады. Қарсыластың қозғалысын ескере отырып, допты дәл беруге үйрету. Дескрипторлар: Допты бір қолмен иық тұсынан беру техникасын дұрыс орындайды. Допты бір қолмен жоғарыдан беру техникасын меңгереді. Өзгермелі ойын жағдайларына бейімделіп, тиімді шешім қабылдайды. Топтық жұмыста белсенділік танытып, серіктестеріне көмектеседі.	Оқушылар бір қолмен иық тұсынан доп беру әдісі мен бір қолмен жоғарыдан доп беру әдістерін үйренеді.	Мұғалімнің ауызша кері байланысы. Оқушылардың өзара бағалауы. Жеке жұмыс нәтижелерін бағалау.	Баскетбол добы, ысқырық, конустар, белгіленген ойын алаңы.
Сабақтың соңы (5-8 минут)	Қорытынды бөлім Оқушыларды сапқа тұрғызу, демін қалыпқа келтіру жаттығулары. Сабақтың қорытындысын шығару, оқушылардың қателерін түзету. Үйге тапсырма: допты әртүрлі әдістермен беру техникасын жаттығу.	Оқушылар сабақ барысын талдайды.		

**Павлодар облысының білім беру басқармасы, Павлодар қаласы білім беру бөлімінің
Павлодар қаласының Әлихан Бөкейхан атындағы лицей-мектебінің
Басшының ақпараттандыру жөніндегі орынбасары
Саметова Зарина Төлегеновна**

ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ - ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ

Аннотация: мақалада жобалық оқыту әдісінің заманауи педагогикалық технология ретінде білім беру жүйесіндегі рөлі мен маңызы қарастырылады. Жобалық оқыту оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын, зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған тиімді әдістердің бірі болып табылады. Мақалада жобалық әдістің негізгі ерекшеліктері, оның оқу процесіндегі орны, оқушылардың дербестігін арттырудағы маңызы талданады. Сонымен қатар, білім беру үдерісінде жобалық оқытуды енгізудің тиімді жолдары мен оның оқыту сапасына ықпалы сипатталады.

Кілт сөздер: жобалық оқыту, заманауи педагогикалық технология, білім беру, шығармашылық қабілет, сыни ойлау, зерттеу дағдылары, оқу үдерісі, оқыту сапасы.

Қоғамдағы қарқынды өзгерістер білім беру саласына тікелей әсер етіп, оқу жүйесін жаңа талаптарға бейімдеуді қажет етеді. Қазіргі заманғы мектеп оқушылары өмірдегі өзгерістерге дайын болуы үшін ұтқырлық, динамизм және конструктивтілік сияқты маңызды қасиеттерді дамытуы керек. Осы мақсатта педагогикалық жүйеде оқыту үдерісінің тиімділігін арттыратын, оқушылардың ойлау дағдыларын жетілдіретін заманауи оқыту құралдарын қолдану маңызды.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесінен жаңа тәсілдерді талап етеді. Бұл – тұлғаның жеке дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық технологияларды қолдану, шығармашылық бастамаларды қолдау, ақпараттық кеңістікте еркін бағдарлану қабілетін дамыту, өмірде кездесетін мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастыру, сондай-ақ өзін-өзі анықтау мен шешім қабылдау процесіне дайындықты арттыру. Еркін және жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу үшін балалардың өздігінен ойлау, білім алу, шешім қабылдау дағдыларын жетілдіру, әрекеттерін нақты жоспарлау және тиімді қарым-қатынас орнатуға бағытталған білім беру әдістерін кеңінен енгізу қажет.

Оқыту әдістерінің ішінде ең тиімді тәсілдердің бірі – **жоба әдісі**. Бұл әдіс оқушылардың интеллектуалдық, моральдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытып, олардың білім мен жалпы дағдыларды меңгеру деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Жоба жұмыстарын орындау барысында оқушылар әртүрлі пәндерден алған білімдерін біріктіріп, өздігінен зерттеу жүргізеді, өзекті мәселелерді шешудің тиімді жолдарын іздейді. Бірлескен қызмет ынтымақтастықтың кең мүмкіндіктерін ашып, оқушылардың мақсат қою, сол мақсаттарға жетудің оңтайлы тәсілдерін анықтау, міндеттерді бөлісу және өз құзыреттіліктерін көрсету қабілеттерін дамытады.

Жобалық оқыту шынайы танымдық қызығушылықты оятып, оқушылардың өзін-өзі дамытуына, шығармашылық қабілеттерін шыңдауына және өз білімін нақты өмірде қолдануына ықпал етеді. Бұл әдіс оқушыларды өз бетінше ақпарат іздеуге, оны талдап, қорытуға және заманауи ақпараттық кеңістікте бағдарлануға үйретеді. Сонымен қатар, жобалық жұмыс оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытып, жеке, жұптық және топтық жұмыстар арқылы олардың дербестігін нығайтады.

Жобалық оқыту әдісінің негізгі түрлеріне **зерттеу, шығармашылық, ойындық, ақпараттық, және тәжірибеге бағытталған** жобалар жатады. Әрбір жоба түрі оқушылардың өзекті мәселелерді шешу қабілетін арттырып, олардың білімін өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Жобаны әзірлеу-бұл адамның өз қажеттіліктерін түсіну арқылы, пәндік іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асыру арқылы өзін-өзі дамыту жолы. Қазіргі педагогикалық технологиялардың ішінде соңғы жылдары оқушылардың жобалық қызметі танымал бола бастады, өйткені ол:

- тұлғаға бағытталған;
- қызығушылық пен жұмысқа қатысудың артуымен сипатталады;
- педагогикалық мақсаттарды барлық кезеңдерде іске асыруға мүмкіндік береді;
- өз тәжірибесінен, нақты істі іске асырудан үйренуге мүмкіндік береді;
- өз еңбегінің өнімін көрген оқушыларға қанағат әкеледі.

Білім беру технологиялары – әрбір мұғалімнің шығармашылық қызметінің кеңістігі. Білім алушының жеке қызығушылығы оқу үдерісінің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Сондықтан,

оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында мұғалімдерге заманауи білім беру технологияларын меңгеру және педагогикалық шеберліктерін дамыту аса маңызды.

Педагогикалық технология – оқыту мен тәрбиелеу процесін жүйелі ұйымдастыратын, тиімді нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін әдістер, тәсілдер және формалар жиынтығы. Кез келген жаңа технологияны игеру барысында мұғалімнің педагогикалық ойлау жүйесі жаңаша бағыт алады, оның әдістемелік тілі айқындалып, құрылымы нақтылана түседі. Жаңа педагогикалық технологияларды сабақ барысында қолдану оқу процесіне жаңа көзқарас қалыптастырып, жеке тұлғаның дамуына ықпал етеді.

Ақпараттық технологиялардың дамуы оқытуды жеңілдетіп, ақпаратты іздеу және игеру үдерісін жылдамдатады. Ғаламтор – білім алу мен өзін-өзі жетілдірудің маңызды құралы. Ол қосымша материалдар іздеуде, презентациялар дайындауда және кәсіби дамуда кеңінен қолданылады.

Қазіргі уақытта оқушылардың **зерттеу дағдыларын** және **шығармашылық қабілеттерін** дамытуға бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру өзекті мәселе болып отыр. Осы мақсатта **жобалық оқыту технологиясы** ерекше орын алады. Бұл технология оқушылардың **коммуникативтік құзыреттілігін** жетілдіріп қана қоймай, олардың дербес жұмыс істеуін, мақсат қоюын, бастамашылық пен жауапкершілік дағдыларын қалыптастырады.

Жобалық әдіс оқушылардың **танымдық дағдыларын** дамытуға, өз бетінше білім алуға, ақпараттық кеңістікте бағдарлауға, сыни және шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар, олар мәселені көре білу, оны тұжырымдау және шешу дағдыларын меңгереді. Жобалық оқыту арқылы оқушылардың **интеллектуалдық дамуы** артып, тәуелсіздік, табандылық, төзімділік сияқты жеке қасиеттері қалыптасады.

Сабақта оқушының жобалық қызметінде оқу қызметінің келесі кезеңдері ерекшеленеді:

- мотивациялық (мұғалім жалпы идеяны мәлімдейді, оң мотивациялық көзқарас қалыптастырады; оқушылар өз идеяларын талқылайды, ұсынады);

- жоспарлау-дайындық (жобаның тақырыбы мен мақсаттары анықталады, міндеттер тұжырымдалады, іс-қимыл жоспары жасалады, нәтиже мен процесті бағалау критерийлері белгіленеді, бірлескен іс-әрекеттің әдістері алдымен мұғалімнің көмегімен, кейінірек оқушының тәуелсіздігінің артуымен келісіледі);

- ақпараттық-операциялық (оқушылар материал жинайды, әдебиеттермен және басқа көздермен жұмыс істейді, жобаны тікелей орындайды; мұғалім бақылайды, үйлестіреді, қолдайды, өзі ақпарат көзі болып табылады);

- рефлексивті-бағалау (оқушылар жобаларды ұсынады, ұжымдық талқылауға және жұмыс нәтижелері мен процесін мазмұнды бағалауға қатысады, ауызша немесе жазбаша өзін-өзі бағалауды жүзеге асырады, мұғалім ұжымдық бағалау қызметіне қатысады).

Ақпаратты ұсынудың негізгі түрлері-жазбалар, сызбалар, кесінділер немесе мәтіндер мен суреттер. Әрбір жобаны сәтті аяқтауға жеткізу керек, бұл баланың нәтижеге деген мақтаныш сезімін қалдырады. Жоба бойынша жұмыс аяқталғаннан кейін балаларға өз жұмыстары туралы айтуға мүмкіндік беріледі.

Оқу іс-әрекетінің қызықты түрі оқу-зерттеу қызметі болып табылады. Нақты оқу әрекетіне қатысты оқу-зерттеу қызметінің құрылымы жаңа элементтермен толықтырылады. Жалпыланған түрде оны келесідей көрсетуге болады: мәселенің қойылуы - гипотезалар - гипотезаны тексеру әдісін таңдау - гипотезаны тексеруге бағытталған әрекеттер - нәтижелерді талдауға дайындау - талдау, нәтижелерді жалпылау - қорытынды (растау немесе гипотезаны жоққа шығару). Осы кезеңдердің барлығын жүзеге асыруға балалардың өздері қатысады. Бір ғана ерекшелік мүмкін - кейбір жағдайларда мәселені мұғалімнің өзі анықтауы мүмкін. Белгіленген әрекеттер циклі (мәселені қоядан нәтиже алуға дейін) көп уақытты алады, сондықтан оқу және зерттеу жұмыстары әдетте сабақтан тыс уақытта жүзеге асырылады.

Ғылыми-зерттеу жұмысы оқушыны тыңдаушыдан оқу процесінің белсенді қатысушысына ауыстыруға мүмкіндік береді. Зерттеушілік мінез-құлық баланың дүниені түсінуінің маңызды көздерінің бірі болып табылады. Барлау, ашу, зерделеу – беймәлім әлемге қадам басуды білдіреді. Балалар табиғатынан зерттеуші және әртүрлі зерттеу жұмыстарына үлкен қызығушылықпен қатысады. Зерттеудің табысты болуы көбінесе оның ұйымдастырылуына байланысты. Балаларды бақылауға, салыстыруға, сұрақ қоюға үйрету және оған жауап табуға деген құштарлықты дамыту өте маңызды. Сондықтан қосымша әдебиеттерді оқып, тәжірибе жасауды үйрену, нәтижелерді талқылау, басқа адамдардың пікірін тыңдау керек. Зерттеу жұмыстарын жүргізгенде балалар ойлауға, қорытынды жасауға үйренеді.

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Ақжайық ауданы білім беру бөлімінің
 “Балалар шығармашық орталығы” МКҚ
 Қосымша білім беру педагогы, “IZO TALANT” үйірмесінің жетекшісі, педагог - сарапшы
 Сисенгазиев Кайсар Талапович

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУДА ДӘСТҮРДЕН ТЫС СУРЕТ САЛУ ӘДІСТЕРІНІҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақала балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған әдістемелердің бірі ретінде касеталармен сурет салу әдісі мен пластилинографияның маңыздылығын қарастырады. Тәрбие мен оқытуда балалардың сөйлеуін дамыту, сонымен қатар олардың ұсақ моторикасы мен когнитивті дағдыларын жетілдіру үшін пластилинмен жұмыс жасау маңызды рөл атқарады. Автор екі әдістің де балалардың шығармашылық қабілеттерін, сөйлеу дағдыларын, қиялын және қол моторикасын дамытуға ықпалын ғылыми тұрғыдан талдайды. Сонымен қатар мақалада дәстүрден тыс сурет салу арқылы баланың психикалық дамуына қалай әсер ететіндігі, бұл әдістің балалардың жалпы даму процесіндегі мәні мен тиімділігі сипатталады. Мақалада қосымша білім беру педагогінің осы әдістемені жүзеге асырудағы тәжірибесі, оны оқу процесінде қолдану жолдары мен нәтижелері баяндалады.

Кілт сөздер: балалар, сөйлеу дағдылары, пластилинография, шығармашылық әлеует, ұсақ моторика, педагогикалық әдіс-тәсілдер, білім беру технологиялары.

Заманауи білім беруді жаңғыртудың басым стратегияларының қатарында қоғамның тез өзгеретін шындықтарына икемді бейімделу шарттарын айқындау ретінде балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуға көңіл бөлу жатады.

Шығармашылыққа бағдарлау бүгінгі күні Қазақстан Республикасының білім берудің мемлекеттік білім беру мекемесінің енгізілуіне байланысты қазіргі заманғы білім беру мен тәрбиелеу жүйесінің, оның ішінде мекеменің дүниетанымдық ұстанымы болып табылады. Осыған байланысты білім беру ұйымдарының алдында өскелең ұрпақтың шығармашылық әлеуетін дамытудың маңызды міндеті тұр, бұл өз кезегінде оқу-тәрбие процесін жетілдіруді талап етеді.

А.В. Бакушинский, Л.А. Венгер, Н.А. Ветлугина, Т.Г. Казакова, В.И. Киреенко, Т.С. Комарова, Г.Г. Григорьеваның қазіргі педагогикалық-психологиялық зерттеулері балалардың психикалық, эстетикалық дамуы үшін бейнелеу өнерінің қажеттілігін дәлелдейді.

Бейнелеу немесе «өнімді әрекет» балалар үшін ең қызықты әрекеттердің бірі болып табылады. Неге десек, Н.К.Крупская жазғандай, бала алған әсерлерін әр алуан тәсілдермен: қимыл-қозғалыс, сөз, мимика арқылы жеткізуге өте ерте ұмтыла бастауы кездейсоқ емес. Оған өзі қалыптастырған бейнелердің экспрессия аймағын кеңейтуге мүмкіндік беру керек. Оған материал – қарындаштар, қағаз, пластилин, желім, қайшы беріп, осы материалдарды қалай қолдану керектігін үйрету керек.

Балалардың өнімді іс-әрекетінің негізгі ерекшелігі – идеяның пайда болуы және жүзеге асуы. Ойында идея іс-әрекет пен қарым-қатынас арқылы жүзеге асса, онда бұл жағдайда бала белгілі бір өнімді алады.

«Өнімді іс-әрекет» түсінігі іс-әрекеттің бірнеше түрлері жобалау, сурет салу, илеу, аппликацияны қамтиды, оларды қолдану балалар өмірінде дәстүрлі түрде ұсынылған және онда маңызды орын алады.

Бүгінгі таңда тәрбие мен оқытуға жаңа көзқарасты жүзеге асырудың келесі жолдарын анықтауға болады:

- балаларды тәрбиелеу тәжірибесінде білім беру технологияларының мазмұнын жаңарту бойынша педагогикалық идеяларды іздестіру;
- білім беру технологияларын жаңғырту;
- педагогикалық жұмыстың кәсіби шеберлігі мен беделін арттыру;
- озық тәжірибені тарату, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын енгізу.

Дәстүрден тыс сурет салу әдісі - бала үшін қызықты бұрын қолданып көрмеген сурет салудың жаңа жолдары. Жаңа әдіспен сурет салу бала қиялын дамытушы, шығармашыл ұрпақ тәрбиесінің бастауы. Жаңа сурет салу әдістерін қолдана отырып шығармашыл ұрпақты тәрбиелеу – бұл өнер мен білімді тарататын маңызды процесс. Мысалы, балаларға цифрлық өнер, коллаж жасау немесе креативті майшам немесе касета ленталарымен сурет салу арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытамыз.

Менің әдістемелік мәселемді таңдау бүгінгі таңда өзекті деп есептеймін, өйткені өнімді іс-әрекет балалардың жан-жақты дамуының маңызды құралы болып табылады. Сурет салуды, мүсіндеуді, аппликацияны, жобалауды үйрену баланың психикалық, адамгершілік, эстетикалық және дене тәрбиесіне ықпал етеді.

Дәстүрден тыс сурет салудың мақсаты – өнер арқылы шығармашылықты, өзін дамыту және тұлға ретінде қалыптасу.

Міндеттері:

- Шығармашылықты дамыту: дәстүрден тыс әдістер арқылы балалардың шығармашылық ойлау қабілетін кеңейту.
- Эксперимент жасау: жаңа заттарды қолдана отырып техникаларды тәжірибе жүзінде іске асыру.
- Сенсорлық қабылдауды кеңейту: түрлі текстуралар мен формаларды қолдану арқылы сезімдер мен эмоцияларды тереңірек түсіну.
- Келісімділік пен ынтымақтастық: топтық жобаларды орындау арқылы бірлескен жұмысты дамыту.
- Сын тұрғысынай ойлау: өнер туындыларын талдау және бағалау арқылы сыни көзқарасты қалыптастыру.

Мен өз тәжірибемді мүсіндеу сабақтарына, дәлірек айтсақ, балалардың сөйлеуін дамытуда пластилинография әдістерін қолдануға және жазба касеталарының ленталарымен сурет салу әдісіне арнағым келеді.

Жазба касеталарының ленталарымен сурет салу әдісі балаларды сурет салу кезінде композиция құрастыру әдістерін және де контраст жасау тәсілдерін үйренеді. Бұл әдіс оқушылардың ойлау қабілеті мен іздеуге машықтандырады. Қалдық заттарды тегістік бетінде дұрыс орналастыру арқалы өнер туындысын шығару мүмкіндігін үйрету. Ленталарды жапсыру бағытына байланысты туындының әсерлі шығу мүмкіндігін береді. Бейнелеу өнерінде жаңа әдіс қолдану балалардың қызығушылығын оятып қана қоймай сурет өнерінің жаңа бағытта дамуына үлкен серпіліс берері сөзсіз.

Жазба касеталарының ленталары мен сурет салу әдісі 2000 жылдары АҚШ – та бастау алды. 26 жасар Эрика Айрис Симмонс касета ленталары мен сурет салу бағыты бойынша алғашқы жұмыстарын шығарған болатын. Музыка әлемінің көрнекті тұлғаларының портреттерін бейнелеген жұмыстары көрмелерден орын алған.

Ленталар мен сурет салуды 2022 жылы Касета ленталары мен жұмыстану Қызылорда қаласында республикалық «Балалардың кешенді дамуы: шығармашылық әлеуетін ашу» музыка, көркем еңбек, пәндері мұғалімдері және көркем эстетикалық бағыттағы қосымша білім беру ұйымдары педагогтарының съезінде шеберлік сағаттар мен көрмелер өткен болатын. Осы көрмеде «Жазба касеталары мен сурет салу» тақырыбында шеберлік сағат көрсеткен болатынмын. Көрмеге А1 форматтағы жұмыстарым Қызылорда қаласының тумасы Батырхан Шукеновтың портреті, күйші Құрманғазы портреттерін осы техниканы қолдана отырып жасаған болатынмын. 2022 жылы Орал қаласында өткен облыстық тамыз кеңесінде қосымша білім саласының және өнер мектеп педагогтары шеберлік сағаттар көрсетіп облыс көлемінде іс – тәжірибе мен бөліскен болатынмын.

Жазба касеталары мен сурет бастау үшін ең алдымен А1 форматта қағаз дайындап суретімізді салып аламыз. Қарындашпен сурет салу кезінде жарық пен көлеңкенің орналасу бағытын және дұрыс орналасуын қадағалаймыз. Дайын салынған сұлбаға желім жағып ленталарды бір - бірлеп формасын

келтіріп жапсырамыз. Жапсыру кезінде ленталар арасында арақашықтық сақтау немесе үстіне жапсыру арқылы ашық немесе қою түсті келтіруге болады.

Күйші Құрманғазы бейнесін қағаз бетіне салып алып ленталар мен жапсырып контраст береміз. Адам бетін салу кезінде бет пішінін беру және жарық пен көлеңкенің дұрыс орналастыру арқылы күйші атамның күй тару кезіндегі толғанысы мен көңіл күйін бердім. Қолын салу кезінде саусақтарының домбыра пернелерін басуын, қолына түскен жарықтың әсері қолға динамика беріп тұр. Домбырадан тартылған лента жұмыстың төмен жағына орналасып касета жапсырдым. Бұл касета барлық композицияны біріктіріп касетадан күй шашылып тұрғандай бейне береді. Күйші арғы жағында орналасқан параллель сызықтар артқы фон ретінде киіз үйдің ішін бейнелеп тұрғандай ұлттық нақыштағы туынды. Жұмыстану кезінде желімдеу және желімнің кебу уақыты жылдам болғандықтан толық суретті аяқтау уақыты 4 сағат көлемін алады.

Пластинография әдісі

Әрбір бала үшін күрделі процестердің бірі сөйлеуді дамыту болып табылады. Кейбір балаларда алғашқы сөздер өте ерте, басқаларында кейінірек пайда болады. Баланың сөйлеу әрекеті қалыпты болуы үшін онымен күресу, оны сөйлеуге ынталандыру, оған жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйретуге тырысу керек, бірақ оның психикасын шамадан тыс жүктемеу керек.

Баланың сөйлеуі өзінің қалыптасуында жалпы адамзаттың даму кезеңдеріне ұқсас: ым-ишараның, лептердің, белгілі бір сөздердің және соның нәтижесінде ауызша сөйлеудің пайда болуы. Ал адамның сөйлеу әрекеті еңбек арқылы қалыптасқандықтан, баланың сөйлеу әрекеті де оның іс-әрекеті мен хоббиіне байланысты. Егер ол көптеген заттармен қоршалған болса, нәрестенің ұғымдар шеңбері сәйкесінше кеңейеді. Ал егер баланың ойынында белгілі бір шектеулер болса, сөздік қоры айтарлықтай нашарлайды. Көптеген ғалымдар ми қыртысында орналасқан сөйлеу орталықтары саусақтардан шығатын импульстармен тікелей байланысты екенін дәлелдеді.

Балалардың сөйлеуін дамытуға не көмектеседі? Балалар нені жақсы көреді? Әрине, шығармашылық! Бұл - балаға күнделікті қол жетімді және өзін көрсетуге көмектесетін нәрсе.

Бұл мәселелерді шешуде менің таңдауым пластилинография техникасына байланысты болды.

Пластинография - орындау өте қарапайым және ерекше қабілеттерді қажет етпейтін, балаларды баурап алатын және психикалық немесе физикалық жүктеме жасамайтын әдіс. Пластилинмен жұмыс істеуге арналған құралдар мен материалдар қарапайым және үлкен шығындарды қажет етпейді.

Пластилинмен сурет салу – мүмкіндіктерімен ерекшеленетін көрнекі әрекет түрі.

Пластилинография баланың материалды меңгеруіне, суретті бедерлі және жанды етіп жасауға мүмкіндік береді. Кез келген қатты негізде сурет салуға болады. Жас кезінде балаға жақсы сенсорлық тәжірибе келеді, бала пластикалық пішін мен түсті сезіне бастайды. Балалардың саусақтарын қадағалап, оларды дұрыс трюктерге дағдыландыру өте маңызды. Мысалы, пластилинді жағу кезінде солдан оңға және жоғарыдан төменге қарай жылжу керек. Балалар пластилинді жағындыдағы түстерді араластыруды, тегістеуді, қысуды және бөлшектерді тартуды жақсы біледі.

Осыған сүйене отырып, мен өзім үшін балаларды пластилинографияға үйретудің негізгі мақсаттары мен міндеттерін анықтадым:

1. Пластилинмен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, мүсіндеуге қызығушылықтарын ояту;
2. Жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеру (түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, домалату, қысу, жағу және сюжетті суреттер жасау);
3. Қағазда бағдарлай білуге үйрету;
4. Қолдың ұсақ моторикасын дамыту;
5. Сыртқы әлеммен танысу;
6. Эмоциялар мен қиялдарды дамыту;
7. балалардың сөйлеуін дамыту.

Өмірдің осы кезеңінде қолдар баланың қосымша сөйлеу мүшесі болып табылады. Қозғалыс әрекеті мен сөйлеу функциялары параллель қалыптасады. Егер қолдың қозғалыс белсенділігінің дамуы қалыпты курстан артта қалса, онда сөйлеудің дамуы да кешіктіріледі. Пластилинмен бояудың көптеген әртүрлі әдістері бар.

Балалар мұны қуана жасайды, бірақ олар өз қолдарымен жасалған қолөнерден көбірек ләззат алады. Мұндай сабақтарда танымдық белсенділік жүзеге асады. балалар сөздік қорын қызықты ойын түрінде байытады. Сюжетті ойнау және пластилинмен практикалық әрекеттерді орындау барысында балалармен үздіксіз әңгімелесу жүргізіледі. Балалардың іс-әрекетін мұндай ойын түрінде ұйымдастыру олардың

сөйлеу әрекетін ынталандырады, сөйлеуге еліктеуге, сөздіктің қалыптасуына және белсендіруіне, баланың басқалардың сөзін түсінуіне себеп болады. Біз осы жұмысқа кіріскеннен кейін мен осындай қорытынды жасай алдым.

Пластинмен жұмыс кезінде мен балалардың жаңа мүмкіндіктерін ашуға, балаларды сыни тұрғыдан ойлауға, коммуникативті дағдыларды дамытуға, жұмысқа шығармашылық тәсілдерді меңгеруге және әрине, барлық нәтижелерге топпен жұмыс жасай отырып жетуге көңіл бөлемін.

Осылайша, пластилинография техникасы бойынша балалармен жұмыс істей отырып, мен балалардың даму деңгейі әлдеқайда жоғары болғандығын, сенсомоторлық дағдылар қалыптасқандығын, көз және қол жұмысында жүйелілік пайда болғанын, іс-әрекеттерді орындаудағы дәлдіктің жақсарғанын, саусақтардың ұсақ моторикасының, сөйлеудің дамуы жақсарғандығын байқадым.

Балалармен жұмыс жасау олардың пластилинмен сурет салуға деген қызығушылықтары мен ынталарының жоғары екенін көрсетті, бірақ қабілет деңгейін арттыру үшін сабақтарды жүйелі түрде өткізу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бакушинский, А. В. (2017). Педагогика и психология: теория и практика. – Алматы: Білім.
2. Венгер, Л. А. (2015). Творческое развитие ребенка: теория и методика. – Санкт-Петербург: Питер.
3. Казакова, Т. Г. (2016). Развитие моторики и речи у детей. – Москва: Просвещение.
4. Киреев, В. И. (2014). Психология и педагогика: современные подходы. – Астана: Университет.
5. Григорьева, Г. Г. (2013). Детская творчество и психология. – Минск: БГПУ.

Орал қаласы
"Айназ" жеке балабақшасы
Тәрбиеші
Молдағалиева Светлана Елеусиновна

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР (ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР) НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ

Аннотация. Мақалада қазақ халқының ұлттық киімдерінің балабақшадағы тәрбиелік мәні мен олардың балаларға ұлттық құндылықтарды сіңірудегі рөлі қарастырылады. Қазақ киімдері – халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениетінің, эстетикалық талғамының және ұлттық болмысының айқын көрінісі. Балабақшада ұлттық киімдерді қолдану арқылы балалардың туған халқына деген сүйіспеншілігін арттыру, ұлттық рухта тәрбиелеу, сондай-ақ олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік туады. Ұлттық киімдердің сәндік ерекшеліктері, олардың тәрбиелік, символикалық мәні, қолөнер мен ою-өрнектердің бала тәрбиесіндегі ықпалы кеңінен баяндалады. Ұлттық киімдер арқылы балабақша жасындағы балаларға салт-дәстүрлерді үйрету, олардың эстетикалық талғамын қалыптастыру және ұлттық сана-сезімін нығайту – ұрпақ сабақтастығын қамтамасыз етудің маңызды аспектісі болып табылады.

Кілт сөздер: қазақ ұлттық киімі, балабақша, ұлттық тәрбие, мәдени мұра, қолөнер, танымдық даму, дәстүрлі киім.

Қазақ – байырғы дала халықтарының бірі. Ал ұлттық киім - қашанда халықтың өз тарихының көрінісі. Халқымыздың ежелден келе жатқан мақтан етерлік тарихы бар. Қазақ киімдері – сан ғасырлар бұрын ата-бабаларымыз үшін ерекше мәнге ие болған біздің мақтанышымыз, өзге ұлттардан ерекшелігіміз. Қазақтар көшпелі болған, ат үстінде жүрген. Сондықтан киім жүріске ыңғайлы болуы керек еді. Ал қазақтың ұлттық киімінің элементтері алғаш рет шамамен 600 жыл бұрын пайда бола бастады.

Қазақ киімдерін кейбір белгілері бойынша оңай тануға болады: тартымды бекітілген силуэт, қысқы сыртқы киім кеңірек болуы, күнделікті және мерекелік киімдердің кестелермен және әдемі оюлармен жомарт безендірілуі, киімді әшекейлеуге тон, аққу мамығы, құс қауырсыны, алтын, күміс және люрекс жіптері пайдаланылуы, ең салтанатты іс-шараларға арналған көйлектер моншақтармен, асыл тастармен және зергерлік бұйымдармен безендірілуі. Киімдегі ою-өрнек иесін қорғайды деп есептелді, сондықтан киім бойтұмар қызметін атқарды және қазақтар оны әшекейлеуден ешқашан да аянған емес. Киімді безендіру үшін түпнұсқа кестелер, өрім, жиектер және басқа элементтер пайдаланылды.

Қазақ халқының ұлттық киімдері – ұлттың мәдени мұрасы, тарихы мен болмысының айнасы. Олардың әрқайсысы белгілі бір мәнге ие, халқымыздың дүниетанымын, салт-дәстүрін бейнелейді. Балабақшада ұлттық киімдерді қолдану – бүлдіршіндердің ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың, олардың эстетикалық талғамын дамытудың тиімді жолдарының бірі. Қазақтың ою-өрнектерімен безендірілген кимешек, сәукеле, шапан, тымақ, жейде сияқты киім үлгілері балалардың қызығушылығын оятып қана қоймай, оларды халқымыздың терең тарихына бойлатуға көмектеседі. Сондай-ақ ұлттық киімдерді киіп, әртүрлі мерекелік іс-шараларға қатысу балалардың шығармашылық қабілетін жетілдіріп, ұлттық рухын нығайтады.

Балабақшадағы тәрбиелік жұмыстарда ұлттық киімдерді қолдану балаларға қазақ халқының салт-дәстүрлерін үйретуге, олардың мәдениетке деген құрметін арттыруға ықпал етеді. Мәселен, Наурыз мерекесінде немесе басқа да ұлттық мейрамдарда балалардың қазақша киім киюі олардың өз ұлтына деген сүйіспеншілігін арттырып, өткен мен бүгіннің сабақтастығын сезінуге мүмкіндік береді. Ұлттық киімдер арқылы балаларға түстердің символикасын, ою-өрнектердің мәнін түсіндіру олардың танымдық қабілетін дамытады. Осындай әдістер арқылы балабақша тәрбиеленушілері ұлттық құндылықтарды саналы түрде қабылдап, олардың бойында патриоттық сезім қалыптасады.

Қазақтардың ұлттық киімдері алуан түрлі және ерекше, өте ыңғайлы. Киім төрт мезгілге және барлық жағдайға арналған. Қазақ халқының ұлттық киімдері дүниежүзінің этнографиялық мұражайларында, әлемдік көрмелерде лайықты орын алуда. Қымбат ұлттық киімдер құрметті адамдарға, сондай-ақ шетелдік қонақтарға танылу белгісі ретінде ұсынылды және бүгінге дейін ұсынылып келеді. Қымбат, кестелі шапан сыйлау адамға ерекше құрмет көрсетуді білдіреді.

Тымақ – малақай, ерлердің қой терісінен, аң терісінен тігілген, ерекше кесілген қысқы бас киімі. Бұрын қазақтар тымақ арқылы, қай жүзден, оның иесінің руын анықтайтын. Ұлы Абай тымақты өлеңдерінде жырлай отырып, жан-жақты сипаттаған. Бұл дегеніміз ұлы ақынның өз халқының ұлттық киіміне сүйсініп, мақтан тұтқандығын көрсетеді. Туған жерінің, өзі шексіз сүйген халқының өткен өмірінің бір үзігін қозғағандай. Бұл туралы қазақ ғалымы Тұрлығұл нанымды айтады: «Киім – ұлттық байлық. Киім арқылы қазақ халқының әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, эстетикалық талғамы, ата-бабаларымыздың мәдени-тарихи дамуы туралы білуге болады».

Тымақ – киелі бас киім. Оны айырбастауға болмайды. Ардақты адамдар мен зиялылардың тымағы мұра болып қалып отырған. Ертеде шала туған нәрестені қанша күн бұрын шала туылса, сонша күн тымақта ұстаған.

Бөрік – кең тараған бас киімдердің бірі. Оны ерлер де, қыздар да киеді. Бөрікке қымбат мата жабылған, төменгі жағы терісі бағалы аңдардың жүнімен қапталған. Жас жігіттер, әншілер, өнер адамдары, ақындар үкінің қауырсынымен кестеленген бөрік киген. Бұрын жігіттер мен ересек еркектер бас киімсіз жүрмейтін. Ерлердің бас киімдері алуан түрлі болды: қалпақ, малақай, тақия және т.б.

Сәукеле – қалыңдықтың конустық пішінді өте қымбат бас киімі. Танымал наным бойынша, жаман көзден қорғайтын қыран үкі қауырсындарымен тәж киген. Сәукелені нағыз шеберлер тіккен. Мұндай бас киімдерді тек бай және текті отбасынан шыққан қыздар ғана киетін. Отбасының жағдайын қалыңдықтың бас киімі бағалады. XIX ғасырдың бірінші жартысында Кіші жүздің Байсақал деген байы қызын Орта жүздегі Сапақбайдың баласына үйлендіреді де, қызының сәукелесін «Қызымның бір сәукелесін бағалауларыңызды сұраймын, оның бағасы қалымның бағасына тең болсын». Кенесары хан төренің

үлкен інісі Саржан: «Сәукеленің құны бес жүз құлынсыз жылқы, бес жүз жылқы қалым болсын» (Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, «Қазақ әдебиеті», 1996 жылғы 9 қаңтар).

Сәукеле – қалыңдықтың бас киімі ғана емес, қазақ халқының биік эстетикалық талғамы мен менталитетінің көрінісі. Ол қазақтың қызына деген құрметтілігін ерекше атап өтеді.

Қамқа тон - ең қымбат, жылы, әдемі тондардың (қой терісі) бірі. Бұрын мұндай қой тондарды хандар, билер, байлар, мырзалар, хандардың әйелдері, атақты, ауқатты адамдар киген.

Жақы – ертеректе ауқатты адамдар киген, бұл күндері өте сирек кездесетін жағалы әрі асыл киімдердің бірі. Ол тек жылқы терісінен тігілетіндіктен құлын жақы, тай жақы, құнан жақы деп бөледі. Жақы тіктіру үшін жылқы ішінен қара, қоңыр (жылқы атауында торы) түсті мал таңдалып алынады да арнаулы күтімде ұсталып, түгі әбден жетіліп, жылтырағаннан кейін сойып, терісін еппен сыпырып алып, илейді. Жақы тігу үшін құлыншақ жалын арқасына, екі иығына келітіріп пішеді. Жылы болу үшін оған арасына жұқа мата салып, астарлайды. Жақыға басқа тері немесе мата қосылмайды. Тек өз терісінен құрастырылып тігіледі. Жақы сәндікке де, жылылыққа да киіледі. Ол қазір ел арасынан кездесе бермейді. Алаш көсемі ардагер ақын, қайраткер **Міржақып Дулатов** киген тайжақы қазір Торғай қаласындағы А. Байтұрсынұлы мен М. Дулатов атындағы әдебиет музейінде сақтаулы тұр.

Шапан – қымбат, берік матадан тігілген, астары төселген көне киім. Дәстүр бойынша сыйлы қонақтарға, сәуегейлерге шапан беріледі. Ежелден келе жатқан «Жеті жарғы» салты бойынша заң бұзғандарға атпен, шапанмен айыппұл салынды.

Шекпен – түйе жүнінен тігілген, пішіні шапанға ұқсас, жағасы барқыт немесе тығыз матадан тігілген жеңіл жазғы киім. Түйенің немесе бір жасар түйенің жүнінен тоқылған шекпен жастардың сәнді киімі саналған. Қазақтарда «шен-шекпен» секілді құрметті адамға сый-сыяпатты білдіретін сөз бар.

Қалпақ – ақ киізден немесе тығыз матадан тігілген биік еркек бас киім. Қалпақты, әдетте, беделді, атақты адамдар киген.

Камзол – алтын-күміс жіптерден ұлттық нақыштармен, оюлармен безендірілген, жағасы, жеңі және онсыз қымбат матадан тігілген әйелдер киімі. Әйелдер әшекейлері – алқа, көкірекше және басқа да әшекей бұйымдар камзолға ұлттық ерекшелік берді.

Жаулық – тұрмыс құрған келіншектерге ерекше келбет сыйлаған ақ орамал. Қазақ халқында «ана» және «әже» ұғымдарымен байланысты ақ жаулықты (ақ орамалмен) құрметтеу өрнектері бар. Арқаның аналары мен әжелері үсті мен асты қос жаулық киген. Бұрын жаулықты үлкен әйелдер киетін.

Егде жастағы әйелдер кимешек киеді, иығына жауып, беті ашық орамал тағады. Орамалдың бет сопақ бойымен алдыңғы бөлігі кестемен безендірілген.

Бөкебай – ақ немесе сұр түсті төртбұрышты немесе үшбұрышты әйелдерге арналған мамық орамал. Ерлер үшін бір жарым метр ұзындықтағы мамық шарф тоқылған.

Белбеу - ерлер мен әйелдердің жылы киімдерін қоршап тұратын белдік. Ерлердің кең белбеуіне шағын патронтаж мен пышақ қабы жасалды. Мұндай белбеу кесе белбеу деп аталды, оны мыс доғамен немесе арнайы ілмекпен бекітетін; оның бағасы бір жылқының бағасына тең болды. Әйелдердің белбеуі жұқа, тар, жұмсақ етіп жасалды. Көбінесе белдіктің орнына бірнеше қабаттарға бүктелген күшті мата пайдаланылды.

Жарғақ шалбар – өңделген теріден тігілген, қына немесе талдың қабығымен боялған, түрлі-түсті жібек жіптермен кестеленген ерлердің былғары шалбары. Оларды ерекше салтанатты жағдайда байлар мен жас жігіттер киетін.

Етік – теріден немесе хромнан қысы-жазы тігілген әйелдер мен ерлерге арналған аяқ киім (етік). Ер етіктің екі түрі болған: үсті тізеден жоғары - жыры етік, іші киіз - байпақты етік. Бұл етік түрін тек қыста киетін.

Қазақ киімдері туралы саяхатшылар мен ғалымдар Мұхаммед Хайдар Дулати, И.П.Фальк, П.С.Паллас, И.Георги, Г.И.Спаский, П.И.Рычков, А.И.Левшин және т.б. еңбектеріне арқау еткен. Қазақтың ұлттық киімінің дәстүрлі материалы былғары, үлбір, жұқа киіз, түйеден тоқылған шекпен, сирек қой жүнінен жасалған мата. Қазақтың халық киімінің көрнекілігі, оның сапасы, пішіндері, қосымша керек-жарақтары сәні ғасырлар бойы өнер мен таланттың, көптеген қолөнершілердің еңбегімен жасалған. Демек, бұл біздің ұлттық байлығымызды сақтап қалуға, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге, арамызда, ұлттық киімнің атын да білмейтін жастар арасында насихатталуы керек. Осы мәселені бүгінгі балабақша тәрбиеленушілері арасында тікелей зерттей отырып, күнделікті өмірімізге енгізу арқылы ұлттық киімдерді одан әрі жетілдіруді ұсынғым келеді.

**Қызылорда, Жаңақорған ауданы
№110 мектеп лицейі
Тарих пәні мұғалімі
Нысанбекова Жұлдыз Ахметовна**

ТАРИХ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Мектептердегі «Тарих» пәні оқу-тәрбие процесінде маңызды рөл атқарып қана қоймай, оқушылардың жеке басының азаматтық-патриоттық қасиеттерін қалыптастыруға, олардың жалпы мәдени дамуына, ұлттық және әлемдік мәдени-тарихи дәстүрлерге, олардың жалпы мәдени дамуы мен әлеуметтенуіне тарихи қалыптасқан көпұлтты және көпконфессиялы қоғамдастыққа интеграциялау арқылы ықпал етеді.

Тарихи білім берудің негізгі міндеттері: ежелгі дәуірден бастап бүгінгі күнге дейін адамзат қоғамының даму тарихынан оқушылардың жүйелі білім базаларын қалыптастыру; бүкіл адамзат жасаған құндылықтарды, мәдени тәжірибенің негізін оқыту және игеру; оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру, оларды адамзат жинақтаған әлеуметтік, рухани-адамгершілік тәжірибесіне үйрету; оқушыларды мәдениетті сақтауға тәрбиелеу және өз халқының және басқа халықтардың тарихы, бүкіл адамзаттың мәдени мұрасы; патриотизм мен азаматтық сезімді қалыптастыру болып табылады.

Әрбір тарих сабағы-баланың әлемге рухани-адамгершілік қатынасын қалыптастырудың қажетті кезеңі. Мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынасының жоғары формасы ретінде сабақ үнемі балалар мен мұғалімнің қарым-қатынасын ізгілендіруді талап етеді. Сондықтан сабақты дәстүрлі емес форматта өткізу қазіргі білім беру жүйесінің негізгі шарты болып табылады. Бүгінгі таңда оқыту оқушылардың жеке басын ізгілендіру мен демократияландырудың қажетті шарты ретінде қарастырылады.

Қазіргі уақытта тарих пәнінің оқу-тәрбие және дамыту мақсаттары білім беруді жаңғырту стратегиясымен тығыз байланысты. Олар белгілі бір білімді зерттеуге ғана емес, оның жеке басын, танымдық және шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған.

Сондай-ақ, білім беру стандарттарының жаңа тұжырымдамаларында білім беру процестерін ұйымдастырудың басқа әдістері қажет. Осыған байланысты қазіргі заманғы тарихи оқыту жүйелерінің даму бағыттарын айқындайтын жаңа мақсаттарды ескеру қажет. Сондай-ақ, мектептегі тарих пәнін зерттеудің мақсаттары мен міндеттері білім беру процесінде де, кеңірек әлеуметтік контекстте де көрінетін қоғамның басым құндылық бағдарлары мен жеке қасиеттерінің жиынтығы түрінде тұжырымдалғанына назар аудару қажет.

Бүгінгі таңда тарихты оқытудың басты мақсаты-адамзаттың әлемдік дамуда ерекше орын алатынын, Қазақстанның дамуын пайдалануға ұмтылатын өзі құрған барлық әлемдік құндылықтардың жетілгенін, өздерінің тарихи тамырларын, қоғамдағы орнын түсінетін белсенді азаматтарды қалыптастыру.

Осы мақсатты іске асыру кезінде мектеп заманауи педагогикалық технологияларды қолдануға мүмкіндік беретін және білім алушының сабақта барынша дербестігін іске асыруға ықпал ететін білім беру ортасын мақсатты қалыптастыру жолдарын анықтап, оқу процесінде заманауи бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуі қажет. Пәнді оқытудың жаңа бағдарламаларының бірі білім беру жүйесінде зерттеу қызметін ұйымдастыру болып табылады.

Қазіргі жағдайда оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастырудың стратегиясы мен әдістерін таңдау мәселелері өте өзекті. Олар келесі дағдылардың жиынтығын қамтиды: жеке зерттеу қызметін жоспарлау; тарихи мәселені тұжырымдау; қажетті ақпаратты іздеу, талдау және жалпылау; гипотезалар

ұсыну; мақсаттар мен міндеттер қою; нақты тарихи зерттеулер жүргізу; жұмыс нәтижелерін жобалау; қорытындыларды тұжырымдау және т. б.

Зерттеу қызметі оқушының жеке мүдделері мен мақсаттарын ескере отырып, оның мақсатты қызметі арқылы оқытуды қамтиды; оған қатысу нәтижелері әртүрлі ақпарат көздерін пайдалану, оларды талдау, қабілеттерін жетілдіру, тәуелсіздікті қалыптастыру, бастамашылық, өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі анықтауға ұмтылу дағдыларын игеру болып табылады. Бұдан басқа, зерттеу қызметі белгілі бір оқу пәнінен тыс білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып құрылады және дербес ғылыми зерттеу әдістемесін меңгеруге бағытталған.

Зерттеу қызметінің негізгі мәні-барлық оқушылар білім беру процесіне қатысуы, алған білімдерін түсінуі және жүйелеуі керек. Оқу процесінде кез-келген оқушыны немесе идеяны бөліп көрсетуге болмайды, барлық қатысушылар тең.

Зерттеу қызметін қалыптастыру үшін арнайы тарихи тапсырмаларды пайдалану келесі тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

- оқу үдерісіндегі зерттеу әдісі оқушылардың мәселелік, танымдық және практикалық міндеттерін өз бетінше шешуінен тұрады;

- зерттеу қызметінде оқушылар міндеттерді шешу тәсілдеріне ғана емес, сонымен қатар өз бетінше жұмыс істеуге, өз қызметінің мақсаттарын қоюға бейімделеді.

Тарих сабақтарында оқытудың зерттеу әдісі бір уақытта бірнеше мәселелерді шешеді:

- коммуникативтік дағдыларды дамытады, қатысушылар арасында эмоционалды байланыс орнатуға көмектеседі;

- қатысушыларды бірлескен өзара іс-қимылды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қажетті ақпарат көзімен қамтамасыз ете отырып, ақпараттық мәселені шешеді;

- жалпы зерттеу дағдыларын дамытады (талдау, жалпылау, мақсат қою және т. б.);

- тәрбие мәселесін шешеді, өйткені ол командада жұмыс істеуге, басқалардың ойларын мұқият тыңдауға үйретеді;

- әрекет формасын өзгерту арқылы жүйке жүйесіне шамадан тыс жүктеме бермейді.

Оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыру сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жүреді. Сабақтар белгілі бір білім мен дағдыларды игерумен шектелмейді, сонымен қатар оқушылардың эмоционалды саласына әсер ететін тарихты зерттеуге деген ынтасын арттырады. Оқушылар белгілі бір тақырып аясында шығармашылық жұмысты орындауға, әртүрлі ақпарат көздерінен өз бетінше ақпарат алуға үйренеді. Оқу қызметін ұйымдастырудың әртүрлі формалары ғылыми-зерттеу қызметінде сәтті жүзеге асырылады, оның барысында оқушылар бір-бірімен және оқытушымен өзара әрекеттеседі. Оқушылардың белгілі бір жұмыс үшін жеке жауапкершілігі артады, өйткені әркім өз жұмысының нәтижелерін топқа ұсынуы керек.

Осылайша, зерттеу қызметін тек сабақтан тыс уақытта ғана емес, сонымен бірге сыныпта да енгізу арқылы оқушылардың ақпаратты өз бетінше іздеуі олар үшін мағыналы болады, ал осы ақпаратпен жұмыс жасау барысында олар тақырыпқа енеді, көкжиегі мен танымдық қызығушылығы дамиды. Сонымен қатар, зерттеу қызметі оқушылардың тарих пәніне деген қызығушылығын дамытудың жетекші әдістерінің бірі, және де қоршаған шындықты білудің маңызды тәсілі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Кларин М.В. Инновационные модели обучения. Исследование мирового опыта. Монография. – М.: Луч, 2016 – 640 с.;
2. Алексеева Е. Ю. Особенности исследовательской деятельности старшеклассников в системе дополнительного образования / Е. Ю. Алексеева // Теория и практика дополнительного образования. - 2010. - № 3. - С. 55-57.
3. Обухов А.С. Развитие исследовательской деятельности учащихся / А.С. Обухов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Национальный книжный центр, 2015. - 288 с.

**Батыс Қазақстан облысы, Казталов ауданы, Сарықұдық аулы
Сарықұдық негізі орта мектебі
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Сұлтанова Құрманай Тілекқабылқызы**

LESSON STUDY ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН МЕКТЕП ТӘЖІРИБЕСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде білім мазмұнын жаңарту бағдарламасының енгізілуімен үлкен өзгерістер болып жатыр. Мектепте басталған реформалардың табысты болуы көп жағдайда оның кәсіби дайындығына, ішкі сеніміне байланысты. ХХІ ғасырдағы білім беру жүйесі мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықты арттыруды көздейді, оның аясында мұғалімдер бірлесіп жұмыс істей алады, жаңашыл және тиімді идеялармен алмаса алады, сол арқылы оқыту мен оқудағы практикалық тәсілдердің әсерін арттырады. Мұндай жағдайда мұғалім дәстүрлі білім берудің ескірген стереотиптерін бұзатын білікті практик, зерттеуші, бақылаушы болуы керек. Мұғалімдердің әрқайсысы «Балаларды қалай оқыту керек?», «Оқушыларды білім алуға қалай ынталандыру керек?», «Оқудағы қиындықтарды қалай жеңуге болады?» деген сұрақтарға жауап іздейді.

Осы мәселелік жағдаяттардың шешімі мектептегі оқыту тәжірибесінде Lesson Study әдісін қолдану болды.

Lesson Study – педагогикалық тәжірибе саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған педагогикалық технология, оның өзі сабақтағы іс-әрекетті зерттеудің ерекше объектісі болып табылады. Бұл педагогтар тобы бірлесіп жоспарлайтын, оқытатын, бақылайтын және талдаған кемінде үш деңгейді қамтитын цикл. Lesson Study көмегімен педагогтар өз зерттеулері мен оқуларын демократиялық жолмен жүргізе алады, білім сапасына әсер ете алады. Lesson Study технологиясы оқушылар мен мұғалімдердің қателіктерін көруге, одан қалай құтылуға болатынын түсінуге, білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Негізінде Lesson Study – мұғалімдерді оқытудағы және олардың оқыту мен оқу тәжірибесін дамытудағы бірлескен технология.

Lesson Study-дің ерекшелігі мынада:

- Біріншіден, сабақ-зерттеу – мұғалімдер ұжымы жүзеге асыратын ұзақ процесс;
- Екіншіден, ол оң динамикаға, сабақтарды өзгертуге және жақсартуға бағытталған практикалық және зерттеушілік сипатта. Белгілі бір сыныпта оқытудағы негізгі мәселе мәліметтерді жүйелі жинау және талдау арқылы шешіледі;
- Үшіншіден, бұл - топтық жұмыс, мұнда қызығушылық танытқан мұғалімдер тобы зерттеу сабағының үш циклі ішінде белгілі бір сыныпта оқытудағы өзекті мәселені шешу бойынша зерттеулер жүргізеді;
- Төртіншіден, іс-әрекеттегі зерттеудің үш циклі кезінде нақты рефлексия мен нақты нәтижелерді алу үшін талқылау мен талдау көзі қызметін атқаратын мәліметтерді жинауды жүйелеу мен талдауға ерекше көңіл бөлінеді;
- Бесіншіден, жинақталған жұмыс тәжірибесін жариялау және тарату мақсатында үш цикл бойынша сабақ-зерттеу жұмыстарының бүкіл процесі хаттамаға жазылады.

Lesson Study зерттеуі үшін мектебіміздің әкімшілігі 5 сыныптарын тандады. Осы сыныптарда жұмыс істейтін мұғалімдер ұжымы құрылды. Топ мүшелері арасында рөлдер бөлінді: модератор, сабақты жүргізетін мұғалім, АВС деңгейлі білім алушылардың назарын бақылаушылар, хатшы және оператор.

Алдағы уақытта осы үш санаттағы оқушыларды оқыту мен дамытуға көңіл бөлінді.

Алдымен мектеп психологымен бір топ мұғалімдер құрастырған оқушылармен сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей:

- А деңгейіндегі оқушы сауалнамаға жауап бергенде оқуға деген ынтасы жоғары, тапсырманы орындауда сенімді және өзіне сенімді көшбасшы ретінде танылады;
- В деңгейлі оқушының оқуға деген қызығушылығы нақты белгіленген тапсырманы орындауда аздап қиындайды, көшбасшылық қабілеттерін арттыруды талап етеді;
- С деңгейіндегі оқушының оқуға деген қызығушылығы төмен, тапсырманы орындау кезінде басқалардың көмегіне жүгінеді.

Зерттеу Lesson Study тәсілі арқылы әртүрлі тақырыпта ұйымдастырылды. Әр мұғалім қатарынан 4 сабақ берді. Жұмысты бастамас бұрын фокус-топ отырысы өтті. Мұғалімдерге сабақ өткізу мақсаты

қойылды. Сабақта топтық жұмыс, ауыспалы композиция жұбы, тұрақты композиция жұбы және жеке жұмыс болып 4 түрде жұмыс жасаймыз деп шештік. Сабақтың барлық формаларын салыстыра отырып, тиімдісін таңдаймыз. Барлық сабақтарда мұғалімдер сыни тұрғыдан ойлау құралдарын пайдалана отырып оқытуды қарастыруы қажет. Топтық жұмыс формасында оқушылардың бір-бірімен қалай әрекеттесетінін, оқу процесіне барлығының қатысатынын, жұппен оқытуда бірігіп білім игеретінін, бір-біріне сұрақ қоюды, оларға жауап беруге және өзара тексеруге үйренетінін анықтау қажет. Мұндай жұмыс түрлері оқушылардың ашылуына, өзін-өзі танытуына көмектеседі.

Мұғалімдердің негізгі міндеті – сабақтың барлық кезеңдерінде белсенділікті, қызығушылықты, қозғалысты сақтау.

Дәл Lesson Study тәсілі білім алушылардың жаңа идеялар мен ақпаратты өз сөздерімен қаншалықты жеткізетінін ашады. Оқушылар өз контекстінде түсінгендерін өз сөздерімен айтып, жақсы есте сақтайды, сондай-ақ балалардың ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндік беретін қызу пікір алмасулар орын алады.

Мұғалімнің міндеті:

- оқушылардың күш-жігерін белгілі бір бағытқа бағыттайды;
- өз бетінше шешім қабылдауға ынталандыратын жағдайлар жасайды;
- білім алушыларға өз бетінше қорытынды жасауға мүмкіндік береді;
- бар жағдайлардың ішінде жаңа когнитивті жағдаяттарды дайындайды.

Зерттелетін сынып оқушыларына сауалнама жүргізу және бақылаушылардың бірлескен талқылауы, Lesson Study әдісін қолдану нәтижелерін ұсыну мұғалімдерге сабақты қалай құру керектігін, оқушылардың белсенділігін арттыру үшін қандай әдіс-тәсілдер мен оқыту әдістерін қолдану керектігін көруге мүмкіндік береді.

Мысалы, зерттеу жүргізілетін сабақ барысында А деңгейлі оқушылар топпен жұмысты ұйымдастыруға тырысты, балаларға бағыт-бағдар беріп, көмектесті, сол арқылы өзінің көшбасшылық қасиеттерін дамытты.

В деңгейлі оқушылар өз бетімен, жеке жұмыс жасауды жөн көрді. Бұрын топпен жұмыс істеу дағдысы болмағандықтан, ол постерде практикалық жұмысты талқылауға белсене қатыса бастады, жұптағы досына көмектесті. Бұл оның әлеуметтік аспектідегі өсуін көрсетеді.

Оқыту барысында С1 оқушыларын бақылай отырып, мұғалімге оқушылардың топтағы рөлін анықтауға ұсыныстар берілді, себебі топтың бір мүшесі ретінде барлығымен бірдей жауапкершілікке ие, бұл оның сабаққа тыңғылықты дайындалуына және сабақта белсенді жұмыс істеуіне көмектеседі. Уақыт спикері ретінде өз міндетін анық орындады.

Шығармашылық үй тапсырмасын бірлесе орындау С2 оқушысының өз бетімен ұқсас тапсырмаларды дайындауға деген құштарлығын оятты.

Мектебімізде оқыту мен оқу тәжірибесіне Lesson Study әдісін енгізу сәтті жүзеге асырылуда. Балалар сабаққа қуана келеді. Мұғалімдер мен оқушылардың іс-әрекетіне бағытталған мақсаттар зерттелетін сыныптағы мәліметтерді талдау және жинақтау негізінде өз нәтижесін көрсетіп, мәселелік тақырыпты шешуге ықпал етті.

Lesson Study технологиясының нысандары мен әдістерін тәжірибеге енгізу кезінде оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау дағдыларының қалыптасу деңгейі келесі әрекеттерде атап өтілді:

- оқушылардың әртүрлі көзқарастары қалыптасты, өз пікірін толық қорғауға, сыныптастарының пікірлеріне сыни көзқараспен қарауға үйренді;
- оқушылар бір-бірін сыйлауға, ұсыныс жасауға, тыңдауға үйренді.

Эксперимент барысында оқушылардың оқу үдерісінде белсенділіктері мен пәнге қызығушылықтары артып, сыни тұрғыдан ойлау деңгейіндегі тапсырмаларды орындап, сұрақ қою арқылы орындап, бақылайтыны дәлелденді.

Қорытындылай келе, ғылыми-зерттеу сабақтарын өткізу ұстаздар ұжымын жұмылдырып, кәсіби шеберліктерін шыңдауға, тәжірибе алмасуға ықпал еткенін айтқым келеді. Біз сенімді қарым-қатынас орнаттық, нәтижеге барлығы жауапты болатын командада жұмыс істеуді үйрендік. Ең бастысы, балаларды жауапкершілікті сезіне отырып, бірлесе оқуға үйреттік.

Западно-Казахстанская область, город Уральск
КГУ «Общеобразовательная школа №20»
Учитель английского языка
Ержанова Жанар Рахимовна

РОЛЬ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В настоящее время обучение ставит перед психологами и педагогами сложнейшие задачи, требующие качественного реформирования системы обучения, включая замену традиционных, объяснительных методов творческими и продуктивными активными методами обучения. Использование активных методов обучения помогает преподавателям гармонично развивать и совершенствовать личность обучающегося, используя предмет как ключ, средство для воспитания самодостаточной, уникальной личности, стремящейся к непрерывному саморазвитию.

Основываясь на возрастных особенностях старших школьников, методы обучения должны быть направлены на удовлетворение познавательных интересов учащихся, обеспечение и поощрение их самостоятельной и групповой исследовательской и творческой деятельности, развитие самосознания.

Основной задачей учителя является умение так организовать учебную деятельность, чтобы все учащиеся были вовлечены в учебный процесс. В этом учителю помогают активные методы обучения. Активные методы обучения – это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом.

Отличием активных методов от традиционных является целенаправленная активизация мышления, вовлечение обучающихся в учебный процесс в течение всего занятия, установка на самостоятельную выработку решений, повышенную мотивацию и эмоциональность обучающихся и т. д.

Активные методы обучения английскому языку способствуют:

- формированию положительной учебной мотивации;
- повышению познавательной активности учащихся; активному вовлечению в образовательный процесс;
- стимулированию самостоятельной деятельности; развитию познавательных процессов - речи, памяти, мышления;
- эффективному усвоению большого объема учебной информации;
- развитию творческих способностей и нестандартности мышления;
- развитию коммуникативно-эмоциональной сферы личности ученика;
- развитию универсальных навыков.

Важной задачей на уроке является активизация деятельности учащихся. Использование учителем разнообразных форм и методов работы на уроке являются одним из главных условий для развития потенциала ученика, раскрытия его творческих способностей. Примерами активных методов обучения могут выступать следующие организационные формы занятий: дискуссия, круглый стол, ролевая игра, игровое проектирование, анализ конкретных ситуаций и т.д.

Эти методы раскрывают личностно-индивидуальные возможности учащихся, развивают нестандартное мышление, повышают познавательную активность учащихся, позволяют с большей эффективностью усваивать большой объем материала, развивают коммуникативные качества личности, умение работать в команде, вести совместную проектную и исследовательскую деятельность, отстаивать свою позицию и прислушиваться к чужому мнению, нести ответственность за себя и команду.

Деловая игра является одним из ведущих методов активного обучения. Существует несколько определений этого метода, отражающих его особенности и основные характеристики. А.М. Смолкин определяет деловые игры через их основную цель – имитационное моделирование реальных механизмов и процессов. А.П. Панфилова рассматривает деловую игру как «модель взаимодействия людей в процессе достижения целей экономического, политического или престижного характера».

Как метод активного обучения деловая игра должна соответствовать ряду требований

1. Распределение ролей между участниками игры;
2. Совместная деятельность участников в ходе игры;
3. Диалоговое общение партнёров для принятия коллективных решений;
4. Различие интересов у участников игры и, как следствие, возникновение конфликтных ситуаций;
5. Наличие общей игровой цели у коллектива, которая является «базой» проводимой игры: создаёт условия для возникновения конфликтных ситуаций, наталкивает участников на поиск эффективного решения поставленных задач;
6. Введение в игру непредвиденных факторов, исключающих возможность создания заранее определённого и спланированного сценария игры;
7. Применение системы оценки результатов игровой деятельности и профессиональных знаний для создания эффекта состязательности;
8. Динамичность, непрерывность и занимательность игры;
9. Достижение единого – обучающего, развивающего и воспитывающего – эффекта деловой игры;
10. Использование гибкого масштаба времени.

Ещё одной важной характеристикой деловой игры является посильность выполняемых учащимися задач. В том случае, если это требование не выполняется, ученики могут быстро потерять интерес к процессу игры, что приведёт к снижению эффективности данного метода.

Приём «Корзина идей» - на доске нарисовать корзину и туда поместить идеи учеников по изучаемой теме (то, что они уже знают).

Метод «Ассоциаций» позволяет задействовать образное мышление, память. Первый учащийся получает карточку от учителя и называют ассоциации, которые возникают у него с этим словом. Карточка передаётся по цепочке до тех пор, пока не вернётся к учителю. У каждого ученика есть возможность в быстром темпе высказать свои мысли.

Метод «Угадай тему» состоит в том, что ученикам предлагаются фрагменты нескольких пазлов. Необходимо найти недостающие фрагменты у одноклассников, сформировать группы и собрать пазлы. Затем учащимся предлагается угадать тему урока на основании картинок, которые у него получились.

Метод «Найди ошибку» - учитель готовит презентацию с материалом опорных знаний по теме и умышленно допускает ошибку. Вопрос: кто видит неточность в учебном материале? Обоснуйте, почему.

Метод «Сделай шаг» позволяет включить учащихся в активную мыследеятельность с первых минут урока. Ученики, шагая к доске, на каждый шаг называют слово на английском языке из прошлого урока.

При обучении лексике перед преподавателем встают три проблемы: во-первых, какие слова, и в каком количестве должны быть включены в курс, чтобы достигнуть оптимального владения языком в сжатые строки; во-вторых, как лексический материал следует распределять по этапам и периодам обучения; в-третьих, какими средствами и приемами следует обучать иноязычной лексике. Для а следует сказать, что ни один из методов расширения словарного запаса не является стопроцентно эффективным. Но, попробовав несколько методов, можно подобрать что-то подходящее для запоминания, исходя из индивидуальных особенностей памяти и восприятия, и в дальнейшем использовать этот метод, наиболее подходящий для себя.

К таким методам относятся - работа со словарём. При этом словарь должен быть «правильным», а именно, это должен быть довольно таки большой словарь, содержащий от 50-80 тыс. слов, где присутствуют не только значения слов, но и примеры использования данного слова в различных контекстах, а также использование данного слова в сочетании с другими словами, где сочетания дают новые значения. Способ этот похож немного на игру, настолько он может быть увлекательным.

Метод mind map. Нужно нарисовать интеллект-карту новых слов и потом надо выбирать текст для чтения, в котором есть ли у учащихся незнакомые слова. И учащиеся выпишут их и постараются разбить на смысловые группы. Например, учащиеся открыли книгу и в начале главы читают описание интерьера дома.

Активные методы позволяют сделать уроки интересными и более познавательными. Активные методы и новые современные технологии позволяют подготовить выпускника, обладающего необходимым набором современных знаний, умений и качеств, позволяющих ему уверенно чувствовать себя в самостоятельной жизни, уметь быстро адаптироваться к новым условиям, находить оптимальные решения сложных вопросов.

Таким образом, использование активных методов обучения является эффективным средством обеспечения качественного освоения иностранного языка, повышения языкового интеллекта, а также выполнения одной из самых важных задач в обучении иностранному языку – овладение умением изъясняться на нем посредством задействования всех психических процессов (памяти, речи, воображения и т. д.).

Использованные материалы:

1. Миэринь Л. А., Быкова Н. Н., Заружина Е. В. Современные образовательные технологии в вузе: Учеб.- метод. Пособие. СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2015. 169 с;
2. Лазарев Т.В. «Образовательные технологии новых стандартов. Часть 1 Технология АМО» Петрозаводск “Verso”, 2012 г;
3. Козлова В.А. Материалы мастер-класса «Создание интерактивных упражнений на сервере LearningApps. Сайт Методисты.ру Творческая группа Преподавание английского языка, 2014 г.

**Ұлытау облысы, Жезқазған қаласы
№1 жалпы білім беретін мектебі
Тарих пәні мұғалімі
Тлеубаев Сағындық Жолдыбекович**

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ

Патриоттық тәрбие мәселесі әрқашан отандық педагогикалық және философиялық ғылымдарда жетекші орындардың бірін иеленді. Қазіргі әдебиетте патриоттық тәрбие - қоғамға әсер ету, туған Отанның ерліктері, салт-дәстүрлері, батырлары туралы білімді қабылдауға бағытталған үдеріс. Тиімді патриоттық тәрбиенің нәтижесінде балаларда патриотизм айқын қалыптасады. Патриотизм өз елін жан-жақты дамытуға, оның мүдделерін қорғауға бағытталған практикалық қызметте көрінеді. Патриотизм-әлеуметтік-тарихи құбылыс. Оның элементтері рулық байланыстарды, әдет-ғұрыптарды түсіну ретінде пайда болды. "Патриотизм" сөзі ("патристен") - грек тілінен аударғанда "Отан" дегенді білдіреді.

Отандық білім беру бағдарламасы Қазақстан тарих пәніне ерекше назар аударуы керек. Қазақстан тарихын оқыту арқылы адамзат өркениетінің барлық тіршілігі үшін жинақталған мызғымас рухани бағаларды анықтауға, әрқайсымыздың әмбебап моральдық және рухани заңдарға қатынасымызды түсінуге болады. Тарихты білу (өз отбасының, халықтың, жалпы елдің тарихы) адамға белсенді азаматтық және өмірлік ұстанымы бар толыққанды адам ретінде өмір сүруге мүмкіндік береді.

Тарих пәнінің мұғалімі өз сабағы арқылы балада патриоттық сезімдерді ашып, тарих қайраткерлерінің мысалдарын қолдана отырып, балалардың рухын бағыттай алады. Тарих сабағы мемлекетке деген оң көзқарасты, адалдық сезімін, Қазақстан Республикасының заңнамасын құрметтеуді, әлеуметтік белсенділік пен жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Еліміздің, халқымыздың тарихының әр кезеңі шиеленісті. Осыған сәйкес тарих сабақтарындағы міндет – білім алушылардың өткен, қазіргі және болашағы арасындағы байланысты, уақыт пен халықтардың, ұрпақтардың үздіксіз байланысын ашу және білім алушының санасына жеткізу. Сабақтардың патриоттық бағыты білім алушылардың Отан тарихының мазмұнында ұсынылған патриоттық, адамгершілік идеяларды, оның жеңісті де, қайғылы да беттерін жүйелі түрде түсінуіне, дүниетанымдық ұстанымды таңдауға негізделген.

Осылайша, Қазақстан тарихы сабақтарында патриоттық тәрбиенің көптеген міндеттерінің ішінде негізгілерін бөліп көрсетуге болады:

- өз Отанын сүйетін нағыз азаматты тәрбиелеу;
- қоғамда жалпы қабылданған нормалар мен ережелерге сәйкес әрекет етудің тұрақты әдетін қалыптастыру;
- өз Отанына, оның халық қаһармандарына деген мақтаныш сезімін, елдің өткеніне деген білімі мен құрметін тәрбиелеу;
- өз құқықтарын білетін, басқа адамның құқықтарына құрметпен қарайтын азаматты тәрбиелеу;
- жастар арасында толеранттылыққа, діни төзімділікке, экстремизм көріністеріне қарсы тұруға тәрбиелеу;
- өз отбасына, қаласына, Отанына, өз халқының мәдени-тарихи мұрасына қатыстылық сезімін қалыптастыру;
- өз Отанына деген адалдық сезімін қалыптастыру және өскелең ұрпақтың кез келген уақытта өз Отанын қорғауға дайындығын тәрбиелеу.

Қазақстан тарихы сабағында мақсаттар мен міндеттерді анықтай отырып, жеке тұлғаның азаматтық ұстанымын қалыптастыру кезінде құрылымды, белгілі бір іс-қимыл алгоритмін оңай құруға болады. Алгоритм 3 кезеңнен тұрады:

- Патриоттық сенім. Бұл өз Отанының өткені туралы алғашқы білім.
- Патриоттық сана. Жеке тұлға алған білімін түсінуге және өз көзқарасын білдіруге тырысатын кезең. Бұл кезеңнің басты міндеті-баланы ойлауға үйрету, өткен және қазіргі оқиғаларға баға беру.
- Патриоттық қызмет. Бұл кезеңде бала өзінің ел тағдырына қатысы бар екенін және қоғамда қабылданған нормалар мен ережелерге сәйкес әрекет етуге дайын екенін түсінеді.

Тарих сабақтарында патриоттық сезімдерді тәрбиелеу және азаматтықты қалыптастыру көптеген әдістер мен формаларды қолданса кезде тиімдірек болады. Балалар оқулықтарды оқып, карталарды қарап қана қоймай, алынған деректерді талдауды үйренуі керек. Бұл жағдайда балаларды оқыту үшін пікірталастарды, викториналарды қолдануға, әдеттегі үй тапсырмасының орнына баяндамалар, хабарламалар немесе презентациялар беруге, сонымен қатар тарихи құжаттармен жұмыс істеуді қарастырған жөн.

Сабаққа дайындық кезінде маңызды сәт- бұл қоғамды және ондағы жағдайды талдау, өйткені қазіргі қоғам экономикалық және саяси реформаларға байланысты өте мобильді. Мұндай қоғамда адамгершілік және рухани құндылықтар белгілі бір қозғалыста болады, оған мұғалім қойылған мақсатқа жету үшін бейімделуі керек, яғни патриотизмге тәрбиелеу керек.

Патриоттық тәрбиелеуге негізделген сабақтың түрлеріне:

- Соғыс және еңбек ардагерлерімен кездесу.

Майдангерлерді еске алу іс-шараларының мерейтойы қарсаңында педагогтар салтанатты кездесулерге шақырады. Білім алушылар мәдени бағдарлама дайындайды, оның барысында ауқымды зерттеулер мен егжей-тегжейлі дайындық жүргізіледі. Тек дайындық шаралары колледж білім алушыларында сол оқиғалардың замандастарына деген құрмет пен құндылық сезімін қалыптастыра алады.

Ардагерлермен кездесу – білім алушыларды патриоттық тәрбиелеуге күшті эмоционалды компонент. Бұл адамдар өз өмірлерінде және ел өмірінде қиын кезеңді бастан өткерді. Ардагерлермен қарым-қатынас балалардың санасында терең із қалдырады, дәл осындай сәттерде өз халқына деген патриотизм мен мақтаныш сезімі күшейеді.

- Жеңіс күні мұражайға бару.

Әлеуметтік-патриоттық тәрбие үшін сынып сағаттары өте маңызды, оның барысында бала өзінің кіші Отанына назар аудара алады.

- Ойын сабақтары.

Бұл формада балаларға материалды игеру және есте сақтау оңайырақ. Ойын барысында балаларды патриоттық атрибуттармен таныстыруға болады. Бұл формада барлық материал тұлғаға бағдарланған болады.

Әлеуметтік-патриоттық сезімдерді қалыптастыруда әлеуметтік орта өте маңызды компонент болып табылады. Егер бала құрдастарымен мәдени қарым-қатынас жасаса, онда Отанға деген сүйіспеншілік сезімін дамыту ықтималдығы бірнеше есе артады. Қоршаған орта балаларға еліктейтін мінез-құлық бейнесін береді. Бұл кезеңде баланың кіммен сөйлесетінін талдау маңызды, осы кезеңдегі кез-келген қателіктер адамның бүкіл өмірінде айтарлықтай көрінеді.

- Білім алушылардың патриоттық көзқарастары мен сенімдерін тәрбиелеу үшін пікірталас элементтерін, балалардың өз пікірлерін қорғауын қамтитын педагогикалық жағдайларды құрумен байланысты мәселелік оқытудың маңызы зор, нәтижесінде олардың өзіндік көзқарасы, өзіндік ішкі ұстанымы қалыптасады.

Сонымен қатар, білім алушылардың ақыл-ой қиындықтарын, эмоционалды интеллектуалды шиеленісті сезінуі маңызды, бұл олардың қажеттілік-мотивациялық саласында терең із қалдырады, сана мен өмірлік ұмтылыстар мен идеалдардың бағытын анықтайды.

- Оқу сабақтары жүйесінде балаларға Отанға және өз халқына патриоттық қызмет етуде терең із қалдырған батырлардың, көрнекті ғалымдардың, жазушылардың, қоғам қайраткерлерінің өмір тарихымен дербес танысуға мүмкіндік беретін библиографиялық әдісті қолдану қажет. Өз халқына патриоттық қызмет көрсетудің көптеген мысалдарын табуға болады. Баланың жеке басының берік көзқарастары мен әсіресе сенімдерін қалыптастыру үшін оның қажеттілік-мотивациялық саласында терең із қалдыратын, сананың бағытын анықтайтын және оның өмірлік ұмтылыстары мен идеалдарының ішкі қозғаушы күшіне айналатын эмоционалды-интеллектуалды шиеленісте болуы өте маңызды екенін есте ұстаған жөн.

Қорытындылай келе, мұғалімге балалардағы патриоттық сезімдерді дамыту үшін оның өзі патриот болуы керек деп айтқым келеді. Патриоттық тәрбиеден бұрын адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру басталады, өйткені мейірімділік, жауапкершілік және азаматтық адам бойындағы маңызды қасиеттердің бірі. Тарих сабағы бұл мәселеде көмектеседі, өйткені балаларда өз еліне деген мақтаныш арқылы басқа сезімдер пайда болады. Сондықтан тарих пәнінің мұғалімі, ең алдымен, баланың өз елімен мақтануы үшін әртүрлі әдістерді қолдануы керек.